

Августин Баб'як

ПОДВИГ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

ЯК АПОСТОЛЬСЬКОГО ВІЗИТАТОРА
ДЛЯ УКРАЇНЦІВ (1920-1923)

і його взаємини з урядом Польщі

SOCIETÀ SCIENTIFICA ŠEVČENKO – UCRAINA
Наукове Товариство ім. Т. Шевченка в Україні (Львів)
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ УКРАЇНИ, м. Львів

ПОДВИГ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО
ЯК АПОСТОЛЬСЬКОГО ВІЗИТАТОРА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ (1920-1923)
І ЙОГО ВЗАЄМИНИ З УРЯДОМ ПОЛЬЩІ

АВГУСТИН БАБ'ЯК

Тренто-Больцано 2013

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. Т. ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНІ (Львів)
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ УКРАЇНИ, м. Львів

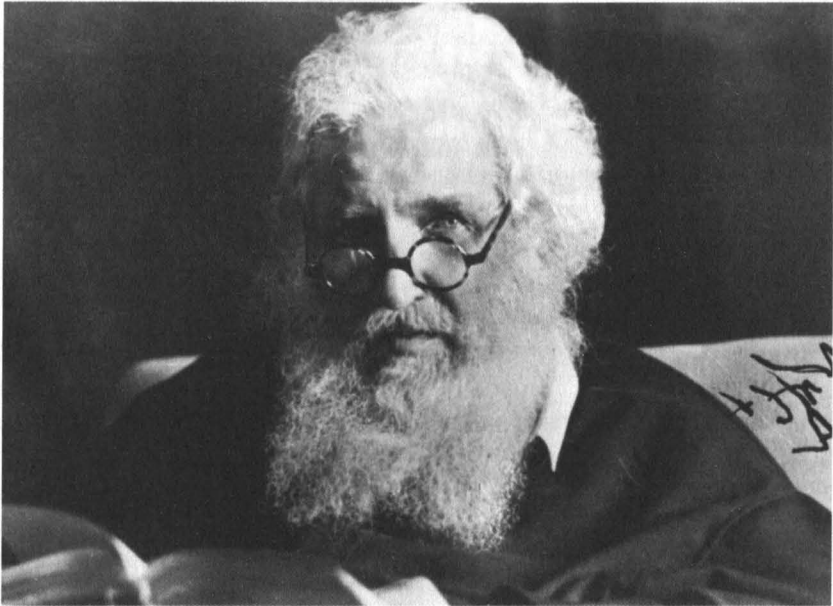
IL METROPOLITA ANDREA SZEPTYCKYJ
NEL SUO INCARICO DI VISITATORE APOSTOLICO (1920-1923)
E NEI SUOI RAPPORTI CON IL GOVERNO POLACCO

Editore Augustyn Babiak
Via al Pontat, 12 – 38121 Trento (Italy)

Copyright © Augustyn Babiak, 2013

© Наукове Товариство ім. Т. Шевченка в Україні (Львів)
© Центральний Державний Історичний Архів України, м. Львів

ISBN 978-617-629-058-2

*Слуга Божий Андрей
Шептицький – правдивий
чоловік і правдивий пастир,
духовний провідник та
просвітитель українського народу.*

ПРАЦІ АВТОРА

- André Cheptytskyj (1865-1944), Métropolitain ukrainien, novateur en œcuménisme*, actes du colloque du 19 janvier 1995 sous la direction de Augustyn Babiak à l'Université catholique de Lyon. В-во «Місіонер», Львів, 1995.
- Quatrième Centenaire du Synode d'Union de Brest-Litovsk (1596-1996)*, actes du colloque du 17 janvier 1996, sous la direction de Augustyn Babiak à l'Université catholique de Lyon. В-во «Місіонер», Львів, 1996.
- Le Métropolitain André Cheptytskyj et les Synodes de Lviv de 1940 à 1944, Couronnement d'une œuvre pastorale au service de Dieu et du peuple ukrainien*, В-во «Місіонер», Львів, 1999.
- Протоколи засідань Львівських архієпархіальних соборів 1940-1944 рр.*: Протоколи засідань підготовчих та урочистих сесій. В-во «Місіонер», Львів, 2000.
- Visite de Jean-Paul II en Ukraine, Entre espoirs et incertitudes*, actes du colloque du 27 mars 2001, sous la direction de Augustyn Babiak à l'Université catholique de Lyon. В-во «Місіонер», Львів, 2001.
- Les nouveaux martyrs ukrainiens du XXe siècle*, (Український Католицький Університет св. Климента Папи, т. 81). В-во «Місіонер», Львів, 2001 (перше видано французькою мовою, а в 2002 українською).
- De la légitimité d'un Patriarcat ukrainien*, В-во «Місіонер», Ліон-Львів, 2004 (перше видано французькою мовою, а в 2005 українською і англійською).
- Des Ukrainiens aux Congrès de Velehrad (1907-1936)*. Société Scientifique Ševčenko, Paris, 2007.
- Il Metropolita Andrea Szeptyckyj nel suo incarico di visitatore apostolico (1920-1923) e nei suoi rapporti con il governo polacco*. Società Scientifica Ševčenko – Ucraina. Fondazione «Andrej» – Leopoli. Casa Editrice «Artos» Trento-Bolzano, 2012, edizione italiana; 2013 edizione ucraina.

ЗМІСТ

Презентація	7
Вступне слово	9
Вступ	13
I. Розділ. Дипломатичні місії Митрополита Андрея в Західній Європі	23
II. Розділ. Відносини між Шептицьким і Більчевським під час польсько-українського конфлікту (1918-1919 рр.)	47
III. Розділ. Митрополит Андрей у Канаді	67
IV. Розділ. Митрополит Андрей у Сполучених Штатах Америки	85
V. Розділ. Митрополит Андрей у Бразилії	101
VI. Розділ. Митрополит Андрей в Аргентині	117
VII. Розділ. Перебування Митрополита Андрея у Римі	129
VIII. Розділ. Повернення Митрополита до Львова	161
Висновки	201
Біографічні дані Андрея Шептицького	209
Фотографі	215
Бібліографія	231

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

Греко-католицький священник отець Августин Баб'як, відповідальний за справи української громади, яка проживає на єпархіяльній території Тренто і Больцано-Брессаноне, взяв на себе велику відповідальність представити історію життя і пастирську діяльність харизматичної фігури Української Греко-Католицької Церкви – Митрополита, Слуги Божого Андрея Шептицького.

Митрополит Кир Андрей, народжений 1865 року, став протагоністом складного історичного періоду як для Європи в цілому, так і для своєї рідної землі, на якій після Першої світової війни зіткнулися інтереси Польщі і більшовицької Росії: поляки були зацікавлені у відновленні територіальної цілісності держави в попередньому, довоєнному вигляді, а російська сторона хотіла зміцнити свої нові, щойно створені комуністичні республіки. У такій складній ситуації Слуга Божий Андрей виступив людиною могутньою і сміливим пастирем, готовим на самопожертву заради свого народу в його віровизнанні. Був простий і доступний, завжди на боці найслабших і принижених, незалежно від їхніх релігійних переконань.

У період 1920-1923 рр., уповноважений супроводжувальним листом папи Бенедикта XV, за рішенням Конгрегації Східних Церков, відвідує громади української діаспори поза Атлантичним океаном, тобто ті, що вже осіли в Канаді, Сполучених Штатах, у Бразилії та Аргентині. І навіть там, поміж емігрантів, ні на мить не забуває про народ, який залишив на батьківщині: народ страждаючий та потребуючий засобів і надії. Для нього шукав солідарності і допомоги в сильних світу, зваливши на себе відповідальність за інформаційну кампанію, покликану показати становище українців після Першої світової війни, у якій вони були переможені, принесені у жертву інтернаціональному егоїзмові.

Під час своїх пастирських візитів у Бельгію, Голландію,

Францію виступав як апостол єдності, якій, зрештою, присвятив усе своє життя. Незважаючи на непорозуміння і підозри, різного роду переживання, що йому випадали, незважаючи на делікатний стан здоров'я, Андрей Шептицький, майже півстоліття свого єпископства, героїчно трудився, будучи вірним Вченню Святого Престола і своєму народові. Він не керувався почуттями ненависті чи упередженості до опонентів, як це йому інкримінувалося, а виключно великою любов'ю до свого народу, для якого відстоював законне право на існування та можливість висловлювати і відкрито маніфестувати національну ідентичність і духовну гармонію у самому центрі Європи.

Його невтомна, смілива, далекоглядна пастирська діяльність дозволила Греко-Католицькій Церкві вижити після його кончини у 1944 році і вистояти епоху переслідувань комуністичним режимом.

Зерна християнської любові, щедро засіяні митрополитом Слугою Божим Андреем Шептицьким, зійшли рясно і дали багатий урожай віри та надії для його народу, допомогли пережити владу безбожництва, котра панувала майже сім десятиліть. Греко-Католицька Церква, що була катакомбною, сьогодні віднайшла свободу проповідувати Слово і творити. Вона є Церквою живою і активною. Зростає кількість покликань, відкриваються нові семінарії, діє Львівський Католицький Університет, створюються все нові єпархії, екзархати, і, нарешті, її митрополія по праву переселилася до столиці України – Києва.

Дане дослідження є цілком кваліфіковано аргументованим внеском до беатифікаційного процесу митрополита Андрея Шептицького, і, сподіваємося, допоможе найближчим часом офіційно побачити його у сонмі святих. Він був і залишиться особою, яка прославила Українську Церкву, гордістю її конструктивної місії як у минулому столітті, так і для майбутніх: будувати міцний духовний міст між Сходом і Заходом. Отже, це особистість, у якій поєднана в цілому вартісність Церкви, і тому є особливо важливою і для нас, італійців. Український народ іще за життя возвеличив митрополита Кир Андрея до святості і міцно зберігає за ним цю славу і сьогодні.

*Луїджі Бресан, Архієпископ м. Тренто
Карл Гользер, Єпископ-пенсіонер м.м. Больцано і Брессаноне
Іво Музер, Єпископ м.м. Больцано і Брессаноне*

ВСТУПНЕ СЛОВО

*До надзвичайної християнської ініціативи
Митрополита Андрея Шептицького
заради суспільної підтримки та національного
самовизначення українського народу і для єдності Церкви.*

Після Першої світової війни і розпаду імперії Габсбургів, польсько-український конфлікт 1918-1920 рр. спровокував у Західній Україні важку соціально-економічну кризу, підсилену знеціненням грошей, виникненням епідемій хвороб через злидні, що потрясли цілу державу. Ця ситуація катастрофічно загострювала відчуття депресії і поразки серед населення, дезорієнтованого через відсутність твердого політичного керівництва у той час, коли інші країни Європи і світу керувалися політикою відродження і відбудови.

Щоб перебороти цей кризовий стан, український греко-католицький митрополит Андрей Шептицький (1865-1944) у 1920 році розпочинає надзвичайну трирічну подорож спочатку Старою Європою, а потім – до Канади, Сполучених Штатів, Бразилії та Аргентини. Його головною метою була організація фінансової допомоги і політичної підтримки для вирішення українського питання у Галичині. Це була пастирська, гуманітарна і водночас дипломатична місія, довірена йому Конгрегацією Східних Церков.

Щодо гуманітарного аспекту місії, то Шептицький відкриває перед світовою громадськістю усе страхіття страждань, які переживали українці на батьківщині, і просить термінової фінансової допомоги для покращення стану справ.

Щодо вирішення політично-дипломатичних проблем, – українці шукали міжнародної підтримки, признання правомірності їхніх домагань національної автономії. Митрополит шукав підтримки щодо цих домагань у сильних світу. Ще до початку проведення Ради Амбасадорів, що повинна була зібратися 1923 року в Парижі, він зустрічався з політиками і державниками, які

розуміли делікатність справи незалежності Галичини як альтернативу її підкорення Польщею, підтримуваною більшістю світової громадськості.

Глибоко стурбований справою єдності Церкви, Шептицький знайшов час для вироблення проекту екуменічного місійного апостолату, в якому важливу роль мали відігравати монаші чини. Писав багато праць, що розповсюджувалися також і у Західній Європі. *The Address on the Catholic Missionary Work in what once formed the Russian Empire* (New York, 1922); “Le rôle des occidentaux dans l’œuvre de l’union des églises”, у *Stoudion-Bulletin des Eglises de Rite Byzantin* (Rome, 1923) й “La restauration du monachismo slave” у *Bulletin des Missions* (Bruges, 1923). Цю тему розвиває також і у двох наступних публікаціях: “La psychologie de l’union” у *La Revue Catholique des Idée et des Faits* (Bruxelles, 1925) та “Deux mentalités: Orthodoxe et Catholique” в *Irénikon* (Prieuré d’Amay s/Meuse, 1926).

Окрім зустрічей у різних монаших згромадженнях, під час своєї інтернаціональної місії, Шептицький здійснив численні пастирські візити в українські парафії і поселення разом із українським католицьким єпископом Канади Никитою Будкою.

В бурхливому контексті, переповненому емоціями історично поляризованих позицій, діяльність Митрополита була занадто часто інтерпретована категоричними термінами. Таке ставлення можна пояснити тільки у поєднанні з історичним моментом міжнаціонального протиборства: заяви про підтримку української справи могли запросто сприйматися як підпільна антипольська підривна діяльність. Митрополит відверто виступав на користь автономії українців, але ніколи не виступав проти поляків, про що свідчать записи зустрічей, які Шептицький проводив в українських громадах Північної Америки, постійно наголошуючи на необхідності будувати гармонійні стосунки між поляками та українцями. Не можна забувати, що Шептицький гостро критикував і екстремізм окремих українських націоналістів, відмежовувався від них, що згодом визнали найбільш об’єктивні польські учені.

З плином часу та геополітичними змінами, протягом яких народилася незалежна Україна, що сьогодні тішиться повною підтримкою і визнанням Польщі, головне протиріччя, на котрому в 1920 році зіткнулися Польща і Україна, сьогодні не має жодних

підстав для існування, й українсько-польські стосунки нормалізуються та зміцнюються у найрізноманітніших сферах.

Завданням історично-релігійного переосмислення, беручи до уваги ті «ознаки часу» і використовуючи доцільність діаметрально протилежних тлумачень в минулому, є, звичайно, сприяння створенню нового духу солідарності, етнічного миру та гармонії між людьми. У християнських спільнотах таке зусилля є моральною прерогативою.

Сучасні наукові дослідження, які по новому переглядають події минулого, спровоковані недовірою, ненавистю, протистоянням між людьми, здатні гамувати навіть найболючіші не вирішені проблеми, які закарбовані в суспільній національній пам'яті людей. В пошуках взаємного розуміння, оздоровлення і особистого переосмислення цей напрямок історичного дослідження і перегляду може бути обумовлений етичними міркуваннями – такими, що ведуть до спільних внутрішньо-національних взаємин, які можуть внести вагомий вклад в прогрес: від мирного співіснування – до відносин, заснованих на взаємній довірі. З допомогою таких нових аналітичних методів, як наука про феномени і динаміка «відмінності», вчені при вивченні минулого надають перевагу «відмінностям» і самокритиці, а не самооправдовуванню і корисливості.

Отож, тепер, коли уже немає ідеологічної вуалі чи немотивованого суб'єктивізму, маючи можливість опиратися на оригінальні джерела і документи, до яких іще зовсім недавно не було доступу, маємо змогу відкрити свідчення автентичної християнської діяльності митрополита Шептицького, надто довго приховуваної і замовчуваної.

На протязі 46-річної діяльності митрополита Кир Андрея Шептицького, трьохрічний досвід, набутий в міжвоєнний період – під час переходу від австрійського політичного соціуму до польського середовища – був надзвичайно важливим.

Однією з різноманітних причин складності збору матеріалів є їхня розкиданість по архівах різних країн світу, що безперечно відобразилася на невеликому інтересі сьгоднішніх учених до даного питання.

Перша спроба документованої реконструкції подій трирічної місії митрополита Шептицького під назвою «Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920-1923» (Вінніпег і Едмонтон,

1981) належить перу Михайла Марунчака. Після нього історик з Америки Марія Клячко опрацювала з цього аргументу дослідження, яке, на жаль, не набуло розповсюдження.

Дане дослідження опирається на значну кількість архівних документів, більшість з яких досі була маловідома, а також на кваліфіковане вивчення діяльності Слуги Божого Митрополита Шептицького. Заглибившись у скрупульозні дослідження документів як польських, так і українських, особливо документів, що зберігаються у Секретних Ватиканських Архівах, Архіві Генеральної Курії отців Василіян у Римі, Львівському Національному Історичному Архіві м. Львова, Львівському Обласному Історичному Архіві, Польському Національному Архіві у Варшаві (Archiwum Akt Nowych), автор у новому світлі показує історично відомі події і спонукає до більш уважного перечитування та осмислення їх. Зроблені ним висновки фактично будуються всередині історіографічного періоду, що дає йому можливість серйозно і чітко відтворити минуле без однобокого оцінювання, а відкрито, різносторонньо, з наголосом на всю його складність і, очевидну, суперечливість.

*Андрій Кравчук,
Університет Судбурі (Онтаріо, Канада)*

ВСТУП

Метою цього дослідження є показати особу митрополита Андрея Шептицького (1865-1944)¹ в його пастирській праці, яку він проводив з 1920 по 1923 рік поза межами своєї архієпархії у Північній Америці, Бразилії та Аргентині як Апостольський візитатор². У цій місії Шептицький ще 1910

¹ Родина Шептицьких, досконало інтегрована у польське суспільство, походить із древньої шляхетної української династії, коріння якої беруть початок у XIV ст. Полонізована у XVII-XIX ст. У XVIII ст. дала українській Церкві єпископів та митрополитів: єпископ львівський Варлаам (1710-1715), Атанасій – єпископ львівський (1715), який став митрополитом київським (1729-1746), Атанасій Молодший – єпископ перемишльський (1762-1779), Лев – єпископ львівський, від 1748, а в (1778-1779) рр. київський митрополит. Вибір молодого Романа Марії (1865-1944), який приймає ім'я Андрей, вступаючи до Чину отців Василіян, наробило багато шуму в Польщі. Також його брат Казимир пішов його дорогою прийнявши ім'я Климентій, вступаючи до монахів студитів. Інший шлях вибрав брат Станіслав: спочатку генерал австро-угорської, надалі генерал польської армії. Див. С. Korolevskij, *Le Métropolitain André Szeptyckij, son action pastorale scientifique et philhénologique*. Grottaferrata, 1920; С. Korolevskij, *Métropolitain André Szeptyckij (1865-1944)*, Romae, 1964; F. Mercenier, *Le Métropolitain André Szeptyckij*, in *Irénikon*, t. XIX, 1er Trimestre 1946, pp. 49-65; *Le Métropolitain André Šeptyc'kyj. Dimension spirituelle de sa vie et de son oeuvre*, in *Irénikon*, t. 64, 1996, pp. 57-71; A. Krawczuk, *Christian Social Ethics in Ukraine, the Legacy of Andrei Sheptytsky*. Edmonton, Ottawa, Toronto, 1997; A. Babiak, *Le Métropolitain André Cheptytskyj et les synodes de Lviv 1940 à 1944. Couronnement d'une œuvre pastorale au service de Dieu et du peuple ukrainien*. В-во «Місіонер», Ліон-Львів, 1999.

² Особа Апостольського візитатора призначається найвищою церковною владою, наданою Папі Римському, Патріархам, Верховним архієпископам щоб опікуватися своїми вірними, які проживають поза межами своєї Церкви (див. кан. 148 ККЦ). Мета перебування Візитатора є продиктована тим, що Патріарх і Верховний архієпископ можуть виконувати юрисдикцію тільки в межах своєї Церкви *sui iuris* (див. кан. 78 §2 ККЦ).

року, у світлі Євхаристійного Конгресу у Монреалі³, відвідав найбільш численні та зорганізовані українські громади Сполучених Штатів Америки і Канади. Тепер же він був відряджений у ті країни Конгрегацією Східних Церков, і в супроводжувальному листі, написаному папою Бенедиктом XV, наголошувалося, що його місія є гуманітарна, пастирська та дипломатична, без жодних особистих інтересів, а спрямована тільки на користь Церкви й українського народу⁴.

Принципово важливими результатами поїздки Митрополита на Американський континент мали стати: збір фондів на користь сиріт війни і бідної людності Галичини; обговорення із президентом Ворреном Гадінгом та іншими високими американськими посадовцями можливості надання урядом Сполучених Штатів Америки допомоги для розв'язання жахливих умов українців Галичини; відвідання українських громад у Бразилії та Аргентині; пред'явлення Святому Престолові механізму організації українських католицьких епархій у цих країнах⁵.

Шептицький, як на час тієї історичної епохи, постає перед нами не просто провидцем, невтомним піонером екуменічного діалогу, а, власне, сміливим духовним пастирем української християнської громади, яка наприкінці XIX століття, залишивши отчий край, рідну Церкву, емігрувала у Північну та Південну Америку, де стабілізувалася в надії знайти нову батьківщину, добробут, надійну перспективу для своїх дітей. До цієї емігрантської хвилі приєдналася у період між Першою

³ Див. Богословія 1-2 (1926), С. 194; В. Kazymyра, *Metropolitan Sheptytskyj and the Ukrainians in Canada*; В. Kazymyра, *Sheptyts'kyj and Ukrainians in Canada. Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, ed. Paul R. Magocsi with the assistance of Andrii Krawchuk, Edmonton, 1989, pp. 329-348.

⁴ AAS, vol. XIII (1921), pp. 218-220; A.G. Welykyj, *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, vol. II, Romae, 1954, pp. 528-530; *Пастирські Послання (1918-1939)*, том 2. Фундація "Андрей", Львів, 2009, С. 12-14.

⁵ А.А. ЗІЄВА, *Lobbing dla Ukrainy w Europie międzywojennej*. Українське Biuro Prasowe w Londynie oraz jego konkurenci polityczni (do roku 1932). Kraków, 2010, S. 87.

та Другою світовими війнами наступна: третій емігрантський потік зрушив українство уже в наближену до сьогоднішньої епохи – наприкінці ХХ століття. І завжди, у кожній стихії емігрантських потоків, були священики, тому що ні Церква латинська, ні греко-католицька не могли стояти осторонь цих феноменальних подій, не надавати пастирської опіки власним вірним, зберігаючи свої обрядові особливості як духовний літургійно-традиційний скарб, з метою його збереження і розвитку на чужій землі⁶.

Митрополит розумів, що ці масові переселення не є тимчасовим явищем і виникатимуть усе нові українські колонії, які матимуть потребу не лише у соціальній допомозі, але також і в еkleзіальній, духовній сфері. Отже, виникла гостра потреба у присутності представників національного духовенства, які б спрямовували вірних на збереження духу рідної Церкви, допомагали не втрачати зв'язків з Батьківщиною, духовного сопричастя з Церквою-матір'ю, своєї культурної ідентичності, що було під загрозою нівелювання через латинізацію, яка закралася у духовну обрядовість завдяки спрощеності, меншій строгості латинського обряду.

Навіть латинські єпископи визнавали, яке велике духовне випробування випадає на релігійні громади, що приймали емігрантів, і на такі, що починали формуватися. Митрополит Андрей Шептицький у спектрі цих проблем, прийнявши запрошення даних громад, як духовну місію, позитивно схвалено Святим Престолом, вибирається на Американський континент, де протягом трьох десятиліть вірні візантійського обряду не мали духовної єпископської опіки, що спричиняло літургійне і дисциплінарне безладдя. Він був переконаний, що зможе заохочувати, підтримувати і вселяти у серця своїх

⁶ Цитуємо головні документи Римської Церкви на тему еміграції: *Exsul Familia* Пія XII (1952), яка вважається великою хартією міграційного душпастирства; *Pastoralis migratorum cura* Павла VI та відповідна Інструкція *De pastoralis migratorum cura* (1969); Лист до єпископських Конференцій *Chiese e mobilità umana* (1978); Інструкція: *Erga migrantes caritas Christi* (2004).

вірних надію також і на те, що Українська Греко-Католицька Церква візантійського обряду буде визнана Церквою свого права зі своїми законами, традиціями та духовним досвідом.

Митрополит від'їжджав на свою духовну місію у важкий для Галичини політично-соціальний період, економічно нестабільний, коли внаслідок польсько-українського конфлікту у 1918-1919 роках склалися нестерпні умови життя для українців краю: множилися злидні, розпалювався вогонь національної та релігійної ворожнечі.

Після розпаду Австро-Угорської імперії у 1918 році Польща і Україна боролися за встановлення своєї влади у Галичині: поляки намагалися приєднати Східну Галичину⁷ до своїх теренів, з метою відновлення держави у попередньому вигляді, українці намагалися приєднати цю територію до України, що на той час перебувала під владою Росії, і створити нову державу. Це викликало братовбивчий конфлікт між двома народами, у який було втягнуто і духовенство обох сторін.

Святий Престол, уважно слідкуючи за ситуацією, що складалася, намагався використати усі можливі важелі впливу, відновити зруйновані війною дипломатичні стосунки, визнаючи в першу чергу право українців на незалежність. У 1918 році Ватикан направляє у Польщу монс. Акілле Ратті, як Апостольського візитатора, майбутнього папу Пія XI. 28 жовтня 1918 року Святий Престол першим із європейських країн визнав незалежність Української Держави і прийняв у Ватикані уповноважену делегацію під керівництвом М. Тишкевича⁸.

⁷ Під назвою Східна Галичина розуміємо регіони Західної України, які з 1918 р. до кінця Другої світової війни перебували під владою Польщі, яка цілком обмежувала прагнення до свободи, самовизначення та незалежності українського народу, заперечувала формування національної ідеї та унеможлиблювала створення Західно-Української Народної Республіки зі столицею у Львові.

⁸ Документи щодо підготовки та самої місії Тишкевича в Римі знаходяться в архівах Ватикану. Див. те, що пишуть Апостольські нунції – Валфре з Відня і Ратті – з Варшави, обидва поінформовані

У 1920 році послав до Варшави монс. Джованні Дженоккі⁹ із особливим дорученням першого Апостольського візитатора у Східній Галичині. У цей бурхливий період, підтримуючи волю свого народу, митрополит Андрей Шептицький зберігає виважену позицію: стійко витримує напади з польського боку, такі, як звинувачення в організації політичних інтриг та клеймування *modus operandi* та *cogitandi*, що не було властиве для нього. Польська сторона насправді не признавала за українським народом і, відповідно, його Церквою рівних прав із поляками. Митрополит же, власне, боровся за те, чим і накликав на себе ненависть, злобу і звинувачення у націоналізмі. Його противники усі без винятку протистояли створенню України і Української Церкви; Шептицький же, не шкодячи розбудові Польщі, відстоював ідеали свого народу і заради них, заради України та її Церкви, боровся. Його противники намагалися відвернути його від цих ідеалів, від його народу, використати для задоволення своїх власних інтересів¹⁰, хотіли зробити з нього державного зрадника, у чому і звинувачували його, тим самим перекручуючи, спотворюючи історичну правду, принижуючи ім'я митрополита Шептицького як високодуховної особистості. Один із яскравих прикладів «нелюбові» до

українцями, під датами 6.02.1919 і 3.04.1919 (*dispacci in ASS, RP, rispettivamente b. 538 e 483*). М. Tyszkiewicz, *L'Ukraine et l'union religieuse avec Rome*, Grottaferrata, 1919; Документальні натяки про візит Тишкевича до Риму подає о. І. Хома, *Апостольський Престіл і Україна 1919-1922*, Рим, 1987, С. 40-41.

⁹ Джованні Дженоккі – місіонер Згромадження Найсвятішого Серця, народився 30.08.1860 р. в Равенні. Свою священницьку кар'єру завершує в ролі Апостольського візитатора в Україні (1920-1923 р.), куди був направлений папою Бенедиктом XV, і вдруге папою Пієм XI з метою інформування про стан релігійно-моральної та соціально-економічної ситуації в Галичині. Помер 06.01.1926 р. у Римі. Див. F. Turvasi, *Giovanni Genocchi e la controversia modernista*, Ed. Storia e Letteratura, 1974; Enciclopedia Treccani, Roma, 1989.

¹⁰ Див. *Nieznaną korespondencją arcybiskupów i metropolitów lwowskich Józefa Bilczewskiego z Andrzejem Szeptyckim w czasie wojny polsko-ukraińskiej 1918-1919*. Redaktor naukowy: Józef Wolczański. Lwów-Kraków, 1997, S. 8.

нього певних польських клерикальних кіл проявився на початку беатифікаційного процесу, а саме у його єпархіальній фазі, коли частина свідків-поляків заявила, що «не бачать нічого доброго у беатифікації Слуги Божого митрополита Андрея Шептицького через його зрадництво та релігійне відступництво, тобто через те, що навернувся до «традиційної руської віри своїх предків-українців»¹¹.

Чи можна припустити, щоб душпастир його інтелектуального рівня, його чутливості був клеймований зрадником тільки через те, що став на захист свого народу, культури, обряду своїх предків, своїх українських коренів? Така грубо сфабрикована критика є не чим іншим, як зневажливою зверхністю. Митрополит Шептицький же дотримувався строгої та багатогранної стратегії для вирішення як політичних, так і культурних, а, отже, історично-гуманістичних проблем своєї епохи. Близькість до власного народу спонукає його до активної підтримки руху за національні свободи, але, очевидно, у такий спосіб, аби не нашкодити становищу та авторитетові Церкви на політичному рівні. З іншого боку, захист української ідентичності, що уособлював захист малої Батьківщини, у тодішніх історичних умовах (по закінченні Першої світової війни претензії переможців формулювалися як права) був справою дуже актуальною і, в той же час, делікатною через розбуджену правічну національну ворожнечу, характерну прикордонним територіям.

Загальна картина, якщо так можна сказати, передбачала частину Великої Росії, розділену на три реалії: Біла Русь, Росія – спадкоємиця стародавнього Московського князівства, і Україна. Переможці офіційно признавали за цими трьома народами право на державність, але нічого не робили для здійснення запроцьогольованих планів їх відродження¹². І у

¹¹ Див. А. Eszer, o.p., *Relatore Generale della Causa di Canonizzazione del Metropolita Andrea Szeptyckyj*, Roma, 19.12.2002.

¹² R. Morozzo della Rocca, *Le nazioni non muoiono. Russia rivoluzionaria, Polonia indipendente e Santa Sede*. Il Mulino, Bologna, 1992, p. 151.

цих умовах митрополит Андрей Шептицький наполегливо, зі спокійною поміркованістю працював, щоб Східна Галичина дістала міжнародне визнання на Раді Амбасадорів, яка зібралася у Парижі для мирних переговорів. Просив для Галичини більш ширшої автономії у польській державі, до складу якої вона була включена згідно з рішеннями Конференції, визнання національних та релігійних свобод вірних Греко-Католицької Церкви. Він наголошував на тому, що автономія Східної Галичини була б більш повною для її населення як польської, так і української національності, якби вона отримала статус прикордонної зони. Адже обидві католицькі церкви, присутні на цій території, були зацікавлені у вирішенні проблем своїх вірних. Митрополит Андрей Шептицький, відстоюючи духовні інтереси українців, обачливо і мудро спрямовував свій моральний авторитет, аби у Європі, особливо, якщо йшлося про нову політичну та культурну рівновагу, була признана і гарантована їхня культурна й еклезіальна вартістьність та особливість.

Шептицький був об'єктом критики і постійних доносів та наклепів до Риму з боку польських єпископів, які не дарували йому його праці для народу, що відкидав «щастя» колонізації своєї землі і сторонився «правдивої віри, віри латинської». Історія життя Андрея Шептицького є виразним втіленням цієї відмови, його вибір духовної незалежності, як такий, ображав національну польську гординю¹³. Він вважав своїм обов'язком жити турботами свого народу і трудився згідно з християнськими засадами, за якими пастир втілює національні традиції своєї громади: так що, визнавши себе українцем, *ipso facto*, він перейнявся, на його думку, цілком правомірними політичними проблемами свого духовного стада, не дозволяючи, проте, втягувати себе у чинники крайнього націоналізму, чітко відокремлюючи його від зрілого, переконаного патріотизму.

Наприкінці 1920 року митрополит Кир Андрей розпочне

¹³ R. Morozzo della Rocca, *op.cit.*, p. 125.

свою нову місію поза межами власної єпархії, усвідомлюючи необхідність бути особливо обачним через постійний нагляд «недремного ока» агентів польської таємної поліції у посольствах і консульствах багатьох країн, зокрема у Лондоні та Святому Престолі, де надзвичайний посол Скшинський¹⁴, щоб дискредитувати Митрополита, у своїх регулярних секретних донесеннях до Варшави, перекручує висловлювання папи Пія XI і державного секретаря кардинала П'єтро Гаспаррі. Кожен крок Шептицького був контрольований і трактований як ворожа акція, спрямована проти відродження польської держави. Подібного змісту рапорти надходили з Лондона до Міністерства закордонних справ у справах релігії та виховання¹⁵.

У кількох розділах цієї книжки після висвітлення політичної та релігійної ситуації у Східній Галичині і результатів візитів у стару Європу (розділ I); відносин Шептицького з Більчевським (розділ II); поїздки митрополита Американським континентом для відвідання вже сформованих українських громад у Канаді (розділ III), Сполучених Штатах Америки (розділ IV), Бразилії (розділ V), Аргентині (розділ VI); перебування у Римі (розділ VII); важке повернення до Львова, якому противився польський уряд (розділ VIII).

Використані для написання книжки джерела показують кількість опублікованого про ці події у місцевій польській та українській періодиці та в закордонних виданнях, зокрема у

¹⁴ Див. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*. Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1994, S. 112. Вл. Скшинський народився 21.04.1873 р. у Львові. Вивчав цивільне право в Кракові та Мюнхені. 1897-1899 рр. був урядовцем в Граці. Далі, як дипломат австро-угорський, в Гаджі, Мюнхені, Брюсселі та Брно в ролі незалежного радника. На посаді підсекретаря в польському Міністерстві закордонних справ працює з 11.04.1919 р. по 24.11.1919 р. Опісля – надзвичайний уповноважений посол в Мадриді до 31.08.1921 р. З 27.11.1924 р. – польський посол при Ватикані. Помер 27.12.1937 р. в Римі.

¹⁵ Див. AAN: MWRiOP, sygn. 435, 458. Конфіденційні листи і рапорти польських посольств у Бразилії, Канаді, Відні і Святій Столиці до Міністерства закордонних справ у Варшаві.

журналах Богословія¹⁶ і Записки ЧСВВ (Analecta OSBM)¹⁷.

Досліджуючи соціально-політичний аспект українських громад, утворених у Канаді та Сполучених Штатах, не можна було обминути працю *Ukraincy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914-1939)*¹⁸, в якій автор надзвичайно правдиво й об'єктивно аналізує стан справ.

При вивченні взаємин між Святим Престолом і Українською Народною Республікою фундаментально корисною стала книжка о. Івана Хоми, Апостольський Престіл і Україна 1919-1922¹⁹. Для вивчення політики Святого Престолу щодо Східної Європи дуже корисною стала *Eastern Politics of the Vatican (1917-1979)*²⁰, до речі, перше дослідження цього аргументу. Слід зауважити, що автори обох текстів не мали прямого доступу до ватиканських архівів і це частково вплинуло на формулювання їхніх висновків та оцінювання досліджуваних явищ. Лише починаючи з дев'яностих років стало можливим досконало вивчати дипломатичні стосунки Ватикану з відродженою Польщею і з постцарською Росією, як зміг робити це італійський історик Роберто Мороццо делла Рокка²¹ у серії документальних статей.

Глибокий аналіз дипломатичних стосунків між Ватиканом, Польщею, Росією та Україною дано також у дослідженнях багатьох польських науковців²².

¹⁶ П. Хомин, *Митрополит Андрій Шенцицький як Апостольський візитатор для українців в Полудневій Америці* // «Богословія», т. IV (Львів 1926), С. 206-215.

¹⁷ A.G. Welykyj, *Archbishop Andrew Szeptyckyj in Canada (1922)* // «Analecta OSBM» vol. III (Roma, 1958), pp. 104-110.

¹⁸ A.A. Zięba, *Ukraincy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914-1939)*, Ed. Uniwersytet Jagielloński. Instytut Polonijny, Kraków, 1998.

¹⁹ І. Хома, *Апостольський Престіл і Україна 1919-1922*, Рим, УКУ, 1987.

²⁰ Див. Н. Stehle, *Eastern Politics of the Vatican (1917-1979)*. Ohio, 1982.

²¹ Див. R. Morozzo della Rocca, *Le nazioni non muoiono....* Il Mulino, Bologna, 1992.

²² Див. R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929*. Kraków, 1989; R. Torzecki, *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*. Warszawa, 1993; M. Mróz, *W kręgu dyplomacji watykańskiej. Rosja, Polska, Ukraina w*

Святіший отець Бенедикт XV під час вибуху людневої революції 1917 р. в Росії вважав, що прийшов час звільнення Православної Церкви від державних впливів. Для здійснення цих планів Папа проголошенням *motu proprio Dei providentis* від 1 травня 1917 р. створив Конгрегацію Східних Церков, а згодом, 15 жовтня – Інститут вищих східних студій. Відокремленням Східної Церкви від впокорюючої компетенції Конгрегації Пропаганди Віри, Папа підкреслив власне розуміння наднаціональності Церкви, яка «не є ні латинською, ні слов'янською, але католицькою»²³.

Про східноєвропейську політику папи Бенедикта XV (1914-1922) і польсько-український конфлікт у Галичині надзвичайно високо говорить наукове дослідження Ліліани Гентош Ватикан і виклики модерності 1914-1923²⁴.

Найвагомішу інформацію, все-таки, можна отримати в таких архівних сховищах: Секретний Архів Ватикану (AES), Архів Конгрегації Східних Церков, Архів Генеральної Курії отців Василіян у Римі, Центральний Державний Історичний Архів України, м. Львова (ЦДІАЛ), Львівський Обласний Архів (ЛОДА) та Історичний Архів Нових Актів у Варшаві (АНАВ).

Доступ до матеріалів цих важливих архівів став можливий для науковців не так давно, але вже побачили світ багато до цього часу невідомих документів, які дозволяють нам зрозуміти, як багато було написано про Митрополита: величезна кількість матеріалів, що вимагає скрупульозної перевірки своєї правдивості, тому що багато документів, надісланих з посольств, канцелярій, апостольських нунціатур та з приватних джерел, виявилися суперечливими, а то й фальшивими:

diplomacji watykańskiej w latach 1917-1926. Toruń, 2004; S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*. Warszawa 1992; S. Wilk, *Acta Nuntiaturae Polonae, LVII (1918-1921)*. Romae, 1995.

²³ G. De Rosa, *Benedetto XV*, in *Dizionario storico del Papato*. Roma, 2003, p. 616.

²⁴ Л. Гентош, *Ватикан і виклики модерності, 1914-1923*. Львів, 2006.

РОЗДІЛ І

Дипломатичні місії Митрополита Андрея у Західній Європі

Після закінчення Першої світової війни Міжнародна Мирна Конференція у Парижі 25 червня 1919 року постановляє, що Західна Україна, тобто Галичина, залишається тимчасово під владою Польщі¹.

Легітимний уряд Західно-Української Народної Республіки, очолюваний президентом Євгеном Петрушевичем², що перебував в екзилі у Відні, і дипломатичні представники у Римі, Відні, Берліні, Парижі, Лондоні, Вашингтоні та столицях інших країн, а також Канаді вимагали міжнародного визнання України як незалежної держави³.

Навіть маючи тільки тимчасову владу, польський уряд проводить політику чітко спрямовану на закріплення своєї присутності в регіоні. Тим часом польська влада запроваджує

¹ Див. R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929*, Kraków, 1989; R. Torzecki, *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa, 1993.

² Євген Петрушевич народився 03.06.1863 у Буську (Львівська область) у сім'ї священика. Під час Першої світової війни (1914-1918) – член Головної Української Ради та Загальної Української Ради. З 19.10.1918 р. як Президент УНР (див. Українська Національна Рада ЗУНР-ЗО УНР 1918-1919) проголосив створення на українських землях Австро-Угорщини Української Держави. 1919 р. обраний у Станіславові (Івано-Франківськ) Президентом Західноукраїнської Національної Ради (фактично – Президентом ЗУНР). Після проголошення 22.01.1919 р. Акта злуки ЗУНР і УНР, згідно з рішенням Трудового Конгресу України у Києві, став членом Директорії УНР. У червні 1919 р. через критичну політичну ситуацію призначений диктатором ЗО УНР-ЗУНР. Помер 29.08.1940 у Берліні. Див. *Довідник з історії України*, С. 572.

³ Див. G. Prokopchuk, *Der Metropolit: Leben und Wirken des grossen Forderers der Kirchenunion Graf Andreas Scheptytzkyj*. Munchen, 1955; В. Дорошенко, *Великий Митрополит*. Йорктон, 1958.

з середини 1920-х років так звану політику «державної асиміляції» («*polityka asymilacji państwowej*»)⁴ і «державного суспільства» («*społeczeństwa państwowego*»)⁵, якими хотіла сконсолідувати польську політичну націю, інтегрувавши до неї національні меншини. Українцям та іншим меншинам рекомендували стати лояльними громадянами Польщі й у всьому підтримувати політику польської влади. Безперечно, така пропозиція щодо «консолідації» та лояльності була неприйнятною для багатьох українських політичних сил, які намагалися у будь-який спосіб повернути собі втрачені позиції⁶. Для повного закріплення території, починаючи з 30 квітня 1920 року, сюди переселяються 12 тисяч родин польського походження⁷. Народ український бив тривогу, бачачи цивільне осадництво у Східній Галичині, а також поселення сімей польських військових, які окупували північно-східні землі і Волинь⁸, трактуючи їх як «грабіжників українських земель». Під кінець 1918 р. уряд починає боротьбу з противниками і інтернує найбільш впливових національних діячів, кидає до тюрем близько дев'яти тисяч осіб, з яких 600 священнослужителів відправлено у табори примусової праці⁹. Їх незабаром, після підписання договору

⁴ W. Paruch, *Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowej w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926-1939)*. Lublin, 1997, S. 124-138.

⁵ Там само, С. 138-153.

⁶ О. Зайцев, О. Берген, В. Стефанів, *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)*. Львів, 2011, С. 128-130.

⁷ La Situation Economique de la Galicie orientale et son importance pour la Reconstruction del'Europe. Édition de la Présidence du Conseil National Ukrainien - Gênes Avril, 1922, p. 105.

⁸ Z. Landau, J. Tomaszewski. *Gospodarka Polski międzywojennej*, t. I // *W dobie inflacji (1918-1923)*, Warszawa, 1967. S. 167; M. Papierzyńska-Turek, *Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków, 1979, S. 31.

⁹ «Канадійський Українець», п. 34; «Risoluzione inter convegno dibattito nel 3.04.1921 a Leopoli»; «Меморіал українського Посольства до папи Бенедикта XV», від 30.03.1920 // І. Хома, *Українське Посольство при Апостольському Престолі 1919-1921* // Богословія 45 (1981), документ ч. 7, С. 47.

Піلسудський-Петлюра у квітні 1920 року, було звільнено. Після цього розпочався спільний наступ на Київ проти більшовиків¹⁰.

Не погоджуючись з таким станом справ, восени 1920 року Андрей Шептицький, Львівський Митрополит від 1900 року, довіряє свій престол вікарію о. Олександру Бачинському¹¹ і відправляється у дипломатичну місію знайомити світ із трагічною ситуацією, в якій опинилася Галичина, і шукати підтримки для свого народу та української Церкви. Після закінчення війни в Галичині нараховувалося більше ніж 20.000 сиріт і злидарів, ранених, калік війни, які потребували термінової допомоги міжнародних гуманітарних організацій¹².

Наприкінці листопада 1920 року Шептицький прибуває до Австрії. У Відні зустрічається з Євгеном Петрушевичем, головою новоствореної Української Народної Ради, номінованим від червня 1919 р. президентом-диктатором Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), який сподівався на підтримку української справи цією авторитетною, шанованою на міжнародному рівні особою не лише у сфері релігійній, але і дипломатичній.

Вони обговорювали навіть можливість такого варіанту, як створення конфедерації Східної Галичини з Чехословаччиною¹³. Віденський уряд за два роки до розпаду Австро-Угорської імперії, у склад якої входила і Галичина,

¹⁰ О. Павлишин, *Українсько-польські переговори з гуманітарних питань під час військового конфлікту (кінець 1918 р. – перша половина 1919 р.)* // *Od armii komputowej do narodowej II. Dzieje militarne Polski i jej wschodnich sąsiadów od XVI do XX wieku* / Pod red. M. Krotofila i A. Smolińskiego. Toruń, 2005, S. 169-180.

¹¹ Народився 1844, висвячений на священика 1867, помер 9.06.1933. Від 1920 по 1929 генеральний вікарій Львівської архієпархії. D. Blazejowskyj, *Historical Šematism of the Archeparchy of L'viv (1832-1944)*, vol. II, Clergy and Religious Congregations, Kyiv, 2004, p. 21.

¹² М.Н. Marunchak, *Metropolitan Andrey Sheptytsky in the West 1920-1923*. Winnipeg-Edmonton, 1981, pp. 3-4.

¹³ B. Budurowycz, *Sheptyts'kyj and the Ukrainian National Movement after 1914* // *Morality and Reality...*, p. 52.

турбувався її долею. Були плани утворення української держави в складі Австро-Угорської імперії на чолі з архікнязем Вільгельмом Габзбурзьким, якій потім став офіцером Української Галицької Армії і прийняв ім'я Василь Вишиваний¹⁴.

Під час свого коротенького перебування у Відні Митрополит зустрічається також з іншими членами уряду Західно-Української Народної Республіки в екзилі, що позначиться надалі на програмі поїздки Шептицького в інші європейські столиці та у Північну і Південну Америку в ролі Апостольського візитатора, відповідно захищеного дипломатичним імунітетом.

Папа Бенедикт XV, постійно інформований про дії Шептицького, 24 лютого 1921¹⁵ р. пише схвального листа, який викликає настільки велике незадоволення польського уряду, що як тільки-но стало відомо через дипломатичні канали про його існування, представники уряду одразу намагаються перешкодити його опублікуванню у *Acta Apostolicae Sedis*. І все ж, незважаючи на створювані перешкоди, через кілька місяців, у травні, лист було опубліковано.

¹⁴ Вільгельм Франц фон Габсбург-Лотрінген (*Василь Вишиваний*) (нім. *Wilhelm Franz von Habsburg-Lothringen*) (народився 10.02.1895 - 18.08.1948) – український військовий діяч, політик, дипломат, поет, австрійський архікнязь (ерцгерцог), полковник Легіону Українських Січових Стрільців. Вільгельма Габсбурга знали в Україні як Василя Вишиваного, під ім'ям, яке йому дали українські вояки під час Першої Світової Війни. Він вважався одним з неофіційних претендентів на український трон в разі утворення монархічного ладу. Хоча він сам офіційно ніколи не проголосував свої наміри бути українським монархом і навіть не мав до цього можливостей, Василь прославився своїми військовими та дипломатичними здібностями, поезією і любов'ю до України. (Взято з uk.wikipedia.org/wiki). Див. Т. Snyder, *Czerwony książę, z ang. przełożył M. Antosiewicz*, Warszawa, 2010, S. 86-16,102-105.

¹⁵ AAS, vol. XIII (1921), pp. 218-220; A. G. Welykyj, *Documenta Pontificum Romanorum...*, pp. 528-530; *Пастирські Послання (1918-1939)*, том 2, Львів, 2009, С. 12-14.

У цьому листі понтифік висловлює цілковиту солідарність з українською Церквою, маніфестує свої почуття до «свого дорогого стражденного народу, який, мабуть, більше за інших пізнав злидні світового конфлікту; [...] на правду, завмирає душа, коли Ми, думаючи про русинів, згадуємо гарні міста пограбовані, мирні села спалені, плодючі поля знищені військовими змаганнями, і думаючи про народ, завжди маємо перед нашими духовними очима його знищені церкви, святі лики сплюндровані, святі прикраси, одяг перетворені на засоби зневаги, і що найбільше бентежить, – святі реліквії осквернені несвідомими фанатиками, страхіття голоду, важких пір року, невиліковні хвороби, жорстокі катування, в'язниці, сліди яких він сам, високопреосвящений брат, носить і сьогодні, вбивства всечесних отців, німецьких старців, слабких жінок, багато квітучої молоді, [...] – усе це постає чітко перед нашими очима»¹⁶. Бенедикт XV висловлює побажання, щоб нарешті об'єдналися Схід і Захід, і що для досягнення цього Українська Греко-Католицька Церква повинна зробити свій дорогоцінний внесок.

У листі також згадується про провал місії Апостольського візитатора для українців отця Джованні Дженоккі, якого Святий Престол послав 13 лютого 1920 року як свого представника для спостереження і вивчення ситуації в Східній Галичині, особливо відносно становища, в якому опинилася Греко-Католицька Церква, адже до Ватикану надходили численні заяви про знущання і дискримінації з боку польського уряду щодо українців. Отець Дженоккі прибув до Варшави у травні 1920 року, але не зміг поїхати до Львова, незважаючи на підтримку монс. Акілле Ратті, Апостольського візитатора у цьому місті, через труднощі, створені Варшавою.

Папа, нехай частково, але все-таки був знайомий із ситуацією, тому що уже в 1918 році її змалював делегований до Києва монс. Ваккі, який мав зустріч з отаманом

¹⁶ Там само.

Петлюрою для започаткування дипломатичних стосунків між українським урядом у Києві і Святим Престолом. Міністр закордонних справ Дорошенко позитивно сприйняв папську ініціативу і призначив Михайла Тишкевича головою дипломатичної української місії при Святому Престолі. Той, проте, приступив до виконання своїх нових обов'язків лише 25 травня 1919 року, але і після цієї дати не зміг працювати виключно у Римі, тому що його присутність і досвід були необхідні у Парижі¹⁷. Його функції виконував регулярно акредитований отець Франц Ксавері Бон¹⁸.

Після довгого очікування Міністр закордонних справ Польщі Євстахій Сапєга видає Митрополитові паспорт і той, нарешті, має змогу виїхати до Риму *ad limina Apostolorum*. Зі свого боку, польський уряд сподівається, що при відсутності цього прелата зможе з легкістю, на свою користь, нормалізувати ситуацію в Галичині.

Шептицький прибуває до Риму в другій половині грудня 1920 р. і зустрічається з членами дипломатичного представництва Української Народної Республіки при Святому Престолі, діяльність якого оцінює як недостатню і малокомпетентну. У той же період у Відні тимчасовий уряд Західно-Української Народної Республіки продовжував своє

¹⁷ С. Korolevskij, *Le Métropolitain André Szeptyckyj, son action pastorale scientifique et philhénotique*. Extrait de « Roma e l'Oriente » an. 1919-1920, p. 73; « La voce dell'Ucraina » (Settimanale del Comitato Centrale Ucraino in Italia). Roma, 6.08.1919, p. 2. На жаль, перебування графа Тишкевича у Римі було дуже коротке, тому що його призначено головою української делегації-місії на Паризьку мирову конференцію.

¹⁸ Франс Ксавері Бон народився в Бельгії 04.02.1882 р. У 1902 р. вступає до семінарії отців редemptористів. У 1909 р. висвячений на священника. У 1911 р. приїздить в Галичину до монастиря монахів студитів в Уневі, щоб вивчити українську мову і візантійський обряд та служити Греко-Католицькій Церкві. Перша світова війна застала його в Галичині, де своєю дипломатичною діяльністю Ксавері багато допомагає українському народові. Як представник українського уряду їде до Риму. Вмирає 21.11.1941 р. Див. І. Хома, *Апостольський Престол і Україна 1919-1922*, С. 24-33; Див. «Патріархат», ч. 3 (1979), С. 12.

існування під керівництвом Петра Карманського¹⁹.

Митрополит перебуває у Римі майже три місяці, де проживає у монастирі отців редемптористів на вулиці Мерулана²⁰. Під час трьох аудієнцій у папи Бенедикта XV змальовує ситуацію Греко-Католицької Церкви у Галичині і одночасно просить гуманітарної допомоги для її населення і дипломатичної підтримки для молодого української держави в її відродженні і зміцненні. Зустрічається з різними чиновниками, акредитованими при Святому Престолі²¹. Від папи отримує 100.000 лір для допомоги населенню Східної Галичини і рекомендаційний лист, датований 24 лютого 1921р., який став для нього своєрідною перепусткою для наступних місій у Франції, Швейцарії, Бельгії, Голландії та Великобританії.

Мета дипломатичних поїздок Митрополита в Європі

Покинувши Рим, Митрополит розпочинає свою місію в Європі. Вона має подвійну мету: пошук контактів і підтримки української справи у політичних та дипломатичних колах і під час конференцій та дискусій із зацікавленими особами, особливо монахами-бенедиктинцями, щоб викликати увагу та

¹⁹ Петро Карманський народився 29.05.1878 р. в Чесанові (Польща). Навчається в перемишльській гімназії та на богословському факультеті в Римі. Цікавиться і вивчає українську та італійську поезію. Пише багато книжок на ліричну тематику. У 1907 р. закінчує університет у Львові. Багато часу займається політично-дипломатичною діяльністю. При Ватикані виконує дипломатичну місію від Західно-Української Народної Республіки. Активно збирає фонди для Галичини. З 1922 р. по 1925 р. перебуває з дипломатичною місією в Бразилії. Повертається в Галичину і вчителює у Дрогобичі, а під час радянської окупації викладає у Львівському університеті. Помер 16.04.1956 р. Див. *Encyclopedia of Ukraine* vol. 2, Paris-New York, 1959, col. 961.

²⁰ С. Korolevskij, *Metropolit Andre Szeptyckyj...*, p. 176.

²¹ В. Казымура, *Sheptyt'skyi and Ukrainians in Canada // Morality and Reality...*, p. 343.

зацікавлення до східного обряду і пропагувати з'єднання розділених християн. Для досягнення своїх цілей намагається організувати і спланувати різні заходи, започатковуючи закладання семінарій, релігійних інститутів та харитативних закладів для виховання майбутніх апостолів єдності.

Тут варто процитувати листа Митрополита, адресованого ієрархам католицької Церкви у Сполучених Штатах Америки і в Канаді, у якому він наголошує, що його місія поза єпархією була схвалена Святішим Отцем і є необхідною для «[...] ознайомлення Америки з матеріальними нестатками мого народу і духовними потребами мільйонів осіб в Росії». Далі продовжує: «Ціла наша провінція знищена лихоліттями чотирьох воєн, через які ми змушені були пройти. Із 1914-го по 1920-й не було жодного року, щоб через нашу землю не проходили чийсь війська. І кожен такий перехід означав для краю нову розруху. У багатьох місцях населення цілих сіл змушене жити у покинутих солдатами окопах [...] і, як очевидний наслідок такого проживання в окопах, – є розповсюдження заразних хвороб, особливо чорного тифу [...]. Ми зорганізували двадцять сиротинців, але є дуже важко дати дітям усе необхідне за таких умов для життя [...]. Більшовизм спричинив у Росії великі матеріальні нестатки [...], але він став і причиною ще більшого, духовного голоду. [...] Південна частина Росії заселена людьми [...] національності, мови і обряду таких же як і українці Галичини. Лише єдина непомітна лінія розділяє галицьких українців із тими, що у Росії [...]. Процес насильницького роз'єднання нації був розпочатий ще при імператриці Катерині II, і продовжувався аж до часткового затвердження у 1875 р. Про те, що розділення не було цілковитим, стане зрозуміло у 1905 р., після видання царського декрету про толерантність. Сотні тисяч українців виявили бажання повернутися у Католицьку Церкву. Але, коли виявилось, що дії урядовців не співпадають зі словами, і що греко-католицький обряд насправді є поза законом, сто п'ятдесят тисяч осіб, скориставшись наданими Декретом правами,

прийняли латинський обряд. Отож тут створилася ситуація, варта нашого милосердя і уваги місіонерських організацій. Адже не йдеться про навернення, перехід окремих індивідуумів чи, навіть, родин, а цілих народностей. Тим часом, праця добродійна є надзвичайно важливою. [...] Було б значним прикладом католицького милосердя в очах розділених українців бачити, як католики Північної Америки переживають за їхніх рідних католиків у Галичині»²².

З Риму переїжджає у Моравію (Чехія). В Оломунці, дорогому його серцю місті, де, починаючи з 1907²³ р., відбувалися кожних три роки очолювані ним Конгреси, головним питанням котрих була християнська єдність, – зустрічається з монс. Антонієм Стояном²⁴, який незадовго перед тим був призначений Ватиканом архієпископом тієї єпархії. З Оломунця відправляє до Риму своєму довіреному співробітникові, ватиканістові Кирилу Королевському²⁵, листа з проханням прискорити через Конгрегацію Східних Церков отримання свого паспорта з дипломатичною візою

²² Див. Конфіденційний лист від 4.11. 1921 р. митрополита А. Шептицького до Єрархії у Сполучених Штатах Америки і Канади (Архів Генеральної Курії ЧСВВ у Римі).

²³ Див. А. Babiak, *Des Ukrainiens aux Congrès de Velehrad (1907-1936)*, Société Scientifique Ševčenko, Paris, 2007.

²⁴ Див. F. Cinek, *Arcibiskup Dr Antonin Cyril Stojan, zivot a dilo*. Olomouc, 1933.

²⁵ К. Королевський народився 16.12.1878 р. у Франції. Замолоду мав велике бажання бути священником східного обряду. Великий знавець духовності східних церков. На цю тему пише багато статей та книжок. У 1909 р., познайомившись з Митрополитом, одразу захоплений його особистістю, переходить під його юрисдикцію. Змінює своє прізвище на Шарон на Королевський. З того часу стає довіреною особою Митрополита при Ватикані, де займає багато різних посад. Пише біографію Митрополита: *Metropolitte André Szeptyckyj (1865-1944)*, édit. Romae, 1964 (Theologicae Opera Societatis Scientifica Ucrainorum, XVI-XVII). Помирає в Римі 19.04.1959 р., Див. G.M. Croce, *Kniga bytija moego* (Le livre de ma vie). Mémoires autobiographiques, tome: I, II, III, IV. Documents (1900-1926). Edités et annotés par Giuseppe M. Croce. Cité du Vatican. Archives Secrètes Vaticanés, 2007.

польського посла при Ватикані, – необхідного документа для розпочинання місії в Америці: «[...] для мене він [паспорт] надзвичайно необхідний [...]. Місія Конгрегації і дипломатична польська віза гарантуватимуть мені вільний переїзд, без цього мені заборонять повернутися»²⁶. Щоб отримати документ і візу, Шептицький радить Королевському звернутися за допомогою до свого великого друга монс. Енріко Бенедетті²⁷. У тому ж листі Митрополит повідомляє, що переїздить до Брюсселю.

14 квітня 1921 р., уже з Голландії, пише до Королевського, інформуючи його, що навіть і там шукає гуманітарної підтримки для Галичини у єпископів тієї країни, що проводить численні конференції для ознайомлення і розчулення західних християн, особливо священників та монахів щодо місії на слов'янському Сході²⁸. Із задоволенням зазначає, що є плодючий ґрунт для апостолату, і що католицьке духовенство зацікавлене, і що місцева преса приділяє увагу його праці. Дає вказівку надіслати до Брюсселя оригінали документів і додатки до них, на основі

²⁶ Лист. А. Шептицького до К. Королевського від 22.03.1921 // *Kniga bytija moego*, t. III. Documents (1900-1926) n. 66, pp. 185-186. Коли Митрополит приїжджає до Риму, то не робить візиту польському посольству при Ватикані, як це було заведено. Такий крок зроблено для того, щоб публічно не визнавати польську владу над Галичиною і її народом. Аналогічно робив і в інших державах, тому що не вважав себе громадянином Польщі, яка окупувала Галичину. Але змінює свою позицію 15.03.1923 р., коли Східна Галичина, після рішення Ради Амбасадорів, стає польською територією.

²⁷ Енріко Бенедетті народився в Римі у 1874 р. Висвячений в 1897 р. У 1899 р. працює в Конгрегації Ради священників. Коли в 1917 р. Папа Бенедикт XV змінює стару назву Конгрегації Пропаганди для Східного обряду на Конгрегацію Східних Церков, Бенедетті переходить до Конгрегації Східних Церков. На початку 1922 року бере активну участь у розв'язанні релігійно-церковних українських питань. Наприклад, привертає велику увагу до того, щоб юридично відновити діяльність греко-католицької єпархії у Луцьку та вакантний пост єпископа. Вмирає 10.03.1941 р.

²⁸ О. Красівський, *Східна Галичина і Польща в 1918-1923*. В-во УАДУ Київ, 1998, С. 243-244.

яких Конгрегація затвердить права, надані папою Пієм X і затверджені папою Бенедиктом XV. Погоджується з необхідністю терпеливо зачекати на рішення Конгрегації щодо своєї місії в Америці²⁹. Висловлює стурбованість тим, що лист, відправлений папою Бенедиктом XV 24 лютого 1921 р., ще до того часу не був опублікований в *Acta Apostolicae Sedis*, правдоподібно, через перешкоди, створені польським представництвом, і просить це перевірити, бо інакше буде змушений попросити в Конгрегації оригіналу даного листа³⁰.

У довгому листі Королевський підтверджує, що «[...] лист папи Бенедикта XV, з яким, на щастя, ще не ознайомлена польська дипломатія при Ватикані, досі не опублікований у *Acta Apostolicae Sedis* через недогляд редактора отця Бенедетті (однофамільця монс. Енріко Бенедетті, секретаря Конгрегації Східних Церков), у той час призначеного єпископом і Апостольським нунцієм у Мексиці. І краще, якби ще якийсь день польська дипломатія про нього не довідалася і не змогла чинити перешкоди, що безперечно могло б статися»³¹.

Стосовно місії у Північній Америці, кардинали Конгрегації на той час ще не вирішили, задовільняти чи ні прохання Митрополита. З цього приводу Королевський радить йому особисто зв'язатися з кардиналами, щоб підкреслити їхню важливість у вирішенні справи. Навіть, якщо й бракуватиме одного офіційного документа, він,

²⁹ Лист Шептицького до Королевського від 5.04.1921, *Kniga bytija togo*, t. III, n. 67, pp. 186-188.

³⁰ Там само, С. 186-188.

³¹ Лист Королевського до Шептицького від 11.04.1921 // *Kniga bytija togo*, t. III (1900-1926), n. 68, pp. 189-190. В цей час публікація запізнюється і виникають проблеми та протиріччя між Польщею і Святою Столицею з причини, що торкаються Сілезії. Польща через свою безкомпромісну поведінку щораз більше губить довір'я в очах Ватикану. Щоб краще вивчити це питання: R. Morozzo della Rocca, *Le Nazioni non muoiono..., passim*, e O. Cavalleri, *L'Archivio di Mons. Achille Ratti..., passim*.

все-таки, зможе поїхати до Америки для гуманітарного збору фондів і потім прозвітувати перед Конгрегацією, представивши можливі пропозиції. У Римі за той час багато чого може змінитися. Маючи дозвіл, зможе розпочинати місію у Південній Америці, звідти переїхати в Канаду і, нарешті, у Північну Америку³². Щодо паспорта і дипломатичної візи, то не можливо було зробити нічого, поки Конгрегація не затвердить місії у Північній Америці. Розмовляючи з монс. Бенедетті і монс. Черретті, Королевський зібрав важливі застереження чи звертатися до кардинала Мерсьє³³, беззаперечного і впливового авторитета навіть поза межами Бельгії, що мав добрі зв'язки з польським посольством, чи шукати іншого рішення. Цей шлях, на той час, видався Королевському єдино вірним, оскільки Ватикан не поспішав задовільняти прохання, яке могло б занепокоїти Польщу³⁴.

29 квітня 1921 р. Митрополит уже в Брюсселі, 24 травня в Маредсу, а 1 червня у Мон-Цезарі в Лованьйо проводить екуменічну конференцію, на якій розвиває найбільш близький його серцю аргумент – пастирська місія на слов'янському Сході: «Монашество є для Сходу, як бенедиктинці для Заходу. Монашество виконувало у Східній Церкві [...] функції, подібні до функцій нервової та м'язевої

³² Лист Королевського до Шептицького від 11.04.1921 // *Kniga bytija moego*, t. III, n. 68, p. 190.

³³ Дезіре-Джозеф Мерсьє народився 29.11.1851 р. в Бельгії. Вступив до семінарії в Мешелен в 1861 р. Його пасторальна діяльність була високо оцінена папою Пієм Х. 07.02.1906 р. призначений архієпископом в Мешелен і згодом – примасом Бельгії. 15.04.1907 р. отримав від папи Пія Х титул кардинала. 1916 р. одержав від папи Бенедикта XV лист, який визнає відвагу кардинала щодо захисту прав Церкви і свободи свого народу під час німецької окупації Бельгійського королівства. Також був він невтомним апостолом з'єднання Церков. Помер 23.01.1926 в Брюсселі. Див. В. Казымура, "Metropolitan Andrew Sheptyckyj and the Ukrainians in Canada" // *The Canadian Catholic Historical Association Report*, 1957, p. 83.

³⁴ Лист Королевського до Шептицького від 11.04.1921 // *Kniga bytija moego*, t. III, n. 68, p. 191.

системи нашого тіла»³⁵. Ця фраза позитивно вразила о. Лямберта Бодуена³⁶, який відразу ж продемонстрував особливе зацікавлення до східного чернецтва.

З 5 по 8 червня, а згодом, з 5 по 8 грудня 1921 року, Митрополит перебуває в монастирі св. Андрея у Бруж, де проводить цілу серію конференцій для ченців, щоб зацікавити їх східнослов'янським християнством. Тут він має можливість зібрати і видрукувати свої виступи і статті, що вже публікувалися у різних французьких та італійських виданнях.

З Брюсселю пише листа бельгійському кардиналові Мерсьє, в якому висловлює стурбованість щодо доброї підготовки майбутніх місіонерів, що будуть направлятися в Росію: «абсолютно потрібно, щоб католики робили все необхідне для навернення схизматиків. Усяке недбальство, усяке затримання сприяє тріумфові протестантства [...]. Перемога протестантства в Росії буде перемогою протестантської Німеччини. [...] підтримка католицької місії з метою навернення Сходу для Бельгії була справою національною і не менш важливою, аніж релігійна. Емінінціє, ось ці причини, задля яких я вважаю своїм обов'язком проінформувати католиків Заходу про те, яка велика термінова праця на них чекає [...]. Це є головною темою проведених у Бельгії конференцій»³⁷.

Бажання Митрополита об'єднати Католицьку і

³⁵ А. Szeptyckyj, *La mission du monachisme...*, p. 37.

³⁶ Лямберт Бодуен народився в Бельгії у 1873 році. Висвячений в 1897 р. Цікавиться обрядами та літургією Східних Церков. У 1921 р. прибуває до Риму і стає професором богослов'я. Відновлює стислі зв'язки з християнським Сходом. У 1925 р., на прохання папи Пія XI, засновує східно-єкуменічний монастир в Аме-су-Мезе у Франції, який би працював задля єдності Церков. У 1939 р. переїжджає до Шеветонь (Бельгія), де займається літургійною реформою, але його ідеї не знаходять розуміння у Ватикані. Помирає в 1960 р.

³⁷ Див. А. Шептицький до кардинала Мерсьє, Bruxelles, 9.06.1921 // ААМ, Mercier, *Contacts avec les orthodoxes, lettres divers 1920-1925*, n. 54.

Православну Церкву було позитивно зустрінуте не лише в релігійному середовищі, а також і мирянами, які проявляли зацікавлення цією ідеєю.

Існує достовірна історична довідка, що під час свого перебування в Farnborough, Англія, у 1921 р. він зближується з французьким священником Луїзом Джіллі, який настільки захоплюється унійними і екуменічними ідеями Митрополита, що вирішує піти під його юрисдикцію, і за деякий час вступає у монастир монахів студитів. На початках³⁸ отець Джіллі дуже активно співпрацює та пристрасно віддається справі, підтримуючи контакти з отцями Бодуеном, Руссо та іншими, зацікавленими екуменічною ідеєю. В одному з листів, адресованому Руссо, Джіллі пише: «нам обом знайома ця особистість, і все ж у ньому є щось таке, чому не можу дати визначення [...]. Я готовий кинутися у вогонь задля нього»³⁹. «Його стилем, як каже св. Тома Аквінський, є висока духовність. Він бачить величне і творить величне, тому що він уміє діяти сильно [...]. Не знаю нікого, хто б зайшов до нього занепокоєний і не вийшов втішеним і рішучим»⁴⁰. «Я цілком захоплений ним. Важливо бачити його тут в образі пастиря, апостола, провідника народу [...]. Якось він сказав мені: «Маю ще одну мрію: піти у більшовицькі тюрми. Ви підете зі мною?»⁴¹.

В одному з листів з Риму Кирило Королевський радить Митрополитові, після закінчення його візиту в Бельгію та Голландію, просити аудієнції у короля Бельгії і його міністрів, щоб і перед ними змалювати ситуацію у Східній Галичині і, таким чином, знайти ще одну підтримку справі, а,

³⁸ Співпраця Митрополита з отцем Джіллі і розбіжності богословського характеру щодо офіційного вчення Церкви та особиста моральна поведінка о. Джіллі. Див. Лист Шептицького до Джіллі від 26.05.1928 // ERSS-LGE, vol. II, Rome, 1964, p. 60.

³⁹ Лист Джіллі до Руссо від 11.12.1923, Farnborough, AAC, OR, 2.

⁴⁰ Лист Джіллі до Руссо від 16/29.11.1924 з Львова, AAC, OR, 2.

⁴¹ Лист Джіллі до Руссо від 22.10.1924 з Львова, AAC, OR, 2.

отже, і відправитися в Канаду з англійським паспортом. Для цього Митрополит мусив би скористатися зупинкою у Лондоні, щоб представити економічну і політичну ситуацію в Галичині і цьому урядові, який не був союзником Польщі, як була ним Франція, і що це було би нагодою зустрітися з Ллойдом Джорджем і його міністрами⁴². З Англії відправитися до Канади, і далі – до Сполучених Штатів Америки, до Вашингтону, щоб зустрітися з президентом Гардінгом і його міністрами, які не підтримували польську політику, відкрити перед ними проблеми, вже дискутовані в Лондоні. Далі без перешкод продовжувати шлях до Аргентини і Бразилії, візит до тих країн уже був запланований, а звідти – повернутися до Риму. У цьому проміжку часу багато чого могло б змінитися⁴³.

Королевський запевняє Митрополита, що подбає про документ, який засвідчить повноваження, надані папою Пієм Х і затверджені папою Бенедиктом XV та Конгрегацією, і скерування до Північної Америки, до того ж, написане власноручно Папою і чинне протягом п'яти років, що означало беззастережне довір'я⁴⁴.

Королевський висловлює бажання приєднатися до Митрополита в Бельгії, щоб допомагати й супроводжувати під час важкої і виснажливої американської місії. Та цьому намірові не судилось здійснитись, бо секретар не викроїв часу на таку довгу поїздку, і ще тому, що на місію не були виділені належні кошти.

В іншому листі Королевський висловлює Шептицькому своє захоплення результатом поїздки у Голландію і передбачає, що міцний католицизм цієї країни здатний дати імпульс слов'янському католицизму в Росії. І з задоволенням схвалює проект заснування апостольської

⁴² Лист Королевського до Шептицького від 11.04.1921 // *Kniga bytija moego*, t. III, n. 68, p. 192.

⁴³ *Ibidem*, p. 192.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 199.

школи для виховання майбутніх місіонерів у Росії⁴⁵.

У листі-відповіді Митрополит описує Королевському своє перебування в Бельгії, протягом якого давав численні конференції на тему екуменізму на слов'янському Сході. У Брюсселі, через несприятливі погодні умови, активність публіки була малою, проте в провінціях Л'єж, Намур, Торнай результати були дуже добрі. Висловлює також своє задоволення тим, що Бельгійська Єпископська Конференція дала дозвіл на збір коштів на користь обездолених у Галичині, але зауважує про необхідність бути обережним, тому що під рефлекторами медіа постійно діють філополяки, які чинять перешкоди місії. Підтверджує, що ще не отримав американської візи, і не знає чи її отримає; повідомляє, що на даний час не має можливості зв'язатися з кардиналом Мерсьє, і що поляки відмовляють навіть у візі в римському паспорті; говорить про велику втому через зайнятість і проблеми, які виникли на основі різноманітних справ іще до початку місії у США і Бразилії; проте, стверджує, що його присутність у цих країнах виявилася більш корисною, аніж перебування у Львові⁴⁶.

З Льєжа Митрополит пише листа отцю Титу Войнаровському, в якому також змальовує хід своєї місії в Бельгії і Голландії: відвідував ієрархію і парафії, проповідуючи і збираючи фонди для галицьких злидарів, ініціював зародження харитативних товариств; намагався заохочувати священників і ченців, які висловлювали бажання працювати на екуменічному полі задля єднання Російської Православної Церкви з Римською Католицькою Церквою; займався заснуванням семінарії для підготовки майбутніх священників-місіонерів, готових працювати для слов'янського Сходу. Заявляє, що підготував різні конференції між

⁴⁵ Лист Королевського до Шептицького від 17.05.1921 // *Kniga bytija togo*, t. III, n. 69, pp. 200-202.

⁴⁶ Лист Шептицького до Королевського від 29.05.1921 // *Ibidem*, n. 70, pp. 205-207.

віруючими протестантами для привернення їх до традицій і духовності Східної Церкви; повідомляє про численні контакти і ентузіязми, зароджені його проектом і добрий результат збору коштів. Інформує про те, що був змушений перервати своє перебування там, щоб поїхати спочатку до Лондона, де мав зустріч із Петрушевичем, Томашівським та Витвицьким, але не зміг зустрітися з Ллойдом Джорджем через виборчу кампанію, тому повернеться туди найближчим часом. Впевнений, що матиме проблеми з отриманням візи для поїздки у Північну Америку, оскільки ще до цього часу не отримав листа Святої Конгрегації, що узаконює місію⁴⁷.

14 липня 1921 р. Митрополит уже в Парижі, в гостях у прем'єра Арістіда де Бріанда, відомого своєю працею на користь миру, якому показав меморандум з інформацією про політичну і соціально-економічну ситуацію українського народу в Східній Галичині, і просить конкретної підтримки для остаточного вирішення проблеми територіального статусу, тобто повної автономії і незалежності свого народу. Настійно просить «визнання прав для народу, а не для національної меншості». Стоячи на позиції права українців на свою державу, він посилається на право до самовизначення народів, розроблене президентом Америки Джорджем Вільсоном. Його прохання, на жаль, зависне в повітрі, оскільки Бріанд вважає, що українське питання є внутрішнім і його можуть вирішити тільки самі поляки і українці, а Франція могла би втрутитися тільки опісля, щоб надати необхідну підтримку українській справі⁴⁸. Прохання

⁴⁷ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 179, арк. 8-9. Лист Шептицького до Войнаровського від 14.05.1921 // *Церква і суспільне питання*. Митрополит Андрей Шептицький: *Життя і діяльність*. Документи і матеріали (1899-1944), т. II, книга 2, Ред. Андрій Кравчук, Львів, 1999, С. 706-707.

⁴⁸ AAN, Amb. RP London, sig. 879, p. 105; Див. ДАЛЮ, ф. 271, оп. 1, спр. 819, арк. 63. Звіт польського посольства у Брюсселі до Міністра закордонних справ у Варшаві від 31.08.1921 р.

Митрополита підтримували тільки французькі монархісти⁴⁹.

15 березня 1923 р. Рада Амбасадорів країн Антанти, що зібралася у Версалі, признає Східну Галичину за Польщею, незважаючи на протести її мешканців української національності. Справу розв'язання українського питання було відкладено. Багато хто з українських політиків охарактеризував цю ситуацію як «нове погіршення стосунків між українцями та поляками»⁵⁰. Це рішення консервувало стан протистояння двох народів, які компактно проживали на спільній території. Більшість української еліти сприйняла його як відмову українцям у побудові власної держави. Як можна було очікувати, це викликало протести й демонстрації в Галичині⁵¹. Для українців таке рішення Антанти стало крахом багатьох надій та ілюзій, викликало обурення і в українців діаспори.

І саме в цей період Митрополит, будучи проїздом у Франції, знову зустрівся з прем'єр міністром Раймондом Пуанкаре⁵², ініціатором постанови, для вироблення

⁴⁹ Див. Інтервенція групи депутатів роялістів при Палаті, які виступали за незалежність України та двічі зверталися до французького уряду (5 лютого та 27 березня 1920 р.), не знаходить підтримки. Ці події записані в брошурі: Pour l'indépendance de l'Ukraine, préface du général Castelnau, Président de la Fédération Nationale Catholique Bureau ukrainien de presse, Paris, 1920.

⁵⁰ ЦДАЛ, ф. 134, оп. 1, спр. 90, арк. 15.

⁵¹ Див. О. Зайцев, О. Берген, В. Стефанів, *Націоналізм і релігія*, С. 125-126.

⁵² Раймонд Пуанкаре народився в 1860 р. у Бар-ле-Дук у Франції. Адвокат і вроджений політик. Номінований міністром, а згодом сенатором і депутатом в Мезе. У 1912 р. очолює Уряд Національної Єдності. З 1913 р. по 1920 р. стає президентом Франції. Багато дипломатичних подорожей здійснює в Іспанію, Бельгію, Англію та Росію. Детально володіє всіма нюансами розвитку Першої світової війни, вміло використовує цю інформацію щодо *l'affaire Dreyfus*. Шукає порозуміння між Німеччиною і Францією. Добре обізнаний з політичними та військовими проблемами, які призводять в кінці до унії між Ватиканом та Австро-Угорською імперією. Вмирає 15.10.1934 р.

альтернативи⁵³. Проте, даремно: Шептицький зрозумів, що рішення було незворотнім⁵⁴, і що він нічого більше не міг тут зробити для свого народу. Насправді, в очах міжнародної громадськості польська держава, вигравши війну у Східній Галичині і приєднавши прикордонні території, ні не обіцяла, ні не давала нічого українцям, окрім деяких незначних загальних прав, уже вписаних у польській Конституції. Ці права не будуть ні захищені, ні гарантовані. Більша частина попередньо погоджених умов залишилася лише деклараціями.

1903 р. митрополит Шептицький стає заступником маршалка крайового Галицького сейму, розпочавши в такий спосіб політичну діяльність. Він не раз показав себе не лише лідером католицького руху, а й провідником національного пробудження. Варто при цьому зазначити, що в політичних справах він займав чітку позапартійну позицію⁵⁵.

Хочу нагадати, що у 1913 р. Шептицький, в якості представника Галичини і Лодомерії, окрім віце-президента палати панів Австро-Угорської імперії, навів контакти з польським намісником Галичини Міхалом Бобжинським і 28 лютого 1914 р. підписав із ним угоду («формальний компроміс»), в якій було вироблено проект Статуту мирного співжиття двох націй⁵⁶. Та, на жаль, цей компроміс було відкинуто, закреслено будь-яке зближення з українцями, навіть те, що було визнане в 1922 р. парламентом (Sejm), що передбачало автономію регіонів, більшість населення яких

⁵³ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 168-169; Див. “Громадський Вісник” від 24.03.1923; A. Krawczuk, *Christian Social Ethics in Ukraine...*, pp. 91-92.

⁵⁴ ASV AES, (1922-1923), Pos. 22-23, fasc. 33, f. 39. Митрополит, все-таки, стверджує про необхідність їхати до Парижа на передбачену зустріч з Пуанкаре і Жюль Камбоном – президентом Конференції Амбасадорів, і депутатом Гайярд Банчелем, який організував цю зустріч.

⁵⁵ А. Тожецький, *Митрополит Андрей Шептицький* // Ковчег: Збірник статей з церковно історії. Ч. 1. Львів, 1993. С.113.

⁵⁶ Див. М. Демкович-Добрянський, *Потоцький і Бобжинський: Цісарські намісники Галичини 1903-1913*. Рим, 1987, С. 102-103.

становлять українці. Українці Львова чекали на відкриття університету, як це було вирішено спершу в 1914 р., а згодом і Версальською Конференцією в 1923 р., але проект цей так і не був реалізований через сильне протистояння з боку польського уряду, який боявся, що культурний розвиток українського народу, що на 70 відсотків складався з малограмотних і бідних селян, ослабить його владу⁵⁷.

Пуанкаре все-таки запевняє Шептицького, що польська держава не принизить українське населення, і наголошує, що «права українців будуть захищені і гарантовані польською владою»⁵⁸.

В одному з листів до Папи Кирило Королевський об'єктивно і чітко констатує, що «[...] не можна насправду дорікати цьому народові, який бажає дихати політичною незалежністю. За своїм правом Рада Амбасадорів, не спитавшись, вирішила його долю»⁵⁹. Зважає, чи справа могла б повернутися інакше, якби відношення Польщі до Галичини було іншим, або чи інша поведінка України змогла б привести до мирного співжиття обох народів? З гіркотою констатує, що «[...] українці втратили всяку повагу і всяку довіру до Великих потужностей Антанти, які їх кинули в жертву [...]»⁶⁰. Насправді, почувалися зрадженими, що в

⁵⁷ Див. St. Stępień, *Życie polityczne Galicji a metropolita Szeptycki* // «Biuletyn Informacyjny Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu», 1996, n. 2, S. 214-221.

⁵⁸ ААН: МВРІОР, sygn. 435. Протокол політичного Комітету Ради міністрів, ч. 49 від 14.07.1923.

В листі від 13.03.1923 р., який знаходиться в Архіві Генеральної Курії ЧСВВ у Римі, Митрополит пише з Парижу до о. Л. Березовського, ректора Української Колегії в Римі: «Після зустрічі з Пуанкаре нічого не змінилося, бо Франція обіцяє: «незалежність для Польщі, *conditio sine qua non*, на підставі договору, який був остаточно затверджений (незалежно від неприсутності англійського посла через хворобу). Але, в кінцевому результаті, Пуанкаре не зможе нічого зробити».

⁵⁹ Лист Королевського до папи Пія XI від 4.03.1924 // *Kniga bytija togo*, t. III, n. 251, p. 673.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 673.

певному сенсі зміцнило їхній патріотичний дух, піднявши проти єдиного ворога – польського окупанта.

Митрополит Андрей Шептицький зі свого боку, як ми уже говорили, на завершення своєї парламентської діяльності у Відні, напрацював проект можливого мирного співжиття між поляками і українцями, але здійснення цього проекту, на жаль, було брутально перервано в 1914 р. вибухом війни. Звідси не є несподіванкою зміст листа до генерала Розвадовського від 4 січня 1919 р. щодо звинувачень з боку польських націоналістичних партій проти греко-католицького духовенства «[...] у штучному нагнітанні ненависті українців до поляків» [...]: «Увесь час, незважаючи на загальні труднощі і розуміючи місцеву ситуацію, я, як і ви, пане генерале, в силу моїх можливостей, намагаюся робити усе можливе для припинення цього жахливого зла, яким є будь-яка війна і зменшити її наслідки. Тому й не перестаю робити усе можливе, що в моїх силах: [...] готовий піти на протилежний бік фронту, аби відвідати усі місця ув'язнення польських полонених і заручників, добитися ліквідації таборів, і, якщо це буде можливо, відповідно до зроблених мною висновків, у випадках правомірних скарг, я є готовий, врешті, в світлі цих подій, звернутися до мого духовенства і до мого народу»⁶¹.

Висновок про спосіб розуміння і послуги єпископського урядування знаходимо в двох листах, надісланих Митрополитом: один – Апостольському візитатору отцю Дженоккі, а другий – товаришеві і відданому співпрацівникові, своєму представникові при Святому Престолі отцю Королевському. Ось деякі уривки з них, що говорять про внутрішню принциповість і зосередженість цього чоловіка,

⁶¹ Див. ASV AES, Russia-Polonia (1872-1921), Russia 560; List J.E. Andrzej hr. Szeptyckiego do J.E. Generała Rozwadowskiego. *Przegląd Lwowski* 2 (1919/1) feb. 1; C. Korolevskij, *Le Métropolitte André Szeptyckij, son action pastorale...*, pp. 94-96; C. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckij...*, pp. 408-411; *Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich*, S. 138-142.

який сам досягнув висот, узяв на себе тягар відповідальності. Він пише виключно про ситуацію свого народу: «Митрополит русинів – це особистість найбільш представницька і найважливіша для цього віками гнобленого народу. Галицькі русини не мали ні свого уряду, ні лідера – багатого і впливового; їхні єпископи були здебільшого лише представниками нації для закону, який я назвав би «законом про тимчасовість», наші єпископи покликані іноді відправляти богослужіння і займатися справами, які звичайно є компетенцією цивільних урядовців. Як в країнах місії, місіонер часто мусить бути і учителем, і лікарем, і адвокатом, і суддею, яких там бракує, тому що дане суспільство не є організованим. Так само і в нас змушені працювати наші єпископи».

Кир Андрей Шептицький, як патріот, а перш за все, як добрий пастир довірених йому як єпископові людей, узявши на себе це завдання, турбувався, щоб його діяльність не могла бути сприйнятою як шовіністична, навпаки – він вважав, що висловив у одному із «[...] шовінізм однією з ран, яку єпископ повинен вилікувати»⁶². Його патріотизм «[...] по своїй суті був не чим іншим, як справжньою любов'ю до ближнього: тому я є руським патріотом і вся моя праця народжена з цієї любові, єдина моя ціль – добро мого народу [...]» – матеріальний добробут, добро на рівні моральному та духовному⁶³.

Такий спосіб мислення і діяння оцінювався як тонка антипольська політична діяльність. Подібне судження було повністю відкинута Шептицьким, який пише: «В усіх моїх пастирських листах, в усіх моїх працях, під час усіх моїх літургій я багато проповідував, але не промовив жодного слова проти поляків; я ніколи не говорив про страждання,

⁶² Див. С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 60-62. Лист написаний Митрополитом Шептицьким до о. Дженоккі, Апостольського візитатора в Україні. Дата написання невідома, але приблизно може бути 1921 рік.

⁶³ Див. Там само, С. 60-62.

спричинені польською політикою, я ніколи не використовував зверхність польських гнобителів [...], як інструмент для досягнення прихильності мого народу». У жодному випадку не піддавався почуттю ненависті, навпаки, тримав цілковиту дистанцію від «патріотизму, який захищає одних і відкидає інших», як пояснює це в кореспонденції до Королівського: «Я не став на своїх партійних позиціях проти когось іншого, тому навіть, що ці партії були поділені на одному ґрунті національної ідеї (українська чи філоросійська). Отже, було необхідно зайняти надзвичайно обережну позицію, щоб не заперечувати ні одним, ні іншим, що для мене є коректним з морального боку. Мені потрібно було багато років працювати, щоб мій народ зрозумів, що мотивом моїх дій була любов до всієї нації. В усіх випадках я мусив бути дуже уважним до тих, хто був мені особисто симпатичним. Я змусив себе відмовитися від усього, що було особистим переконанням чи бажанням [...]. Заради добра моїх вірних прикладаю багато зусиль для того, щоб зменшувати протиріччя, щоб зблизити протилежні індивідуальні переконання для навчання моїх вірних культури, науки, медицини. Уся ця робота, в якій я переслідую не лише досягнення добра окремих індивідуумів, а добро в цілому усїєї єпархії і мого народу, вірю, що зробив щось добре, щоб бути вартим довір'я і симпатії нації, і тому відчуваю радість не стільки за себе, скільки за справу Католицької Церкви, яку представляю як єпископ. Усе те добро, яке я зміг зробити, на жаль, часто інтерпретувалося поляками, як зло проти них. Насправді, можливо, що завдяки моїм зусиллям, але і з причин інших обставин, незалежних від мене, їм усе важче верховодити над русинами. Поляки приписують мені набагато більшу впливовість, аніж я насправді маю, і тому думають, що вся ворожість, яку вони зустрічають з боку русинів, нав'язана і підтримувана мною.

Звичайно, в усіх питаннях національної згоди і солідарності для правомірного досягнення належного добра нації, я ні не міг протистояти, ні не міг бути байдужим, щоб

не нашкодити католицькій справі, яка живе в серцях моїх вірних. Мене надихало, що вони мали право знайти в мені справжнього батька, який захищатиме їх і турбуватиметься про них в усіх випадках, коли їхні права будуть взяті під сумнів. Так, в ролі члена австрійського Сенату, багато разів був вимушений пояснювати і підтримувати усе, що, по-моєму, було справедливим. Але в тих же ситуаціях я ніколи не говорив проти поляків і також навіть не створював собі ілюзій щодо їхньої політики»⁶⁴.

⁶⁴ Див. *Там само*, С. 69-70.

РОЗДІЛ II

Відносини між Шептицьким і Більчевським під час польсько-українського конфлікту (1918-1919 рр.)

Польські історики о. Юзеф Волчанський і о. Адам Кубасік дали різку критичну оцінку пастирської діяльності митрополита Андрея Шептицького. Так Юзеф Волчанський¹ в одній із своїх книжок, зібрав кореспонденцію між польським латинським архієпископом Юзефом Більчевським (1860-1923)² і українським архієпископом греко-католицького обряду Андреем Шептицьким за період 1918-1919 років. Це тридцять шість листів, більшість яких була невідома: одинадцять належать до періоду першої фази польсько-українського конфлікту, інші були написані між 6 листопада 1918 і 23 грудня 1919 років. Це листування між двома релігійними авторитетами було єдиною формою спілкування конфлікуючих сторін.

Читаючи листи, гостро відчуваємо переживання обох пастирів за долі їхніх громад і сподівання, що конфлікт закінчиться справедливо, мирно, в найкоротшій час. Проте впливають також і протиріччя у вираженні почуттів та в

¹ Див. *Nieznaną korespondencją arcybiskupów i metropolitów lwowskich Józefa Bilczewskiego z Andrzejem Szeptyckim w czasie wojny polsko-ukraińskiej 1918-1919*. Redaktor naukowy: Józef Wołczański. Lwów-Kraków, 1997.

² Юзеф Більчевський народився 26.04.1860 р. у Вілямівце (Польща). Висвячений на священника в Кракові 06.06.1884 р. кардиналом Альбіном Дунаєвським. Папа Лев XIII призначив його Львівським римокатолицьким архієпископом 17.12.1900 р. Вмирає 20.03.1923 р. Беатифікований 26.06.2001 р. Іваном Павлом II у Львові і канонізований 23.10.2005 р. папою Бенедиктом XVI у Римі. Див. *Encyklopedia Katolicka*, t. 2. Lublin, 1985, kol. 558-559.

оцінці тогочасної ситуації: навіть при тому що Більчевський висловлює свої почуття формально, чемно і шанобливо, він виражає свою озлобленість, навіть імпульсивність, коли дорікає співбратові у Христі інертністю чи недостатньою активністю для підтримки польської справи, чи робить заяви про неперевірені на достовірність епізоди насильства, чи в неадекватних тонах погрожує міжнародними організаціями, не керуючи своїми переживаннями і емоціями, скоріше за все через недостовірну інформацію, яку отримував від своїх співробітників. Шептицький же, навпаки, виступає неозброєним, не маючи, через свою ізоляцію, доступу до інформації і засобів, на які міг розраховувати Більчевський, заради принципу *audiatur et altera pars*, – завжди спокійний, проте рішучий, коли потрібно відстояти правду фактів, завжди терпеливий і стурбований трагедією, яку переживають поляки і українці. Обидва виразили свою готовність бути посередниками між сторонами, втягненими в конфлікт, щоб якнайшвидше прийти до мирного і справедливого вирішення. Зі свого боку, Шептицький далекий від користолубства і фаворитизмів етнорелігійного характеру, які Волчанський не зовсім об'єктивно відображає у своїй праці і звалює на Митрополита, який насправді в однаковій мірі працював, як на користь своїх земляків, так і на користь польського населення. І ця його пастирська дбайливість, якщо читати листи уважно і спокійно, проявляється сповна і без упереджень.

У Східній Галичині релігійні цінності тісно перепліталися з громадсько-політичними, в результаті чого, після розпаду Австро-Угорської імперії, прокинулися патріотичні й національні потреби обох народів – польського і українського, що спонукало одних і других відстоювати власну незалежність. Ці стремління підтримували їхні Церкви: католицька латинська і греко-католицька, і, до того ж, їхні обидва архієпископи розділяли ці ідеї, звичайно з протилежною оцінкою. Так Більчевський, як і більшість польського населення, радше хотів бачити в особі

Шептицького³ переконаного захисника не української, а польської справи, а Шептицький висловлював сподівання, що Більчевський зрозуміє природне стремління українського народу. Не знайшовши в ньому такої готовності, Митрополит шукав підтримки і зближення зі змаганнями українців у міжнародних організаціях, але це, очевидно, перечило амбіціям і цілям поляків.

Обидва архієпископи ідентифікували себе зі своїми народами – передовсім з вірними – репрезентованого обряду, – і користувалися великим моральним авторитетом серед своїх громад; розуміючи увесь трагізм ситуації, займалися посередництвом між конфліктуючими сторонами. Аналіз їхнього листування відкриває те, як вони намагалися прикликати до відповідальності зацікавлені сторони і зорієнтувати їх до *modus vivendi*, толерантності і поваги для підготовки умов можливого мирного майбутнього.

У період конфлікту, наче за іронією, обидва архієпископи займали будинки, розташовані на ворожих територіях: палац, в якому перебував Більчевський, знаходився на території, контрольованій українцями, а Шептицький був під прицілом поляків. Жоден із них не покинув свого приміщення. Резиденція митрополита Шептицького була оточена військовими⁴ і він був позбавлений можливості

³ Митрополит Андрей Шептицький важко переживає польсько-український конфлікт (1918-1919 рр.). Ця війна не тільки приносить великі матеріальні втрати для двох так близьких його серцю народів, але завдає йому також і біль особистий. Його брат Станіслав спочатку був офіцером Австро-Угорської імперії, а згодом був переведений в генерали польської армії і направлений на фронт. Таким чином, обидва брати опинилися по різні боки конфлікту. Попри те, відносини між обома братами ніколи не затьмарювалися ситуацією, яка склалася; вони підтримували дружні зв'язки.

⁴ С. Баран, *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність* // Мюнхен 1947, С. 90; Й. Кравченко, *Велетень зо Святоюрської гори. Причинки до біографії Слуги Божого Андрея Шептицького на підставі чужомовних джерел* // Йорктон, 1963, С. 67; С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckuj...*, pp. 174-175.

спілкуватися з зовнішнім світом, в той час, як архієпископ Більчевський тішився абсолютною волею пересування, що дозволяло йому зустрічатися з різними представниками військових, інтелектуалів і мирян⁵.

Домінуючою тематикою їхнього листування є розуміння необхідності безпосереднього втручання керівництва цивільної і військової влади після поважних міжнародних конференцій щодо населення, втягненого в конфлікт, у питання обміну чи звільнення інтернованих полонених; особлива увага була звернена на священників, ув'язнених за політичну діяльність, тому що їхня ізоляція обмежувала можливість отримувати пастирські послуги в обох громадах⁶.

У листі від 11 грудня 1918 року⁷ Більчевський заявляє, що четверо молодих військовополонених поляків, захоплених українцями, померли з голоду, і що одного п'ятнадцятирічного пораненого катували, перш ніж убити. Яким чином вирішить діяти Шептицький, щоб припинити цю жорстокість? Чому не наполягає, щоб військово командування проводило обмін полоненими? Терміновим листом, датованим 14 грудня 1918 року⁸, Шептицький відповідає Більчевському чітко і коректно на усі його звинувачення. Найперше, передає співбратові пропозицію угоди про обмін полоненими для узгодження з військовими; висловлює сумнів щодо відповідальності українців у випадках насильств, за які їм висувалися звинувачення, зауваживши, що польська преса, на яку зсилається Більчевський, «вважає себе єдиним носієм правди», але в такий спосіб злочинно перекручує саму правду. Шептицький просить не піддаватися впливові слухів, не довіряти неперевіреної інформації, чим представляється людиною

⁵ *Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich*, S. 10-11.

⁶ *Там само*, С. 131-132.

⁷ Див. ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 166, арк. 45 й: *Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich*, S. 69-70.

⁸ Див. ЦДАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 53, арк. 7,9,11 й: *Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich*, S. 73-74.

поміркованою, яка буде свої судження на об'єктивності фактів. Не піддавався Митрополит ані почуттю ненависті, ні духові помсти, ні екстремально негативним почуттям навіть у момент, коли конфлікт між двома націями досягнув рівня найвищого напруження. Прагне миру для обох народів і заявляє про готовність віддати себе самого для його досягнення; стверджує, що це дуже складна справа, хоч би тому, що на словах усі Митрополита шукають, а насправді та ж преса, носій ідей та захисник інтересів уряду і силових структур, маніпулює правдою про стан справ, створюючи замішання і дезорієнтацію. У світлі цих тверджень виглядає малоймовірним, прецінь, зовсім безпідставним твердження Волчанського про те, що Митрополит постійно применшував, покривав, приховував факти так, ніби нічого і не сталося.

Іншим важливим документом є лист Більчевського до Шептицького, датований 23 лютого 1919 р., не опублікований Волчанським⁹, з якого зберігся невеликий уривок, не підписаний, але безперечно належить Більчевському. Мова тексту листа різка і образлива за змістом: Більчевський звинувачує Митрополита в небажанні звернутися до українського військового командування з проханням про звільнення польських католицьких священиків латинського обряду. Шептицький чемно дає відповідь у листі від першого березня 1919 року¹⁰: він з власної ініціативи уже цікавився долею польських священиків іще до того, як Більчевський почав нав'язувати йому цю справу.

У тому ж листі Шептицький висловлює вдячність

⁹ Див. *Nieznana korespondencja arcybiskupów*. Цей лист надзвичайно важливий, але його не цитує Волчанський. Хочемо вірити, що така помилка сталася через неуважність, а не з попередньо спланованого рішення.

¹⁰ Див. ЦДАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 574, арк.7-8; ф. 201, оп. 1, спр. 111, арк. 10-11,13 // *Церква і суспільне питання*. Митрополит Андрей Шептицький: *Життя і діяльність*. Документи і матеріали (1899-1944), т. II, книга 2, Ред. Андрій Кравчук, Львів, 1999, С. 696-698; *Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich*, S. 100-102.

Більчевському за турботу про звільнення двох греко-католицьких священників задля «врівноваженої і неоднобічної оцінки ситуації», перераховує серію вимог, які українці можуть висунути проти польських окупантів. На закінчення просить Більчевського не переставати звертатися у своїх виступах до військового керівництва, демонструючи таким чином, щоб кожен зі свого боку, незважаючи на дуже складну ситуацію, чинив «християнську милість і єдність принаймні між нами»¹¹.

27 лютого 1919 року митрополит Шетицький звертається до Першого міністра Західно-Української Народної Республіки Сидора Голубовича¹² з проханням звільнити інтернованих польських священників, яких за його даними було більше тридцяти. Він висловлює свою турботу про них та їхні пастви, що залишилися без духовної підтримки, так як турбувався про українські¹³. Про те, що втручання

¹¹ Шептицький до Більчевського (“Jak tylko doszło...”) [Львів, може після лютого 1919], рукопис, ЦДІАЛ, ф. 408, оп. 1т, спр. 53, арк. 9-10; машинопис: ЦДІАЛ, ф. 408, оп. 1т, спр. 53, арк. 7-8.

¹² Сидір Голубович народився у 1875 р. у селі Копиченці в Галичині, адвокат і політичний лідер, у 1911 був обраний до австрійського Парламенту і у 1913 р. до Галицького Сейму від Демократично-Національної Партії. Член Генеральної Ради України в 1915; з 1925 р. брав участь у створенні Націонал-Демократичного Альянсу. Помирає 12.01.1938 р. у Львові. Див. *Encyclopedia of Ukraine*, vol. II. Edited by V. Kubijovych. University of Toronto Press, 1988, col. 212.

¹³ ЦДІАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 574, арк. 6 // *Церква і суспільне питання*. Митрополит Андрей Шептицький: *Життя і діяльність*. Документи і матеріали (1899-1944), т. II, книга 2, Ред. Андрій Кравчук, Львів, 1999, С. 695: «Високоповажаний Пане Президенте Міністр! Дійшло до моєї відомости, що наші влади інтернували над 30 священників лат[инського] обряду. Знаючи з власного досвіду, як великою стратою для вірних і для душпастирської праці є усунення з парохії такого числа священників, усильно прошу о випущення на волю інтернованих парохів і о позволення для них повернути на їх посади. [...] однак, є ще деякі є інтерновані, то уважаю за свій обов'язок єпископський, упімнути ся о вірних, хоч і не моїх, яким через усунення їх душпастиря дійсна кривда діє ся». Зміст цього листа є також дуже важливим для розуміння душевного стану в діях митрополита Шептицького і його відносини з архієпископом

Митрополита було дієвим, свідчить лист від 2 березня 1919 року¹⁴, в якому єпископ Більчевський дає високу оцінку зусиллям Митрополита, спрямованим на звільнення римо-католицьких священників.

Зробивши все, що було в його силі, і бачачи, що, на жаль, нічого більше досягти не зможе, Шептицький пропонує, як останню надію, возносити благальні молитви до Бога, посвячуючи Найсвятішому Серцю регіон, втягнений у конфлікт. Пропозиція була прийнята і високо оцінена¹⁵.

Проте не можна забути, що Більчевський уже взивав до неба ще до вибуху конфлікту, за іншу поміч, коли, проголошуючи себе прибічником миру і співдружності, публічно висловився за побудову польської держави, яка придушила би будь-яке намагання українців відстоювати свою незалежність, і що він урочисто, в архікатедральному соборі Львова вручив її під опіку Матері Божої, як Цариці Польщі, не кажучи вже про план більш земний і політичний у своїй очевидній нетолерантності, який чітко вказував співбратам, польському духовенству і старшим у монаших чинах, беззастережно схилитися на його бік, тобто, – до

Більчевським. Саме це, на жаль, залишено поза увагою Волчанського у його книжці: *Nieznana korespondencja arcybiskupów*.

¹⁴ Див. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 166, арк. 51-52 і в: *Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich*, S. 105-107.

¹⁵ Див. J. Wołczański, *Nieznana korespondencja arcybiskupów*, S. 16. Автор, польський священник, коментує, що таке посвячення не могло бути ефективним і пише: «[...] вважаючи тактику українців огидною, було дуже зручно звертатися до Бога». І знову: «[...] дух польського народу споріднюється з польським державним інтересом і духом польської римо-католицької Церкви [...]» («[...] choć ich duch zgadza się z ówczesną polską racją stanu, reprezentowaną również przez Kościół rzymsko-katolicki [...]»), там же, С. 25-26. З тих слів зрозуміло, що коли входять в гру інтереси польської держави (*polska racja stanu*), а також навіть ті, хто мав би гідно, виражено виконувати свою працю, розслаблюються, не вникаючи в суть справи, не зважаючи тверезо, *sine ira et studio*, не беручи до уваги певні критерії і не вчитуючись у висновки опонента, дають суб'єктивні оцінки ходу історичних подій.

Великої Польщі¹⁶.

На думку Волчанського, архієпископ Більчевський був абсолютно проти будь-якого компромісу, що міг би послабити зв'язок Східної Галичини з Польщею. Він не визнавав ідеї допущення будь-якого кроку для надання простору для задоволення потреб українців; не признавав, що український народ і, відповідно, Греко-Католицька Церква, можуть мати рівні права з польським народом, тим більше, що пропозиції переоцінки польського одновладдя надходили від прибічників Шептицького. Більчевський стояв на боці своїх земляків і вірив у їхній патріотизм та їхню сміливість, і «реалістично» оцінював конфліктну ситуацію¹⁷. Дії і заяви Митрополита, згідно з Волчанським, спрямовані на налагодження миру з польським населенням, всупереч провокованому українцями клімату «терору», були слабкими і малоефективними. На думку автора, обидва архієпископи переслідували тільки ідею «особливого» добра для свого народу, ігноруючи обопільне. Мабуть, надмірно ідеалізували свої народи, борючись за їхню ж незалежність. Більчевський безперестанку нарікає на малу ефективність посередництва Шептицького, Шептицький, зі свого боку, звинувачує польських націоналістів у навмисному гальмуванні домовленостей постійним висуванням усе нових вимог¹⁸.

Митрополит Шептицький, якщо бути уважним при читанні його епістолярної спадщини, у жоден спосіб не виступає проти законності, проти милосердя. Досі ніхто по-серйозному науково не вивчав щоденник і листування Більчевського за 1918-1919¹⁹ рр., якого через листування з Шептицьким бачимо, безсумнівно, втягненим у політичні ігри польського уряду, і який діє в тісному контакті з

¹⁶ K.R. Prokop, *Arcybiskupi haliccy i lwowscy obrządku łacińskiego*, Biblioteka «Wołanie z Wołynia», t. 72. Biały Dunajec-Ostróg, 2010, S. 355-356.

¹⁷ Л. Гентош, *Ватикан і виклики модерності, 1914-1923*, С. 244-247.

¹⁸ Лист Шептицького до Більчевського, див. *Nieznana korespondencja arcybiskupów*, S. 61.

¹⁹ Там само, С. 11.

військовим керівництвом: іноді вистачає тільки одного його слова для звільнення українських священників, звинувачених у «жорстоких злочинах» проти держави. Уважне, не упереджене читання цих документів, допоможе об'єктивно відтворити той важкий історичний період.

У жодному випадку не виглядає об'єктивним судження польського історика, який, оправдовуючи одного – польського архієпископа, звинувачує іншого – архієпископа українського в аполітизмі та одночасно в політичній діяльності, яка не є в його компетентності.

За Волчанським, звинувачення Шептицького в революційному націоналізмі є вагомими тому, що поляки не хотіли і не могли допустити найменший компроміс, який би ослабив і дестабілізував їхню владу і їхню присутність у Східній Галичині. Кожна найменша поступка могла би похитнути певність у майбутньому. Поляки вважали Галичину своєю споконвічною землею (насправді займали її з XIV ст.), якою повинна була залишатися і надалі, уже в новій Державі, народженій після світового конфлікту²⁰. Хто протидіяв такій позиції, *ipso facto*, вважався антиполяком.

Перечитуючи без упередження листування між обома архієпископами, легко можна добачити врівноважену поставу в особі Шептицького. Тому не переконує теза Волчанського, згідно з якою поєднувати патріотизм з релігійним націоналізмом є зовсім нормальним явищем, коли це торкається поляків, але ідентичну поведінку українців він різко засуджує. Він не припускає і зовсім не признає вірності духовенства і українського народу своєму Митрополитові, а

²⁰ *Nieznana korespondencja arcybiskupów*, S. 18-19. Галичина і вся західна сторона є етнічними українськими землями, які завжди були суб'єктом посягань багатьох потужних європейських держав (Росії, Польщі, Угорщини, Литви, Німеччини). Є значущий факт, який торкається історичної справедливості, що навіть і сьогодні ця частина території належить до незалежної української держави. І це вже оправдовує вікову боротьбу українців у досягненні незалежності та національної єдності.

тільки схвалює і сприятливо оцінює як природне право єдність між польським клером і народом.

Іншим вартим уваги документом для розуміння правдивості і відкритості дій Митрополита є лист, датований 4 січня 1919 року²¹, в якому Шептицький відповідає на звинувачення, висунуті особисто і через пресу, дивізійним генералом Розвадовським, командуючим військовими діями у Львові. Високий офіцерський чин у листі від 2 січня 1919 року²² заявив, що українське духовенство, очолюване Митрополитом, не робило нічого для послаблення «варварського способу ведення війни українцями проти беззбройного цивільного населення, проти заручників, військовополонених і польського санітарного персоналу». Генерал вимагав від Шептицького публічного прийняття особисто і всім духовенством дистанції від української сторони, інакше вважатиметься безпосередньо відповідальним за жорстокість. Для чіткішого зображення картини, ще наприкінці 1918 р. поляки вчинили обшук у Соборі св. Юра і в суміжних єпископських палатах, шукаючи зброю і секретну телефонну лінію, що за їхніми припущеннями повинна була зв'язувати церкву з українським військовим командуванням. Не знайшовши нічого, нищпорили в архівах і реквізували кореспонденцію Шептицького. Генерал Розвадовський опубліковує в місцевій пресі офіційне звернення до Шептицького з проханням особистого втручання «для зупинки штучного нагнітання українцями ненависті проти поляків, до якої українці були привчені за час довгих років

²¹ Див. ASV AES, Russia-Polonia (1872-1921), Russia 560; List J.E. Andrzejka hr. Szeptyckiego do J.E. Generała Rozwadowskiego. *Przegląd Lwowski* 2 (1919/1) feb. 1; C. Korolevskij, *Le Métropolitte André Szeptyckyj, son action pastorale...*, pp. 94-96; C. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 408-411; *Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich...*, pp. 138-142.

²² Див. ASV AES, Russia-Polonia (1872-1921), Russia 560; C. Korolevskij, *Le Métropolitte André Szeptyckyj, son action pastorale...*, pp. 93-94; C. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 407-408; *Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich*, S. 134-135.

австро-німецької влади»²³. Митрополит дає відповідь у довгому відкритому листі, на жаль, опублікованому запізно, в якому відмовляється задовільнити вимоги генерала. Найперше, піддає сумніву твердження про те, що «ганебні акти насильства» були вчинені тільки однією стороною. По-друге, радить, у випадку, якщо він (генерал) не мав доступу до повної і об'єктивної інформації, звернутися до міжнародної комісії, утвореної з цією метою, яка висловить неупереджену думку щодо дій обох сторін. По-третє, було очевидним, що він міг би говорити через офіційні заяви, але не зміг би при цьому переконати український народ, який запідозрив би «вплив командувача польським військом, чи те, що лист був писаний під відвертими погрозами». Митрополит висловив готовність виїхати на лінію фронту, щоб відвідати місця ув'язнень військовополонених і польських заручників, і зобов'язався зробити заяву до духовенства і народу про побачене²⁴.

Також, інший польський історик, отець Адам Кубасік, не дуже переконливо намагається показати, що мрії про незалежність українського народу і волю, які пропагувала Греко-Католицька Церква у своїй пастирській діяльності серед народу, зовсім не сумісні з патріотичними ідеалами поляків: «Бог, Честь, Батьківщина», і що, оскільки Шептицький являв собою не лише потенціальну небезпеку для відродження Великої Польщі разом із приєднаною Східною Галичиною, його проавстрійська орієнтація, до того ж, могла паралізувати здійснення польського проекту. Тому не дивно, що Митрополит, на противагу багатьом польським єпископам, мав велику пошану і довіру в імператора Франца Йосифа²⁵.

Отож, як Волчанський так і Кубасік цілком необгрунтовано вважають, що після розпаду імперії Габзбургів внаслідок

²³ С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, p. 179.

²⁴ Лист Шептицького до Розвадовського від 4.01.1919 // С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 408-410

²⁵ Див. А. Kubasik, *Arcybiskupa Andrzej Szeptyckiego wizja ukraińskiego Narodu, Państwa i Cerkwi*. Lwów-Kraków, 1999, S. 85-109.

Першої світової війни, Україна не мала права увійти до числа країн, які самовизначалися.

Оцінка протилежних позицій варта подальшого поглибленого вивчення.

Як Головна Рада Ліги Націй, так і Святий Престол були надзвичайно стурбованими експансіоністськими цілями Польщі, що могли спровокувати непередбачувані, навіть небезпечні для існування самої Польщі, реакції сусідніх із нею держав. Отже, будучи обережним не лише щодо міжнародної політики, але і до власних релігійних лідерів, Шептицький намагається протистояти мстивості польської держави, вважаючи доцільним дотримуватися *status quo*, або піддатися цілковитій зверхності Польщі над Східною Галичиною, тому що соціально-економічні умови в Польщі були сприятливіші, ніж в Україні.

Апостольський нунцій у Польщі монс. Акілле Ратті, майбутній Папа Пій XI підмітив, що національні прагнення українців викликає в поляків дуже велику неприязнь, тому його вважають «народженим із ненависті». Щоб заспокоїти, а також і попередити польський народ, Папа Бенедикт XV пише до польських єпископів: «Наша любов і наша прихильність до вашої нації, дорогі сини і достойні брати, не має нічого іншого, як одну мету, побудовану на обов'язку та справедливості»²⁶.

Під час польсько-українського конфлікту в Східній Галичині, Святий Престол активізує свою діяльність на вироблення мирного рішення через посередництво. 27 грудня 1918 р. монс. Ратті пише листа обом архієпископам від імені Папи, з проханням зробити офіційні звернення до своїх вірних²⁷. Папське звернення було оголошене відповідно в церквах обох обрядів і розмножене друкарським способом. Митрополит Шептицький висловлює вдячність Ратті за

²⁶ AAS, vol. XIII, (1921), p. 425. «Noster hic amor Nostrumque studium erga nationem vestram, dilecti filii Nostri et venerabiles fratres, uno definitur termino, quem scilicet officium iustitiae indicat».

²⁷ *Nieznana korespondencja arcybiskupów*, S. 144-146.

продемонстровану Святим Престолом співпрацю і пропонує продовжувати її до кінця переговорів між урядами Варшави і Києва. У січні 1919 року Східна Україна підписала Акт Злуки із Західною Україною, – таким чином утворилася Українська Центральна Рада, до якої ввійшли західно-українські політики, що було сприятливою нагодою для мирних переговорів і для перегляду спірного територіального питання.

Для встановлення кордонів було запропоновано «етнічний» критерій, який Шептицький категорично не хотів прийняти, тому що польські меншини, які були зосереджені здебільшого у великих містах, будучи слабшими в периферії, змішавшись із місцевим населенням, переважно етнічними українцями, все-таки могли становити більшість. Митрополит хоче добитися визнання Української Держави на міжнародному рівні, поваги до обряду і свободи культури для Греко-Католицької Церкви без будь-яких обмежень.

Шептицький вважав, що для припинення конфлікту необхідно, щоб Польща визнала за Україною право на незалежність і, відповідно, відкликала свої війська зі Східної Галичини. Святий Престол продовжує свої зусилля в пошуку миру, і в січні 1919 р. Апостольський нунцій Ратті знову звертається листовно до обох архієпископів Львова, наполягаючи на необхідності інтенсифікувати зусилля для досягнення компромісу²⁸.

З ініціативи Більчевського саме у Львові організовано зустріч, на якій були присутні члени українського і польського духовенства²⁹, але яка, незважаючи на зусилля організаторів і виявлення доброї волі, не дала жодних результатів. У цьому кліматі цілковитого нерозуміння особисті стосунки між двома єпископами ще більше ускладнюються. Це підтверджує лист єпископа Більчевського, в якому він майже тоном виклику заявляє, що не має наміру

²⁸ S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa, 1992, S. 402-403.

²⁹ Лист Більчевського до Шептицького, див. *Nieznana korespondencja arcybiskupów...*, S. 107.

ні в чому поступатися: «Багато разів я звертався до тебе, Ексцеленція, написати до українського командування вимогу про припинення знущань, яким піддавалося польське населення, і про недопустимість позбавлення його пастирської підтримки. Ти відповів, що не міг зробити цього без знання справжнього стану справ, задля дотримання принципу *audiatur et altera pars*. Сьогодні я маю змогу представити Тобі факти, за вірогідність котрих несую особисту відповідальність»³⁰.

Далі єпископ Більчевський оскаржує інтернування і приниження, яким були піддані українськими військовими польські священики і просить Шептицького активізуватися для їхнього звільнення: «Отже ставлю перед Вашою Ексцеленцією наступне питання: вимога до українського командування про термінове звільнення моїх священиків і повернення їх у паству, [...] якщо знову і цього разу моє прохання буде відкинуте Вашою Ексцеленцією, що абсолютно не припускаю, я публічно заявлю на тебе перед Божим судом, перед трибуналом Святого Престолу і всього цивілізованого світу. Будеш вовком, а не пастирем, якщо нічого не зробиш для порятунку душ. Однією з причин, через які Ваша Ексцеленція не хоче апелювати до українського командування, є застереження українських кіл, що поляки могли би використати подібне звернення, як свідчення, що згодом могло б бути важливим на Конгресі миру проти Вашої нації»³¹.

Інше свідчення непростих стосунків між Шептицьким і Більчевським знаходимо в одному з вересневих, 1919 р., листів, написаному єпископом Кракова Сапегою, одною з найбільш авторитетних осіб між латинськими католицькими прелатами Польщі за часів довоєнної Австро-Угорщини, тобто, на території, до котрої входила Західна Галичина з

³⁰ Лист Більчевського до Шептицького від 23.02.1919, див. *Nieznana korespondencja*, S. 91-92; ASV AES (1918-1919), Pos. 1315-1318, fasc. 518, ff. 76-77.

³¹ Там само.

Краковом і Східна зі Львовом. Сапега також засуджує Шептицького, але робить це в менш драматичних тонах, аніж Більчевський, вживає оксамитовий і офіційний стилі, але при тому його осуд є повним. У листі до Апостольського візитатора монс. Ратті, який надзвичайно тривожився можливим арештом Шептицького, Сапега просить бути спокійним і не турбуватися долею уніатського архієпископа, якому польська влада безперечно надасть повну свободу. Тому єпископ Кракова коментує по-італійськи деякі критичні зауваження єпископа Ратті щодо поведінки поляків у Галичині³²: «без сумніву, військове командування допустило чимало такого, чим не може похвалитися перед руським духовенством; але після того, як наші загони відкрили стільки жахливого, вчиненого русинами, які, як кажуть, були навіть підбурювані духовенством, не можна дивуватися цим великим наріканням. Бідний владика Шептицький у ці моменти не знаходив собі місця, як католицький єпископ»³³.

Не важко уявити собі, наскільки нунцій Ратті і Святий Престол були незадоволені незгодою між тими, хто був покликаний пропагувати повну єдність у багатонаціональній Католицькій Церкві. У перших звітах Ратті до Риму спостерігається повна підтримка польської сторони і майже не звертається уваги на причину вибуху війни: поява «українського питання» пояснюється як непередбачене ускладнення подій, у яких головною була тільки проблема польського питання. Згодом, через деякий час, що видно з його звітів, Апостольський візитатор відсторониться від справи і засудить конфлікт, в якому і поляки, і українці в однаковій мірі втратили моральну сторону. А щодо важких взаємних звинувачень обох народів, Ратті пише, що «[...] надзвичайно важко відрізнити правдиве від фальшивого, і як фальшиве треба розуміти не лише перебільшування, але навіть абсолютну фантазію і вигадки. Етнічна психіка і

³² R. Morozzo della Rocca, *Le nazioni non muoiono...*, pp. 126-127.

³³ Лист монс. Сапієги до монс. Ратті від 30.09.1919, див. ASV AES, Austria, b. 500.

відповідність моменту є такими, що одні припускають, вірять і придумують речі все страшніші і жорстокіші про інших; у мене є рукописи і віддруковані матеріали, в яких поляки оскаржують українців як більшовиків чи більшовицьких посібників, а українці кажуть те саме про поляків, згадуючи факти і нагромаджуючи їх якнайбільш [sic!], погано, або зовсім не аналізуючи. Митрополит Шептицький, який описував мені страшні речі, вчинені поляками, був змушений потім написати нові, уточнені дані, щоб виправляти і зменшувати попередні; підсекретареві закордонних справ п. Скшинському, який писав мені офіційно, навіть про речі ще страшніші проти українців, я особисто повідомляв, що найжахливіші з них були авторитетно спростовані»³⁴.

Представник Святого Престолу у Варшаві зауважує, що відповідає дійсності «велика чисельність жакливіх речей як з одного так і з другого боку». Він небагато може зробити для припинення пориву помсти: самі поляки стверджували, що робили тільки «невідповідні репресії», і тому вони є «глибоко, щоб не сказати, надзвичайно переконані, що будь-які слова чи натяки на те, що Святий Престол може піддати їх сумніву, чи не є впевненим, можуть мати більше неприємні наслідки»³⁵. І продовжує, говорячи, що «поляки дуже суворо поводитися з греко-руським духівництвом, особливо з василіянами, церквами і оселями їхніми [...]. Але, окрім того, поляки кажуть, що вони мстили тільки за те, що українці робили польським священикам і монахам. На жаль, виглядає, що в багатьох випадках греко-руське духовенство і отці василіяни також не мало що вчинили проти поляків»³⁶.

Уже після закінчення війни, монс. Ратті натрапляє на одне з повідомлень з фронту з підсумками розмірів втрат, спричинених галицькою війною. Насамперед спостерігає, що «правду кажучи про жорстокість», можна повірити що «українці є *«facile principes»*, потім підкреслює, що, жорстоко

³⁴ Лист монс. Ратті до монс. Гаспаррі від 5.08.1919, in ASV AES, Nv, b. 194.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

розбудивши ненависть польських католиків проти українців, з'єднаних з Римом, «полякам залишається їхня особлива озлобленість проти рутенства і грецизму релігійного, що справді не раз прислужилося політичному рутенству (як і польський католицизм полонізові). [...] Якщо рутенство і грецизм цілком зникнуть з окупованих поляками регіонів, дуже важко буде знайти польського священика чи єпископа, який пустив би хоч одну сльозу, вважаючи таке зникнення настільки бажаним, що ошчасливило би його також з точки зору релігійної і “католицької”»³⁷.

Відношення монс. Ратті, як видно, дуже прогресивно змінилося. Якщо на початку українсько-польського конфлікту він схиляється на бік поляків і їхньої правоти (Апостольський візитатор у перші місяці своєї місії у Варшаві був приємно вражений їхнім католицизмом і їхнім патріотизмом), то, опинившись поблизу вогнища конфлікту, вивчив його і зрозумів, що надто часто з єдності полонізму і католицизму з'являється бажання використовувати релігію для здійснення політики ксьондзів, і що віра поляків носила у собі елемент національної приналежності, що виходило поза пропаговані Римською Церквою християнські цінності, – його захоплення пригасло. І тоді наступні рапорти, надіслані до Святого Престолу, задокументовують прогресуюче розчарування монс. Ратті поляками³⁸, що спонукає його в 1919 р. написати: «польський уряд постійно шукає нагоди заборонити Греко-Католицькій Церкві жити вільно»; далі додає, що завдяки його особистому втручання було звільнено 42 монахи василіяни³⁹.

Префект Конгрегації Східних Церков кардинал Ніколо Маріні⁴⁰ в 1919 р. проводить конференцію кардиналів

³⁷ Копія листа монс. Ратті до кардинала Гаспаррі від 25.09.1919, in ASV AES, Nv, b. 194.

³⁸ R. Morozzo della Rocca, *Le nazioni non muoiono...*, p. 129.

³⁹ Л. Гентош, *Ватикан і виклики модерності, 1914-1923*, С. 274-275. Fonte Russia: ASV AES n. 592.

⁴⁰ Ніколó Маріні народився в Римі 20.08.1843 р. Родич кардинала П'єтро Маріні. Висвячений 26.06.1866 р. Великий приятель митрополита

Римської Курії для проведення аналізу ситуації і розуміння причин переслідування Греко-Католицької Церкви польським урядом. Конгрегація підготувала на 12 сторінках рапорт, в який було вписано всі насильства поляків над українцями⁴¹.

У листопаді 1919 р. монс. Ратті з документом, підписаним дипломатичними представниками усіх урядів, присутніх у Варшаві, просить голову польського уряду позитивно вирішити питання 498 інтернованих українських священників і монахів. Щоденна варшавська «Gazeta Poranna» опубліковує статтю під назвою «Папа захищає русинів»⁴². Римська курія оголошує про бажання залучити всі уряди до засудження дій польського уряду проти українців, але польський посол при Святому Престолі погрожує зірванням дипломатичних стосунків⁴³.

Правдиві чи фальшиві були підсумки злодіянь, допущених в Галичині як поляками так і українцями, вони відроджували давні упередження поляків щодо уніатів і тих же російських католиків до твердого польського імперіалізму, звинуваченого у зловживанні латинським католицьким обрядом для визначення національної приналежності.

В результаті аналізу таланту і громадсько-пасторальної діяльності, вивчення найважливіших праць, проливається світло на те, наскільки великого значення Митрополит Шептицький надавав екуменізму у своїй єпископській праці, що базувалася на проповідуванні Слова і на місіонерській діяльності, що випромінювала світло Євангелія не лише в середині Церкви, але і поза нею, особливо там, де були

Шептицького і української Церкви. Був дуже активний на полі екуменічному (об'єднання східного і західного християнства). Папа Бенедикт XV іменує його кардиналом 04.12.1916 р., а згодом, 29.11.1917 р., призначає секретарем Конгрегації Східних Церков. 1922 р. складає повноваження з огляду на вік. Помирає в Римі 27.07.1923 р.

⁴¹ ASV NV.V n. 200.

⁴² Див. від 13.10.1919.

⁴³ Л. Гентош, *Ватикан і виклики модерності, 1914- 1923*, С. 283-289.

занедбані соціальні проблеми. Його суперечлива політична діяльність, чи, вірніше, його громадсько-політична діяльність була продиктована виключно пастирськими намірами.

Він опікується найбіднішими і найслабшими не лише через свою людяну чутливість, а ще й тому, що його надихала енцикліка папи Лева XIII *Rerum Novarum* (1891) із закріпленням права кожного народу на самовизначення, яке захищала і соціальна доктрина Церкви. У той історичний момент, про що свідчать факти, найбіднішими і найслабшими були українці. Шептицький трудиться для відродження України: він керується обов'язком сміливого пастиря, солідарністю, гуманністю, що крокують в ногу з євангелізацією і дієвим милосердям християнина і пастиря. В одному з листів із Фрибурга до папи Бенедикта XV пише: «[...] ясно, що я не маю і не можу мати жодної політичної мети. Бажаю і шукаю виключно добра для Церкви»⁴⁴.

Але є ще одна причина, з якої, коли Австоро-Угорська імперія процвітала, Митрополит говорив і займався політичними справами: з 1903 по 1914 рр., (протягом одинадцяти літ) був депутатом до Віденського парламенту і членом Палати Магнатів від Галичини. Найменше представленим класом у Відні були безземельні українські селяни, в той час, як найбільшою представницькою групою були великі землевласники.

Польський історик Ришард Тожецький, хоч і назвав діяльність Митрополита політичною, все ж визнає, що не можна дати оцінку його діяльності, відштовхуючись від спільного використання релігії і політики, присутніх в українській і польській реаліях. Українці думали, що їхня Греко-Католицька Церква є уособленням Східної Галичини, велика частина якої була окупована польськими римокатоликами і, якби їхня Церква розповсюдилася на всю українську територію, могла би бути об'єднуючим

⁴⁴ ASV AES Austria, b.500, «[...] car il leur était clair, que je n'ai et ne puis avoir aucune but politique. Je ne désire et ne cherche que le bien de l'Eglise », від 8.08.1917.

політичним і культурним фактором іще сильнішим та іншим від поляків римо-католиків.

Митрополит був дуже чутливим до національних ідей і їх підтримував, але твердо засуджував будь-яку форму екстремізму, що заперечувала вчення Церкви.

Митрополит Андрей Шептицький був пастирем строгим щодо дотримання християнських принципів віри, проте співчутливим до людської слабкості; у своїй душпастирській діяльності – твердим і чітко орієнтованим пророком, надавав першість проголошенню Слова, готуючи свої громади до майбутнього, яке для Греко-Католицької Церкви в цій частині світу передбачалося драматичним; чиста совість свого народу, патріот з великим серцем, пристрасний, скоріше довірливий і мало досвідчений в мистецтві войовничої політики, готовий жертвувати собою заради Церкви, заради об'єднання свого народу⁴⁵.

⁴⁵ R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929*. Kraków, 1989, S. 314-325. Це наголосив також В. Дорошенко, *Великий Митрополит*, Йорктон, 1958.

РОЗДІЛ III

Митрополит Андрей у Канаді

До Канади перші українські емігранти зі Східної Галичини почали прибувати з 1891 року і поселилися здебільшого поблизу Едмонтону та Вінніпегу¹, слідуючи за галицькими німцями, які там уже поселилися на кілька років раніше. Були це переважно металургійні робітники та селяни, які покинули батьківщину в надії знайти кращі умови життя, заохочені всезростаючою в цих краях потребою в некваліфікованій робочій силі. І це переселення зачепило одночасно населення земель Західної та Східної України, звідки від 1891 по 1914 р. виїхало 130.000 осіб². 1897 року в Канаді майже одночасно були збудовані перші дві церкви – українська греко-католицька в Една-Стар, Альберта, і українська православна церква в Гардентавн, Манітоба³.

Більшість з цих українських емігрантів, які належали до Греко-Католицької Церкви, через відсутність власних священників, у перші періоди були під опікою польських⁴, пізніше – отців василіян, редемптористів⁵ та Сестер Служебниць.

До початку Першої світової війни слов'янські меншини (поляки, словаки, росіяни та мадяри) жили у злагоді з

¹ Й. Рудницький, *До Історії Українців Канади* // “Український Історик” V, 1968, п. 1/4, С. 92-93; Й. Стецишин, *Історія поселення Українців у Канаді*, Едмонтон, 1975, С. 80-111.

² С.П. Качараба, *Українська трудова еміграція зі східної Галичини й північної Буковини в кінці XIX – на початку XX ст. (1890-1914)*, Львів, 1990.

³ «Християнський Голос», ч. 16 (2852) 2012, Мюнхен.

⁴ J. Pielorz, *Oblaci polscy. Zarys dziejów prowincji polskiej Misjonarzy Oblatów z okazji 50-lecia istnienia*, Rzym, 1970, S. 129-130.

⁵ В. Казымура, *Sheptyt'skyi and Ukrainians in Canada* // *Morality and Reality*, pp. 338-342.

українською більшістю, та згодом, на жаль, народжуються перші протиріччя та незгоди. Протягом конфлікту, власне завдяки Церкві, українська громада Канади зберегла міцні дорогоцінні зв'язки з Батьківщиною, що переживала великі труднощі і боролася за свою незалежність, навіть будучи втягнуеною в цю боротьбу недалекоглядними політиками, які не відповідали вимогам тогочасної епохи і, перебуваючи у Львові, Відні, Лозанні, Лондоні⁶, не завжди уміли посправжньому вірно оцінити ситуацію.

Митрополит Андрей, напередодні від'їзду до Канади, так прощався зі своїми вірними: «Ідучи до Америки, мої дорогі у Христі священники та брати, хочу попроситися з вами, бо ця розлука нагадує мені годину смерті [...]. Я переконаний, що під час цієї поїздки зможу краще служити справі святої Церкви і працювати ефективніше для вашого духовного добра, а ніж перебуваючи в єпархії [...]. Родина є конструктивним центром майбутнього народу, школою святости і християнських чеснот. Саме від неї мусимо починати працю для скерування, виховання і виправлення всього нашого життя [...]. Пишу цього листа в момент від'їзду з молитвою і неспокоєм у серці при згадці про вірних, покинутих на батьківщині, і хочу духовно поєднатися з вами, особливо з тими, хто страждає, хворими і ув'язненими [...]»⁷.

Митрополит Андрей Шептицький прибуває до Квебеку 1 серпня 1921 року на кораблі «Корсікан». Місцева українська газета «Канадійський Українець» з огляду на те, що не передбачалася організація зустрічі його на офіційному рівні, друкує зворушливі слова привітання: «Не можливо висловити усю радість з нагоди прибуття нашого мученика-пастиря і дуже шкодуємо, що не змогли прийняти його гідно; ми щасливі з

⁶ Див. А.А. Zięba, *Ukraińcy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914-1939)*, S. 139-146.

⁷ Пастирський лист Андрея Шептицького «До священників і до вірних», написаний перед пасторальним візитом до Америки з Анверса 05.07.1921 р. *Пастирські Послання 1918-1939*, т. 2, Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали (1899-1944 рр.), С. 16-17.

його несподіваного візиту і присутності серед нас»⁸.

Митрополита, який не любив привертати до себе увагу, особливо з нагоди цієї пастирської поїздки, вітала французька та англійська преса, відразу опублікувавши інформацію про його прибуття: «Його ексцеленція митрополит Андрей Шептицький, – повідомляє одна з англійських газет, – під час свого офіційного пастирського візиту, узгодженого зі Святим Престолом, прибув у Монреаль, звідки направиться на схід Канади, а далі до Сполучених Штатів Америки, Аргентини та Бразилії з метою зворушити українську громадськість цих країн для досягнення розуміння та допомоги братам-українцям у Східній Галичині, де через війну вже сім років знаходяться в жалюгідній ситуації біля 22.000 сиріт»⁹.

Україномовна преса вітала Митрополита як «національного проводиря», «батька», «царського в'язня», а також «мученика за батьківську віру» та краще майбутнє українського народу і, згадуючи його приїзд у 1910 році, писала: «Маємо гарні спогади про той візит; ми вітали його, як великого пастиря нашої Церкви, стурбованого нашим становищем, завжди готового вислухати і вирішити наші духовні потреби. Вислуховував терпеливо, мов батько своїх дітей, а після його повернення до Львова, ми збагнули неоціненний скарб його послань; відчули жаль розлуки з ним, хоч він по своїй доброті і скерував до нас свого заступника владику Никиту Будку¹⁰, майбутнього голову

⁸ “Канадійський Українець”, № 34 (1921).

⁹ “Український Голос”, № 34 (1921).

¹⁰ Никита Будка народився 7.06.1877 р. в селі Добромірка Збарзького району. З 1897 по 1899 вивчав канонічне право у Львівському університеті. Продовжував навчання в Інсбруку (Австрія). 10.10.1905 року був висвячений на священника. 15.07.1912 р. Папа Пій Х призначив його першим єпископом для українців Канади. 14.10.1912 р. був висвячений на єпископа митрополитом Андреем Шептицьким. 1928 р. повертається до Львова і стає помічником митрополита Шептицького. 11 квітня 1945 р. був заарештований НКВДістами і засланий у Сибір. 1.10.1949 р. помирає у Казахстані. Реабілітований 17.04.1991 р. Див. А. Babiak, *Les nouveaux martyrs ukrainiens du XX siècle*. Romae, 2001, pp. 111-114.

Греко-Католицької Церкви Канади, активного посередника між нами та ним, між молодією канадійською Греко-Католицькою Церквою та Церквою-матір'ю наших дідів та прадідів в Україні. Сьогодні, після довгих, жажливих, як для нього так і для його однодумців, одинадцяти років розлуки, він є дорогим нашим гостем! Одинадцять років тому прийшов між нас уособленням господньої благодаті, сповнений добродієвства і земної мудрості, повний сил; сьогодні приїздить посивілим під тягарем турбот та страждань, спровокованих не лише перебуванням у царських в'язницях Києва, Новгороду, Курська, Суздаля і Ярославля, а, головним чином, стражданнями, що зранили синівське серце цього велетня нашого народу та Церкви заради нашого майбутнього та незалежності»¹¹.

Митрополит Андрей Шептицький присвятив майже три місяці відвіданню північної Канади, цікавлячись не лише справами в Квебеку, але і Монреалі, Оттаві, Сан Джоні, Гамільтоні, Йорктоні, Мондері, Ванкувері і Торонто¹². Під час місії постійно наголошує вірним на необхідності організувати допомогу для Української Католицької Церкви в Галичині і терміново надсилати поміч на лікування дітей-сиріт. Окрім того, на зустрічах із громадськістю та місцевим католицьким духовенством, змальовує справжню ситуацію в країні і проголошує свою ідею екуменізму¹³ між православною та католицькою Церквами.

¹¹ Див. там же.

¹² Українці у Вільному Світі. Ювілейна книга Українського Народного Союзу 1894-1954. Зредагували: Л. Мишуга й А. Драган. Видання Українського Народного Союзу 1955, С. 19-21. У цій книзі о. Петро Понятишин підтверджує, що як тільки довідався від Делегатури Апостольської у Вашингтоні про приїзд Митрополита в Торонто, одразу вирішує з власної ініціативи опікуватися його приїздом: зустріти і запросити до Сполучених Штатів для відвідин українських громад. З тієї нагоди жертвує тисячу американських доларів для сиріт в Галичині.

¹³ Хочу підкреслити, що тоді термін «уніонізм» вживали для єдності Церков; термін екуменізм впроваджено після Другого Ватиканського Собору.

26 серпня, під час гостини в архієпископа Торонто Мак Неіл, (1912-1934), говорить про підготовку священиків у семінарії св. Августина¹⁴. Представляючи високого гостя клерикальному зібранню, архієпископ порівнює його зі славнозвісним бельгійським патріотом кардиналом Дезіре Джозеф Мерсьє. Подякувавши за гарні зворушливі вітальні слова і за все, що зробило добродійне Товариство Католицької Церкви «Extension Society» для українських вірних у західній Канаді, Шептицький проголосив дуже емоційну промову, в котру вклав усі свої думки, і яку варто процитувати:

«Насамперед хотів бим розповісти вам про місію в Росії, про яку мало що відомо. Її об'єктом є навернення схизматиків старої Російської імперії і, особливо, таких трьох великих країн як Україна, Росія та Біла Русь, що ще кілька років тому було неможливим. Ця місія була неможливою до 1917 року, тобто до повалення царя. Східна схизма існувала тисячоліття, і католицька Церква не могла лікувати цю рану, але завжди була живою надією на навернення єпископів-схизматиків, сам Папа Пій IX запрошував їх до участі в Першому Ватиканському Соборі, але вони його відкинули. Я продемонструю, що є надія на перемогу, і що вона може бути реалізована.

Схизматична Східна Церква, що була підпорядкована цивільній владі, сьогодні є вільна, але втратила свої життєдайні сили; є дезорганізованою через роз'єднаність із Римом. Там немає бажаючих стати священиками. Була, проте, нагода замінити священиків-схизматів католицькими, якою не змогли скористатися тому, що наше духовенство було десятикратно.

Більшовизм спричинив величезний голод, що спровокував мільйони смертей, але і викликав інший, набагато більший голод: голод духовний. Схизматична Церква не здатна

¹⁴ В. Kazymyra, *Sheptyt'skyi and Ukrainians in Canada // Morality and Reality...*, p. 344; Українці у Вільному Світі. Ювілейна книга Українського Народного Союзу 1894-1954..., С. 21.

задовільнити ці потреби: це має зробити Католицька Церква, проводячи народ до власної віри. Величезна більшість вірних Російської Церкви значно ближче до нас, аніж до своїх єпископів і своїх теологів, чия доктрина змінилася під впливом тисячолітнього руху. Без сили влади папи теологія східної Церкви зачасто стає єретичною і протестанською. Проте, більшість народу ще зберігає давні католицькі традиції, які, як і обряд, не змінилися протягом століть і є єдиною школою віри і молитви для народу.

Те, що проголошує схизматична Церква, не є цілком зрозумілим і життєдайним, але її ідеї не протирічать ідеям Католицької Церкви. І вірні готові прийняти католицьких священників.

Уся ця ситуація: повалення ідеології царизму, дезорганізація Церкви, занедбаний народ, зменшення покликань, витік найкращих елементів суспільства, – ставить перед глибоковірними православними велику проблему для вирішення: або вони приймуть католицизм, або протестанство. Нас чекає щасливий і, на рідкість, важливий для Церкви час, тому що перед нею відкривається нова ера: або вона піде назустріч перемозі, або величезній поразці, адже, коли дух незгоди проти влади Церкви переможе над духом Сходу, справа буде назавжди втраченою.

Глибоковірний православний знову запитує себе, чому ми розділені з нашими братами-католиками Заходу? Чому в час, коли всі вороги Церкви Ісуса Христа об'єдналися для боротьби з Його Церквою і Його Словом, ми, що віримо в Його божественність, маємо однакові Святі Тайни і спільну надію на вічне спасіння, є розділені? І вони мають усі підстави для того, щоб ставити таке запитання. Східна схизма не має жодного права для існування. Єдиний мотив для розділення – це зверхність світської влади, як у середньовіччі, до якої ніхто в Росії не здатен здійснити повороту. Отже, не варто створювати собі ілюзій, що усі православні вірять у велику єдність в майбутньому з католицькою Церквою на Сході. Коли перший міністр Керенський звільнив мене з ув'язнення,

сказав: «Є надзвичайно натуральним те, що всі українці мають тенденцію до об'єднання з Римом». Одночасно дев'ятнадцять українських православних священиків заснували товариство для підготовки і пропаганди цього з'єднання.

У ті ж дні, за кілька тижнів після революції, я зустрівся з п. Карташовим, останнім прокурором Святого Російського Синоду, людиною впливовою, великим письменником, президентом усіх релігійних та філософських товариств Петрограда, який сказав: «Прийшов до тебе, щоб привітати з великим майбутнім вашої Церкви в Росії». Інший письменник, член крайніх правих, православний священик Восторгов, який, умираючи, благословить більшовика, що його убив, сказав мені: «Сприймаємо сьогодні, що Церква не може мати тільки національний характер, і для нашої Церкви бажаємо вселенської підтримки і релігійного керівництва. Ніхто, окрім Риму, не має такої влади».

Звичайно, в Росії проживають і польські священики, католики в латинському обряді, але їх занадто мало навіть для людей власної національності, і праця їхня є дуже відповідальною в сенсі живлення національного польського духу. І, отже, вважають своїм завданням із найкращим апостольським духом, повністю присвячувати себе служінню своєму народові і дати зрозуміти православним, що Католицька Церква є національною Церквою польською, і що вони є їхніми ворогами. Східні нез'єднані самі не навернуться. Навернені не мають сили навернути своїх братів, і ми, східні католики, є ще занадто слабкими, щоб самим зробити цю працю. Сьогодні нашій еклезіальній провінції довірена уся місія в Росії, Азії та Європі.

Ця місія була завжди занадто важким завданням для Галичини, а сьогодні є ще значно тяжчим, поскільки уся наша провінція є зруйнованою лихоліттями чотирьох воєн. Починаючи від 1914-го, кожного року через нашу територію проходили змагання, що означає все нові руїни і все більші злидні.

Монастирі, сиротинці і школи страждають від обезцінення

грошей. Кожна річ подорожчала в тисячу разів. В усьому краї не діє жодна індустрія і уряд не в стані щось зробити для Галичини.

Ви розумієте, преосвященні брати, що в ситуації моральної та економічної бідності я не зміг зробити нічого іншого, окрім як проінформувати католицькі держави світу про ці великі ворота, що їх Господне Провидіння відкрило для апостольської праці католиків, і про надзвичайні злидні, в яких знаходяться ті, кого скерувало на поміч братам-схизматикам Провидіння. Я вже не кажу про матеріальні злидні мешканців Росії, тому що про них говорить преса цілого світу. Духовне зубожіння є очевидно ще тяжчим, і все, що би ми не робили для Місії в їхній країні, буде сприяти поліпшенню їхнього матеріального становища. Але задля моїх бідних сиріт у Галичині, я мушу стати жебраком і прошу вас, преподобні отці, допомогти мені в цій важкій роботі. Ви можете навіть працювати для Місії, своїми молитвами зможете зробити навіть більше, аніж місіонери. Є дуже важливе те, що Ісус Христос після слів: «Урожай є великий, та жнивварів мало», не каже «Йди і працюй», а «Йди і молися», ніби навчаючи, що молитва робить більше для Місії, а ніж праця»¹⁵.

Англійські газети позитивно коментували присутність і діяльність Митрополита в країнах розселення українських громад¹⁶.

Митрополит є відомим у народі як «царський в'язень» і як священик, який не відступає перед репресіями тюремників і солдатів у Галичині. Народ був вражений його високою культурою, його правдивістю та добротністю, завдяки яким він завойовує повагу навіть серед ворогів Церкви¹⁷. Доктор Патрік ді Йорктон¹⁸ в одному виступі сказав дуже

¹⁵ A.G. Welykuj, *Archbishop Andrew Szeptyckyj in Canada (1922)*, pp. 104-110. Витяг із матеріалів конференції.

¹⁶ «Український Голос», № 36 (1921).

¹⁷ М.Г. Марунчак, *Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920-1923*, С. 24.

¹⁸ «Канадійський Українець», № 39 (1921).

важливі слова, якими визнав власну помилку, промовчавши про погане ставлення українських емігрантів до країн, які їх прийняли, якими признає у Митрополиті таку ж чутливість та гарне поведження, за які високо цинив бельгійського кардинала Мерсьє.

У неділю 28 серпня 1921 року Митрополит прибуває до Вінніпегу і в інтерв'ю журналові «La Tribune» пояснює мету своєї місії: «Я прагну тільки переконати українців Канади і канадійців у великій потребі допомоги для людей Галичини, і особливо сиріт»¹⁹. «Канадійський Українець» стверджує, що: «Метою поїздки нашого невтомного Митрополита є збір коштів для українських сиріт в Галичині»²⁰, і що ці кошти збираються серед англо і франкомовного населення Канади не для провокування політичних спекуляцій, а тільки з гуманітарною метою²¹.

Під час перебування у Вінніпезі, Митрополит, завжди в супроводі єпископа Никити Будки, вислуховував представників різних громад, відвідував школи й виховні установи, жіночі монастирі, більшість яких належали до Згромадження Сестер Служебниць. Благословляв культові місця і заклав перший камінь під фундамент нової школи²².

Розмовляючи з окремими особами, він направляв сміливі послання до свого народу бути вірним настановам Церкви, поважати культурні традиції батьків і вливатися в життя країни, яка прийняла як своїх. Дякує всім за щедрість та добру волю збереження гідності при переборюванні труднощів. І як добрий батько, наполягає на моральній дисципліні і вірності християнським цінностям²³. Під час кожного виступу

¹⁹ “Український Голос”, № 36 07.09.1921.

²⁰ В. Казумуга, *Sheptyt'skyi and Ukrainians in Canada // Morality and Reality*, pp. 343-344.

²¹ “Український Голос”, № 36 07.09.1921.

²² М.Г. Марунчак, *Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920-1923*, С. 19; Див. А.Г. Великий, *Нарис Історії Згромадження Сестер Служебниць Н.П.Д.М.*, С. 127-166.

²³ М.Г. Марунчак, *Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920-1923*, С. 20.

Митрополит, намагаючись бути обережним, аби не вступати в полеміку з польським урядом, завжди сміливо наголошує на тому, що принижений народ Галичини повинен мати право вільного вираження загальнолюдських і персональних свобод, вартостей, вироблених іще до християнства, що властиві кожному вільному народові.

18 серпня урочисто благословляє закладення першого каменя під фундамент Канадсько-Української бібліотеки: заключний момент свого перебування у Вінніпезі, в якому взяли участь вірні та духовенство міста та околиць, урядові виконавці, уповноважені прем'єром Манітоби Т.С. Норрісом і представники федерального канадського уряду. Під час урочистості єпископ Будка вручає Митрополитові понад дві тисячі доларів у формі гуманітарного фонду, що представляв собою внесок канадських українців для потреб зруйнованих сіл²⁴.

У Вінніпезі відвідує школи та комунальні установи, виховний заклад свого імені, приймає участь у святкуванні XVI-х роковин Товариства «Ukrainian Mutual Benefit». Під час богослужіння в соборі св. Миколая підкреслює важливість і заслуги Товариства, дякуючи турботам якого і щедрості емігрантів та місцевих інституцій, зібрано допомогу Галицькій Україні в грошах, медикаментах та інших цінностях.

З-поміж найбільш важливих візитів, згадаймо відвідини парафій у Санді Лейк, Стеварбурні і Йорктоні. Вони знаходяться під духовною опікою отців редемптористів з Йорктону, які в значній більшості є бельгійцями. Із вивчених документів бачимо, що українські емігранти не дуже прихилилися до тих отців візантійського обряду, і з нагоди візиту демонстрували своє недовір'я до них. З цього приводу Митрополит публікує відкритого листа в українській газеті:

«Наш народ відчуває потребу своїх священників, це правда, але іноді складається враження неповаги і недовіри

²⁴ В. Kazymyра, *Sheptyt'skyi and Ukrainians in Canada // Morality and Reality*, р. 344; Див. «Канадійський Українець», № 38 (1921), «Фонди передані українським сиротам після війни».

щодо священників іншого походження, які покинули свої родини і свої держави, щоб вивчити чужу їм мову, змінити обряд і цілком присвятити себе пастирській опіці над душами для живлення і збереження в них віри. Ця жертва не може залишитися ненагородженою Богом і з часом буде прийнята і бажана в українському народі, якому ви присвятили своє життя. Він скоро переконається, що ви завжди безкорисливо діяли для його добра, розпочавши свій труд більше як двадцять років тому. Будьте певні того, що так само, як була важливою для нашої Церкви в Галичині під час війни, є важливою для Церкви і народу праця людей різних національностей, які стоять на нашому боці і трудяться з нами. Ваші товариші і брати з Чину св. Спасителя Греко-Католицької Провінції Галичини мають великі заслуги перед нашою Церквою і нашим народом і варті визнання від українців Галичини. У 1914 році, під час окупації царськими військами, уряд прогнав наших, найбільш авторитетних серед народу за їх пастирський труд, священників, і отці редemptористи заповнили вимушено залишені місця. Наприклад, у Перемишлянському районі, в Уневі та Тернополі, коли московський уряд намагається насадити так зване православ'є, приславши, проти волі народу, православних священників і попів-схизматиків, у багатьох парафіях, завжди і всюди, часто ризикуючи життям, втручалися отці. Вони були бельгійського походження, а Бельгія була в добрих стосунках із Росією, отож московський уряд не наважувався чинити з ними, як із нашими священниками. Коли наші солдати перейшли ріку Збруч, наше керівництво опинилося в складнішій ситуації, аніж російське, і цілком законно, двоє отців (один канадійського походження, а інший французького) прийняли наш обряд, щоб правильно надавати духовні послуги нашим людям. У час, коли комісія Західних Держав (Франції та Великобританії) приїде до Галича, Львова і Кам'янка-Подільського, вони, ці інородці, які працювали для нашої користі, сприйняли цю комісію з більшим довір'ям, аніж самі українці. Коли вони подали скаргу до цієї комісії про пережиті насильства, представники

французької та англійської делегацій не надали цьому значення, сприйнявши її як перебільшення, дослухаючись тільки до слів бельгійських, канадійських та французьких отців, які засвідчили на їхню користь. Виходячи з цього, ми переконані в існуванні національної добродетності, коли іноземці живуть і працюють з нами для нашого спільного добра. У час воєнного лихоліття ми були щасливі з присутності людей різних національностей, які працювали для відбудови нашої держави, яка постане з Божої волі; допомога цих іноземців стала для нас надзвичайно дорогою і необхідною»²⁵.

Під час перебування у Вінніпезі, Митрополит отримує повідомлення від президента Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) Євгена Петрушевича з подякою українцям Канади за їхні пожертви від керівника Міністерства закордонних справ Костя Левицького.

Слова президента дуже важливі, вони співзвучні за змістом до проголошених митрополитом Кир Андреєм під час його пастирської місії: «Коли, дорогі мої брати і сестри, ви покинули батьківщину в Галичині, прямуючи в безмежні і невідомі канадійські простори, багато хто з нас думав, що забудете стару вітчизну і свій народ. Наші переживання виявилися безпідставними. Ви є вірні сини українського народу на канадійській землі не лише тому, що зберегли духовну і національну ідентичність, але навіть її укріпили, створюючи численні організації і установи для інформаційного забезпечення і спілкування.

Ніхто, навіть ті, хто розумів проблеми еміграції, не могли навіть припустити, що прийде такий скрутний час для вашої батьківщини, коли вона буде змушена звертатися до вас за допомогою! Проте сьогодні ми є свідками цих подій!

Вона вдячно засилає вам сердечні вітання, тому що у вирішальні для нашого народу моменти, ви підтримали ідею незалежності Галичини, заради якої пролилося багато крові;

²⁵ Див. “Канадійський Українець”, № 38 (1921), “Фонди передані українським сиротам після війни”.

ви усі зайняли єдину позицію і вклали її в уста канадійського міністра Догеті, який від вашого імені звернувся до представників світу, що зібралися у Женеві, за допомогою сприяти нашій дорогій батьківщині Галичині ступити на шлях свободи і незалежності та визволитися з польської неволі.

Зайнята вами спільна позиція принесла перші позитивні результати. На цій конференції, 27 вересня 1921 року, була підтримана наша постанова звернутися до Головної Ради, від якої залежатиме майбутнє нашої батьківщини; надіємося, що ця проблема буде вирішена у скорому часі.

Ця ваша допомога нашій батьківщині Галичині буде внесена в історію боротьби за незалежність. Ваш патріотизм вивів братів-українців на цей шлях боротьби. Уже в місті князя Лева випущені перші стріли проти польських загарбників.

Дорогі брати і сестри! Ми віримо, що ви здатні вистояти в цій важкій боротьбі, що уже близькі свобода і незалежність. І ви не забувайте нас. Підтримуйте нас у наших потребах аж до перемоги над ворогом і закликайте ваших братів та сестер у Сполучених Штатах разом із вашими національними провідниками також долучитися до підтримки цієї шляхетної ідеї.

Ще раз щиро дякую вам від імені всього українського народу Галичини, від імені нашого Національного парламенту, Української Національної Ради, нашого уряду. Відень, 5 жовтня 1921»²⁶.

Продовжуючи відвідувати найбільш численні громади, митрополит Шептицький приїздить до Мондеру, де відвідує душпастирський центр отців василіян, і під кінець жовтня є вже в Едмонтоні. Тут, дякуючи старанням українців та груп місцевих філантропів, міських урядовців, було проголошено «Український день» і проведено громадський збір коштів на

²⁶ Див. «Канадійський Українець», 02.11.1921; *3 побуту Митрополита Шептицького в Вінніпезі // Ілюстрований Календар «Канадійського Українця», Вінніпег [1929]*, С. 106; ААН. До Варшави: Польське посольство у Лондоні, sygn. 903: Рапорт польського консульства у Вінніпезі до Міністра закордонних справ у Варшаві від 8.09.1921.

користь українських сиріт, що дав надзвичайно важливий результат: дві тисячі доларів, що на той час було дуже значною цифрою²⁷. Шептицький відразу ж висловив свою глибоку вдячність міському голові Давіду М. Дугтану: «Я довідався про проведення «Українського дня» в Едмонтоні на користь галицьких сиріт, заради яких я і приїхав, і що результатом акції є зібрані 2.000 \$, це для мене є великою несподіванкою і я хочу подякувати також і від імені сиріт усім, хто приклався до цього. Перш за все хочу з приємністю сказати, що Едмонтон став першим містом у Канаді, що так успішно організувало збір коштів. Не маю слів для висловлення вдячності містові за цю велику працю. Хай добрий Господь благословить вас на віки! Дякуючи вашим жертвам, сироти зможуть мати кращі умови життя і молитимуться за своїх добродійців, і, незважаючи на відстань, що нас розлучає, ви є близькими і дорогими. Особливо дякую урядові Едмонтону, який дозволив провести цей «Український день» та українським організаціям. Хай благословить вас Господь!»²⁸.

Інших дві тисячі доларів були вручені єпископом Будкою як результат жертв вірних канадійців французького та англійського походження, які у своїх церквах організували збір грошей для української справи.

Коли в середині листопада 1921 року митрополит Шептицький залишав Канаду, він із задоволенням зробив висновок, що зміг реалізувати важливу частину своєї місії, яка народилася з потреби допомоги українцям європейської батьківщини²⁹.

²⁷ М.Г. Марунчак, *Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920-1923*, С. 23; В. Казу́мра, *Sheptyt'skyi and Ukrainians in Canada // Morality and Reality*, p. 334.

²⁸ *Українська Церква в Канаді: Причинки до історії українського церковного життя в Бритійській Домінії Канади (1890-1927)* Вінніпер, 1927, С. 219; В. Казу́мра, *Sheptyt'skyi and Ukrainians in Canada // Morality and Reality*, p. 334.

²⁹ В. Казу́мра, *Sheptyt'skyi and Ukrainians in Canada // Morality and Reality*, p. 345.

Він обурюється, що іноді люди трактують ідею його пастирської місії як політичний візит, фінансований для підтримки боротьби за волю і незалежність українського народу. Говорить обережно, обдумано про страждання і злидні свого народу, чиї права захищає переконано, зворушуючи серця людей доброї волі для вироблення вірних рішень. Розбіжності між точками зору лідерів численних українських товариств у Канаді на шляхи досягнення Україною незалежності спричинюють амбіційні протистояння, що аж ніяк не допомагає шляхетній пасторальній та дипломатичній місії Митрополита в очах української громадськості³⁰.

У Канаді митрополит Шептицький контактує також із деякими, католицькими єпископами латинської Церкви, знайомими ще з 1911 року, коли був написаний відомий *Меморандум*³¹, в якому він просив їхньої підтримки у сприянні призначення в Канаді українського греко-католицького єпископа візантійського обряду, мотивуючи цю потребу специфікою та пасторальною особливістю українських емігрантів з Галичини³². Зустрічається також із деякими священниками Російської Православної Церкви. Пантелеймон Божик, розповідаючи про нього, зазначає: «[...]

³⁰ Див. А.А. Zięba, *Ukraincy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914-1939)*, S. 213-216.

³¹ Див. ERSS, vol. VI, Rome, 1964, p. 113-115, 117. «Мені видається абсолютно необхідним, щоб Свята Столиця номінувала єпископа руського обряду і національності, який повинен мати юрисдикцію над усіма українцями. Щоб підтримати авторитет місіонерів і пастви». Il est donc primordial «de créer une autorité catholique qui s'impose efficacement à l'opinion publique des Ruthènes [...] pour répondre aux désirs de ce peuple qui, s'il était frustré dans ses espérances, pourrait alors être trop ébranlé dans sa foi».

³² Address on the Ruthenian Question to Their Lordships the Archbishops and Bishops of Canada, 1911; Див. *Two Documents of the Ukrainian Catholic Church 1911-1976*, Winnipeg, 1977. Published by the National Council of Ukrainian Organizations for the Patriarchate of the Ukrainian Catholic Church; Див. І. Кашак, *Митрополит Андрей Шептицький і постанови української Католицької Церкви в Сполучених Штатах Америки*. Львів, 2004, В-во «Свічадо», С. 39-42.

людина з великим організаторським досвідом, яка має своє виважене бачення, збагачене дипломатичним тактом, на політику, економію та суспільство, а також повагу до людей та їхніх переконань [...]»³³.

Не всі поділяють його слова, тому що, коли Митрополит залишає Канаду, в газеті «Український Голос» Василь Кудрик³⁴ критикує його за те, що не надто гостро висловлювався проти політики польського уряду і не досить твердо засудив політичну ситуацію, що виникла після польсько-української війни в Галичині. На думку Кудрика, візит Митрополита дав слабші, ніж очікувалося, результати, не маючи жодної політичної ваги для українського питання і навіть для греко-католицької громади³⁵.

Статті про поразку місії Митрополита на канадійському ґрунті викликали полеміки в передовицях різних видань³⁶. Так польська преса, що уважно слідкувала за всіма пересуваннями Митрополита, щоб подавати викривлену інформацію, ствердно пише протилежне, описаному Кудриком: праця Шептицького була зосереджена виключно на гуманітарному плані. Навіть таємна польська поліція слідкувала за ним, повідомляючи про шляхи його

³³ П. Божик, *Церков українців в Канаді...*, Вінніпег, 1927, С. 217.

³⁴ Див. Керівник агенції видавництва двох українських видань: «Канадський Українець» (газета владики Будки) і «Канадський Фермер», польського тижневика «Час» та німецької газети “Der Nordwesten” згідно *таємного* конфіденційного рапорту віце-консула польського Романа Мазуркевіча з Монреалю від 24.11.1927 р. AAN: MWRiOP, sygn. 435, ff. 51-52, пан Кудрик, як бачимо, не є політик. Його ціль була цілком комерційна. Особа малої довіри, співпрацівник та агент польської розвідки, яка використовуючи його часто досягала своєї мети.

³⁵ Див. «Український Голос» № 43 від 26.10.1921 р. Дуже мало осіб підтримували ідею Кудрика. Вони радше воліли бачити у візиті Митрополита єдину мету – політичну, що впливало з їх особистих інтересів. Див. «Український Голос» № 41 від 12.10.1921 р. «Український Голос» № 9 від 01.03.1922 р.

³⁶ В. Кудрик, *Маловідоме з історії Греко-Католицької Церкви*, т. 2, Вінніпег, 1955, С. 76-77.

пересування в одну за одною дипломатичні установи, деталізуючи інформацію про громади та окремі особи, з котрими він зустрічався.

Проникливі слова Митрополита під час короткого перебування на канадській землі, на жаль, не змогли додати українським громадам сміливості до соціальної та політичної боротьби та віри в майбутнє, що було на той час великою потребою для них³⁷. Канадійські українці, попри все, вітали його з духом поваги, братньої любові, християнської милості і сопричастя з українцями Галичини, признавши його як беззаперечного Главу Греко-Католицької Церкви, захисника людських прав вірних і народу.

Коли митрополит приїхав до Канади, Греко-Католицька Церква переживала період великої кризи.

У 1914 році владика Будка звернувся до Першого Синоду, під час якого було встановлено партикулярні закони, щоб адекватно керувати пасторальними заходами, і досягнув легалізації Церкви, яка отримує громадянські права і вносить у свої реєстри усі церкви з їхніми маєтностями. Цей акт став однією з причин протистояння, яке у 1918 році призвело до відходу частини вірних від католицької громади візантійського обряду і утворення української православної Церкви.

Інші труднощі були спровоковані кризою цінностей, що їх переживала українська громада, а з нею і уся країна, та через неналежну підготовку священників, які не відповідали займаному місцю і своєму призначенню: не мали єдиного об'єктиву і мотиву пасторальної діяльності.

Інша величезна проблема, що постала перед Митрополитом, було поширення серед української громадськості більшовицької ідеології, пропагованої українськими, польськими та російськими агентами-агітаторами. Комуністичні ідеї плодили недовір'я та розрив між мешканцями міст та сіл, заперечували і нищили в людей почуття солідарності, віддаляли їх від практикування релігії,

³⁷ A.A. Zięba, *Ukraińcy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914-1939)*. S. 219.

нищили моральні засади вірних і ушкоджували цілу суспільну тканину. Шептицький був готовим до сутички з таким станом речей, застерігаючи місцеву Церкву про можливі наслідки цього феномену і активно протистояв цій небезпечній гнійній рані³⁸.

У 1927 році владика Будка, який не мав ні харизми, ні фізичної сили для протистояння такій критично складній ситуації, відмовився від керівництва єпархією і повернувся до Львова, де став генеральним вікарієм і єпископом-заступником Митрополита. У 1929 році його наступником був призначений владика Василь Ладика, який проводить інтенсивну місіонерську працю, збільшує число парафій, досягає розквіту покликань, при ньому вливаються нові здорові сили в національні і суспільні організації.

У 1948 році Папа Пій XII розділить українську Церкву в Канаді на три екзархати: східний, центральний і західний. 1951 року центральна частина у свою чергу буде розділена на дві єпархії: Вінніпег і Саскатчеван. У 1956 році була утворена митрополія для вірних греко-католиків Канади з 226-ма священиками, 590 парафіями та місіями і більше ніж 300.000 вірних³⁹.

³⁸ Конфіденційний рапорт віце-консула Романа Мазурківєвіча з Монреалю від 24.11.1927, AAN: MWRiOP, sygn. 435, ff. 44-45: інформацію про те, що поляки та українці погодилися будувати спільний комуністичний дім, ми отримуємо з даного рапорту.

³⁹ S. Mudryj, *Lineamenti di Storia della Chiesa in Ucraina*. Edizioni dei Padri Basiliani "Missioner", Lviv, 2008, pp. 377-381.

РОЗДІЛ IV

Митрополит Андрей у Сполучених Штатах Америки

Після майже трьохмісячного перебування у Канаді, Митрополит їде до Сполучених Штатів¹. Мета його перебування і пасторальна програма не змінилися²: відвідуючи українські громади, завжди готовий вислухати і посприяти у вирішенні проблем вірних та їх пастирів, які вже активно організували спільне релігійне і громадське співжиття. Його промови спонукували слухачів дивитися в майбутнє, передбачати. Він особливо наполягає на необхідності виховання дітей і молоді, наскільки це можливо, у співпраці з Церквою для зміцнення їх у вірі. Закликає своїх вірних не піддаватися консумізму, все агресивнішому поширюванню матеріалізму, а провадити спосіб життя поважний, тверезий, аби не зрадити свого походження, традицій і культури своєї землі. Сьогодні, з відстані часу, ці аспекти можуть видатися не надто історично важливими для пастирської місії, але у двадцятих-тридцятих роках минулого сторіччя все було по-іншому. Закликав, мов найдорожчий скарб, зберігати міцними зв'язки з вітчизною, родинами, залишеними в Галичині, підтримувати грішми для покращення їхнього становища³.

¹ А. Krawczuk, *Christian Social Ethics in Ukraine...*, pp. 89-93; Див. І. Кашак, *цит. тв.* С. 52-57.

² Див. С. Бріль, *Митрополит Андрей Шептицький і наші визвольні змагання* // "Наша Мета" XXX, 1970, № 50-51.

³ Архів Конгрегації для Східних Церков, Протокол №. 5318. Щодо необхідності проведення такої місії поза межами Європи, як в плані пасторальному, так і при нагоді політичному, пишуть чиновники римської Конгрегації: «Отже, якщо Ваші Ексцеленції вважають, що необхідно розглядати цей проект, будь ласка, зверніть увагу на те, що в останні дні, поїхавши в Америку з певними вповноваженнями, Монс. Андрей Шептицький проводив зустрічі та конференції, у яких

Українські емігранти зі Східної Галичини, Буковини, західних Карпат, зокрема Лемківщини, та інші слов'янські групи масово поселялися у Сполучених Штатах Америки з другої половини XIX ст., значно раніше, ніж у Канаді, і були уже добре зорганізовані. На початку XX ст. їх там було вже майже 300.000 осіб, розселених на безмежних просторах. Вони міцно зберігали свої національні особливості та політичну зрілість, підтримували тісні зв'язки з батьківщиною, що активізувалися через численні контакти між місцевими та українськими організаціями⁴. Вони досягли високих позицій на громадському, культурному та духовному ґрунті. У 1935 році у Штатах нараховувалося близько 800.000 українців, 90 відсотків яких були греко-католиками⁵.

Вони поселялися головним чином у штатах Пенсільванія; Вірджинія, Дакота. Із 1880 по 1900-й роки більшість емігрантів належали до Греко-Католицької Церкви, але були в залежності від латинських єпископів. На початках зародження українських громад, з Галичини та Карпат прибули і перші греко-католицькі священники. У 1890 році їх було десять. Вони опікувалися церквами і громадами, підтримуючи емігрантів в усіх їхніх потребах. Одна нечисленна українська громада православних з Буковини і Східної України, не маючи власного священника, влилася в громаду при Російській Православній Церкві. Більшість

висвітлював важкі умови перебування русинів з Галичини в Америці внаслідок війни між ними [поляками та українцями], яка ще не завершена. І тому що, мабуть, доречно було на деякий час відправити достойного прелата поза межі єпархії, з огляду на ворожість польського уряду, який переконаний, що Митрополит є серйозною перепорою для забезпечення спокою в Галичині через його симпатію до руху українофілів, і в такий спосіб, даючи йому мандат здійснити візит русинів в Америці, можна було б легітимувати його довгу відсутність у Львові, без огляду на поступки тиску з боку уряду Варшави».

⁴ Див. А.А. Zięba, *Ukraincy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914-1939)*, pp. 147-182.

⁵ Див. S. Mudryj, *Lineamenti di Storia della Chiesa in Ucraina*, pp. 377-379.

російських православних були католиками східного обряду, які з різних причин перейшли у православ'я, як от: незгода з латинським духівництвом у роках з 1891 по 1905; намагання запровадження целібату для священників у роках 1910-1913; передання церковного майна у власність єпископам у роках 1923-1929; рух за відділення Карпатської Русі і пропаганда переходу у православіє в роках 1929-1935.

Після Другої світової війни, з 1947 по 1959 рік, сюди прибували здебільшого політичні емігранти, загальна кількість яких досягла 80.000 осіб⁶.

У 1907 році, дякуючи втручання митрополита Шептицького, Папа Пій Х призначив для українців Сполучених Штатів Америки першого католицького єпископа східного обряду – Сотера Оргинського⁷, чия єклезіальна влада була підпорядкована владі католицьких єпископів латинського обряду. Таке вирішення проблеми не задовільнило вірних греко-католиків, які вимагали повної автономії єпископа, священство одружене, – особливості, передбачувані єклезіальним правом.

Лише в 1913 році, ці та інші перепони були зняті. Буллою папи Пія Х у Філадельфії⁸, для вірних східного обряду, здебільшого вихідців з Галичини та Карпатської Русі, було

⁶ Там само, С. 377-379; В. Procko, *Sheptyts'kyj, and Ukrainians in the United States // Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptytskyj...*, pp. 351-362.

⁷ С. Оргинський народився 29.01.1866 р. в Ординцях на Дрогобиччині в Україні. Навчається у класичному ліцеї отців василіян у Дрогобичі. В 1885 р. вступає до Чину Василіян. Закінчує філософський та богословський факультети Краківського університету, де зустрічає майбутнього митрополита Андрея Шептицького. Висвячується 18.07.1891 р. 12.05.1907 р. висвячений на єпископа митрополитом Шептицьким для діаспори Сполучених Штатів Америки. Помер у Філадельфії 25.03.1916 р. Див. С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 88-89 і 95-99; В. Procko, *Sheptyts'kyj, and Ukrainians in the United States // Morality and Reality*, pp. 351-354; Archivio della S. Congregazione per le Chiese Orientali "Ponenze". Prot. N. 38216; Prot. N. 5318.

⁸ В. Procko, *Sheptyts'kyj, and Ukrainians in the United States // Morality and Reality*, pp. 351-356.

засновано новий єпископат із власним незалежним єпископом. Необхідність такого сильного втручання Ватикану була викликана значним числом вагомих причин, зокрема: неспокійне бродіння серед вірних, незгідливе і авторитарне духівництво, натягнуті стосунки з латинським єпископатом, переходи у православ'є. Така ситуація морально виснажила єпископа Ортинського, який 25 березня 1916 року несподівано помирає у Філадельфії. Вакантний екзархат протягом вісьми років був адміністрований двома генеральними вікаріями: Петром Понятишиним, – для вірних галичан і Габрієлем Мартяком, – для карпатських українців. У травні 1924 року були призначені два екзархи: Костянтин Богачевський для українців з Галичини, та Василь Ткач для українців з Карпатської Русі⁹, які протягом усього свого довгого єпископату у період першої половини минулого століття спрямовували життя українських емігрантів у Америці.

Ця розділеність, що дійшла аж до сьогодення, є спадщиною старого, ще з часів Австро-Угорської імперії, мислення. У шістдесятих роках українська Церква східного обряду була розділена на дві еклезіальні провінції, кожна з яких мала свого митрополита¹⁰.

17 листопада 1921 року митрополит Андрей Шептицький прибуває у Філадельфію, де його урочисто вітають на залізничному вокзалі Редінг. З цієї нагоди тут зібралися представники усіх українських парафій з адміністратором

⁹ AAS, vol. XVI (1924), p. 243. Папа Пій XI розумів потребу нормалізувати ситуацію, яка склалася, тому номінує одночасно двох єпископів з тими самими юридичними вповноваженнями: Константина Богачевського, резиденція якого знаходиться у Філадельфії, з юрисдикцією над українцями, вихідцями з Галичини, та Василя Ткача, який резидує у Нью-Йорку, маючи у своїй юрисдикції русинів, вихідців із Закарпаття, які володіли трьома мовами: «руською», словацькою та мадярською. Ці номінації були ініціативою виключно Пія XI декретом Конгрегації консисторіальної від 20.05.1924 р.

¹⁰ B. Procko, *Sheptyts'kyj, and Ukrainians in the United States // Morality and Reality ...*, pp. 357-358.

епархії о. Петром Понятишиним і адміністратором угорської епархії о. Мартяком та представниками від мирян Західно-Української Народної Національної Республіки, очолюваної Лонгіним Цегельським. Були присутні також сестри василіянки, які піклувалися сиротами, вони його прийняли в день приїзду. Діти декламували поезії та співали на честь його приїзду. Преса, як американська, так і українська, приділила велику увагу візитові.

Наступного дня Шептицький був запрошений на бенкет, влаштований на його честь однією впливовою особою, чие ім'я залишилося неназваним, а також на оглядання міста з корабля.

20 листопада Митрополит був урочисто представлений громаді парохом кафедрального собору о. Кінахом. Під час святкової Літургії, передавши вітання від українців Галичини та інтернованих, нагадавши про жертву загиблих за волю батьківщини, Митрополит сердечно подякував присутнім від імені тисяч сиріт, які жили завдяки щедрості українців Америки¹¹, чим чітко підкреслив мету свого візиту: ще більше розчулити американську і українську громадськість для виявлення ними конкретної солідарності щодо сиріт та родин на батьківщині, які через війну перебувають в економічній скруті. Одночасно оголошує, що хоче зробити заяву про втрати і помилки українського народу в минулому і пояснює: спільним об'єктом нашої праці є вільна незалежна батьківщина, але досягнути цього можна лише об'єднавшись навколо єдиних ідеалів, які їх підтримують, поважаючи християнські цінності і традиції, об'єднавшись усі разом для будівництва країни гордої власним корінням та історією, сильною і передовою за своєю державницькою організованістю. Без розуміння вартості цих цінностей, поваги і прощення український народ може зіткнутися з небезпекою розз'єднання і зникнення¹².

Зібрати кошти для більше ніж 20.000 сиріт війни в

¹¹ Див. "Канадійський Українець", № 47 (1921).

¹² Див. "Канадійський Українець", № 47 (1921).

Галичині є важливою метою Шептицького, і це спричиняє немало турбот протягом усієї американської місії. Отець Понятишин висловив вимогу, щоб усі кошти, зібрані в українських церквах, були під його відповідальністю. 30 січня 1922 року Митрополит інформує Понятишина, що від сорока двох церков надійшло 2.534,83 \$¹³ і повідомляє, що відвідав усі парафії, куди був запрошеним, лише на недільні відправи. Тільки з однієї церкви з майже 130-ти не надійшла жодна пожертва на кампанію солідарності¹⁴.

Шептицький робить спробу отримати фінансову допомогу і від католиків-латинників, проте – без значущих результатів, тому що єпископи й американські парафії були закидали проханнями про допомогу європейських держав, охоплених війною. Монс. Міхаел Ж. Лавеле розповів Понятишину, що в його кабінет надійшло з Європи стільки прохань, що для того, щоб їх задовільнити, треба було б кілька років щонеділі проводити збір грошей по церквах.

Шептицький робить спробу збирати гроші навіть через нью-йоркські агенції по збору фондів¹⁵. Кілька років по тому Понятишин підраховує, що у Сполучених Штатах Шептицький з найрізноманітніших джерел зібрав приблизно 15.000 доларів. Здавалось би, підрахунок дуже обережний, якщо правда те, що було важко організувати збір коштів у кафедральному соборі св. Патріка, що не завадило архієпископові Нью-Йорка Патріку Ж. Гайєсу (1919-1938) вручити Шептицькому п'ять тисяч доларів у його фонд. Аналогічно, під час обіду на його честь у Шамокін, Філіп Р. Мак Девітт (1916-1935) римо-католицький єпископ Герізбурга оголосив, що міг би дозволити у своїй єпархії спеціальний збір пожертв для українських сиріт і, як відповідь на його гаряче

¹³ Лист Шептицького до Понятишина від 30.01.1922 Філадельфія, Український Архів у Шікаго.

¹⁴ В. Procko, *Sheptyts'kyj, and Ukrainians in the United States // Morality and Reality*, p. 356.

¹⁵ *Там само*, p. 356.

звертання, десь за кілька хвилин Митрополит тримав у своїх руках тисячу доларів, і навіть власник готелю, де відбувся обід, пожертвував 200 доларів. На іншому бенкеті, даному українською громадськістю Чикаго на його честь, пожертви для сиріт становили півтори тисячі доларів. Високо цінуючи ці такі щедрі добродійні жести, при уважному підрахуванні можемо бачити, що зібрані Шептицьким кошти у Сполучених Штатах становили десь 23.000 доларів, що було надзвичайно вагомою цифрою при обміні на тогочасну польську валюту¹⁶.

24 листопада Митрополит уже у Вашингтоні, де його приймає президент Сполучених Штатів Америки Воррен Гардінг¹⁷. Вітаючись з президентом, дякує йому за організацію конференції про обмеження озброєнь і висловлює надію на її добрий результат, оскільки вона принесла б добрі результати і українському народові.

Наступного дня зустрічається з міністром торгівлі Гербертом Гувером¹⁸ і Державним секретарем Чарльсом Гьюсом (Hughes). Дякує міністрові за отриману від нього допомогу українському народові Галичини і повідомляє про загальну ситуацію в регіоні¹⁹. На думку отця Понятишина, Митрополит мав велику надію на результат цієї зустрічі, оскільки Гувер, відповідальний за гуманітарні дії Америки в Європі, був чутливим до потреб народів, і настільки прекрасним організатором, що навіть особисто приїхав до Галичини. Митрополит сподівався на вагому підтримку для

¹⁶ Там само, pp. 356-357.

¹⁷ *Українці у Вільному Світі. Ювілейна книга Українського Народного Союзу 1894-1954*, С. 22-24. Отець Понятишин разом з парафіяльним адвокатом Кьясом супроводжують Митрополита у довгоочікуваному візиті до Білого Дому. Митрополит Шептицький, зустрічаючись із президентом, мав нагоду коротко висвітлити ситуацію в Галичині.

¹⁸ Там само, pp. 24-27. О. Понятишин говорить, що для Митрополита була дуже важлива зустріч із державним секретарем.

¹⁹ Див. "The Evening Star"(Washington) del 22.11.1921; "Evening News"(Newark) від 25.11.1921; "Канадійський Українець", п. 49 (1921).

бідних у своїй архієпархії. Міністр поцікавився під чиєю владою – польською чи російською, – прагнуть жити українці Галичини, і що дозволило б їм вільніше зітхнути. Шептицький з гіркотою відповів, «що вони не піклуються про перехід з одної в'язниці до іншої» і було б бажаним, щоб Мирна Конференція у Версалі утвердила незалежність України і визнала Уряд Національної Єдності, очолюваний Симоном Петлюрою, тому що він користувався підтримкою усього народу. Митрополит згадав також про небезпеку більшовизму, але міністр відповів, що ця ідеологічна система не проіснує довго. Під час аудієнції, що тривала більше години, Андрей Шептицький не отримав конкретних політичних гарантій для звільнення свого народу і вийшов розчарованим²⁰.

Співбесіда з Державним секретарем Чарльсом Гьюсом (Hughes) набула вигляду таємної розмови. У 1920 році американський Сенат відкинув резолюцію Версальської Конференції членів Антанти і проекту Ліги Націй. Америка, спираючись на запропоновані президентом Джорджем Вільсоном пункти, винесені 18 січня 1919 року на розгляд Конгресу, підтримувала самовизначення націй, але підтримувала контакти тільки з акредитованими дипломатичними представниками. Незважаючи на це, місія УНР, яку очолював Лука Мишуга, дякуючи також його особистим зв'язкам, змогла організувати зустріч із державним секретарем, на яку, згідно з протоколом, Митрополит мав прийти з підготовленим документом. За його вказівкою Богдан Пелехович²¹ та Лука Мишуга підготували *меморандум* із проблематики Західної Галичини, адресований Державному Департаменту. У ньому Шептицький доводить, що метою його поїздки є пошук допомоги для потерпілих через війну, і зізнається, що його дуже хвилює політичне майбутнє Східної

²⁰ *Українці у Вільному Світі. Ювілейна книга Українського Народного Союзу*, С. 24-27.

²¹ *Церковний календар альманах на 1979 рік*. Чікаго, Видано за сприянням Тов. св. Андрея, С. 79.

Галичини, тому ще до засідання Ради Амбасадорів просив секретаря прочитати написане ним²², щоб мати виразну картину ситуації, в якій знаходиться Україна. Особистий секретар Шептицького Йосиф Гродський зробив такий висновок про цю зустріч: «Митрополит представив ситуацію у своїй країні, його вислухали з зацікавленням, обнадіяли, але не надали жодної конкретної допомоги»²³.

Майже через рік Митрополит повертається у Сполучені Штати і у вересні 1922 року, незважаючи на погіршення стану здоров'я, організовує у Нью Джерсі духовну зустріч українських та русинських, родом із Карпат, священників. Під час перебування в парафії св. Миколая в Чикаго, через загострення хвороби правої ноги, був змушений госпіталізуватися із ризиком можливої ампутації. Вийшовши з лікарні після одужання, продовжує працю і пише два листи о. Понятишину, в котрих висловлює бажання продовжувати свої візити до католицьких єпископів²⁴, незважаючи на все частіші болі в нозі.

В одному з листів, надісланому з Клевленда своєму секретареві о. Кирилу Королевському, повідомляє про свій

²² National Archives, Washington, DC, USA: Central Files of the U.S. Department of State, due pagine di *memorandum*: "To the Honorable, Secretary of State", за власноручним підписом "Andrew Sheptyckyj, Archbishop of Lemberg, Galicia". П 23.11.1921, Митрополит особисто вручає *меморандум* у Секретаріат Штату Вашингтону, у якому висловив свою думку про те, що Рада Амбасадорів незаконно передала під польську військову окупацію Східну Галичину, 72% населення якої становлять українці і лише 12,5% євреї і поляки, що можуть зловживати своєю владою. Така політика польського уряду насправді проводилася з метою денационалізації українського народу, його асиміляції, переслідуючи і латинізуючи Греко-Католицьку Церкву, чи, принаймні, чинячи тиск на духовництво. У цих умовах люди би зіткнулися з великими перешкодами у відродженні духовності після світового конфлікту.

²³ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 1, Йосиф Гродський, *Спомини, Нездійснені мрії*.

²⁴ Українці у вільному світі. Ювілейна книга Українського Народного Союзу 1894-1954, С. 31-32.

намір покинути Америку і ще до 1 листопада прибути до Риму не як попередньо планувалось, шляхом Нью-Йорк – Неаполь, а Шербург – Еінверс, або іншим напрямом²⁵. Пише, що гуманітарна місія в Америці не досягла сподіваного результату, та що збір фондів виявився важкою справою. Однак сподівається, що його праця була плідною і зворушила священників і вірних: «Що робити, я доклав багато зусиль, я старався, я працював: сподіваюся, що недостатні результати не є причиною моєї нездатності»²⁶. Відвідав декількох єпископів і планував провести дві серії реколекцій: одну для отців василіян, а іншу в одній із міських парафій. Звіряється у своїх переживаннях про те, що може застати після повернення: «З повідомлень моїх друзів з Варшави, довідався, що поляки не добилися від Риму моєї відставки і не можуть протидіяти моему поверненню. Проте знаю, що будуть різного роду перепони»²⁷.

Перебуваючи у Сполучених Штатах, дістає повідомлення про смерть папи Бенедикта XV – свого великого друга і друга українського народу, – що сталася 22 січня 1922 року. З цієї причини дає численні інтерв'ю українським і англосаксонським журналам і газетам; Артур Бенінгтон із нью-йоркської «The Word» пише, що Папа Бенедикт XV пожертвував для сиріт Галичини сто тисяч лір²⁸.

У листі до Королевського Шептицький цікавиться новинами про наступника на папський Престол і попередньо

²⁵ На думку о. Понятишина, ще до прибуття до Риму, Митрополит вступає до Відня, щоб здати звіт Національній Раді України про свої враження від подорожі до Америки, які торкаються незалежності Галичини.

²⁶ Лист Шептицького до Королевського від 25.09.1922 // *Kniga bytija toego*, t. III, n. 95, p. 271. «Mais que faire, j'ai essayé, j'ai tâché, j'ai travaillé, je crois que ce n'est pas ma faute si n'a pas réussi».

²⁷ Лист Шептицького до Королевського від 25.09.1922 // *Kniga bytija toego*, t. III, n. 95, p. 271. «Я отримав через моїх друзів з Варшави новину, що полякам не вдалося здобути мою відставку в Римі і вони не можуть протидіяти моему поверненню. І все-таки, я очікую на всілякі можливі підстави і наклепи».

²⁸ Див. «The Word», 28.01.1922.

ділитися своїми першими враженнями про українські громади в Америці та доручає йому представити їх секретареві Конгрегації Східних Церков монс. Енріко Бенедетті. На його думку, призначення на ті колонії українського єпископа, термінове як ніколи, тому що там панують дезорганізація і дезорієнтація, що різко посилюються внаслідок загальної глибокої економічної та моральної кризи. Жоден із двох діючих адміністраторів не міг бути кандидатом: потрібно було знайти нову фігуру, підготовлену, неугодовську. Як і в Канаді, більшовицька пропаганда спричинила багато шкоди, зокрема, відхід людей від Церкви. Але, все-таки, було обнадійливим те, що, незважаючи на труднощі, проводилися збори фондів в українських парафіях і в англомовних громадах²⁹.

У Філадельфії відвідує громади, монастирі і сиротинці. Нотує бойкот пресою і показ його праці місцевим ієрархам у негативному світлі: «Я не маю можливості захищатися в адекватний спосіб і дуже важко переживаю такий стан речей»³⁰.

Незважаючи на невдачі, Митрополит не опускає рук і продовжує шукати нові контакти: одна французька делегація, очолювана прем'єром Арістідом Бріандом, була готова його слухати, але питання українців Галичини офіційно не обговорювалося. Англійські дипломати, більш чутливі, погодилися на зустріч, і навіть пробували допомогти знайти підтримку серед інших країн, але, на жаль, без результатів³¹.

Шептицький відвідує також і Дипломатичну місію України, де гостро і чітко проголошує свою душпастирську владу. Після того, як висловив своє «задоволення» від зустрічі в центрі, що представляє Україну, мовив: «скільки стане моїх сил, моїм обов'язком буде допомагати моєму

²⁹ Лист Шептицького до Королівського від 16.02.1922 // *Kniga bytija moego*, t. III, n. 79, pp. 224-226.

³⁰ *Ibidem*: «Je n'ai pas trop la possibilité de me défendre mais que c'est fatigant!».

³¹ A.A. Zięba, *op.cit.*, pp. 217-218.

народові та Церкві. І якщо Рада Амбасадорів вирішить приєднати Галичину до Польщі, відчую муки сумління за те, що нічого не зробив для користі нашої справи щодо Галичини, незважаючи на численні відвідини європейських столиць і Вашингтона»³².

Як свідчать таємні рапорти польського посольства у Варшаву, головна причина невдачі візиту полягала в їхньому «завбачливому попередньому втручанні», оскільки попередили американський уряд бути обережним щодо звернень Митрополита. Для польської дипломатії Східна Галичина належала виключно Польщі, і плоди збору фондів Шептицьким повинні бути під контролем уряду Варшави³³.

Подібні втручання викликали також інші неприємності, тому що дискредитовували його правдомовність навіть в очах американських церковних ієрархів. Поляки намагалися у будь-який спосіб перешкодити його виступові на Єпископській Конференції у Вашингтоні³⁴. 11 січня 1922 року кардинал Гаспаррі посилає з Ватикану Апостольському нунцію у Вашингтоні Джованні Бонцано телеграму про заборону Митрополитові виступати під час Конференції, і щоб не робилося жодних висновків про українсько-польський конфлікт³⁵. Втручання дало добрий результат: на

³² Церковний календар альманах на 1979 рік, С. 79.

³³ AAN: MSZ, К. Любомирський, посол у Вашингтоні, до Міністерства закордонних справ у Варшаві, від 23.02.1922.

³⁴ Archives of National Conference of Catholic Bishops, USA: John J. Burke, C.S.P. all'arcivescovo Edward J. Hann, 20.12.1921; Див. НІА: К. Любомирський, посол у Вашингтоні, до Міністерства закордонних справ у Варшаві, від 20.12.1921.

³⁵ Archivio Segreto del Vaticano a Roma, *Delegazione Apostolica negli Stati d'America*, 15.01.1922. Міністерство закордонних справ вислало з Варшави до польського посольства у Вашингтоні телеграму такого змісту: "Gaspar[r]i umyślnie telegrafował delegatowi apostolskiemu w Waszyngtonie, by zakazał Szeptyckiemu dotyczyć polso-ruskich spraw politycznych na zebraniu biskupów; Див. ASV AES (1921-1924), Pos. 634, fasc. 23, f. 34; Див. НІА, де знаходиться досить цікавий звіт польського посла Любомирського у Вашингтоні, відправлений до Міністерства закордонних справ у Варшаві від 23.02.1922, в якому висвітлює яким чином польська дипломатія впливає на уряд і

першому засіданні 25 січня Митрополит не був присутній³⁶.

У січні Шептицького урочисто вітали на Раді нью-йоркського муніципалітету, де у присутності представників цивільної та релігійної влади міський голова Чарльс Гіллен вручив йому грамоту «Freedom of the City»; ця урочистість була висвітлена в місцевій пресі³⁷.

Шептицького вітав з пошаною і архієпископ Нью-Йорка Патрік Ж. Гайес, який вручив йому п'ять тисяч доларів і опублікував його виступ від 18 січня в семінарії св. Августина, що була під опікою архієпископа Мак Неїла³⁸.

До Сполучених Штатів надходять важливі новини зі Львова про рішення Української Народної Ради тимчасово переїхати до Відня, який обіцяв підтримку уряду Євгена Петрушевича: «Рада проголошує, що тільки уряд під керівництвом Петрушевича має владу налагоджувати

католицький єпископат США, щоб ігнорували невтомну працю Шептицького; Див. *Metropolita Szeptycki i Watykan*, "Dziennik Poznański", 17.02.1922, p. 2.

³⁶ Архів Священої Конгрегації "Pro Ecclesia Orientali", Prot. N. 10323, pp. 25-27, 32. Польський уряд дуже боявся, що митрополит Кир Андрей буде проводити антипольську кампанію в Америці. Але цього не сталося. Апостольський нунцій Джованні Бонцано 02.03.1922 р. у своєму звіті пише: «навпаки, щодо побоювань польського посольства, що Шептицький прибув тут робити інтриги політичні посеред українців, монс. Шептицький був спокійний та лояльний. Тільки-но прибувши до Америки, своєю присутністю жодного разу не спровокував антипольської реакції». 10.12.1922 р. монс. Кассіо, без присутності монс. Бонцано, в подорожі до Риму, щоб одержати кардинальський капелюх пише: «Те що мені відомо: під час усього часу перебування монс. Шептицького у США не зафіксовано жодної скарги в посольстві у політичному контексті, ані зі сторони українців, ані з американського єпископату. Навпаки, там де Він перебуває залишає по собі враження ревного і побожного прелата та праведного віросповідника у часи царського ув'язнення...»; 23.12.1922 р. підтверджує: «Присутність монс. Шептицького не принесла жодного нарікання до [польського] посольства».

³⁷ Українці у Вільному Світі. Ювілейна книга Українського Народного Союзу..., С. 30.

³⁸ Annals of St. Basil the Great, Fox Chase, PA 1922. Address of Archbishop Andrei Sheptycki about the Catholic Missionary Work in what once formed the Russian Empire.

контакти, приймати рішення і представляти народ України на міжнародному рівні». Ця резолюція дозволяє політичним і релігійним організаціям підтримувати владу уряду ЗУНР. У Раді взяли участь усі парламентарі Східної Галичини, під орудою президента Юліана Романчука і члени Української Національної Ради³⁹.

Польська таємна поліція слідкує за Митрополитом навіть у Сполучених Штатах, вважаючи його перешкодою для відродження польської держави. Про кожен його переїзд склалися детальні рапорти, як і про громади, які відвідував, і осіб, з якими спілкувався. В одному з таких доносів читаємо, що залишаючи Америку, щоб повернутися до Риму, Шептицький звернувся до своїх тісних співробітників у Львові про надання детальної інформації про політичну та релігійну ситуацію у Східній Галичині. Згадана довідка повинна би бути вручена довіреною особою, а саме отцем василіянином Киселем⁴⁰. Факт, що таємна поліція отримала таку інформацію, свідчить про те, що і в найближче оточення Митрополита безкарно заліз польський інформатор.

В одному з рапортів польського консула в Канаді Скарбека читаємо про видання владиці Будці трьохмісячної візи для в'їзду у Польщу і про його намір повернутися у Рим для візиту *ad limina* до папи для інформування про його десятирічну єпископську працю у Північній Америці⁴¹.

Інше донесення Польського міністерства закордонних

³⁹ «Канадійський Українець», 01.02.1922 р.

⁴⁰ Таємний звіт львівської секретної поліції від 8.10.1922, ААН: MWRiOP, sygn. 458, f. 106; ААН: MWRiOP, sygn. 458, f. 108: в цьому другому рапорті від 13.10.1922 читаємо, що Митрополит відклав від'їзд до США через Рим на 3.11.1922.

⁴¹ Таємний звіт польського консульства у Вінніпезі від 4.10.1922, відправлений до Міністерства закордонних справ у Варшаві, ААН: MWRiOP, sygn. 458, f. 114; ААН: MWRiOP, sygn. 458 ff. 120-122, Таємний звіт польського консула Страшевського з Монреалю до Міністра закордонних справ у Варшаві від 22.11.1922: детальний звіт про від'їзд єпископа Будки до Європи, про переміщення Митрополита і про висвітлення цих подій місцевою пресою в українських поселеннях.

справ повідомляє, що митрополит Шептицький повертається з Америки кораблем і тому «[...] треба бути готовим до його можливого в'їзду у Польщу; міністерство звертається до керівництва прикордонних сил бути максимально уважними, аби не допустити цього без в'їзної візи. Особливо уважно повинен охоронятися кордон із Карпатською Руссю»⁴².

В неділю 12 листопада 1922 року після обіду митрополит Андрей покидає Нью-Йорк та їде залізницею до Квебеку. 15 листопада, разом з єпископом Будкою, піднімається на корабель «Empers of Scotland», який прямує до Європи⁴³.

Таємна польська поліція нотує, що під час повернення до Європи, Митрополит, супроводжуваний єпископом Будкою і ченцем василіянином Йосифом Гродським, зробив зупинку в Лондоні⁴⁴. Тут сподівався зустрітися з главою уряду Джорджем Ллойдом. Проте, тут політичний клімат, через

⁴² Таємний звіт польського Міністерства закордонних справ від 9.11.1922, AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 113. «[...] byłoby pożądanе, aby Rząd nie został powrotem ks. Metropolity zaskoczony ani postawiony przed faktem dokonanym, wobec czego Ministerstwo Spraw Zagranicznych prosi, aby władze graniczne zostały ostrzeżone niezwłocznie, aby Metr[opolita] Szeptyckiego bez polskiej wizej powrotnej nie przepuściły przez granicę. Zwłaszcza należałoby szczególną uwagę zwrócić na granicę od strony Rusi Podkarpackiej».

⁴³ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 120. Таємний звіт польського консульства у Монреалі до Міністерства закордонних справ від 22.11.1922. Інтерв'ю для «La Gazette» від 14.11.1922, єпископ Будка декларує, що він їде до Риму звітувати у Ватикані про ситуацію Греко-Католицької Церкви в Америці і просити в Папи призначення нового єпископа для українців у США, яких там знаходиться понад півмільйона. Надалі має наміри їхати в Європу, щоб зустрінутися в Галичині зі священниками, які виявили бажання їхати на душпастирську працю в Америку. Митрополит Шептицький навпаки, не дав жодного інтерв'ю для журналістів. Див. «Свобода» від 14.11.1922 р.: священники разом зі своїми вірними прощаються з Митрополитом, який виїжджає о год. 16, 45 хв.

⁴⁴ Звіт Львівської таємної поліції від 11.12.1922 р., AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 115. Ця інформація була донесена до поліції агентами з митрополичої Курії св. Юра через інформування секретаря самого Митрополита братчика василіянина Йосифа Гродського.

зміни у верхах після виборів, не був сприятливим. Лише 28 грудня йому вдається зустрітися з асистентом секретаря відділу в справах іноземців Джоном Д. Грегорі, який побіжно пояснює, що англійський уряд не може підтримувати стосунків із головою Української Народної Республіки Петрушевичем і аж ніяк із його делегатами, тому що український тимчасовий уряд не знаходиться на українській території, а у Відні. Після цієї зустрічі Грегорі пише для свого керівництва дуже цікавий звіт на шести сторінках, де підкреслює, що Митрополит справив на нього гарне враження своїми переконливими судженнями, висловленими по-дипломатичному обережно. Звичайно, Митрополит дозволив втягнути себе в політичні інтриги у своїй країні і сусідніх, але, як на його думку, з усього видно, що його сприймають серйозно, тому необхідно, щоб Рада Амбасадорів якнайскоріше прийняла чітке рішення про долю Східної Галичини, тому що, як аргументував Митрополит, якщо Рада буде зволікати, є небезпека вибуху нового внутрішнього конфлікту⁴⁵.

Шептицький тим часом їде до Берліна, де зустрічається з Петрушевичем, потім прямує до Відня і Парижа, звідти – до Риму, де має зустріч із Папою, під час якої звітує про результати візитів до Канади та Сполучених Штатів Америки і подає пропозицію про призначення єпископа для українських поселенців у Америці⁴⁶.

⁴⁵ Див. "Alma Mater" n. 2 (22), Roma, 1960, p. 13.

⁴⁶ Звіт Львівської таємної поліції від 11.12.1922, AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 115. Ці інформації були отримані таємною поліцією від членів митрополичої Курії св. Юра, що у свою чергу отримали інформацію від секретаря Митрополита Йосифа Гродського, який повернувся до Львова з Лондону.

РОЗДІЛ V

Митрополит Андрей у Бразилії

У 20х роках минулого століття в Бразилії нараховувалося близько 50.000 українців, які великими, добре організованими громадами під керівництвом священників будували школи та церкви. Там діяли чотири єпархіальні священники та п'ять отців василіян, що безпосередньо юридично підпорядковувалися католицькому єпископу міста Курітіби штату Парана – Івану Франціско Брага¹.

Прибували до цієї країни невеличкими групами, емігрантськими хвилями, відповідно між 1872 і 1876 рр., 1886, 1891 і 1892; хвиля 1895-1896 рр. була найбільшою. Підштовхнуті економічною кризою, що охопила Австро-Угорську імперію, тисячі і тисячі чоловіків та жінок перепливали океан в надії на краще життя; стикалися з новими тяжкими реальностями непевності, жертв, непосильної праці².

Наприкінці 1895 р. емігранти Ріо Кларо звернулися до Львівського митрополита кардинала Сильвестра Сембратовича з проханням скерувати до них українських священників греко-католицького обряду³. Одними з перших

¹ П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький...*, С. 207. – Іван Франціско Брага народився 1868 р. у м. Пелотас. Священик із 1900 р. через два роки висвячений на єпископа м. Петрополіс. У 1907 р. направлений у архієпископію Курітіби, де перебуватиме аж до 1935 р., коли буде призначений архієпископом м. Сотерополіс. Помер у 1937 р.

² П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький...*, С. 206; Календар «Праці». Прудентополіс 1921, С. 66-77. Отець Рафаїл Криницький говорить про присутність у Бразилії невеликих родинних груп українців уже в 1872 році.

³ Український тижневик «Праця» за 5.06.1936 друкує листа українських емігрантів до Львівського митрополита, під датою 25.01.1897 р., в якому висловлені переживання вірних з приводу відсутності греко-католицьких священників у регіоні та місті.

були послані отці: Микола Михалевич⁴, Никон Роздольський⁵ та Іван Волянський⁶.

У березні 1897 р. єпископ Курітіби Жозе де Камарго Баррос⁷ просить Конгрегацію поширення віри для справ східного обряду⁸ направити у свою єпархію кількох священнослужителів з отців василіян австрійської Галичини для духовної опіки над численними українськими вірними. Відповідно до правил скерування священників східного обряду на духовні місії в Америці⁹, як відповідь на прохання,

⁴ Український тижневик «Праця» за 29.05.1936; В. Бурко, *Отці Василіяни в Бразилії*. Прудентополіс 1984, С. 5; V. Haneiko, *Uma Centelha de Luz*. Curitiba, 1985, р. 55. Священик Микола Михалевич, що 1896 року прибув з Тернополя, був позбавлений католицьким єпископом Курітіби можливості виконувати пастирські обов'язки, тому що був одружений.

⁵ Див. Український тижневик «Праця» за 29.05.1936; В. Бурко, *Отці Василіяни в Бразилії*, С. 5; V. Haneiko, *op. cit.*, pp. 55-58. У 1896 році до Прудентополіс прибув з Галичини о. Никон Роздольський, активний, відповідальний священик. Декілька місяців перебував у Ріо Кларо, де душпастирював між своїми країнами, організовуючи школи, соціально-культурні товариства і надавав конкретну допомогу при будівництвах церков. Згодом перебрався до Серра до Тігре, де відкрив церкву, діючу ще й сьогодні, і служив там до листопада 1906 р., коли спочив у Бозі. Похований у Серра до Тігре.

⁶ Український тижневик «Праця» за 29.05.1936; В. Бурко, *Отці Василіяни в Бразилії*, С. 6; V. Haneiko, *op. cit.*, р. 59. Іван Волянський прибув до поселень штатів Парани та Санта Катаріни у листопаді 1896 р. за скеруванням уряду Західної України, але через шість місяців був змушений повернутися на батьківщину, тому що місцевий єпископ не допустив його відправляти богослужіння через те, що був одруженим. Головною метою його поїздки, за скеруванням кардинала Сембратовича, було вивчати релігійну ситуацію та економічний стан українських громад з Галичини, який оцінювався європейськими державами наднизьким.

⁷ Жозе де Камарго Баррос народився в Індаїатуба 6.09.1859 р. священик з 11.03.1883 р. був вікарієм у церкві св. Філомени, каноніком у консисторії у Сан Пауло, 16.01.1894 р. обраний єпископом Курітіби, 9.11.1903 р. переїхав до Сан Пауло. Помер 4.08.1906 р.

⁸ Архів Конгрегації для Східних Церков, "Ponenze". Prot. N. 10061. Agosto 1899.

⁹ Канонічні правила для українських колоній, які регулювали пастиральне життя в двох офіційних листах: "Propaganda Fide" від 6.06 і 1.09.1899: *Etsi pastoralis* (1755) та *Ea semper* (1907). Декрет "Propaganda Fide" *Cum sat numerosiores* від 26.03.1916 р., впроваджує

були направлені два отці василіяни: Сильвестр Кізима і Антоній Мартинюк¹⁰, які разом зі ще одним братом василіянином заснували свою місію в м. Прудентополіс¹¹ під юрисдикцією єпископа Курітіби¹².

Перші отці василіяни греко-католицького обряду, які прибули до Бразилії були: о. С. Кізима (1897) і о. А. Мартинюк (1898). Єпископ Курітіби зустрів їх без особливого ентузіазму, незважаючи на необхідність і терміновість присутності українських священників¹³. Таке відношення до українських священників було спровоковане запевненнями польських священників, які, очевидно, підкреслювали, що саме вони є цілком спроможні забезпечити повноцінну опіку над душами цієї просторої області і, при тому, вони володіють українською мовою, а тим самим ще й передбачили нагоду використати таку ситуацію для колонізації і латинізації вірних в українських колоніях¹⁴. Тільки завдяки втручання Апостольського нунція з Ріо де Жанейро, отець Сильвестр Кізима отримує дозвіл душпастирювати серед тих груп, які давно уже очікували на більшу священничу присутність¹⁵.

норму менш сувору, приймаючи до уваги зауваження, запропоноване кілька років тому митрополитом Андреем Шептицьким.

¹⁰ Сильвестр Кізима народився 11.09.1862 р., вступив до Чину отців Василіян 20.08.1883 р., склав обіти 01.01.1889 р., був висвячений на священника 26.09.1890 р.

¹¹ Лист єпископа Камарго Баррос до кардинала Серафіно Ваннутеллі. Див. S. Congregazione de Propaganda Fide per gli Affari del Rito Orientale, Prot. N.10061, sygn. 487/1928.

¹² V. Burko, *A imigração ucraniana no Brasil*. Curitiba, 1963, pp. 65-66.

¹³ В. Бурко, *Отці Василіяни в Бразилії*, С. 7.

¹⁴ Незважаючи на те, що стосунки між вірними двох різних релігійних обрядів були по-братньому доброзичливими, і часто члени однієї родини належали до різних конфесій, деякі польські ксьондзи, оскільки прибули туди на двадцять років скоріше за українців, претендували на «право» надавати пастирську опіку галицьким українцям, які на початках були позбавлені власних священників. Вони мали на меті перевести їх на латинський католицький обряд. Такі дії спричиняли смуту і незадоволення серед українських мирян.

¹⁵ Рукописний рапорт пастирського візиту митрополита Андрея Шептицького (Архів Генеральної Курії ЧСВВ у Римі); В. Бурко, *Отці Василіяни в Бразилії*, С. 7.

Поряд із збільшенням українських громад, кількість пастирів насправді не була достатньою для повного задоволення зростаючих потреб громад, розсіяних на безмежних територіях, часто важких для подорожей, з огляду на природні умови: ліси, важкі дороги, тривалі сезони тропічних дощів¹⁶.

У 1921 р. єпископ Курітібі Іван Франсіско Брага інформує Конгрегацію Східних Церков, що в його єпархії є біля 50.000 русинів. Насправді ж цю цифру не можна вважати достовірною лише тому, що правдиве число українських емігрантів з Галичини не було відоме навіть урядовим установам. Всі русини були реєстровані як польські громадяни¹⁷ завдячуючи непорядній спритності¹⁸ австрійського консула польської національності.

Єпископ Брага наголосив на «терміновій необхідності» направити візитатора у колонії русинів. Конгрегація Східних Церков визнала прохання вартим уваги і скерувала митрополита Андрея Шептицького, який уже мав заплановані відвідини Сполучених Штатів, продовжити поїздку аж до Бразилії та Аргентини для ознайомлення з реальними потребами цього «доброго населення»¹⁹. На той час слава про

¹⁶ В Архіві митрополічої Курії у Курітібі (Бразилія), в картотеці: «Fondazione e chiusura delle parocchie» знаходиться португальський рукопис від 23.10.1919 р., в якому о. Маркіян Шкірпан подає статистику суспільного життя громад, церков, каплиць та кількість священиків у штатах Парана і Санта Катаріна з 1897 р.

¹⁷ Польська громада цього регіону була добре організованою як з пасторальної точки зору, так і соціально-культурної. Уряд Польщі, використовуючи цю ситуацію, мав намір заснувати у штаті Парана поселення під керівництвом виключно польської національності, незважаючи на те, що там могли б проживати і українські емігранти з Галичини та з інших територій, які належали до колишньої Австро-Угорської імперії, і прибули до Бразилії з польськими паспортами.

¹⁸ Рукописний рапорт пастирського візиту митрополита Андрея Шептицького (Архів Генеральної Курії ЧСВВ у Римі).

¹⁹ Лист від 4.02.1921 р., відправлений з Риму митрополитові Шептицькому Конгрегацією Східних Церков, Prot. N. 4267/20, (Архів Генеральної Курії ЧСВВ у Римі). Монс. Брага піддає у своєму звіті думку, що було б доцільно скерувати з Ватикану візитатора у ті поселення, проте не сподівається, що подібна місія може бути

Митрополита вже перелетіла через океан: в одному з документів, надісланому Апостольською нунціатурою з Бразилії до Святого Престолу у 1917 р.²⁰ висловлювалась радість з приводу його звільнення з царської в'язниці.

У березні 1922 р. Митрополит покидає Сполучені Штати Америки і прямує до Бразилії та Аргентини з офіційним дорученням Святого Престолу в ролі Апостольського візитатора; місія триває близько чотирьох місяців²¹ і конкретизує його пастирські мрії.

Під час поїздки Шептицький думками залишався коло тих, кого покинув на Батьківщині: «Уже два роки, я під час Великодніх свят знаходжуся поза межами моєї єпархії. [...] Як вам відомо, я подався в чужі краї, щоб організувати збір фондів для наших сиріт, тисячі яких не мають даху над головою. [...] Молить Господа, щоб ця поїздка була корисною для святої Церкви і для українського народу [...]»²².

28 березня 1922 р. митрополит Кир Андрей сходить на берег Ріо де Жанейро і перше, про що просить у листі до єпископа Курітіби – про дозвіл проповідувати і сповідати для підтримання в католицькому віровизнанні своїх вірних («були моїми, а тепер є твоїми») і навчати їх послуху єпархіальній владі²³.

доручена єпископові східного обряду, натомість бажав би мати там священика-місіонера францісканця чи вербіста, оскільки руські поселення уже мали свого єпископа у Канаді та Сполучених Штатах Америки (ERSS-LGE, Roma, 1965, pp. 56-90); див. В. Бурко, *Отці Василіяни в Бразилії*, С. 29.

²⁰ ASV AES (1914-1917), Pos. 1204-1206, fasc. 494, f. 52. Лист нунція Аугусто Скапеттіні до кардинала П'єтро Гаспаррі від 12.09.1917.

²¹ П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький...*, С. 206-215; В. Ковалик, *Василіяни в Аргентині*, Прудентополіс, 1988, С. 39-43.

²² Пастирський лист Андрея Шептицького «До духовенства та вірних», написаний на кораблі Munson Steamship Laine, під час пасторального візиту у Бразилії та Аргентині 21.03.1922, *Пастирське послання 1918-1939*. Том 2, *Митрополит Андрей Шептицький ...*, С. 18-19.

²³ Рукописний рапорт пастирського візиту митрополита Андрея Шептицького (Архів Генеральної Курії ЧСВВ у Римі).

30 квітня в супроводі отця василіянина ігумена М. Шкірпана прямує до Сан Пауло, де затримується на кілька днів у отців венедектинців, до яких має велику повагу через їхню зацікавленість Східною Церквою і, особливо, українською.

Пізнього вечора 2 квітня добирається поїздом до Курітіби. На залізничному вокзалі його вітають посланці від численних українських колоній, представники місцевої цивільної та релігійної влади, очолювані єпископом Брагою, який після сердечного привітання висловив побажання приємного перебування і плідної пастирської праці серед своїх земляків²⁴.

П'ятого квітня, за давнім українським звичаєм, парафіяни, одягнені у святочні традиційні строї, урочисто зустрічають Митрополита хлібом-сіллю у своїй церкві. Після привітального слова пароха отця василіянина Рафаїля Криницького, митрополит Шептицький розпочинає Службу Божу. У проповіді він наголошує на необхідності продовжувати працю для духовного відродження не тільки окремої особи, але й всіх родин для збереження віри, національних традицій; заохочує зберігати українську ідентичність, а також її облагороджувати в процесі приживання до обставин нової країни, для розвитку якої українці також робитимуть великий вклад, зберігаючи при цьому тісні зв'язки з вітчизною.

Далі мав різні зустрічі: відвідав школу, яка носила ім'я великого українського поета Тараса Шевченка, відслужив Божественну Літургію, прийняв чимало відвідувачів, вислуховував їх, давав поради, заспокоював. Відвідав колонію Марселіно, що виникла 1896 р. і нараховувала близько 160 родин. Згодом добрався до маленької, ще давніше сформованої общини в Гважувірі, де діяли церква і школа, а також національно-патріотична організація Українська Січ²⁵.

Згодом, шлях Митрополита проляже до Прудентополіс,

²⁴ П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький*, С. 208.

²⁵ *Українська Січ* – пожежно-військово-спортивне молодіжне товариство, основане на християнських засадах, бере свій початок від «Січі», заснованій у 1900 р. Кирилом Трильовським – «січовим батьком».

найчисленнішої української колонії в Бразилії, в якій разом із околицями нараховувалось дев'ять тисяч осіб. Там, навколо монастиря отців василіян, працював місійний пасторальний центр зі школою і власною друкарнею. Українські делегації, разом із представниками цивільної та релігійної місцевої влади, влаштували святковий прийом, що завершився урочистою Святою Літургією.

Митрополит затримався в Прудентополіс на кілька днів, щоб відправляти богослужіння передвеликоднього тижня за юліанським календарем. 17 квітня відвідав сусідні колонії в Есперанса та Маркондес, де його вітали з великим ентузіазмом вірні з невеликих громад, розкиданих по обширних просторах провінції. У багатьох випадках вони прийшли пішки за десятки кілометрів, аби побачити цього великого подвижника, місіонера і духовного отця, який турбувався їхніми потребами; аби почути його послання, його слово любові та надії – доказ того, що про них пам'ятають. Український тижневик «Праця»²⁶ у численних інтерв'ю та свідченнях очевидців та учасників подій відображує почесну місію Митрополита, описує радість, з якою українці переживали відвідини свого великого гостя.

Після повернення з коротенького відпочинку в Прудентополіс, Шептицький направляєтся до Маршал Малет, де проживала найперша українська громада в Бразилії, яка на той час уже нараховувала більше 500 родин: мала дві діючі церкви, два культурні соціально-релігійні товариства ім. Тараса Шевченка та святого Володимира. Тут, як і в попередньо відвіданих громадах, Шептицькому приготували по-родинному тепло зустріч вірні, члени згаданих товариств, очолювані парохом о. Петром Процьківим та супроводжувочим о. Омеляном Ананевичем, яка завершилася урочистою Божественною Літургією²⁷.

22 квітня на залізничній станції, під час урочистих проводів високого гостя, представник громади пан Прокіп

²⁶ Український католицький тижневик «Праця», заснований отцями василіянами 22.12.1912, виходить у Прудентополіс.

²⁷ П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький...*, С. 210.

Білик звернувся до Митрополита зі словами: «Проминуло уже тридцять років з часу, коли у цих глухих непрохідних лісах оселилися перші українці, які покинули рідний край у пошуках кращого майбутнього. Думалося, що тут, у цьому далекому незнайомому краї, поміж чужих людей, вони загубляться, що в тих чужих лісах та горах, поміж людьми інших звичаїв, вони скоро забудуть рідний край, свої села і традиції. Але і після тридцяти років українці в Бразилії не лише не розчинилися поміж іншими народами, не лише не забули рідної мови своєї батьківщини, а навпаки, зміцніли. Вони зрозуміли, що є невід'ємною частиною єдиного українського народу, живуть його болями, турботами, радостями і надіями. І все це дякуючи нашій Церкві. Усі, здавалося, забули про наш народ, а українська Церква – ні, не покинула нас, не зреклася. Дякуючи нашій Церкві, молоді покоління шанують традиції предків. І що може бути радіснішим для бразилійського українця, як не вітати главу Церкви, що в найважчі часи не відвернулася від нього, а розділяла з ним, з усім своїм народом, страждання і повеніряння далеко від рідного краю?»²⁸.

Наступна подорож була до української колонії Дорізон, що існувала вже майже 30 років і нараховувала більше як 600 родин і була найкраще організована: мала дві церкви, монастир Сестер Службниць Непорочного Зачаття і школу²⁹. Тут також мешканці приготували дорогим гостям теплий прийом. Окрім місцевої громади були присутні делегації українців із Серра до Тігре, Вера Гуарані, і Каразінью, а також представники галицького уряду, на чолі з проф. Петром Карманським.

Митрополит відправив святкову Літургію і виголосив проповідь. Того ж дня відвідав церкву в горах Серра до Тігре³⁰. Від середи 26 до суботи 29 квітня зустрічається з усіма українськими священиками Бразилії. Різними були

²⁸ Див. «Громадський Вісник», Львів, №. 116 15.07.1922.

²⁹ А.Г. Великий, *Нарис історії Згромадження Сестер Службниць*, С. 167-175; Календар «Праці», Прудентополіс 1921, С. 66-77.

³⁰ П. Хомин, *Митрополит Андрій Шенцицький...*, С. 210.

причини скликання такої зустрічі, зокрема обговорення пасторальних поточних подій, планування роботи з емігрантами, потребуючими духовної і релігійної підтримки та опіки, вироблення плану праці серед вірних для їхнього збереження в обряді і рідній культурі. На зустрічі було вісім священників, п'ять отців василіян: отець настоятель М. Шкірпан, К. Бжуховський, Р. Криницький, Е. Турковид і Я. Коциловський; три єпархіальні священники: О. Ананевич, П. Процьків та І. Михальчук. Через проблеми зі здоров'ям не зміг прибути о. П. Осінчук³¹.

У неділю 30 квітня Митрополит залишає Дорізон і від'їжджає до Прудентополіс, куди прибуває після важкого переходу верхи 2 травня. Звідси прямує до інших колоній, розташованих на межі між штатами Парана та Санта Катаріна. Увечері 6 травня вже в Порто Уніон, де його приймають у своєму монастирі отці францісканці. А наступного дня відвідує поселення Антоніо Кандідо, де після зворушливого прийому відправляє Службу Божу. Переїжджає до Жангади, звідти – до Нової Галіції. Зустрічається з багатьма вірними, які влаштовують йому врочисті ширі прийоми. Пізнього вечора повертається до Порто Уніон. Наступного ранку відправляє Службу Божу в католицькій церкві в присутності бразилійських, італійських, німецьких та українських вірних. Далі прямує до Круз Машадо, новоствореної колонії, де ще тільки-но будувалися церква і школа. Там проживало до 200 дуже бідних родин, в економічно нестабільних умовах, але і вони спромоглися підготувати гарну зустріч Владиці. Після богослужіння Митрополит, переїхавши територію німецької колонії в селищі Конкордія, добирається до Антоніо Олінто, де зустрічається з мешканцями одного з найдавніших українських поселень в Бразилії, заснованого ще 1896 року. Уже в 1912 р. у цій громаді, окрім церкви, діяла школа, присвячена своєму Пастиреві, якого залишила у Львові³².

³¹ Протокол засідання українських священників у Бразилії під проводом митрополита Андрея (Архів Генеральної Курії ЧСВВ у Римі). П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький...*, С. 210.

³² П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький...*, С. 210-211.

Тепер у ній проживало понад 300 родин. Парохом був о. Іван Михальчук, який разом із вірними влаштував Митрополитові гарний прийом. Шептицький зупинився тут на кілька днів, протягом яких спілкувався з людьми, вислуховував їх, давав духовні поради.

19 травня прибуває до поселення Ірасема, що в штаті Санта Катаріна. Тут, у неділю 21 травня при участі католиків обох обрядів, посвячує святому Йосипові першу українську церкву в Бразилії, побудовану емігрантами ще в 1919 р. У понеділок і вівторок освячує дві інші українські церкви в Моемі та Коста Карвальо. 24 травня у свято Вознесіння повертається до Ірасеми, де знову служить Святу Літургію і відвідує школу Сестер Службниць Непорочного Зачаття, які для цієї нагоди підготували зі своїми вихованцями концерт і організували збір пожертв для сиріт у Західній Україні. Повертається до заснованого 1910 року поселення Вера Гуарані, де проживає біля 400 родин, і парохом служить о. Ананевич.

Єдиною українською громадою, де Митрополит наткнувся на холодну недовіру, було містечко Іраті, де вірні, маніпульовані провокаторами, зустріли його не як духовного наставника, а як політика, який ніби-то тримає лінію польського уряду, що окупував Східну Галичину, тому від нього чекали висловлення політичної позиції щодо українського питання, а не пастирського послання³³.

Після закінчення відвідин українських громад у штатах Парана і Санта Катаріна, 31 травня Митрополит повертається до Курітіби і в супроводі деяких українських священиків знову відвідує єпископа Івана Брагу. Вони обговорюють соціально-пасторальну та організаційну ситуації відвіданих українських громад.

У наступні дні знову зустрічається з отцями василіянами та іншими душпастирями, які служили для українських громад, і залишає їм послання, в якому підсумовує значення своєї місії: наголошує на обов'язку пастиря – стерегти своє стадо для збереження віри, духовних цінностей, української

³³ Там само, С. 212.

обрядовості, традиційності, унікальності, але й закликає вживатися і шанувати країну, яка гостинно прийняла їх і дбати про мирне співжиття з усіма, забуваючи колишні незгоди і протиріччя³⁴.

Митрополит зіткнувся також з однією надзвичайно серйозною і довготривалою проблемою ще з царських часів, такою як дезінформація і дезорієнтація, яку чинили два православні російські священники, акредитовані російським консульством у Ріо де Жанейро. Вони мали чітку вказівку пропагувати православ'я серед галичан, залишених без душпастирської опіки. Здебільшого вони не мали великого успіху і не викликали довір'я навіть з тієї причини, що були росіянами. А от один священник із Львівської архієпархії о. Павло Патрицький, якого прийняли як православного, приїхав до Бразилії незаконно разом із дружиною та дітьми, не маючи жодного скерування від місцевих єпископів, оперуючи самовільно і безконтрольно, спровокував схизму в шести чи семи українських поселеннях, приналежних до української католицької парохії Дорізону, які мали власних священників³⁵.

У Бразилії та в Аргентині пропаганда Російської Православної Церкви і Української Автокефальної

³⁴ Там само, С. 212.

³⁵ С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, p. 116. Справа отця Павла Патрицького заслуговує на особливу увагу. У час, коли було опубліковано приписи латинського архієпископа, якими заборонялося йому виконувати священнічі обов'язки, тому що був одруженим і, тим самим, незаконним. Патрицький, який внаслідок цього був економічно неспроможним повернутися на батьківщину з родиною, знайшов розуміння і співчуття серед громади, що визнала його духовним провідником. Дана ситуація турбувала ієрархію та отців василіян, які бачили у цьому випадку можливість вибуху скандалу і шукали можливостей самим зайняти його місце. Митрополит Андрей під час свого пастирського візиту зустрівся з ним і довідався, що отець Патрицький був вірним католиком, але продовжував діяти, незважаючи на протести латинського єпископа, тому що користувався любов'ю парафіян, які його утримували. Шептицький, повернувшись до Риму, подав цей випадок у звіті до Священної Конгрегації. Див. Рукописний звіт пастирського візиту митрополита Шептицького (Архів Ген. Курії ЧСВВ у Римі).

Православної Церкви (Липківський)³⁶, а також протестантських сект були сильними та напористими, особливо приживалися між робітниками на залізниці та у шахтах. Отже, це ще раз підкреслює, наскільки важливою була присутність між емігрантами греко-католиками священика, здатного гоїти цю криваву рану на тілі громади, навчати катехизму, уділяти святі тайни та правити Святу Літургію³⁷.

У бразилійському штаті Парана більша частина клеру складалася з польських отців лазаристів, надзвичайно свавільних та зверхніх, якими вони були і в Галичині, коли привселюдно зневажали руський обряд, називаючи його схизматичським і позбавленим значення. Піддалися на ці провокаційні ідеї і отці вербісти, які перешкоджали латинському єпископові з м. Понта Гросса, відкритому прихильникові східного обряду³⁸.

2 червня митрополит Шептицький відправляє Службу

³⁶ Василь Липківський народився 7.09.1864 р. на Київщині в родині священика. У 1873 р. вступає до семінарії в Умані. У 1889 р. закінчує Духовну Академію в Києві. 20.10.1891 р. приймає священичий сан. 1903 року переїжджає до Липівця Київської губернії, куди був призначений директором семінарії та ректором на парафії Соломинка. Це був час, коли Українська Православна Церква була частиною Російської Православної Церкви і у такому стані перебувала аж до того часу, поки Україна після Першої світової війни та більшовицької революції не проголосила своєї незалежності. У 1919 р. уряд новоствореної української республіки виробляє закон, яким проголошує створення Української Автокефальної Православної Церкви, що було затверджено на Синоді Церкви у 1921 р. із призначенням Василя Липківського Митрополитом Київським та всієї України (1921-1927). Через відсутність православних єпископів, які могли б проголосити цю номінацію, Синод постановив затвердити Василя Липківського через обряд рукоположення священиків та присутніх мирян. Проте, жодна православна Церква не визнала правомірності цього акту, що виглядав як порушення церковних канонів. Внаслідок більшовицьких репресій Українська Автокефальна Православна Церква припинила своє існування і в 1930 р. простір зайняв московський патріархат. 27.11.1937 р. митрополит Липківський був засуджений органами НКВД до смертної кари. Реабілітований 1989 року. Див. *Encyclopedia of Ukraine*, vol. III. Edited by Danylo Husar Straus, Toronto, 1993, col. 244-245.

³⁷ С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, p. 117.

³⁸ *Там само*, С. 118.

Божу в українській церкві Курітіби і складає подяку Господеві за послану йому благодать. Перед виїздом до Аргентини, 8 червня, повертається знову до Ріо де Жанейро, де його приймають до свого монастиря отці бенедиктинці.

В одному рапорті таємної поліції знаходимо повідомлення про те, що польська влада намагалася применшити важливість його візиту до Бразилії. Наприклад, консул Прушинський звітує: «Безсумнівно, Митрополит, маючи доручення, узгоджені в Римі, та листи місцевому кардиналу, впливатиме на католицьке середовище тут, у Бразилії, тому мусимо робити все можливе для провалу його проекту»³⁹. Проте, під час місіонерського перебування в Бразилії, про що свідчать численні статті та офіційні виступи в пресі, зустрічі Митрополита з вірними були теплими й емоційними. І все це, не зважаючи на холодну протидію з боку польських осередків, що їх мобілізували консульства та посольства компрометувати не лише мету його візиту, але й саму особу Митрополита, в якій бачили втілення великої політичної небезпеки.

Один з аспектів, вартих уваги, стосується роботи польських таємних служб, які крок за кроком слідкували за пересуванням Митрополита. Була створена ціла сітка інформаторів, акредитованих у консульствах та посольствах із центром у Лондоні. Вржає, наприклад, конфіденційний рапорт консула Прушинського до Варшави, який свідчить, що візитатор отців місіонарів інформував єпископа Курітіби, що ніби-то Шептицький, розраховуючи на підтримку Риму, проштовхує номінацію незалежного єпископа, з метою надати перевагу українським колоністам. На це єпископ Брага відповів: «Цього не може бути, це не повинно статися, цьому не бути»⁴⁰. У тому ж рапорті читаємо, що бразилійські

³⁹ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 111. Таємний звіт польського консульства в Бразилії до Варшави від 19.06.1922 «[...] będzie się starał wykorzystać też wpływy, jakie sfery katolickie posiadają w Brazylii, wobec czego musimy uczynić wszystko, ażeby jego zamiary unieszkodliwić».

⁴⁰ Таємний звіт польського консула Чеслава Прушинського до Міністерства закордонних справ у Варшаві від 19.06.1922, AAN:

урядовці займали відсторонену й недовірливу позицію щодо візиту митрополита Шептицького до штату Парана.

Польська дипломатія використовувала усі доступні засоби для створення перешкод у спілкуванні Шептицького з місцевою владою та католицькою ієрархією. Митрополит робив усе можливе, щоб добитися зустрічі з президентом Бразилії Епітасіо да Сілва Пессоа, але, чи то під тиском поляків, чи нунція архієпископа Гаспаррі, йому було дано офіційну відмову в аудієнції, мотивовану тим, що, будучи громадянином Польщі, він повинен був подавати таке прохання тільки через польське консульство⁴¹.

У своїх публічних заявах Митрополит постійно наголошував на тому, що мета його візиту виключно гуманітарна – збір коштів на користь галицьких сиріт, уникаючи навмисне політичних мотивів, хоча з цього можна було зрозуміти, що злиденна ситуація в Галичині була спричинена діями окупаційного польського війська⁴².

10 червня 1922 р. Митрополит у супроводі двох священиків, о. Климентія Бжуховського та о. Омеляна

MWRiOP, sygn. 458, ff. 110-111. «Das kann nicht sein – das darf nicht sein – das wird nicht sein».

⁴¹ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 109. Таємний рапорт польського консульства у Бразилії до Варшави за 19.08.1922 р. і у Міністерство внутрішніх справ, віросповідань та освіти; Див. AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 111, де читаємо: «якщо митрополит звернеться до президента Бразилії про аудієнцію, то, очевидно, отримає відповідь, що як громадянин Польщі повинен спочатку звернутися до консульства Польщі (у Бразилії). Навіть Апостольський нунцій архієпископ Гаспаррі, з яким часто зустрічаюся, сказав мені вчора, що Шептицький відтоді ще не появлявся»; Див. AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 110-111. Таємний лист польського Посольства у Бразилії. Nr. 74/22 до Міністерства зовнішніх справ у Варшаві від 19.06.1922 р. Таємна служба польської поліції насправді слідкувала, крок за кроком, пересування Митрополита у Бразилії, але ще до його приїзду агенти вже підготували ґрунт навіть і в українських поселеннях для применшення важливості ідеї візиту, щоб виставити постать Митрополита лише як політичного фанатика. У такий спосіб могли б підірвати сподівання Святого Престолу на цю місію. Це підтверджують слова: «[...] мусимо зробити все необхідне, щоб унеможливити здійснення його задумів».

⁴² AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 110. Таємний звіт польського консульства в Бразилії до Варшави від 19.06.1922.

Ананевича, їде до Аргентини. На залізничному вокзалі його проводжав єпископ Брага зі священниками та представники численних українських громад й багато школярів⁴³. Подорожуючи морем, відправляє подячного листа Сестрам Служебницям Непорочного Зачаття, які приймали його у своєму монастирі в Прудентополісі. У цьому зверненні до них просив неустанно молитися і провадити святе життя, наголошував на важливості їхнього євангельського свідчення, ревного пастирського служіння, навчання катехизму, праці на ниві виховання, які, безумовно, дають гідні плоди як для всього народу, так і для їхньої релігійної громади⁴⁴. І конкретним результатом їхньої праці будуть численні покликання, героїзм, святість, які здатна породити ця земля⁴⁵.

Коли Шептицький покидав Бразилію, там нараховувалося 54 українські школи, з яких – 23 у регіоні Прудентополіс, 10 – у Курітібі⁴⁶ і Порто Уніон, 7 – у муніципалітеті Маллет; діяло 6 молодих інституцій: 4 в окрузі Ірасеми, 1 в Іваї і 1 в Антоніо Олінто⁴⁷. Те, що українці в Бразилії зуміли зберегти до наших днів віру, культуру і свою ідентичність – безперечно, це велика заслуга перших пастирів, особливо отців василіян та єпархіальних священників, які завдяки місіонерському духу, жертвовному служінню допомагали емігрантам організовуватися в соціально-культурному, економічному та пасторальному плані. Особливо відчутний внесок єпископа Єфрема Василя Кривого⁴⁸, який 35 років

⁴³ Архів Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії у Римі, фонд: Шептицький А., 28.07.1922.

⁴⁴ Там само, під датою: 5.05.1922.

⁴⁵ П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький...*, С. 212; В. Ковалик, *Василіяни в Аргентині...*, С. 41.

⁴⁶ Див. *A Arquidiocese de Curitiba na sua historia. "Rito ucraino-capelania dos ferroviarios e militar"*. Curitiba 1958, pp. 351-354. У цій книжці подано список каплиць (у тому числі для залізнодорожників та військових), парафій та проваджених ними шкіл, число хрещень та шлюбів.

⁴⁷ В. Зінько, *Рідна школа у Бразилії*. Прудентополіс, 1960, С. 133-138; Календар «Праці». Прудентополіс, 1921, С. 75-77.

⁴⁸ Є. Кривий, *100 років українців та їх нащадків в Іваї*. Курітіба 2009. У книжці автор робить підсумок своєї пасторальної діяльності у Прудентополіс від 1952 до 1972 р. як ієромонах, а потім як єпископ.

(1972-2007) очолював єпархію.

Достойний урожай дають сьогодні засіяні ними зерна. Завдяки здобутій освіті та вихованню українські емігранти досягли високих соціальних позицій, ожили релігійні громади, добре організовані в єпархії з центром у Курітібі та двома єпископами-помічниками під керівництвом владики Володимира Ковбича, яких підтримують єпархіальні священики та монахи. Сильна і кваліфікована присутність Василян, Сестер Служебниць Непорочного Зачаття, Сестер Катехиток св. Анни, Сестер св. Йосипа і Катехиток Серця Христового (єдиний мирський інститут такого роду в українській Церкві). Усі вони, монахи і монахині з їхніми монастирями, новіціятами, школами та іншими інститутами, надзвичайно багато працюють на виховній ниві⁴⁹, і створюють благодатний клімат для розвитку покликань, подають добру надію на майбутнє української Церкви в Бразилії, яка вже сьогодні збирає плоди, з вірою далекоглядно засіяні митрополитом Кир Андреем Шептицьким під час пастирського візиту.

Життєздатність і динамізм Греко-Католицької Церкви на латино-Американському континенті спонукав український єпископат святкувати столітню присутність у Бразилії Згромадження Сестер Служебниць Непорочного Зачаття проведенням Патріаршого Собору, який проходив з 31 серпня по 4 вересня 2011 року у Прудентополісі під гаслом «Монашество і посвячене життя», на якому з привітанням виступив Апостольський нунцій у Бразилії монс. Лоренцо Балдіссері.

Для розвитку співпраці і єднання з Церквою-матір'ю на Україні, у Курітібі, столиці штату Парана, при тій нагоді було створено Синод українських єпископів із почесним членством католицького архієпископа Моасіра Жозе Вітті, який узяв участь у Соборі разом зі своїм помічником єпископом Рафаїлом Бернацьким.

⁴⁹ В. Бурко, *Отці Василяни в Бразилії*; В. Зінко, *Рідна школа у Бразилії*; А.Г. Великий, *Нарис історії Згромадження Сестер Служебниць*, С. 167-175.

РОЗДІЛ VI

Митрополит Андрей в Аргентині

Перші емігранти із Західної України, які прибули в Аргентину в період між 1895 та 1909 роками, майже всі були з Космацького повіту і поселилися в провінції Місіонес дієцезії Коррієнтес, що кількома роками раніше відокремилася від дієцезії Парана. Ці поселення нараховували приблизно 950 сімей, в цілому – 5-6 тисяч осіб: в регіоні Апостолес і Азара проживало понад 3.000 осіб, які побудували 4 церкви; в місцевості Коррес Корра мешкало понад 100 сімей; українські родини, які походили з Карпат, розмістилися в місті Посадас; біля 15-ти сімей – в околицях Буенос-Айреса. Всі ці вірні Греко-Католицької Церкви були під опікою отця Івана Сенишина, вихідця зі Станіславівської єпархії¹.

Перші українці прибувають до столиці Буенос-Айрес у червні 1897² року і зустрічаються з труднощами, бо губернатор провінції Ланус не знав, де їх розмістити. На щастя вони зустрілись з одним поляком, Миколою Шелагоцьким,

¹ Див. Рукописний звіт пастирського візиту митрополита Шептицького (Архів Ген. Курії ЧСВВ у Римі). Див. ERSS-LGE, Roma, 1965, pp. 56-90; *Церква і суспільне питання*. Том II, *Листування Митрополита Андрея Шептицького...*, С. 739-741.

² Див. М. Василик, *Українські поселення в Аргентині*. Мюнхен, 1982, С. 133. Приїзд перших груп емігрантів із Західної України до Аргентини поділяється на три періоди: з 1897 по 1914 рр., з 1921 по 1939 рр., та з 1946 по 1950 р. У провінції Місіонес з містами Апостолес та Посадас нараховувалося 70.000 осіб. У 1977 р. у провінціях Буенос-Айрес, Чако, Коррієнтес, Формоза, Мендоза та Ріо Negro нараховувалося близько 200.000 осіб. Автор подає дуже точні історичні дані про переселення та інформацію про релігійне, соціально-економічне життя в Аргентині перших емігрантів-українців з Галичини, яких сприймали як громадян Польщі. Див. Estanislao P. Pyzik, *Los Polacos en la Republica Argentina y America del sud*, Buenos Aires, 1966; J. Czajkowski, *Rycerz Evangelii*. Posadas, 1971.

який там проживав вже кілька років і був у добрих стосунках із владою, і йому врешті вдалося отримати дозвіл на нові поселення в Місіонес.

У 1898 році прибуває ще 181 особа, в липні 1900 року на кораблі «Сіцілія» – 1600, в 1901 році – 650, а 1903 року – понад 1700 чоловік. У 1903 році в Апостолес, Азара і Сан Жозе нараховувалося в цілому 1.000 українських сімей³.

Українські емігранти відразу звернулися з проханням прислати до них священника візантійського обряду⁴. Але знову ж, як було і в Бразилії, місіонери-поляки фальшивими аргументами переконали єпископа міста Парани, що буцім-то не було потреби в українських священниках, тому що вони самі можуть виконувати душпастирські обов'язки і задовольняти духовні потреби вірних і, не зважаючи на те, що хоч вони і мали польські паспорти, але були українцями візантійського обряду. Ясно, що ця готовність польських священників мала на меті полонізувати українські колонії, нав'язуючи їм латинський обряд.

Фактично від 1897 до 1908 року католики східного обряду були позбавлені душпастирської опіки і власних священників. Намагаючись закрити цю проблему, римо-католицький єпископ довірив душпастирську опіку над вірними деканату Парана отцям місіонерам вербістам німецького походження, тоді як українські колонії з Галичини були довірені отцям

³ В. Ковалик, *Василіяни в Аргентині*, С. 14-15; М. Василик, *Українські поселення в Аргентині*, С. 18.

⁴ За архівними документами, потреба у власній церковній ієрархії, як в офіційній точці опори, залишилася проблемою, яка потребувала термінового вирішення у найближчі роки. При таких існуючих труднощах доцільність знайти вірне рішення, яке б задовільняло потреби емігрантів та владних структур була надзвичайно вагомою для єпископів Греко-Католицької Церкви і Апостольської нунціатури у Варшаві, Буенос-Айресі та Бразилії, які добре усвідомлювали необхідність в найближчі терміни знайти найоптимальніші рішення даного питання. Див. Лист монс. Л. Лаурі до монс. І. Пападопулоса, асесора Конгрегації Східних Церков, від 13.01.1927; Лист монс. Л. Лаурі до кардинала Л. Сінчеро, секретаря Конгрегації Східних Церков, від 17.03.1927.

вербістам польського походження. Метою душпастирської діяльності польських отців була асиміляція і латинізація тих груп населення. Наслідком цього в Трес Капонес, на знак спротиву, зареєструвалися одна група православних і одна група протестантів⁵. Для захисту і збереження своєї національної автентичності і своєї приналежності до Греко-Католицької Церкви, вірні посилають листи-звернення до Митрополита Львівського, в яких просять послати їм священників їхнього обряду.

Більшість українських емігрантів, що належали до греко-католицького обряду і невелика частина – до православного, були простого походження. Як і в Бразилії, їхня ситуація була нестабільна, як з економічної, так і з духовної точки зору, і тому, ще й будучи позбавленими священників свого обряду, вони опинилися під впливом польського духовенства, тобто – римо-католиків. В деяких колоніях цей факт спричинив дезорієнтацію і втрату вірних, їх перехід до Православної Церкви або Російської Православної Церкви, а також до різних груп протестантів і, таким чином, був відкритий простір для тих, хто проповідував радикальні рішення, як націоналістичні, так і атеїстичні, комуністичні і антиклерикальні. Для прикладу, в Азарі вірні своїми силами спромоглися на будівництво української церкви, але не мали священника. З цієї ситуації скористав російський піп Костянтин Ізястов, капелан Російської дипломатичної місії⁶, який з Буенос-Айреса перебрався в місто за допомогою свого земляка, якого направив уряд, та почав енергійну пропаганду. Як результат, за невеликий проміжок часу сотні осіб перейшли в православ'я⁷ і багато інших мали намір наслідувати їхній приклад, але Ватикан вжив радикальних заходів⁸.

⁵ М. Василик, *Українські поселення в Аргентині*, С. 46-48.

⁶ В. Ковалик, *Василіяни в Аргентині*, С. 19-20.

⁷ В. Василик, *Українські поселення в Аргентині*, С. 46-48.

⁸ Лист архієпископа Акілле, Апостольського інтернунція в Буенос Айрес від 3.03.1909. ASCEO. Prot. N. 874/1928.

Вже в 1903 р. єпископ м. Парана монсеньйор Розендо інформував Ватикан про присутність у своєму деканаті численних українських емігрантів – «русинів» східного обряду і просив вказівок, як керуватися в цій новій ситуації. Кількома роками пізніше також інтернунцій монсеньйор Акілле Локателлі звертається до Святого Престолу, щоб якось вирішити цю нагальну потребу і пропонує прислати в Аргентину з Бразилії, бодай тимчасово, хоча б одного священика українця, поки не стабілізується ситуація з українським духовенством⁹. У березні 1908 року, з наказу монсеньйора Розендо, на один рік до Місіонес прибуває з Бразилії перший греко-католицький місіонер отець Климентій Бжуховський, ЧСВВ.

Українські емігранти, які багато років чекали на свого священика, зустріли його з великою радістю. Отець Климентій взявся за роботу відразу з великим натхненням і ентузіазмом. Щоб задовольнити потреби мирян, він їздив від одного поселення до іншого, аби люди могли приступити до сповіді і прийняти святе причастя, активізував священицьку діяльність і допомагав в організації побудови інших церков і каплиць, пристосованих, або таких, що відповідали літургійним вимогам східного обряду. Як людина дуже працьовита, він зумів повернути до католицької віри більш як 30 українських сімей, але, на жаль, адміністрація церкви залишилась в руках українців, які перейшли у православ'я¹⁰. Можна сказати, що релігійне життя в Місіонес завдяки отцю Климентію відродилося, але ця його місія, яка тривала тільки 6 місяців, була перервана через проблеми зі здоров'ям, і він був змушений повернутися до Бразилії¹¹.

У квітні 1909 року на заміну отцю Бжуховському

⁹ В. Ковалик, *Василіяни в Аргентині*, С. 20.

¹⁰ Рукописний звіт пастирського візиту митрополита Шептицького (Архів Ген. Курії ЧСВВ у Римі); ERSS-LGE, Roma, 1965, pp. 56-90; *Церква і суспільне питання*, Том 2, *Листування. Митрополит Андрей Шептицький ...*, С. 739-741.

¹¹ В. Василік, *Українські поселення в Аргентині*, С. 48-49.

прибуває отець Ярослав Карп'як, який походив з Перемишльської єпархії, і продовжує місію, розпочату своїм попередником, працюючи для підтримання миру і спокою між обома обрядами. У своїй буллі Папа Пій X, звертаючись до Греко-Католицької Церкви в Аргентині, заохочує і хвалить всяку душпастирську діяльність, що сприяє мирному співіснуванню між обома обрядами католицької Церкви.

У жовтні 1910 року, через проблеми зі здоров'ям, отець Ярослав Карп'як також змушений повернутися в Європу¹².

Прокуратор Згромадження отців Вербістів в одному зі звітів у 1909 р. сигналізує ці факти і просить прискорити втручання Конгрегації Східних Церков для скерування хоча б одного священика східного обряду, щоб не допустити відступництва від віри: «Один піп, який знаходиться при російському консульстві, всіма можливими йому засобами їм допомагає і небезпека втрати вірних – неминуча»¹³.

Такі суперечності і поділи, характерні для всіх українських поселень в Бразилії і в Аргентині, були в центрі уваги церковної влади. У 1926 році монсенйор Альберто Леване, уповноважений в справах релігії при муніципалітеті м. Буенос-Айрес, звернувся до кардинала Гаetano де Лой відрядити одного українського священика для задоволення духовних потреб української громади – понад 6.000 осіб в поселеннях Апостолес і Місіонес¹⁴.

Така була ситуація на час приїзду до Аргентини в червні 1922 року митрополита Андрея Шептицького в супроводі двох інших священиків – Бжуховського і Ананевича¹⁵, які добре знали місцеву реальність, тому що працювали там приблизно 15 років.

Першим містом, яке відвідує Митрополит, було Апостолес. На станції Сан Томе його зустрічає делегація

¹² В. Василик, *Українські поселення в Аргентині*, С. 49-50.

¹³ Звіт про сучасний стан вірних греко-католиків руського обряду в Курітібській дієцезії. ASCEO. Prot. N. 487/1928.

¹⁴ ASCEO. Prot. 577/1928.

¹⁵ В. Василик, *Українські поселення в Аргентині*, С. 51-52.

представників місцевого єпископа і українських вірних, на чолі з парохом Іваном Сенишиним, який уже 12 років працював у Аргентині¹⁶. Звідти машиною вони прямують до церкви, де їх очікує українська спільнота.

18 червня Митрополит урочисто розпочинає Божественну Літургію, виголошує проповідь, потім відправляє Панахиду за покійних і збирає кошти для сиріт в Галичині. Через декілька днів направляється до поселенців в Азарі, яких там нараховувалося 80 родин, і проживали вони там уже 26 років. Власними силами місцевих українців були збудовані церква, школа і бібліотека «Просвіта». Там Митрополита зустріли з ентузіазмом. Після душевного прийому він відправив урочисту Літургію, а опісля зачитав коротку лекцію катехизму. На жаль, через негоду, не зміг відвідати колонію Трес Капонес і тому направляється до Тунас.

26 червня повертається в Апостолес, де закінчує духовні справи і посвячує дерев'яний хрест на площі перед церквою в пам'ять святкування. Коли випогодилося, Митрополит направляється до Трес Капонес. Тут посвячує Церкву Пресвятого Серця Ісусового і вкладає на престол мощі Святого Йосафата, мученика і апостола Греко-Католицької Церкви, що їх Митрополит носив у себе на грудях¹⁷. Цей візит був особливий, тому що Шептицький мав хист висловлювати своє бачення священничої діяльності: закликав

¹⁶ Див. *там само*, С. 50. Отець Іван Сенишин, не зважаючи на слабкий стан здоров'я, виконував велику пастирську працю, відвідуючи різні громади для створення соціально-культурних організацій мирян, наголошуючи на необхідності катехизації батьків, як важливої засади побудови майбутніх духовно здорових родин. Він займався не тільки церковною діяльністю, але й багато працював з державними установами. Так у Місіонес керував ним же заснованим кооперативом «Українська Агрокультура», статут якої був затвердженим в уряді 30 жовтня 1922 року. На знак вдячності за добродійність, його іменем у Місіонес названо одну з вулиць.

¹⁷ П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький...*, С. 213; В. Ковалик, *Василіяни в Аргентині*, С. 42-43; В. Василік, *Українські поселення в Аргентині*, С. 51.

працювати натхненно і з усіх сил для збереження єдності віри католицької і берегти свою українську культурну автентичність від натиску православ'я і польських ксьондзів. Як одні, так і другі намагалися перетягнути на свій бік вірних, які, можливо, не були під достатньою опікою свого греко-католицького священика, тому що для однієї людини було фізично важко виконувати душпастирську місію на такій обширній території. Для того, як наголошував Митрополит, треба розраховувати на свої власні душпастирські сили та здібності¹⁸.

Митрополит Кир Андрей перебував в Аргентині майже два місяці і відвідав важливіші згуртування українців, відправляючи повсюди Святу Літургію. Його проповіді були сильними і захоплюючими, особливо наголошував на християнському вихованні в сім'ях. На жаль, залишилось дуже мало детальної інформації про перебування митрополита Шептицького в Буенос-Айрес. В кінці липня 1922 року Митрополит повертається до Сполучених Штатів Америки¹⁹.

Зробивши ширший звіт про стан справ в українських колоніях у Бразилії та Аргентині, Шептицький категорично переконаний, що для згуртування людей навколо своєї Церкви і виховання в твердій вірі на засадах моральності, в цих поселеннях, на таких безмежно широких просторах, необхідно мати ще одного священика²⁰.

В одному власноручному рукописі знаходимо пропозицію звернутися до Святішого Отця: «Моєю першою пропозицією є подбати про те, щоб Конгрегація Сідних Церков добилася від Святого Престолу призначення українського владики для Бразилії. Цей український

¹⁸ П. Хомин, *Митрополит Андрій Шептицький...*, С. 213.

¹⁹ В. Василик, *Українські поселення в Аргентині*, С. 51.

²⁰ Рукописний звіт пастирського візиту митрополита Шептицького (Архів Ген. Курії ЧСБВ у Римі); ERSS-LGE, Roma, 1965, pp. 56-90; *Церква і суспільне питання*, том 2, *Листування. Митрополит Андрей Шептицький ...*, С. 739-741. *Життя і діяльність. Документи і матеріали (1899-1944)...*, С. 739-741.

священик може розраховувати на отримання 6.000 реїсів і може мати одну стабільну парафію, і якщо його резиденція буде знаходитися в місті, пропоную Дорізон, де міська управа обов'язково подарує земельний наділ для побудови його помешкання і церкви. Як найбільш відповідного кандидата пропоную отця Омеляна Ананевича. Українці призвичаєні мати парафіяльний уряд у своєму обряді, тому поселенці в Бразилії і в Аргентині бажають мати також свого владику, заохочені тим фактом, що Святий Престол делегував українських владик до Америки і Канади. Вони з надією очікують такої ласки»²¹.

Уже 1910 року в м. Курітіба (Бразилія), на соборі священиків і вірних вирішено просити призначення єпископа східного обряду для того, щоб вирішити численні протиріччя, які виникали на полі священичої діяльності, як наслідок співіснування двох обрядів. Багато разів у своїх листах-зверненнях до Львова і до Ватикану наголошували на цю проблему також і отці василіяни, але і вони жодного разу не отримали відповіді. Лише в 1951 році це прохання було вислухане²².

Перш за все, Шептицький радить номінувати українського єпископа, і навіть пропонує конкретну особу, яка візьме на себе всю організацію душпастирської діяльності в українських колоніях Бразилії та Аргентини.

²¹ Рукописний звіт пастирського візиту митрополита Шептицького (Архів Ген. Курії ЧСВВ у Римі). Див. ERSS-LGE, Roma, 1965, pp. 56-90; *Церква і суспільне питання*, том 2, *Листування. Митрополит Андрей Шептицький ...*, С. 739-741.

²² В. Бурко, *Отці Василіяни в Бразилії*, С. 23. У 1951 р. Святий Престол створив Східний Ординаріат, призначивши кардинала архієпископа Жайме де Баррос Камара з Ріо де Жанейро єпископом ординарієм для католиків східного обряду, а о. Климентія Прийму – генеральним вікарієм для українців візантійського обряду. 15 серпня 1958 р. українці Бразилії отримують власного українського єпископа в особі отця Йосипа Романа Мартинця, ЧСВВ. Він став екзархом-помічником архієпископа Ріо де Жанейро, який займав цю посаду до 1962 р. В 1972 р. Святий Престол створив єпархію.

Декрет Конгрегації від 1916 року, який регламентував літургійне і парафіяльне життя, себе вже вичерпав. І тому було життєво необхідним його удосконалення, щоб узгодити відповідно до сучасних умов часи посту і правила життя церковної громади. Крім того, було необхідно поправити невідповідності в Канонічному Кодексі, проголошеному папою Бенедиктом XV у 1917 році, до деяких норм таїнства шлюбу і відносин між місцевим клером і українським духовенством, а також в одержанні дозволу відправляти Божественну Літургію в середу і п'ятницю Великого посту, щоб виховувати людей у вірі. Секретар Конгрегації Східних Церков Джованні Таччі уважно вивчив звіт Митрополита, але не було вжито жодних заходів і не зроблено ніяких зустрічних кроків²³.

Владика Андрей Сапеляк пише в своїх спогадах, що метою візиту Шептицького було вивчити умови для створення активної і плідної діяльності Греко-Католицької Церкви в Аргентині²⁴. Митрополит, як бачимо, був переконаний, що для такого великого континенту як Південна Америка необхідна присутність єпископа як у Бразилії, так і в Аргентині.

Очевидно, що відсутність власної церковної ієрархії для вірних Церкви *sui iuris* створює труднощі і для церковнослужителів. Якби був призначений один єпископ, як для Церкви *sui iuris*, так і для Католицької Церкви латинського обряду в Бразилії і в Аргентині, була б можливість організувати активнішу душпастирську діяльність для вірних і, одночасно, гарантувати існування і розвиток католицької церкви східного обряду в країні, де традиційною є латинська культура, і не тільки, тому координаторові можна було б надати право бути членом Єпископської Конференції Бразилії або Аргентини для того, щоб легально представляти законні

²³ С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 113-114.

²⁴ Див. А. Сапеляк, *Українська Католицька Церква в Аргентині*. Буенос-Айрес, 1972. В книжці автор робить підсумок своєї пасторальної діяльності священника і єпископа.

інтереси вірних цієї Церкви. Цей факт продемонстрував би також іншим православним церквам уважне і дбайливе ставлення Вселенської Церкви до вірних Католицької Церкви східного обряду, які бачили б себе юридично захищеними, з метою збереження їхньої традиції, як засвідчує II Ватиканський Собор²⁵.

Пропозиція Митрополита не знаходить сприйняття. Святий Престол вдає, що не чує багаторазові звернення Української Церкви Південної Америки. Це підтверджує також звіт на 8-х сторінках²⁶ Апостольського візитатора М. Ренауд, поданого в 1927 році Конгрегації Східних Церков, в якому переконливо показано, що картина не змінилася²⁷.

²⁵ За останні двадцять років, відразу після руйнування Берлінської стіни, розпочався міграційний рух християн Сходу, і увага Церкви знову спрямовується до нових реальностей.

В інструкції *Erga migrantes caritas Christi* присвячено декілька параграфів мігрантам-католикам східного обряду, відновлюючи вказівку II Ватиканського Собору про те, що моральним обов'язком і юридичним правом католиків східного обряду є, де б вони не знаходилися, дотримуватися власного обряду, що є літургійною, богословською, духовною і юридичною спадщиною, яка вирізняє культуру та історичний розвиток народів, що сприймається як спосіб життя і віросповідання у кожній окремій Східній Церкві (див. ККСЦ, кан. 28, § 1) (ч. 52).

Декрет *Orientalium Ecclesiarum* проголошує, що всі Східні Церкви повинні зберігати свої традиційні літургійні обряди і дотримуватися правил їхнього проведення, щоб не допустити мутацій, якщо це не спонукане внутрішнім розвитком.

Декрет *Unitatis Redintegratio* стверджує, що «багато дітей Східної Католицької Церкви, які зберігають свою духовну спадщину і бажають утримувати її у чистоті та повноті, і вже сьогодні є у повному сопричастію з братами, які дотримуються західних традицій» і, що все це духовне і літургійне надбання, обрядове і теологічне в усьому розмаїтті традицій у повній мірі належить до Вселенської Церкви».

²⁶ Звіт про сучасний стан вірних греко-католиків руського обряду в Курітібській дієцезії. ASCEO. Prot. N. 874/1928.

²⁷ У цьому рапорті читаємо про те, як організувалися 40.000 душ візантійського обряду з єпархії Курітібі у Бразилії: 10 священників і 30 ченців; 44 католицькі школи відвідували 1.600 учнів, ченці

У 1927 році з Галичини до Аргентини прибувають два молоді священики – Степан Вапрович та Степан Турчин – для продовження священичої місії попередників. Після одного року перебування, на жаль, о. Турчин мусить повернутися на батьківщину, а о. Вапрович продовжує виконувати велику місію, відвідуючи багаточисельні українські поселення і крок за кроком завойовуючи довіру місцевого католицького клеру, повагу й підтримку Східної Конгрегації в Римі і архієпископа епархії Парана і Коррієнтес з юрисдикцією на провінцію Місіонес. Отець Вапрович, який завжди мав підтримку і відкриту співпрацю з отцями василіянами, зробив великий внесок для консолідації і розвитку Греко-Католицької Церкви в Аргентині²⁸.

Великий внесок зробили монахині василіянки, які в 1939 році поселились в м. Апостолес, в провінції Місіонес, де започаткували новіціят. Сестри Служебниці і Катехитки

опікувалися чотирма лікарнями; черниці опікувалися п'ятьма школами; діяли п'ять парафіальних церков і 34 каплиці, але цілком була відсутня пастирська організованість: бракувало чітких планувань роботи на майбутнє, відсутня єдність пасторальних ідей, співпраця з місцевими священиками. І що ще гірше – відсутня здорова духовна єдність, переконаність у глибині духовних цінностей. Для того, щоб виправити цю ситуацію, була необхідною присутність авторитетної особи, свого роду генерального вікарія, здатного координувати та синтезувати певні ситуації. Візитатор дає доброзичливу оцінку роботі організованих груп вірних на базі національних вартостей та традицій для позитивного розвитку новоствореної епархії. Розцвіт покликань, до речі, міг би дати підтримку одновірцям у Європі. Найбільш підступною небезпекою для вірних є пропаганда ідей атеїстичного матеріалізму та марксизму, що може дати фатальні наслідки, якщо не буде вчасно попереджена. Американські поселення українців фактично головним чином є католицькими, але у середовищі інтелектуалів, представників культури зростає настороженість і протидія до католицької Церкви, і такому способові мислення все більше піддається молодь; православна Церква – навпаки, отримує нове живлення в особах всеприбуваючих з Європи священиків, що допомагає їй якісно захищати своїх людей.

²⁸ В. Василік, *Українські поселення в Аргентині*, С. 52-53.

Серця Христового також засновують численні нові інституції²⁹.

Українські колонії Уругваю і Парагваю до 1939 року були позбавлені своїх священників, не зважаючи на те, що римо-католицький митрополит міста Монтевідео був прихильно наставлений до українців – католиків східного обряду. Ніхто з вірних не висловив своїх почуттів у потребі духовних наставників, і тільки один піп Російської Православної Церкви і о. Липківський, який належав до Української Автокефальної Церкви, використовували цю ситуацію кожен у власних інтересах³⁰.

У 1959 році Конгрегація Східних Церков засновує в Аргентині Керівництво в справах Східних Церков (українці, мельхіти і македонці), надаючи всі повноваження римо-католицькому аргентинському архієпископу; для українців був делегований о. Йосиф Галабарда, який належав до Чину отців Василіян. Стараннями отця Йосифа розпочинається будівництво храму в Буенос-Айресі і майбутньої резиденції Української Греко-Католицької Церкви в Аргентині.

Нарешті, після довгих 40 років, була вислухана вимога вірних українців в Аргентині: Святий Престол призначив єпископом Андрія Сапеляка з повноваженнями Апостольського візитатора з 1961 року і Апостольського екзарха з 1968 року, а відтак, в 1978 році, єпископом ординарієм Української Греко-Католицької Церкви *sui juris*³¹.

²⁹ Там само, С. 56.

³⁰ С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, p. 114.

³¹ В. Василик, *Українські поселення в Аргентині...*, С. 57-58.

РОЗДІЛ VII

Перебування Митрополита Андрея у Римі

Посол Польщі при Ватикані в листі до Міністерства внутрішніх справ від 1 грудня 1921 р. наполягає на посиленні боротьби проти діяльності митрополита Шептицького. Президіальному відділу Станіславівського воєводського управління наказано розвідати про діяльність митрополита Кир Андрея в період 1914-1915 рр. Польська влада намагалася зібрати свідчення про те, що Митрополит під час окупації Галичини царськими військами ніби-то збирався прийняти православ'я, щоб позбутися впливу Польщі та Католицької Церкви. Таким чином, зроблено спробу скомпрометувати митрополита Шептицького в очах Ватикану й послабити його авторитет в очах Папи¹. Того ж, 1921 року до посольства Польщі при Ватикані надходить наказ з Варшави слідкувати за кожним кроком Шептицького і унеможливити його зустрічі з італійськими дипломатичними представниками при Святому Престолі, аби запобігти їхній можливій участі в формуванні міжнародної думки щодо дискримінації українського населення Східної Галичини. В очах Варшави це була ворожа стратегія проти відродження Польщі².

Новий посол, міністр Владислав Скшинський, призначений 31 серпня 1921 року, звертається до Міністерства закордонних справ із проханням надіслати йому особову справу Митрополита, аби мати цілісну уяву про нього і його діяльність³.

¹ ЦДІАЛ, ф. 2, оп. 1, спр. 136, арк. 2.

² Див. М. Mgróz, *W kręgu dyplomacji watykańskiej. Rosja, Polska, Ukraina w dyplomacji watykańskiej w latach 1917-1926*. Toruń, 2004, S. 204-213.

³ ААН: МWRiOP, sygn. 458, ф. 88. Дуже конфіденційний рапорт Лося, голови Міністерства закордонних справ у Варшаві від 11.01.1922; С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckij...*, pp. 179-180, 411-412.

Скрупульозні службовці розпочинають збирати і документувати всю можливу інформацію, втягуючи секретні служби, місцевих урядовців різного рівня, і навіть Львівського єпископа Більчевського⁴. Варшава надсилає послу зібране досє і наполягає на тому, щоб воно потрапило до Державного секретаря Ватикану кардинала П'єтро Гаспаррі і до папи Бенедикта XV з метою дискредитувати Митрополита в очах глави світового християнства, показати його як підступного і небезпечного політика, ворога польського народу, а не пастиря, уважного до потреб свого духовного стада, щоб таким чином усунути його з політичної арени, тобто, зробити нарешті те, що не вдалося попередникові Скшинського⁵ міністру Йозефу Вієрушу Ковальському⁶.

В одному з листів, надісланих до Варшави Міністру закордонних справ Євстахію Сапезі у вересні 1919 року, Скшинський описує, яким високим авторитетом користується митрополит Шептицький у ватиканських колах: «На сьогодні позиція Шептицького в Римі є дуже міцною, переведення його до Риму може призвести до негативних для нас наслідків [...]. Тепер на його користь працює 76-річний кардинал Маріні. Невідомо, коли він залишить посаду Префекта Конгрегації Східних Церков. Якщо Шептицький

⁴ J. Wołczanski, *Arcybiskup Andrzej Szeptycki wobec polskiej racji stanu w latach 1921-1922*. Kraków, 2006, p. 602. Лист львівського губернатора К. Грабовського до Міністерства внутрішніх справ у Варшаві, від 10.12.1921, про протипольську діяльність митрополита Шептицького. Див. ASV AES (1922-1924), Pos. 634, fasc. 19, ff. 55-71; *Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich*, S. 152-167.

⁵ Див. M. Mróz, *W kręgu dyplomacji watykańskiej...*, pp. 131-153.

⁶ Див. Преса польська за 1-2.06.1921 "Gazeta Warszawska"; "Słowo Polskie"; "Hustowany Kuryer"; Див. Bulletin Catholique de Pologne, n. 2-3 (1921), pp. 38-39. Краківське католицьке видання, редаговане єпископом Казиміром Лютославським, депутатом Сейму, дуже близьке до польського єпископату, взяло участь у дезінформаційній кампанії проти Митрополита, до якої в осудливий спосіб підключилося і польське дипломатичне представництво при Святому Престолі, на що кардинал Гаспаррі звернувся з вимогою про пояснення, щоб покласти кінець цілій серії наклепів та інтриг, в які був замішаний і сам Державний ватиканський секретаріат. Див. ASV AES (1919-1921), Pos. 90-91, fasc. 59, ff. 22-23.

осяде в Римі, то може стати і кардиналом та зайняти цю посаду. Це, очевидно, для нас є небажаним»⁷.

Щоб запобігти призначенню Митрополита кардиналом, посол Ковальський у березні 1921 року, в одному з донесень до Міністра закордонних справ висловлює власну позицію і пропонує відмовитися від цього проекту. Тим часом Варшава підготувала план направити Шептицького в Північну Америку в ролі митрополита Української Греко-Католицької Церкви. Але Папа Бенедикт XV відхилив цю пропозицію⁸.

Посол Скшинський розпочинає свою працю з наполегливого наведення зв'язків із прелатами різноманітних ватиканських рівнів. В одному з листів до Міністра закордонних справ у Варшаві підтверджує, що неможливо діяти проти Митрополита через Східну Конгрегацію, тому що Шептицький і Українська Греко-Католицька Церква тут користуються великою підтримкою⁹. Проте вважає, що справа може вдатися через посередництво Державного Секретаря Гаспаррі, який, по-своєму бачачи вирішення конфлікту, не раз демонстрував певну готовність чинити тиск на українське духовенство, аж поки воно не визнає *status quo*, тобто зверхність польської держави. Але,

⁷ AAN: MSZ, sygn. 5335, f. 13.

⁸ О. Красівський, *Східна Галичина і Польща в 1918-1923*, С. 235-236.

⁹ Про його спосіб життя під час польської окупації читаємо у інструкції Конгрегації Східних Церков для о. Дженоккі, Апостольського візитатора для України від 13.03.1920 р.: «Візитатор подаватиме до Святого Престолу правдиву інформацію про те, як дбає про себе цей високоповажний прелат, чия відданість Святому Престолові є поза всяким сумнівом». Звертаючись до монс. Е. Бенедетті (асесора Конгрегації Східних Церков), 27.11.1920 р., Апостольський візитатор Дж. Дженоккі так змальовує особу Митрополита: «У близькому спілкуванні я зміг чітко побачити, наскільки є святою його душа, яка не керується іншими мотивами поза милосердям І.[суса] Христа. Дуже рідко трапляється чути від нього судження поза його компетенцією. У вирішенні справ особливої ваги бачить ясно і свідомо, безпосередній, мов дитина, не обтяжена власними судженнями, і терплячий та сильний, мов мученик. Треба проводити з ним якомога довші розмови, бо від нього можна навчитися дуже багато чого». Див. G. Choma, *Padre Giovanni Genocchi, Visitatore apostolico dell'Ucraina // Analecta OSBM*, vol. 3 (1958), p. 221.

«Кардинал хоче знати, які умови існування готовий гарантувати польський уряд українцям [...]»¹⁰. Кардинал керується ідеєю, що Польща зобов'язана, у певному сенсі, розпочати співпрацю з Греко-Католицькою Церквою, і посол звертається до Міністра зовнішніх справ із проханням у якнайкоротший термін дати виразні відповіді про відношення до українців. Очевидно, чітка заява про те, що польська держава не створюватиме перешкод розвитку і зміцненню позицій Греко-Католицької Церкви і поширенню її впливу на південну Росію, тобто Україну¹¹. Тільки при цій умові кардинал погоджувався зайнятися пошуками правильного рішення. Польський уряд та його представник Скшинський вважали Гаспаррі м'яким дипломатом, з яким легко буде домовитися ще й тому, що кампанія, розпочата проти Митрополита і українського народу, не могла не розтривожити церковну верхівку¹².

Посол звертається до Міністерства з проханням про надання свідчень і правдивих фактів про заяви Митрополита не з приводу його неортодоксальності, а такі, що підтверджують його критику Римо-Католицької Церкви, втручання, які можуть породити спротив, незгоду та ненависть між двома народами: Шептицького треба буде критикувати як особу, а не як пастиря вірного й лояльного. Вистачило б якогось незначного, але надуманого й роздутого малоймовірного аргументу, щоб уся ця операція провалилася: «звичайно, займана мною позиція спонукає мене до праці задля того, щоб поляки і русини у Східній Галичині віднайшли *modus vivendi*, та сьогодні ще не можливо розпочинати роботу в цьому напрямку, поки не вдасться підірвати «добру віру», адже тут існує догма, що русини є

¹⁰ Лист Скшинського до Варшави від 5.10.1921, AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 91: «Kardynał prosi, bym mu zakomunikował te warunki istnienia, które nasz rząd zamierza Rusinom zapewnić [...]».

¹¹ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 91 “[...] ale pewne dane o możliwościach popierania przez rząd polski promieniowania akcji religijnej kościoła gr.-katolickiego na terenach południowej Rosji (Ukraina)».

¹² K. Krasowski, *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań, 1996, S. 283-284.

мучениками, а ми їхніми гнобителями»¹³. Незважаючи на співпрацю гарантовану урядом, Скшинському важко переконувати ватиканську ієрархію.

1922 року, посилаючись також на звіт єпископа Більчевського, посол пише італійською мовою листи до кардиналів, різних ватиканських служб та дипломатичних представництв, зацікавлених у польсько-українських стосунках, змальовуючи картину в негативному світлі, але так і не отримує бажаного результату¹⁴.

Незважаючи на цю невдачу, варшавський уряд не заспокоюється і з упертою ненавистю продовжує утруднювати життя Митрополита, вишукуючи дискредитуючі моменти, котрими міг би, як болотом, очорнити його обличчя, і вкотре знаходить такого помічника як єпископ Більчевський та інші авторитетні персонажі. Львівський воєвода Казимір Грабовський на запит Міністерства подає два дуже критичні рапорти, в яких пише, що польське населення Східної Галичини розчарувалося в поведінці Митрополита: у ньому немає нічого від пастиря; він тільки політик певного скерування, людина, яка ділить замість примирювати¹⁵, опора українства, а не оплот польських змагань.

У звіті від 9 червня 1922 року до Міністерства у справах релігії і народного виховання у Варшаві воєвода Грабовський підказує натиснути на Святий Престіл через посольство Польщі, щоб спонукати Шептицького подати прохання про звільнення з Львівської єпархії з заборонаю повертатися і з відстороненням від пастирської діяльності, бо вже багато

¹³ Лист Скшинського до Варшави від 5.10.1921. «Naturalnie, że i ta Placówka powinna współpracować nad umożliwieniem koniecznym jakiegoś „modus vivendi” pomiędzy Polakami a Rusinami we wschodniej części Małopolski, ale nie można dziś na tutejszym terenie zaczynać pracy w tym kierunku, puki się nie zachwieje tutaj „bona fide” istniejący dogmat, że Rusini są męczennikami, a my ciemieżcami [...]».

¹⁴ K. Krasowski, *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, S. 283-284.

¹⁵ Лист губернатора Грабовського до Варшави від 10.12.1921, L: 266 конфіденційний; 21.01.1922, L: 31 конфіденційний; 26.01.1922, L: 45 конфіденційний.

часу діє поза межами своєї єпархії і, тим більше, має особисті дипломатичні контакти для створення сітки підтримки українського народу на шкоду польській державі¹⁶.

Також у польських друкованих виданнях Львова і округи не бракувало критичних, а часто і погрозливих, нападів на Митрополита і його місії під час трьохрічної пастирської подорожі до столиць європейських країн і на Американський континент¹⁷. Польські оглядачі вважають ключовим політичним моментом усіх його закордонних перемішень пошуки підтримки уряду молодої Української Народної Республіки, що зароджувалася у Центральній Україні, і його активність дуже турбувала уряд, який бачив у Шептицькому ворога польської державності. Так «Gazeta Warszawska» нотує, що Митрополит протягом декількох місяців, більше як звичайно, займався політикою, і вважає цілком очевидним, що всі його поїздки були переважно політичного характеру. Навіть його присутність у Женеві в приміщенні Ліги Націй, де займався проблемами Східної Галичини, в їхніх очах підтверджувала шкідливість його дій¹⁸.

Протягом свого перебування у Римі в період з кінця грудня 1922 по липень 1923 року Митрополит був критикований тому, що займався виключно пошуками підтримки й допомоги світової громадськості¹⁹ для здійснення проектів шкідливих польській державі.

Після закінчення місії Апостольського візитатора на

¹⁶ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 100. Таємний звіт. «[...] metropolita już od dłuższego czasu opuścił powiezoną mu djecezję, a przybywając zagranicą, uprawia – jak to powszechnie wiadomo – wrogą i wielce szkodliwą dla Państwa Polskiego działalność i w tym duchu agituje oraz łączy się z czynnikami zagranicznymi, działającymi na szkodę Państwa Polskiego, należałoby według mego zapatrywania na podstawie zebranego materiału poczynić u Stolicy Apostolskiej kroki w celu usunięcia ks. Szeptyckiego względnie niedopuszczenia go do ponownego objęcia zarządu gr. kat. djecezji lwowskiej»; Див. J. Wołczanski, *Arcybiskup Andrzej Szeptycki...*, S. 603-605.

¹⁷ Див. “Gazeta Poranna”, Львів, 6.06.1923; “Gazeta Lwowska”, Львів, 15.07.1923; “Gazeta codzienna”, Львів, 16.07.1923.

¹⁸ Див. Від 27.07.1921.

¹⁹ Див. “Український Вісник”, Львів, 22.03.1921.

Американському континенті, Митрополит звертається до папи Пія XI, який 6 лютого 1922 року посів місце папи Бенедикта XV, з інформацією про ситуацію Греко-Католицької Церкви на Американському континенті. Як уже було сказано, Шептицький вважає пастирською необхідністю призначення єпископа на Сполучені Штати Америки, Бразилії, Аргентини для духовної опіки над вірними і організаціями нових громад у цих країнах. Про ситуацію в Канаді Папу проінформував безпосередньо єпископ Никита Будка під час візиту *ad limina Apostolorum*.

Шептицький змалював новому понтифіку екстремально складну і делікатну ситуацію, в якій перебуває Греко-Католицька Церква та її вірні у Східній Галичині під владою польського уряду, який за допомогою друкованого слова продовжує приховувати важку реальність приниження поляками українців, що, безперечно породжує спротив і ненависть. Папа Ратті, який раніше був Апостольським візитатором, потім нунцієм у Варшаві, добре знав ситуацію; зрештою, до Святого Престолу надходили протести делегацій від української діаспори з Америки і Канади та від уряду УНР. Митрополит запропонував направити у три єпархії – Львівську, Станіславівську та Перемишльську – незалежного візитатора для вироблення об'єктивної та ретельної картини ситуації²⁰.

Його пропозиція була схвалена, і наприкінці січня 1923 року Папа просить о. Джованні Дженоккі про ще одну послугу для Української Церкви. Після першої невдалої

²⁰ Див. ERSS-LGE, vol. 1, Roma, 1965, pp. 56-90. II 12.02.1923; *Церква і суспільне питання*. Митрополит Андрей: *Життя і діяльність*. Документи і матеріали (1899-1944)..., С. 715-728. Шептицький пише отцю Дженоккі, що з радістю вітатиме його під час апостольського візиту в Галичину із запевненням, що нічого не буде приховуватися: «ні недоліки, недоробки, гріхи, кожна річ буде висвітлена»; але і висловлює сподівання, що візитатор зуміє оцінити також «високу якість і достоїнства, котрі незважаючи на війну та приниження, які змушені терпіти, розвинули українці»; на закінчення декларує вірність, лояльність і духовне з'єднання українського народу зі Святим Престолом.

спроби через політичні перепони²¹, Ватикан скеровує його як Апостольського візитатора в Галичину, яка все ще знаходилася під польською окупацією²². Митрополит погоджується з призначенням о. Дженоккі і пише листа до свого вікарія Олександра Бачинського, якого просить шанобливо, привітно, без упереджень прийняти новопризначеного Апостольського візитатора²³.

Під час перебування в Римі Шептицький зустрівся не лише з особами Римської Курії, а також із представниками італійських політичних кіл. Польські посольства у Ватикані та італійському президентському палаці мусіли добре піднатужитися, аби встигати слідкувати за ним²⁴, контролювати його контакти ще й тому, що, маючи ватиканський дипломатичний паспорт, користувався правом вільного переміщення і легко уникав перевірок польських секретних служб та керівництва дипломатичним корпусом.

І, все-таки, Варшаві вдається отримати оформлені французькою мовою документи, що стосувалися аргументів, які Митрополит і його співпрацівник бельгієць отець редемпторист Йосиф Скрейверс²⁵ обговорювали під час зустрічей з релігійними ієрархами та італійським керівництвом

²¹ G. Choma, *Padre Giovanni Genocchi Visitatore apostolico dell'Ucraina...*, pp. 213-218.

²² Див. Офіційне повідомлення його призначення і нової місії, яку Папа Пій XI доручає отцеві Дженоккі, яка була опублікована в *L'Osservatore Romano* від 6.02.1923; С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckij...*, p. 178.

²³ G. Choma, *La visita apostolica del padre Giovanni Genocchi in Galizia (Ucraina Occidentale) nell'anno 1923 (II)* // *Analecta OSBM*, 3 (1958), p. 498.

²⁴ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 149. «W całej sprawie utrzymujemy ścisłą łączność z Posłem przy Watykanie».

²⁵ Отець Йосиф Скрейверс народився 1876 р. в Бельгії. Був головним настоятелем і генеральним консультором Чину отців Редемптористів у Бельгії з 1933 р. Помер у Римі 04.03.1945 р. На прохання митрополита Шептицького, в товаристві отця Гектора Кінзінгера прибуває в Галичину і приймає греко-католицький обряд. Був вірним та близьким радником Митрополита, – його духовний наставник, який міцно стоїть на захисті Української Греко-Католицької Церкви та українського народу перед закордонними чиновниками. Див. С. Korolevskij, *Metropolitte André Szeptyckij...*, pp. 308-312.

тогочасну політичну ситуацію і можливі сценарії майбутнього Східної Галичини²⁶. Мацей Лорет²⁷, радник посольства, переказує три з цих зустрічей, і в дві з них вкладає ідеї і політичні проекти Митрополита щодо автономії Східної Галичини від Польщі, синтезуючи в такий спосіб свій рапорт.

Говорячи *pro foro externo*, Шептицький вважає український уряд Петрушевича, який знаходився у Відні, єдиним законним, гідним визнання урядом: «Не існує жодного русина (окрім корумпованого), який не визнав би цей уряд»²⁸. Уряд Петрушевича, який мав добрі стосунки з Ватиканом та Італією, де його представляв п. Бандрівський, з огляду на економічні вигоди перебував у Відні.

Ні з польським урядом, ні безпосередньо з поляками українці не були в силі вести переговори на цивілізованому рівні, тому що між обома народами стоїть гостре питання Східної Галичини, яке поляки вважають справою не міжнародною, а внутрішньою, применшуючи таким чином

²⁶ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 145-149. В конфіденційному рапорті посла А. Залеського до Міністра закордонних справ у Варшаві від 06.02.1923 р. знаходимо розповідь радника Лорета щодо зустрічей Митрополита з італійськими дипломатами. Ці відомості є достовірними, бо взяті із записника Митрополита, в яких він занотовував свої зустрічі.

²⁷ Мацей Лорет народився 7.06.1880 р. у Медиці біля Перемишля; походить з французької родини, що при кінці XVIII ст. переселилася з Австрії у Галичину. Навчається у Львівському Університеті, особливо цікавиться історією дипломатії. З 1902 р. по 1903 закінчує навчання у Фрібурзі (Швейцарія), де захистився 1904 р. З 1904 по 1911 р. викладає в університетах Львова і Кракова. З 1912 р. отримує стипендію для історичних досліджень у ватиканських архівах. З 1911 по 1916 рр. був відповідальним за Агентство Польської Преси, особливо в Галичині, під час Першої світової війни. Від 1916 р. є дуже активним дипломатичним співробітником у польському представництві в Італії, з особливим завданням як дипломат польського посольства при італійському уряді від 1919 до кінця 1945 рр. Є офіційним дорадником польського посольства при Ватикані. Помирає 2.11.1949 р. у Римі. Див. *Encyklopedia Katolicka*, t. 10, Lublin 2004, kol. 1377.

²⁸ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 156.

його значення в очах світової громадськості.

Єдину законну владу над Східною Галичиною представляли переможці в тому першому великому світовому конфлікті – країни-члени Антанти, які, дозволивши польським військам окупувати її, зрадили українців, фактично здавши полякам. Якби союзні країни Антанти хотіли остаточно здати українців полякам *ob torto collo* (тобто: із зігнутою шиєю), то українцям не залишалося б нічого іншого як покірно піддатися з усіма наступними наслідками²⁹. У стані режиму військової окупації діалог між зацікавленими сторонами, з яких одна є пригнічена і не має сили протестувати, надзвичайно умовний³⁰. У тій ситуації Митрополит не бачить можливості досягнути згоди між поляками та українцями без авторитетного втручання Антанти, яка б гарантувала мирне співіснування обох народів у польській державі, що зобов'язалася дотримуватися взятих на себе зобов'язань щодо свобод українського народу пункт за пунктом³¹. Очевидно, таке рішення могло б бути прийнятним для українців як *malum necessarium*, проте на короткий час, адже вони ніколи не відмовляться від свого святого права бути незалежними. Найкращим для обох народів вирішенням проблеми було б створення незалежної української держави.

Інший можливий варіант, як альтернативний – будувати незалежну українську державу, навіть якщо до цього

²⁹ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 153-154. «Антанта нас продала. Те що ми думаємо, що Антанта мала би нам допомогти створити незалежну державу – є навпаки: Антанта мала на меті остаточно нас віддати Польщі і ми будемо змушені насилу зносити це підданство».

³⁰ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 158. «Отже, ми є під військовою окупацією, і коли відчуваємо загрозу, не чуємося достатньо вільними аби дискутувати, тому ми змушені підпорядковуватися тому, хто сильніший».

³¹ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 157-158. «Так, але, щоб ми порозумілися з поляками, необхідно, щоб ми знали, наскільки достовірно поляки дотримують свого слова. Необхідно, щоб ми були впевнені, що вони виконають свої зобов'язання і чітко дотримуються усіх пунктів».

потрібно багато часу, і навіть, якщо виникнуть нові труднощі в майбутньому. Цілком тверезо передбачає, що «у ситуації, коли більшовицька небезпека зі Сходу розповсюджується Польщею, є надзвичайно небезпечно мати необлаштовані, адміністративно не сформовані і юридично не затверджені слабкі кордони». Більшовики без перешкоди могли б скористатися з кризового стану, що дестабілізував молоду державу через відсутність сильної влади, і, увійшовши на її територію, окупувати. «Якщо в інтересах польської політики піддатися такій великій небезпеці – не мені їх судити»³².

На найвищому рівні остаточне й правильне рішення припинити змагання може представляти возз'єднання Східної Галичини з Великою Україною, можливе тільки при звільненні України з-під більшовицької окупації: «Це об'єднання дасть право обом народам на збереження своєї національної ідентичності, тому що надзвичайно легше уявити співжиття русинів і українців в українській державі, аніж із поляками в польській державі»³³.

Навіть при найменшому позитивному рішенні Ради Амбасадорів на користь українців, Митрополит не очікує великих результатів. Навпаки, щодо питання Східної Галичини думає, що може бути досягнуто цілком протилежний результат, проте, рішення, яке б воно не було, повинно бути прийняте, аби прийняти єдиновірне рішення, хочемо бути впевненими, що і польська сторона дотримуватиметься взятих на себе зобов'язань. Отже, надається перевага залежності проти непевності й сумніву, і

³² ААН: MWRiOP, sygn. 458, f. 154. «Небезпека від більшовиків є тим більш загрозна для Польщі через те, що на Галичині немає офіційної легальної влади, і більшовики можуть скористатися з цього безвладдя, яке існує у нас, щоб зайняти територію і окупувати її. Якщо в інтересах Польщі є підставити себе під цю небезпеку, то це не мені судити».

³³ ААН: MWRiOP, sygn. 458, f. 155. «І як би там не було, але ця унія дасть також відповідь на етнічну ситуацію щодо того, що набагато легше уявити собі життя русинів в межах кордонів української держави, аніж в межах кордонів польської».

немає нічого небезпечнішого, ніж жити нездійсненими надіями. Після прийнятого Антантою рішення, українці знатимуть, у кого можна шукати захисту. Отже, українці приречені і далі терпіти насильство з боку поляків? У кожному випадку, прийняте рішення віддалить небезпеку створення сприятливих умов для російської інтервенції³⁴.

Розуміючи всю незаконність приниження гідності свого народу, Шептицький леліє потаємну несміливу надію на те, що Мирна Конференція зможе позитивно вирішити питання Східної Галичини: виступає на захист прав незалежності всіх, навіть найнечисленніших народів. Проте не може позбутися глибоких сумнівів із досвіду минулих змагань і поразок. В одному з листів до Маркуса де Беллоу, голови коаліції союзників у Яссах, в Румунії, датованому 25 листопада 1918 року, Митрополит засуджує політику польського уряду щодо українського населення Галичини як жорстоке приниження від того часу, коли поляки не лише не дбають про те, щоб українці довіряли їм, але душать тягарем зверхності. Якщо Мирна Конференція, яка мала б зібратися 25 червня 1919 року не визнає повної незалежності Західно-Української Народної Республіки, українці сприймуть це як несправедливу брутальність, образу національної гідності, що може стати поштовхом до спротиву і непокори. Отже, митрополит Шептицький вважає, що тривалий мир у Східній Європі можливий при умові справедливого вирішення українського питання³⁵.

У деяких зустрічах з італійськими представниками бере участь також отець Йосиф Скрейверс. Радник Лорет³⁶ нотує, наскільки співробітник Митрополита був добре інформований щодо стану справ у Галичині.

Надзвичайно сильного розвитку набула насильницька полонізація і латинізація, особливо молодих галичан. При влаштуванні на роботу чи для можливості навчання, їх практично змушували переходити на латинський обряд і

³⁴ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 157-158.

³⁵ AAN: Amb. RP London, sygn. 879, ff. 120, 133-135.

³⁶ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 164-165.

спілкуватися виключно польською мовою, мотивуючи тим, що, мовляв, громадянин польської держави зобов'язаний бути поляком³⁷. В українських школах, які і без того були нечисленними, двісті учителів-українців були замінені трьомастами поляків. Закривалися старші класи в школах, припинив своє існування університет, професори якого були арештовані, а студенти змушені продовжувати навчання в Празі³⁸. Українці були позбавлені права на придбання нерухомості, і польські поміщики розширювали свою владу, переселяючи на землі українських селян, яких виганяли при допомозі війська, – своїх. Така картина турбувала пастирські почуття Митрополита, бо він бачив у тому відверту дискримінацію українців, тому шлях до здобуття незалежності був незворотнім. Як держава, так і польський єпископат, розуміли це і реагували посиленням репресій³⁹.

30 червня 1920 року разом із директором Львівського Національного музею Іваном Свінціцьким і двадцятьма представниками культури та академічних кіл, Андрей Шептицький підписується під відкритим листом-протестом проти нищення свободи, культури та виховання в Галичині⁴⁰.

³⁷ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 164. Поляки кажуть: «ви є на польській землі і повинні говорити по-польськи».

³⁸ Лист К. Королевського до Пія XI від 4.03.1924 // *Kniga bytija moego*, t. III, n. 251, p. 674: «Про польську політику можна сказати коротко: поляки чинять українцям усе зло, яке тільки може бути: закрили всі руські кафедри у Львівському Університеті, вигнали професорів окрім одного, який, проте, викладає по-польськи; від студентів, які не бажають служити у війську, вимагається офіційне признание польської зверхності, акту, що є принизливим практично для всіх. Вільний Український Університет є офіційно забороненим і діє підпільно, навіть, якщо визнаний Чехословаччиною та деякими іншими державами. І ще один такий Університет знаходиться у Празі».

³⁹ О. Красівський, *Східна Галичина і Польща в 1918-1923*, С. 227-228 і 325.

⁴⁰ «Aux Académies des Sciences, Universités et autres Sociétés Scientifiques du monde entier», відкритий лист представників культури та українських академічних кіл, Львів, 30.06.1920 р., з колекції Івана Петрушевича: Archivi Nazionali del Canada MG 30-C51, Reel M-5227, File «Petrushevych II: Ucraina, Galizia e terrore polacco». Представляємо деякі факти, заявлені у листі. За винятком двох, усі університетські професори Львова відмовилися присягати

Перераховуючи випадки беззаконня, документ звинувачує польський уряд у тому, що він «діє за планом системного знищення української інтелігенції в Галичині».

У Сен-Жерменському мирному договорі 1919 р. Польща змальовує окупацію Східної Галичини як внутрішню проблему. Та під час виборів до парламенту висунено три чи чотири кандидатури українців, які були обрані. Розуміючи, що таке вирішення не розділяє французька дипломатія⁴¹, на думку отця Скрейверса українці очікували отримати незалежність, або більшу автономію не з рук поляків, а сподівалися на втручання Антанти. Якби польський уряд надав її на прийнятних умовах, українці сприйняли б це як позитивний акт: «що до мене, то мушу ствердити, що події в Галичині надзвичайно сумні і, як католик, хочу бачити Польщу настільки сильною, аби могла протистояти більшовизмові»⁴².

Римський період митрополита Кир Андрея від зими 1920 по весну 1921 і з кінця грудня 1922 по липень 1923 років був

на вірність Польщі і тому були прогнані із забороною викладати у регіоні, що на 70 відсотків складається з населення української національності. Студенти-українці не поновлюються в Університеті, якщо спочатку не заявлять вірності Польщі і готовності служити у польському війську. Студенти, які висловлюють бажання навчатися за кордоном, отримують відмову у візі на виїзд і арештовуються. У червні 1919 року польська поліція проводить арешти студентів та професорів Університету. Коли Наукове Товариство ім. Шевченка організувало власні курси університетських студій, польський уряд Наказом від 27.09.1919 р. їх заборонив. 09.03.1920 р. наряди поліції та війська увірвалися у приміщення Львівського Ставропігіону, де проходили лекції, для придушення їх організаторів та учасників. На цей лист протесту, що мав би інформувати і зрушити світову громадськість, не було ніякого резонансу, не було жодної реакції. Байдужість польської держави до проблем виховання і освіти, заповонила також і релігійні установи: коли наприкінці 1920 року, після двох років, відновлено Львівську греко-католицьку семінарію, значна частина її будівлі виявилася непридатною для проживання, тому що була використовувана як солдатська казарма, і ніхто не запропонував своєї допомоги у реконструкції. Див. «Пекуча справа» // *Нива* 15, nr. 5-6. XI-XII.1920, С. 113.

⁴¹ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 164. «Це Франція, яка не хоче, щоб Антанта прийняла рішення».

⁴² AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 165

не просто не легким, а навпаки, джерелом постійних тривог та розчарувань, спричинених злобними нападами та інтригами проти його особи, що не обминало і ватиканських установ.

На початку 1920 року два польські архієпископи – Адам Сапега⁴³ з Кракова та Йосиф Теодорович⁴⁴, єпископ для львівських вірмен – подали до Римської курії негативну однобічну інформацію про незгідливе співжиття в Галичині українців та поляків⁴⁵ і висловили сумніви щодо здатності Львівського митрополита керувати організацією Російської Греко-Католицької Церкви на території Російської імперії, призначати екзархів і, особливо, щодо потреби у висвяченні на єпископа отця Йосифа Боцяна⁴⁶; у підсумку зроблених зауважень обидва архієпископи просили усунення з уряду Шептицького⁴⁷.

До питання про єпископа Йосифа Боцяна⁴⁸ кардинал

⁴³ АДАМ САПЕГА народився 14.05.1867 р. в Красічині. Вчився в Віденському університеті (1886-1887 рр.), пізніше – в Кракові (1887-1888 рр.). Висвячений на священника 01.10.1893 р. у Львові. 19.02.1906 р. номінований папою Пієм X папським шамбеляном. На пропозицію імператора Франца Йосифа, Папа Пій X 17.12.1911 призначає його єпископом Кракова. Помер 23.07.1951 р. в Кракові. Див. *Il Principe Costante. Cardinale Adam Stefan Sapieha*, a cura di R. Mogani, Cracovia, 2001.

⁴⁴ Йосиф Теодорович народився 25.07.1864 р. в Живачові. Вчився в Станіславові, потім в Чернівецькому університеті на Буковині. Висвячений на священника 02.01.1887 р. у Львові. В 1901 р., маючи тільки 37 р., по смерті вірменського архієпископа Ізаковіяча Миколая Ізака був його наступником у Львові. Депутат віденського та польського парламентів. Запеклий політичний захисник польських інтересів, ніколи не приховував своїх антиукраїнських поглядів. Помер 04.12.1938 р. у Львові.

⁴⁵ M. Klachko, *Podróż metropolita Szeptyckiego do Zachodniej Europy i Ameryki w latach 1920-1923 // Metropolita Andrzej*. Studia, Red. A. A. Zięmba, Kraków, 1994, S. 156.

⁴⁶ С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 218-221.

⁴⁷ Там само, с. 179.

⁴⁸ Йосиф Боцяна народився 10.03.1879 р. у Буську на Львівщині. З 1901 р. вивчає богослов'я у Львові. 21.08.1904 р. висвячується і продовжує навчання в Інсбруку (Австрія), здобуваючи ступінь доктора. У 1905 р. номінований ректором Духовної семінарії у Львові, і 08.09.1914 р.

Гаспаррі повернеться згодом у листі від 26 червня 1921 року до міністра польського представництва при Святому Престолі Ковальського. У листі наполягає, щоб ця справа була остаточно закритою, тому що призначення і висвячення на єпископа є правомірними і відбулися відповідно до статусу, який дає на це право Митрополитові і в жодному випадку не потребує дозволу польської держави, оскільки в 1917 році в Луцьку, на час призначення єпископа, Польща, як держава, не була ще офіційно відновлена⁴⁹.

Такою була позиція кардинала Гаспаррі і Святого Престолу: насправді, в 1917 році, коли ще тривала війна, Польща, як держава, не існувала. Шептицький отримав офіційне визнання від австрійського та німецького окупаційних урядів на території Луцької і Холмської єпархій, і тому мав повне право від імені Святого Престолу призначати єпископа Боцяна, який згодом на законних підставах посів своє місце.

Шептицький був прийнятий папою Бенедиктом XV і папою Пієм XI і під час трьох аудієнцій здав їм звіт і роз'яснив ситуацію, спростовуючи фальшиву інформацію. Деякі доноси польського єпископату стосувалися його праці в Росії: за свідченням двох єпископів, він перевищив свою владу, закладаючи російський греко-католицький екзархат візантійського обряду в Санкт-Петербурзі і висвятивши отця Йосифа Боцяна на єпископа вакантної греко-католицької єпархії в Луцьку, право на яку було виключно їхнє.

– єпископом Луцьким на Волині. Через перепони, створені військовими діями, а також поляками, не мав можливості розгорнути своєї діяльності в єпархії. Помирає 1926 р. Див. А. Babiak, *Les nouveaux martyrs...*, pp. 109-111.

⁴⁹ ASV AES (1921-1924), Pos. 636, fasc. 23, ff. 13-14. У телеграмі № 160, відправленій секретарем нунціатури у Варшаві 12.06.1921 р. до кардинала Гаспаррі, читаємо, що газети зайняли важливе місце у висвітленні хвилювань та невдоволення з даного питання у польському парламенті через так звану «форцатуру» дій Шептицького, показуючи, таким чином, клімат підозри та непокори у відносинах між Ватиканом і Варшавою.

Одночасно польські єпископи демонстрували своє незнання того факту, що Шептицький отримав таємно це доручення від папи Пія Х. Зі свого боку Папа Бенедикт XV, який, скоріше за все, не був поінформований у деталях цих фактів, зібравши заяви Митрополита, з обережними обмеженнями, підтверджує його уповноваження⁵⁰. Звернімося до фактів.

1907 року Шептицький здійснив таємну подорож до Росії з паспортом, в якому зазначалось, що він служить адвокатом у Львівського митрополита, тобто в себе самого. Протягом поїздки шукав можливостей для поглиблення в цій країні католицизму і пропаганди між православними ідеї об'єднання з Римом. У висновках місії доповідав папі Пію Х і наголошував, що «в Росії можна буде працювати, якщо розпочинати таємно, без інформування латинських єпископів, які завадили б здійсненню подібної акції, а також Державний секретаріат, через який Святий Престол спілкувався з російським урядом і не міг допустити жодної таємної дії проти православ'я»⁵¹.

Папа таємно наділяє Шептицького владою, що рівносильна владі помісного патріарха своєї Церкви, навіть, можна сказати, – значно ширшою, адже Митрополит дістав право висвячувати єпископів без консультації з синодом. Таким чином, український греко-католицький Митрополит був возвишений до рівня папського намісника для всієї Русі, але про це доручення можна довідатися тільки з деяких документів, на яких Шептицький домігся підпису *placet* (подобається) папи Пія Х, оригінали яких зберігав у себе, і з автентичних копій, довірених вроцлавському кардиналові Адольфу Бертраму, нотаріусу у Відні, на збереження⁵².

⁵⁰ ASV AES (1918-1919), Pos. 1315-1318, fasc. 518, ff. 72-75; ASV AES (1921-1924), Pos. 636, fasc. 23, ff. 5-7. Монс. Ісая Пападопулос, асесор Конгрегації Східних Церков, 20 березня 1921 р. здає звіт про юрисдикцію, яку отримав митрополит Шептицький, руський архієпископ Львова.

⁵¹ С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj*..., р. 197.

⁵² Адольф Бертрам народився 4.03.1858 р. у Гільденшеймі, 4.12.1916 р. папою Бенедиктом XV був номінований кардиналом, але тільки *in*

Дипломатичні представники та польські єпископи намагаються робити все можливе, аби переконати Папу і багатьох ватиканських прелатів у тому, що ідея об'єднання Православної Церкви з Католицькою є утопічною і являє собою небезпеку, як для католицької Польщі, так і для універсальної Церкви: Католицька Церква повинна дотримуватися єдиного чину, що полягає в шануванні латинських форм і традицій, а греко-католицький обряд зберігає націоналістичні тенденції, і, окрім того, Митрополит має філогерманські симпатії⁵³.

pectore, через небезпеку можливої негативної реакції проти Церкви з боку сил Антанти, особливо Італії. І лише 5.12.1919 р., коли протиріччя були вирішені, про його призначення було офіційно оголошено. Під час антинімецької революції у Сілезії стає на німецький бік, чим викличе незадоволення націоналістичного комітету польських священників, підтримуваних членами польського клеру, що направило у Святий Престол декларацію «гіркоти». 30.11.1919 р. кардинали Каковський і Дальбор та єпископи Більчевський, Сапега, Теодорович, Фульман та Пшездзецкі у листі до Папи відкрито заявили про політичну діяльність Бертрама на користь Німеччини, і попередили про готовність розірвати стосунки між Ватиканом та польською державою. Помирає в Яворніку 6.07.1945 р. Див. St. Sieropowski, *Watykan wobec polsko-niemieckich plebiscytów 1919-1921* Wrocław, 1988. Див. ASV AES, Austria, b. 500, оригінальні документи про надані права Шептицькому Пієм X у папці. Оригінальні прохання монс. Шептицького і власноручні дозволи папи Пія X (документи забрані Святішим Отцем під час аудієнції, даній монс. Шептицькому в 1909 р.).

⁵³ ААН: MWRiOP, sygn. 458. Лист Міністерства від 5.02.1922: «Перш за все, протягом своєї діяльності у час Австрійської імперії, він був вірним австріяком, про що існують численні свідчення. Австрійський уряд ним маніпулював для ослаблення польського єпископату»; Див. Лист Королевського до Пія XI від 4.03.1924 // *Kniga bytija moego*, t. III, n. 251, p. 672, «У цій обширній державі знаходиться також Волинь та Холмщина, які і по сьогодні зберегли дух Унії. Православне духовництво не є політично сильним, але є болючим фактом того, що поляки, під орудою свого духовництва, не сприймають [не розуміють] цієї єдності. І тому, якщо православний хоче бути католиком, то за переконаннями поляків, він має перейти на латинський обряд, адже латинське, то польське. Руський митрополит ніби-то сам визнає, що єдність не може поглиблюватися

З цього приводу варто звернутися до подій, протагоністом яких був монс. Енріко Бенедетті⁵⁴, мінутант Конгрегації Східних Церков. В одному з листів, адресованих папі Бенедиктові XV, прелат підтверджує, що був звинувачений кардиналом, державним секретарем Гаспаррі в тому, що власноруч вніс у проект «*Annuario Pontificio*» (Папського річного шематизму)⁵⁵ на 1922 рік ім'я єпископа Боцяна, Луцько-Житомирського руського єпископа. На думку кардинала Гаспаррі «все, що очевидно не може бути захищене від нападок, добре знаючи, що Святіший Отець Бенедикт XV... постановив, що єпископ Боцян не чинитиме жодних юридичних справ, як свідчить донесення, написане власноруч тим же Бенедетті в Державний секретаріат Ватикану від 20 червня 1921 року⁵⁶. [...] Монсенйор Бенедетті, між іншим, заявив, як він особисто був змушений визнати одному українцеві, мешканцеві Риму, та одному римському журналістові, що він попередньо зробив заяву, яку, на жаль, Державний секретаріат затримав, чим посприяв неприємній журналістській кампанії»⁵⁷. Монсенйор Бенедетті,

тільки завдяки полякам. Я натякав на можливості залучення білоруських священників, які би могли прислужитися, після відповідної підготовки, у візантійсько-слов'янському обряді, але при виключенні галицьких священників для уникнення пропаганди українства. Єпископ Матулевіч не вірить, що це є можливим, тому що як він каже, східний обряд завжди протистояв колонізації і саме тому поляки його не сприймають [не хочуть про нього і знати]».

⁵⁴ Див. Лист монс. Бенедетті до кардинала Гаспаррі, Державного секретаря Ватикану, і одна копія папі Бенедиктові XV від 17.03.1922 (див. Архів Ген. Курії ЧСВВ в Римі).

⁵⁵ *Annuario Pontificio* – Це щорічний папський шематизм (тобто довідник), всієї католицької Церкви.

⁵⁶ Див. ASV AES (1921-1924), Pos. 636, fasc. 23, ff. 5-7. Монс. Ісає Пападопулос, асесор Конгрегації Східних Церков, 20 березня 1921 р. здає звіт про права, які отримав митрополит Шептицький, руський архієпископ Львова.

⁵⁷ Див. Лист кардинала Гаспаррі до кардинала Маріні, секретаря Конгрегації Східних Церков, від 17.03.1922, ч. 1023 (див. Архів Ген. Курії ЧСВВ в Римі).

виправдовуючи свою поведінку, в детальному листі «більш ніж коректно і відверто» пояснює, що монс. Боргоніні⁵⁸ підтверджує звинувачення, говорячи про наявність свідків, і дорікає мені створенням нової єпархії, її включення з моєї власної ініціативи (звичайно, *per dolum*) в даний *Annuario*⁵⁹, будучи при цьому звинуваченим у колабораціонізмі з агентами українського представництва в Римі.

Монс. Бенедетті пояснює, як насправді все відбувалося: «17 березня (1922) до Секретаріату зайшов Бандрівський, секретар українського дипломатичного представництва, і показуючи мені копію *Annuario Pontificio* (Папського річного шематизму) запитав, чому до нього не внесено імені монс. Боцяна. Я відповів, що не ознайомлений із причиною виключення, але [...] зі своєї ініціативи вніс, і що правдоподібно, опісля було викреслено самим папою Бенедиктом XV з обережності, тобто, щоб не викликати протести з боку поляків, які минулого року були дуже озлоблені. Отже, він подає мені переглянути дві інші сторінки, де повинно було стояти ім'я Боцяна, тобто під Луцьком, і в покажчику було внесено відповідно, про що я відтоді не повідомляв, і, переглядаючи ці речі, він із тріумфом добув новий листок з «*Annuario*», в якому стояло ім'я Боцяна, і заговорив про те, що під цим є якась гра, натякаючи на інтриги поляків. Відповідаю, що насправду не вірю в якісь польські затії, але, як на мене, то найбільш достовірним є моє твердження, що Святіший Отець сам його викреслив заради обережності, щоб уникнути вибуху можливої в такій ситуації агресивності поляків, що могло б перешкодити вирішенню українського питання. Я порадив

⁵⁸ Див. Монс. Франческо Боргонджіні-Дука (1884-1954), секретар у надзвичайних церковних справах Держави Його Святості. Див. G. Caruto, in *D.V.I.*, 12, Roma, 1970, pp. 782-784.

⁵⁹ Див. Лист кардинала Гаспаррі до кардинала Маріні, секретаря Конгрегації Східних Церков, від 17.03.1922 (див. Архів Ген. Курії ЧСВВ у Римі).

йому заспокоїтися, не піднімати шуму, пообіцявши особисто зайнятися цією справою»⁶⁰.

9 березня в пресі з'явилось повідомлення: «Минулого року преосвященний Шептицький призначив єпископом Луцька, міста на Волині, окупованого поляками, єпископа Боцяна. Це призначення згодом було підтверджене папою Бенедиктом XV. Звичайно, що призначенню спротивився польський уряд, який заперечив *exequatur* (нехай буде виконано) і єпископ Боцян не зміг посісти престолу. Але полякам цього було недостатньо, вони не могли погодитися з тим, що єпископ Боцян продовжував бути титулярним єпископом Луцької єпархії. Після довгої і невдалої боротьби в кулуарах Ватикану, польські агенти в Римі виробили досить сміливий план анулювання будь-якої моральної вартості призначення Луцького єпископа і, щоб переконати вірних далекої єпархії в тому, що єпископ Боцян більше не є їхнім єпископом – викреслити його ім'я з Папського шематизму. Дещо їм вдалося з задуманого, але небагато. Їхня недосвідченість викрила весь підступ і спричинила скандал. Одна з перших копій «*Annuario Pontificio*» за 1922 рік на 161 сторінці свідчить: «Луцьк (*Luceorgia*) – єпископ руського обряду...», але якщо заглянемо на 962 сторінку, то в алфавітному покажчику прочитаємо ім'я Боцяна Йосифа (обряд руський – Лучеорія), див. стор. 161! Очевидно, ті, які, намагаючись видалити з Папського шематизму ім'я Боцяна, допустилися помилки, викресливши його з «Луцького осідку», залишили в іменному покажчику... І вже в другому виданні, «переглянутому і вірному», відразу похопилися, чому ж то в інших примірниках *Annuario Pontificio* сторінка 161 вставлена (замінена після окремого друкування) і на ній відсутня вказівка «Луцьк (*Luceorgia*) руського обряду»,... навіть сторінка 962 була замінена (очевидно, просто

⁶⁰ Лист монс. Бенедетті до кардинала Гаспаррі, Державного секретаря і копія до папи Бенедикта XV від 17.03.1922 (див. Архів Ген. Курії ЧСВВ у Римі). Див. С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 219-221.

вклеєна), щоб і не засвічувалося ім'я «Боцян Йосиф». Саме так у «третьому, переглянutoму і точному, виданні» було виправлено *gaffes*. Трете, тому що існують в обігу також інші двісті оригінальних примірників з іменем Боцяна, навіть на 161 сторінці!... Скандал у Ватикані спровокував велике замішання. Папа почувався зневаженим і з непорушною твердістю наказав провести суворе розслідування. У ватиканських та дипломатичних кругах протягом тривалого часу існування фальсифікованих екземплярів *Annuario Pontificio* інтриги поляків були приводом для непростих дискусій. І той факт, що фальсифікація *Annuario Pontificio* на 1922 рік була вчинена саме під час хвороби папи Бенедикта XV, коли Престол був практично вакантним, створювало ще більше замішання. Рух поляків проти Української Унійної Церкви ворохобив Ватикан. Це виставляло папську державу в незручному світлі. Польська преса не пропускала нагоди нападати і на папу Пія XI, який ще з часу свого перебування у Варшаві в ролі Нунція був добре ознайомлений зі складністю питання і шукав неупередженого і взаємно прийняттого вирішення»⁶¹.

Невідомо, хто був натхненником статті, але точно, що не монс. Бенедетті, в чому, між іншим, був звинувачений, але очевидно, дії проти українського Посольства⁶² необґрунтовані і зовсім безпідставні, спровокували велику непевність у різних ватиканських дикастеріях, намагалися задобрити Святішого Отця і принесли велике розчарування монсеньйорові Бенедетті, який був змушений доказувати свою непричетність, пояснюючи яким чином насправді все відбувалося, і документально, на науковому рівні, подати історію Луцької єпархії, починаючи від 1798 року⁶³. Того ж

⁶¹ ASV AES (1922-1924), Pos. 643, fasc. 22 "Popolo Romano", від 09.02.1922.

⁶² Лист Королевського до Шептицького від 21.05.1922 // *Kniga bytija toego*, t. III, n. 88, pp. 246-247.

⁶³ Див. Лист монс. Бенедетті до кардинала Гаспаррі, Державного секретаря, і копія до папи Бенедикта XV від 17.03.1922 (див. Архів Ген. Курії ЧСВВ у Римі):

самого дня, коли було зачитано звинувачення проти монс. Бенедетті, кардинал П'єтро Гаспаррі мав зачитати відвертого і гострого листа-відповідь монс. Бенедетті, свого роду – заповіт: «[...] Насправді, я сподівався, що Ваша Еміненція зволить зі мною зустрітися, перш ніж осуджувати, як

«1. Цілком вірно, що я помістив у Annuario повідомлення щодо Луцької єпархії, тому що, будучи змушений помістити у текст (саме для цього завжди вкладаються чисті сторінки) всі можливі зміни, заміни і призначення, що відбулися за рік із необхідними вставками та корегуваннями. Вважав це своїм обов'язком, і я переконаний, що по-іншому було б не добре – вставити зі згоди о. Асесора інформацію щодо єпископа Боцяна, висвяченого єпископом Шептицьким у 1914 р. і затвердженого Святішим Отцем Бенедиктом XV під час аудієнції Шептицького у папи 24 лютого 1921 р., навіть якщо з мотиву обережності, наказав стримуватися від виконання обов'язків. Монсеньор Пападопулос із цього приводу наполягає, щоб Святіший Отець не позбавляв Боцяна юридичної влади, але тільки припинив її виконання. Тепер Державний секретар, який є юристом, здатний розрізнити ці два поняття.

2. Не вірно, що я, поступивши таким чином, створив нову єпархію, на чому акцентує монсеньор Боргонжіні:

а) тому що в ієрархічній субординації руського обряду в Росії з 1798 р. у період [нуція] о. Літти, була однією з трьох збережених;

б) тому що до 1873 р. у Луцьку був руський з'єднаний єпископ, який того року через жорстокі переслідування з'єднаних у Росії, був змушений покинути єпархію;

в) з того часу, аж до 1872 р., у кожному наступному Annuario Pontificio серед помісних резиденцій вміщується і Луцька єпархія з підкресленням: Луцьк і Острог. Luck. e Ostrog. s.r. Greco-Ruteno (Lucen. et Ostrogon.);

3. У 1873 році повідомлення про Луцьку єпархію більше не з'являються ні між престоломи резиденціальними, ні між титулярними. Чому? Не знаю, але мені здається, що єпархія була ліквідована відповідно до канонічних норм, вироблених згідно з декретом Консигторіальної Конгрегації, що стосувався тимчасового створення єпархії, або її припинення.

4. Я разом із о. Анджело Меркаті переглядав вказівник консигторіального Архіву від 1869 по 1906 рік і ми не знайшли жодного натяку на це закриття, до якого стосуються чимало декретів по Луцькій єпархії латинського обряду.

Мав би бути якийсь декрет з Св. Конгрегації (Decreto della S. Congregazione degli AA. EE.SS.), на який ніхто не зважає. Звичайно, мені не було дозволено досліджувати це питання в Архіві цієї Конгрегації».

фактично вже мене визнали винним. Знайте, Ваша Еміненціє, що Бенедетті не продається, і що дуже надіється тільки на допомогу Божу, пам'ятаючи слова Писання – *проклятий той, хто надіється на людину* (якого кольору він би не був) – і готовий віддати життя заради честі і захисту Церкви»⁶⁴. Як бачимо, монс. Бенедетті, завжди коректний у стосунках з митрополитом Шептицьким, виступав на захист Української Греко-Католицької Церкви, вірячи, що вона зможе в майбутньому знайти свою роль і місце на екуменічній арені.

Митрополит у звіті, представленому Папі про свій пастирський візит на Американському континенті, торкається таких аргументів: відмічає гарний прийом, який організував єпископ Брага; коротко викладає історію облаштування в Бразилії та Аргентині перших українських емігрантів з Галичини; наголошує на труднощах, з якими зіткнулися отці-місіонери, особливо василіяни, у своєму пастирському служінні; описує життя всіх священників – василіян та єпархіальних; підкреслює велику користь присутності духовенства, а у висновках зазначає недостатній рівень шкільництва. На закінчення наголошує на важливій ролі вихователів, найперших помічників священників на освітянській ниві, культурно-виховній роботі серед вірних, щоб захистити їх від пропаганди різних сект небезпечного впливу, православних священників-русофілів та масонства, що заражало емігрантів.

Перебравшись з Бразилії до Аргентини, Митрополит констатує, що ситуація в цій країні ще важча. Окрім того, що на такій величезній території була дуже мала кількість священників, відчутними були труднощі в пересуванні через відсутність сучасних видів зв'язку і постійних намагань польських місіонерів та місцевих священників полонізувати і латинізувати українських вірних, існувала реальна небезпека насадження схизми з боку російських православних священників, підтримуваних російським посольством в Азарі.

⁶⁴ Там само.

Закінчуючи звіт, Митрополит підкреслює, що для уникнення небезпеки схизми і забезпечення духовенства душпастирською опікою і прямим керівництвом, щоб ефективно протидіяти будь-якому насильницькому втручанню в богослужіння, для росту нових покликань, необхідно призначити українського єпископа на Південну Америку з юридичною владою над усіма українськими емігрантами і, як можливого кандидата, пропонує отця Омеляна Ананевича. Шептицький вважає, що також терміново треба призначити українського єпископа для українців у Канаді та Сполучених Штатах Америки, бо тут, після смерті єпископа Сотера Ортинського, не мали єпископа, а в Канаді єпископство залишилося вакантне через важку хворобу єпископа Никити Будки. Оцінює, як незадовільну, духовну і матеріальну ситуації, в яких опинилися ті громади, хоч і визнає, що не просто знайти підходящу для такої важкої праці особу, все-таки наполягає на заміні обох тимчасових адміністраторів. Пропонує також змінити деякі пункти декрету Конгрегації Поширення Віри від 25 березня 1916 року щодо питання обрядів хрестин, шлюбів, похоронів так, щоб вони не суперечили правилам нового Канонічного права⁶⁵.

Віруючий народ потребує провідників, але провідники також потребують сильної організації, з авторитетним керівництвом, здатним виробляти мудрі документи. Народ, якщо не отримує правдивих відповідей, почувається відкинутим і готовим ступити на іншу дорогу, яка може видаватися надійнішою. Незважаючи на те, що ситуація в Аргентині і Бразилії потребувала термінового втручання

⁶⁵ Рукописний рапорт пастирського візиту митрополита Андрея Шептицького (Архів Генеральної Курії ЧСБВ у Римі); ERSS-LGE, Roma, 1965, pp. 56-90; S. C. di Propaganda Fide per gli Affari di Rito Orientale. Prot. N°37092, "Звіт про деякі настанови духовної адміністрації, які треба подати вірним емігрантам руського обряду в Південній Америці. Березень 1916 р. Рим.

Святого Престолу, на превеликий жаль, не надходила жодна допомога для розв'язання проблем, очевидно, через перебільшену обережність ватиканських чиновників, які вважали, що ще не настів час для формування і визнання церковної ієрархії, паралельної латинській.

Під час перебування в Римі Митрополит продовжує свою кампанію на привернення громадської уваги до питання Східної Галичини, як він це робив у Франції, Бельгії, Голландії та Англії. На численних конференціях показує стан Східної Церкви, запрошуючи західних священників, монахів пізнавати Схід і заохочувати вірних до екуменічного діалогу.

Незважаючи на велику стурбованість критичною ситуацією в Галичині та від побаченого під час американської місії, вкладає весь свій досвід і енергію в організацію освіти та виховання майбутніх українських священників. Тому відновлює Українську Колегію Святого Йосафата, що занепала після вибуху Першої світової війни.

Після Великодня 1915 року австрійське посольство в Римі видає наказ своїм громадянам покинути Італію, і одинадцять семінаристів Колегії та п'ять студентів василіян разом з ректором Лазарем Березовським та духовним отцем Теодосієм Галушинським покидають Рим і прямують до Відня.

Після війни, наприкінці 1920 р., Папа Бенедикт XV повідомив митрополита Шептицького, що Святий Престол готовий у будь-який момент прийняти українських студентів з Галичини, які приїдуть до Риму поглиблювати свої студії. Для здійснення цього плану Папа пожертвував мільйон італійських лір у створений ним фонд на користь утримання вихованців.

24 лютого 1921 р., з нагоди відновлення Колегії, Папа Бенедикт XV звертається до Шептицького зі словами глибокого щиросердечного привітання, наголошуючи одночасно на російській місії греко-католиків, на здійсненні якої дуже сподівався, і разом з ним уся Конгрегація Східних Церков, що спричинило б «Христові і Його Наступникові радість бачити повернення на єдину стежку мільйонів

християн, які сьогодні розділені»⁶⁶. Але не з Шептицьким чи з його представниками в Курії обговорювалося питання про місію в Росії, а з єпископом Едуардом де Роплом, який приїхав до Риму із численними планами⁶⁷ для їх обговорення з різних точок зору, одним із яких був «бірітуалізм». Цей проект, що насправді полягав у латинізації Російської Православної Церкви, не знайшов підтримки Ватикану⁶⁸. Уже наприкінці 1919 р. у листі, адресованому кардиналові Гаспаррі та Апостольському нунцію Ратті, пояснював позицію Святого Престолу щодо місії в Росії словами: «католицизм – так, латинізація – ні»⁶⁹.

Ще в квітні 1921 р. повернулися зі Львова попередній ректор отець Лазар Березовський ЧСВВ і сім його молодих семінаристів. У Колегії на той час вже навчалися студенти не лише з Галичини, але і з Карпатської України, Югославії, Америки, тому незабаром почали виникати економічні проблеми в організації та керівництві закладу. У серпні 1925 р. Папа Пій XI по своїй щедрості знову виділив один мільйон італійських лір у фонд утримання Колегії⁷⁰.

Митрополит Шептицький турбується про збереження цілісності візантійсько-слов'янського обряду, його чистоти у важких умовах несприймання латинським світом, через посередництво заснованого ним чину Студитів, правила яких виклав у «Типіконі»⁷¹, що підтримав Папа Римський. Святий

⁶⁶ Acta Apostolicae Sedis, XIII, 1921, pp. 218-220; A. G. Welykyj, *Documenta Pontificum Romanorum...*, pp. 528-530; А. Шептицький, *Пастирські послання (1918-1939)*, т. 2..., С. 12-14.

⁶⁷ Див. документацію, яка зберігається в ASS, RP, b. 462.

⁶⁸ С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 222-223.

⁶⁹ Див. ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 48, f. 64. Лист Ратті до Гаспаррі від 21.12.1919. AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 88. Дуже таємний звіт начальника Лося з департаменту Міністерства закордонних справ у Варшаві від 11.01.1922; С. Korolevskij, *Métropolitte André Szeptyckyj...*, pp. 179-180, 411-412.

⁷⁰ Див. S. Mudryj, *Breve storia del Pontificio Collegio ucraino di San Giosafat a Roma. Edizioni dei Padri Basiliani "Missioner"*. Lviv, 2009, pp. 23-37.

⁷¹ *Typikon, Auctoribus Servi dei Metropolitae Andrea et Archimandrita Clemente Szeptyckyj-Studitis. Romae, 1964.*

Престол та Конгрегація Східних Церков покладали великі надії на діяльність монахів студитів у збереженні цілісності східних традицій (богослов'я, духовність, обрядовість і літургія), так як здійснювало їх православне чернецтво⁷². Така харизматичність могла надати нових рис життєвості і динамізму православному світові і підготувати умови для поглиблення екуменічного пізнання і довіри між християнами Східної та Західної Церкви.

Під час перебування в Римі Шептицький не пропускає нагоди обговорювати в численних дикастеріях ще два невирішені питання життєдіяльності Греко-Католицької Церкви в Галичині, а саме: целібат священників та юліанський календар.

Вже в першому десятилітті XIX ст. і пізніше, після польсько-українського конфлікту, у трьох єпархіях Східної Галичини відновлюється і набуває широкого розмаху еклезіальний культурно-просвітницький рух за запровадження целібату для духовенства. Частина одружених священників підтверджувала, що, дбаючи про свої власні родини, стикалися з великими труднощами у виконанні пастирських обов'язків та функцій. Та, насправді, одружені священники представляли собою сторінки багатомістової історії Східних Церков, але суспільство все більше переконувалося, що в сучасному світі дуже потрібні священники, які беззастережно присвячують себе служінню Церкви, не обтяжуючись шлюбними вузами.

Шептицький був свідомий того, що вирішити таке складне питання декретом чи надзвичайними мірами неможливо. Це питання настільки серйозне, що вимагає зміни ментальності і величезної підготовчої роботи, виховання, починаючи з родин і християнських громад, особливо по семінаріях та виховних закладах, інакше угодовство могло б дати небажані результати. Зі свого боку

⁷² Лист кард. Таччі, секретаря Конгрегації Східних Церков, від травня 1923 р., в якому знаходимо слова вдячності і заохочення щодо ідеї, яку висловив Митрополит.

підтверджує, що також єпископи Східної Галичини в цьому делікатному питанні спільно радилися. Майбутній досвід покаже, що багато зі Східних Церков, серед яких і Церква Галичини⁷³, повільно, але прийдуть до висвячення неодружених священників.

Інше поставлене питання стосувалося бажання Римської Конгрегації замінити юліанський календар григоріанським. Цього питання, надзвичайно делікатного й колючого, Митрополит торкається дуже обережно.

Наприкінці XIX і початку XX століть проблема зміни юліанського календаря, яким довгі століття користувалася Греко-Католицька Церква, була далекою від вирішення. Об'єктивні умови зміни були пов'язані з процесом перевтілення і модернізації українського суспільства, що починало інтенсивний рух зі сіл до урбаністичних центрів, які надавали можливість праці, навчання і, в загальному, кращі умови життя. У цих реаліях перевагу отримував польський елемент римо-католицького віросповідання, який дотримувався григоріанського календаря. Для українців було складно дотримуватися власних традицій та обрядовостей, відзначати свої релігійні свята, тому що їхній релігійний календар не відповідав прийнятому державному. Така роздвоєність не могла не зачепити правила і соціально-економічний розподіл продуктивних сил у державі⁷⁴.

Українське духовенство, беручи до уваги зміни в суспільстві, виступає з цією пропозицією ще й тому, що в силу згаданих причин збільшувалося число випадків переходу вірних на латинський обряд⁷⁵. Також на Першому

⁷³ Лист Шептицького до кард. Таччі від 09.06.1923, ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 35, спр. 108; Studion, vol. I (1923-1924), n. 6, p. 186.

⁷⁴ Див. О. Павлишин, *З історії впровадження Григоріанського календаря в церковне життя українців: Календарна реформа єпископа Григорія Хомішина*. Київ-Львів, 2002.

⁷⁵ Див. о. Г. "Справа прийняття Григоріанського календаря" // *Нива* 1914, 15.03, n. 4-6, С. 127-129; о. І. О. М-й. "В справі зміни календаря"; там же, I.VII, ч. 13-14, С. 420-421.

економічному конгресі, що відбувався у Львові 1-2 лютого 1909 року⁷⁶, обговорювалося питання календаря. Митрополит Андрей Шептицький на цьому Конгресі висловився на користь запровадження григоріанського календаря при умові, що «сучасне суспільство цього бажатиме»⁷⁷.

Будучи в Римі, де щодо вирішення цього питання переважала позитивна позиція, Митрополит, розмірковуючи і зважуючи всі «за» і «проти», відмічає, що хоч більшість інтелектуалів і священнослужителів беззастережно сприймали цю ідею, то проблема полягала в традиціях сільського населення, яке за юліанським календарем протягом віків будувало свою побутову і релігійну культуру, сформувавши таким чином свою ідентичність, яка знайшла своє місце також у літературі та в народному мистецтві, що не можливо змінити одним розчерком пера. Ще за часів Австро-Угорської імперії була спроба з боку влади запровадити григоріанський календар, але провалилася⁷⁸, оскільки зіткнулася з труднощами при спробі задовільнити духовні потреби солдатів її багатонаціонального війська, які належали до різних релігійних конфесій і віросповідань.

Іншим дискутованим аргументом було заснування у Львові богословського навчального закладу для підготовки священників майбутнього апостолату церковної єдності в Росії. Митрополит, гарячий прихильник проекту, у листі до Конгрегації Східних Церков звертається з проханням надати йому папським декретом повноваження відкрити у Львові колегію чи академію східної теології, наголошуючи, що подібні навчальні заклади є фундаментальними для

⁷⁶ Див. *Акти Конгресу* (підготували: І. Брик і М. Коцюба). Львів, 1910, С. 57, 63, 208.

⁷⁷ Великий протагоніст впровадження григоріанського календаря в Україні Степан Томашівський, *“Реформа календаря і церкви. Слово до прихильників і противників григоріанського числення часу”* // Діло 1916. 13.V, п. 120, С. 2.

⁷⁸ Лист Шептицького до кард. Таччі від 4.05.1923, ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 35, спр. 108; Studion, vol. I (1923-1924), п. 6, р. 186.

підготовки місіонерів⁷⁹. Дбає також і про Російський Греко-Католицький Екзархат, закладений ним 1917 р. з центром у Санкт-Петербурзі, призначивши єпископом Леоніда Фйодорова. Ця церковна структура була опротестована польським римо-католицьким духовенством, яке претендувало на право одноосібного функціонування на території і оскаржило дії Митрополита перед Святим Престолом. Для в'яснення і остаточного вирішення цієї непевної ситуації, Шептицький просить префекта Конгрегації Східних Церков кардинала Таччі⁸⁰ посприяти отриманню від Святішого Отця нового офіційного підтвердження законності існування цього екзархату. Він твердо переконаний, що спільний для католиків і православних екзархат, який би відповідав духові та національним традиціям і був би споріднений зі структурою Російської Православної Церкви, є єдино можливою і прийнятною формою присутності Католицької Церкви в Росії. Тільки самі росіяни, без втручання поляків чи українців, здатні створити умови для розвитку правдивих екуменічних відносин між Католицькою і Православною Церквами⁸¹.

Для Шептицького вся душпастирська діяльність екзархату є правомірною, а невизнання її латинським духовенством утруднює працю єпископа Фйодорова⁸² і його

⁷⁹ Лист Шептицького до Таччі від 9.06.1923, ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 35, с. 108.

⁸⁰ Джованні Таччі Порчеллі народився 12.11.1863 р. У 1921 р. призначений папою Бенедиктом XV кардиналом. Був секретарем Конгрегації Східних Церков з 1922 р. по 1927 р. Помер 30.06.1928.

⁸¹ R. Morozzo della Rossa, *Le nazioni non muoiono...*, pp. 149-171.

⁸² Леонід Фйодоров народився 4.11.1879 р. в Санкт-Петербурзі в російській православній родині. У 1902 р. покидає православну семінарію і їде до Риму. Під час поїздки остаточно переконується у вірності свого рішення про перехід у католицьке віросповідання. Навчається в Ананї (Рим) та у Фрібурзі. 25.03.1911 р. у Боснії був висвячений на священника у греко-католицькому обряді. Через два роки вступає до монастиря св. Теодора Студита. Після повернення до Петербурга був засланий до Сибіру, у 1917 р., після повернення із заслання, був номінований митрополитом Шептицьким екзархом російських католиків у візантійському обряді. У 1923 р. знову заарештований і засуджений до десяти років ув'язнення на

священиків, тим більше, що сам пастир на той час був ув'язнений. Лише рішуча чітка офіційна позиція Святого Престолу могла протистояти слухам про те, що Рим підтримує проект польської духовної ієрархії на латинізацію і підпорядкування росіян. Митрополит також просить, щоб екзархат якнайскоріше отримав юридичне підпорядкування безпосередньо Святому Престолові⁸³. Разом з іншими єпископами, наприкінці свого перебування у Римі, координує підготовку до ювілейного вшанування святого Йосафата, мученика, апостола єдності, – приуроченого до 300-ліття його смерті (12.11.1623 р.). З цієї нагоди звертається до Конгрегації Східних Церков із проханням про сприяння Святішого Отця видати енцикліку чи апостольського листа до католицького світу про цього святого мученика, який смертю підтвердив свою вірність Римській Церкві⁸⁴.

Соловецьких островах та у Владці. Він був піонером екуменізму та інтеррелігійного діалогу з православними. Помирає мучеником за віру 7.03.1935 р. у Кірові. Він є перший російський блаженний у новітній історії, 27.06.2001 р. був беатифікований папою Іваном Павлом II у Львові разом із 24-ма українськими жертвами більшовицького режиму. Див. *Encyklopedia Katolicka*, t. V, Lublin, 1989, kol. 293.

⁸³ Лист Шептицького до Таччі від 4.05.1923, ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 35, спр. 108. «Une copie authentique des documents par lesquels le Saint-Père Pie X m'a donné la juridiction en Russie est ajoutée à cette lettre. Je crois que ce serait utile, que l'Exarcate soit soumis au Saint-Siège, car après la confirmation de Benoît XV de s.m. il est resté soumis à ma juridiction – mais tant que cette œuvre que Pie X de s.m. ma confiée n'est pas encore suffisamment ferme et stable il m'est évident, que j'ai le devoir d'y travailler, e d'en être l'avocat auprès du Saint-Siège et de Votre Eminence». («Один оригінальний екземпляр із документів, даних мені Святішим отцем Пієм X юридично надає мені владу на Росію. Думаю, що дуже потрібно, щоб Екзархат був підданий Святому Престолові. Тому що за власноручним підписом папи Бенедикта XV, він залишається під моєю юрисдикцією. З огляду на те, що ця справа, що її мені довірив і підтвердив власноручно Папа Пій X, не є ще цілком завершеною і стабільною, для мене є очевидним, що мушу ще багато працювати над нею і бути у тій справі адвокатом для Святого Престолу і для Вашої Еміненції»).

⁸⁴ Лист Шептицького до Таччі від 24.04.1923, ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 35, спр. 108.

РОЗДІЛ VIII

Повернення Митрополита Андрея до Львова

У Версалі Рада Амбасадорів передає Польщі владу над Східною Галичиною, не визнаючи таким чином за Україною права на незалежність. Такий поворот подій спричинив велике розчарування серед українського населення, яке висловлювало його бурхливими протестами. Митрополит Шептицький усвідомлює, що таке рішення було запрограмоване, і що, навіть втрутившись, не поверне справу на користь свого народу. Перекоаний, що його місія, на жаль, завершена. Залишає Париж і їде до Риму, вирішивши, що до Львова буде повертатись через Польщу.

24 квітня в приміщенні польського посольства у Ватикані Митрополит зустрічався з послом Скшинським, з яким розмовляв майже три години, і на його прохання їхня розмова була дослівно запротокольована. На вимогу дипломата здати звіт про поїздку в Париж, Шептицький відповів, що немає нічого нового для повідомлення про останні політичні події, тому що польський уряд, безперечно, вже про все проінформований. А йому не залишається нічого іншого, як прийняти акт рішення Ради Амбасадорів, запевнивши, що «на майбутнє працюватиме для заспокоєння клеру і народу»¹.

У наведеному протоколі читаємо мудру відповідь, що розкриває шляхетну постать Митрополита, як людини: «ставлення русинів до Варшави буде таким самим, яким було у свій час ставлення поляків Галичини до Відня»². Цими

¹ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 285. Протокол ч. 467/23 від 26.04.1923: посла Скшинського до Міністра закордонних справ у Варшаві. «Wobec ustalenia granic i uznając ten fakt, zamierzam uspokajaco działać na kler i ludność».

² AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 285. Протокол ч. 467/23 від 26.04.1923: посла Скшинського до Міністра закордонних справ у Варшаві.

відвертими словами Шептицький викликав реакцію незадоволення, тому що вони не відповідали польським намірам та ідеалам, пророкували нестабільність у Східній Галичині, де поляки шукали виключно стабільності.

Під час зустрічі Митрополит наполягає на трьох, як на його думку, важливих пунктах для адаптування українців до нової політичної ситуації, щоб таким чином стало реальним мирне співіснування двох народів:

- 1) Українські лідери від найнижчого рівня не підкорятимуться беззаперечно директивам Варшави, якщо ті не відповідатимуть принципам рівності й поваги;
- 2) Підтримання ідеї заснування університету тільки у Варшаві може бути оцінено українцями як провокація, яка позбавить можливості історично традиційного навчання на рідних теренах, а ще й тому, що прості львівські родини не матимуть матеріальної змоги оплачувати навчання своїх дітей у столиці;
- 3) Проголошення амністії: «у нинішній ситуації вона не може бути продекларована, тому що більшість молодії української інтелігенції виконувала військову службу урядові іноземної держави, яка вже не існує, і нинішній уряд, як і держава, не в силі проголошувати амністії»³.

Митрополит запитав Скшинського, чи уряд згідний надати йому в'їзну візу. Посол, як читаємо в рапорті, направленому до Варшави, вважає, що відмова може підірвати репутацію Польщі на міжнародному рівні і зіграє на користь Шептицькому, а в очах світу може спричинитися до загострень проблем у Східній Галичині. У той же час,

«Uważa za ideał tego rodzaju stosunek Rusinów do Warszawy, jakim był stosunek Polaków w Galicji do Wiednia».

³ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 285. Протокол ч. 467/23 від 26.04.1923: посла Скшинського до Міністра закордонних справ у Варшаві. «Co do amnestji, to mówił on, że w dzisiejszej formie nie stosuje się prawie do nikogo, gdyż większa część młodej inteligencji ruskiej służyła czy to w wojsku czy zagranicą "rządowi obcemu" o ile się za taki ma uważać rząd i wojsko Galicji Wschodniej».

перебування Митрополита у Римі може тлумачитися як добра нагода для підживлення «ілюзій на екуменічному полі щодо Росії та України»⁴. Тому він затримує час, мотивуючи, що не може відразу задовільнити прохання без вказівки уряду, яка надійде тільки після зустрічі міністра з отцем Джованні Дженоккі. У випадку позитивної відповіді буде в неформальний спосіб проінформовано Ватикан для запевнення позитивного вирішення справи, щоб не розчарувати сподівання папи Пія XI. За найкращою з гіпотез, віза і паспорт будуть готові⁵ до кінця травня.

30 квітня посол Скшинський запрошує на сніданок, який дає на честь Державного секретаря кардинала Гаспаррі, генерала отців єзуїтів і деяких польських єпископів, присутніх у Римі, Митрополита, і згідно з протоколом, надає йому місце зліва від секретаря кардинала Гаспаррі, який тримається холодно і обмінюється з ним тільки кількома словами⁶.

Повернення Шептицького до Львова калькулювалося і гальмувалося польським урядом, враховуючи неузгодженість на високому рівні між Міністерством закордонних справ і міністерствами внутрішніх справ, релігії та народного виховання та посольством Польщі у Святому Престолі. На думку Міністерства зовнішніх відносин, його поверненню, все-таки, не повинно б робитися жодних перешкод, і це, в першу чергу, в інтересах Польщі: у такий спосіб харизматична постать Митрополита буде обрамлена «ореолом мученика», що тільки збільшить його популярність. Усвідомлюючи таку небезпеку, Варшава швидко змінює стратегію, приймає і задовільняє запит Митрополита, повідомляючи Папу через посольство при Святому Престолі. Єдине, що вимагає від Шептицького, – це написання пастирського листа, в якому

⁴ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 286-287. Протокол ч. 467/23 від 26.04.1923: посла Скшинського до Міністра закордонних справ у Варшаві.

⁵ Там само.

⁶ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 286-287. Протокол ч. 494/23 від 10.05.1923: посла Скшинського до Міністра закордонних справ у Варшаві.

він повинен заявити свою беззаперечну вірність і послух польській державі⁷.

Тим часом польська дипломатія при Ватикані спрацьовує так, що Святий Престол змушує Митрополита залишити Львівський престол, і надсилає до Варшави відповідний наказ, на випадок, якщо ця вимога не буде задоволена. Текст листа, без політичних наголосів про вірність, виважений у миролюбних тонах, був виготовлений і надісланий отцеві Дженоккі та послові Скшинському. Дипломат висловив своє задоволення і запропонував змінити лише два слова⁸. Навіть Папа Пій XI схвалив його і лист був видрукований⁹ та відправлений до Варшави. Там його спочатку прийняли до уваги, та згодом оскаржили й відкинули, тому що не відповідав очікуванням уряду.

Отримавши телеграфом дозвіл видати Митрополитові візу, посол Скшинський відразу інформує про це кардинала

⁷ ААН: MWRiOP, sygn. 458, f. 144. Дуже конфіденційний рапорт директора політичного відділу від 9.III.1923 n. D.I.691/23.

⁸ ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 48, f. 64. Лист митрополита Шептицького, написаний французькою мовою 08.07.1923 р., до монс. П'єра Чіріачі, заступника секретаря у справах надзвичайних ситуацій при Ватикані, в якому він подає поправки підказані послом Скшинським: замість «вороги» вжити термін «супротивники» і пропустити термін «руїна єпархії».

⁹ Див. Лист *Cum semper* папи Бенедикта XV від 10.02.1921 до бельгійських єпископів, напоумляючи їх, щоб залишили політику політикам; та Енцикліка папи Пія XI від 23.12.1922 *Ubi arcano*, головна тема якої: *Мир Христовий у царстві Христовому*. На основі цих папських документів, Митрополит написав пастирського листа, з монастиря Святого Павла за мурами, в празник Святих Апостолів Петра і Павла. Див. ААН: MWRiOP, sygn. 458, ff. 269-273; Архів Ген. Курії ЧСВВ у Римі. Він звертається до священників і своїх вірних з поясненнями, що все те, що сталося, не сталось без волі Божої; Бог не залишив український народ, але всі мають ревно працювати, настільки, наскільки це можливо для відбудови країни, насамперед зі сторони моральної, а також едукативної, задля вимальовування майбутнього, і таким чином дар Христовий буде даром примирення, і він царюватиме в родинях.

Гаспаррі: «Уряд знімає з себе будь-яку відповідальність за безпеку митрополита Шептицького під час його повернення до Львова і перекладає її на Апостольський Престол, бо вважає, що повернення в єпархію не повинно розглядатися з точки зору його попередньої політичної діяльності, підсилюваної часто екстремістами. Уряд однозначно з повагою підтримує волю Папи»¹⁰.

На думку посла Скшинського, який зумисне, з політичних переконань, перекручував зміст зустрічі, Папа Пій XI хотів таким чином, нарешті, заспокоїти душі українців і переконати їх підкоритися польській владі. Святий Отець ніби-то насправді вважав ідею незалежності Західної України «нісенітницею», хоч і вітав повернення митрополита Шептицького до Львова, висловлював перед послом філопольські симпатії. Папа розумів, що сьогодні нового Митрополита русини вітатимуть, навіть якщо він буде відкинтий поляками, і навпаки: отже, вірогідно близьке міжнаціональне примирення. [...] Папа був надзвичайно холодний по відношенню до Митрополита і одночасно суворий, адже наказував не дозволяти втягувати себе в політику, і можливі протидії Митрополита не здивували б Папу, який уже був засудив його попередню політичну діяльність¹¹.

Ватиканська дипломатія зі свого боку робить усе можливе, аби полегшити повернення Митрополита до своєї митрополії і, пам'ятаючи про труднощі, створювані польським урядом, чинить розсудливо і мудро. Святий Престол насправді хоче відновити і розвивати добрі дипломатичні стосунки з новою відродженою польською державою, але без вимушеного принесення у жертву Шептицького.

¹⁰ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 291-292. Конфіденційний лист Скшинського, посла при Святій Столиці, до Міністерства закордонних (ч. 672/23, від 03.06.1923).

¹¹ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 284. Конфіденційний лист Скшинського, посла при Святій Столиці, до Міністерства закордонних (ч. 592/23, від 03.06.1923).

З листа монс. Лаурі, Апостольського нунція у Варшаві, бачимо, як ватиканська дипломатія з безмежною терпеливістю переборювала перепони, шукаючи різноманітні шляхи пом'якшення ситуації: «учора зустрівся з монс. [Казиміром] Лютославським, одним із найбільш твердих націоналістів Сейму, з великим впливом на уряд, який довірливо мене повідомив, що вчора ж мав довгу розмову з міністрами закордонних справ і культури відносно надання візи до паспорта Монс. Шептицького у Римі для його повернення до Львова. Вони чітко заявили своє заперечення, особливо Міністр у справі культу, галичанин, різко висловив свою незгоду, мотивуючи її тим, що Шептицький не дотримав даної урядові обіцянки, коли при сприянні тодішнього Апостольського нунція монс. Ратті отримав паспорт для виїзду з Польщі, на деякий термін до Риму¹², а тим часом скористався нагодою податися в країни Америки, де три роки провадив антипольську пропаганду. І все-таки Лютославський наполягає на недопустимості того, що католицький уряд може створювати перепони єпископові на шляху його повернення у свою єпархію; і, нарешті, після тривалої дискусії, обидва міністри погодилися дозволити це повернення, проте, як додавив Лютославський, при умові, що «виправить вчинене зло», побіцьявши, що після повернення проводитиме діаметрально протилежну політику, ніж у минулому»¹³.

¹² Звинувачення Митрополита в тому, що він не виконав початкових уряджень, а саме: подорожувати з паспортом, виданим йому польським урядом тільки до Риму, який давав йому можливість скласти візит *ad limina*, насправді підтвердили, що Митрополит практично не має свободи пересування для своїх пастирських цілей в Європі та за океаном. Для цих місій він був призначений Ватиканом в ролі дипломатичного чиновника. Це дозволяло йому відвідувати різні українські громади без потреби відмічатися щоразу в різних польських посольствах, жест, який, по суті, потрібно було б визнати законним для польського уряду, але цей уряд він уважав окупаційним.

¹³ ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 48, f. 89. Лист Апостольського нунція Лоренцо Лаурі з Варшави до Державного секретаря кардинала Гаспаррі від 24.06.1923.

Нарешті, після п'яти тижнів перипетій із кондиціонуванням і пересторогами, Митрополит отримує свій очікуваний паспорт¹⁴. В одному з листів, написаному до монс. П'єтро Чіріачі він висловлює стурбованість тим, що призначений на місце Скшинського посол Перловський, особа принципова, проте нерішуча, може створювати нові проблеми, не будучи настільки сміливим, аби узяти на себе відповідальність за прийняті рішення¹⁵.

Від'їзд Митрополита Андрея з Риму

З візою, отриманою в польському посольстві з такими великими труднощами¹⁶, Митрополит у четвер, 12 липня, вирушає з Риму¹⁷ і 16 числа, з високою температурою, слабкістю в ногах, фізично виснажений, прибуває до Відня, де його відразу кладуть у лікарню «Братів Милосердя». Там він перебув кілька тижнів. Зараз же наступного дня Митрополит звертається до польського представництва з проханням призначити йому дату зустрічі з президентом Польської Республіки. 22 серпня, ще не здоровий, і всупереч порадам лікарів, з причини закінчення терміну візи¹⁸, знову

¹⁴ ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 48, f. 61. Лист Шептицького французькою мовою від 1.07.1923; Див. ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 48, f. 62. Лист митрополита Шептицького французькою мовою до монс. П'єтро Чіріачі, підсекретаря Відділу надзвичайних справ Ватикану, від 04.07.1923.

¹⁵ ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 48, f. 63. Лист митрополита Шептицького французькою мовою до монс. Чіріачі, підсекретаря Відділу надзвичайних справ Ватикану, від 08.07.1923.

¹⁶ AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 171-175; AAN, MWRiOP, sygn. 458, f. 287; AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 287. Лист посла Скшинського до Міністра закордонних справ у Варшаві (N. 467/23, 26.04.1923); AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 289. Конфіденційний лист посла Скшинського до Міністра закордонних справ у Варшаві (N. 494/23, від 10.05.1923).

¹⁷ ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 48, f. 95.

¹⁸ M. Kłachko, *Podróż metropolity Szeptyckiego*, S. 166.

відправляється в подорож. Не отримавши відповіді на прохання про аудієнцію з президентом, розуміє мовчанку як відмову¹⁹.

В одній з телеграм Міністерства закордонних справ з Варшави до Святого Престолу про від'їзд Митрополита повідомляється про незадоволення польської громадської думки його поверненням до Львова та про народні хвилювання. Посол Перловський, звертаючись до Державного секретаря Гаспаррі, повідомляє йому зміст листа і дістає запевнення, що Ватикан вплине на Апостольську нунціатуру у Відні, щоб заблокувала повернення Митрополита.

В одному таємному рапорті, надісланому до Варшави, посол пише, що отримав іншу телеграму і довго вагався, кому можна розкрити її зміст: цікава інформація про засідання політичного комітету міністрів, інтриги та маневри Варшави безпосередньо з Ватиканом. Зазначалось, що польське населення, особливо мешканці Львова, були проти повернення Митрополита, і що в цій ситуації польський уряд не може взяти на себе відповідальності за його безпеку, тому радить знайти привід для його якнайдовшого затримання поза межами держави²⁰. На думку міністрів, окрім того, було б добре, якби Митрополит у своєму пастирському листі «підтвердив не загальними фразами, як нібито збирався зробити, а чітко задекларував свою добру волю відтепер і назавжди підкорятися принципам польської держави та визнання її влади і на Галичину»²¹. Таке збурення громадської думки, за переконаннями українців, штучно

¹⁹ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 81. Лист єпископа Коциловського до нунція Лаурі у Варшаві від 29.08.1923.

²⁰ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 295. Надзвичайно конфіденційний лист (ч. D.I. 2270/23) Перловського, посла при Святому Престолі, до Міністерства закордонних справ і до Міністра віросповідань та освіти від 19.07.1923.

²¹ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 3-4. Лист Апостольського нунція Лаурі з Варшави до Державного секретаря кардинала Гаспаррі від 12.07.1923.

підживлювалося польською пресою, що до певної міри підтверджувало думку, висловлену в свій час польською Дипломатичною делегацією при Святому Престолі про необхідність продовження перебування Митрополита у Відні до того часу, коли після опублікування його пастирського листа настане спокій у душах українців. А в тому випадку, якщо Митрополит, перш ніж повернутися до Львова, поїде до Варшави на аудієнцію до президента Республіки²² з іще до кінця не виробленим проектом, ситуація зможе цілком нормалізуватися.

У Відні, 29 липня 1923 року, через загострення хвороби – запалення вен, Шептицький лягає в лікарню «Fatebenefratelli». Того ж вечора його відвідує у шпиталі Апостольський нунцій Енріко Сібілла, який наступного дня надсилає Державному секретареві Гаспаррі листа, зі словами сказаними Митрополитом. Деякі моменти цього листа варто процитувати. Сібілла пише: «Ось що він мені відповів: 1. Зовсім неправда, що я нібито в Римі займався визнанням влади Польщі над Галичиною. 2. Польський міністр у Римі, прочитавши мого пастирського листа, визнає його достатнім, і тому вручає мені паспорт. Отже, нарікання уряду Польщі незрозуміле. 3. Визнання державності – це справа цілком політична; я не маю ні права, ні жодного обов'язку, тим більше з веління Святішого Отця, говорити про політику. 4. Намагання уряду затримати мене на кілька днів у Відні має тільки одну мету – прострочити паспорт, який чинний до 20 серпня, внаслідок чого мені, звичайно, його б не поновили; таким чином, мені було б заборонено повертатися до Польщі, і ще звинуватили б мене в тому, що не використав у встановлені дати надану для цього можливість. Тому я не зможу залишатися у Відні довше, ніж до 15 серпня. Я готовий приїхати до Варшави, щоб привітати пана

²² ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 48, f. 95. Лист написаний польським посольством у Римі 13.07.1923 до Державного секретаря кардинала Гаспаррі.

президента, і пробути там стільки часу, скільки вважатиме за потрібне, тому що, вже перебуваючи там, уникну труднощів із паспортом»²³.

З цього листа монс. Сібілли видно, що Митрополит чітко й коректно зображав ситуацію, в яку його втягнуто. Засуджує неправду і перекручування його слів поляками. Складається враження, що такі маніпуляції мають за мету показати його не пастирем, а політиком, і створити обставини, при яких його відсутність на батьківщині можна представити *in toto*, а його поведінку принциповою, відкритою, що підтверджує готовність шукати діалогу, і, свого роду, зближення через зустріч із президентом Польщі.

Наступного дня Митрополит пише французькою мовою листа Апостольському нунцію у Відні, щоб якнайшвидше відіслав його до Риму: «До мене дійшло з Варшави, що уряд, як нову умову, хоче змусити мене зробити декларацію, текст котрої мені до того ж не знайомий, але який без сумніву має політичний зміст. [...] Дуже прошу, щоб ця урядова вимога, якій я в жодному випадку не можу піддатися, була категорично відкинута. Польський уряд не матиме жодної вигоди, скомпрометувавши мене перед моїм народом і внісши мене до числа невірних зрадників батьківщини. Декларація з примусу не може мати жодної ваги. Інакше кажучи, я буду змушений зробити неприємну для уряду заяву. Отже, єдиною метою уряду є нашкочити нашій Церкві, народові і скомпрометувати мене»²⁴.

Ватикан, та навіть деякі польські єпископи, шукали різні способи, щоб переконати польський уряд «залити водою вогнище з питання Шептицького. Проте, тогочасний уряд,

²³ Див. ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 11. Багато документів підтверджують зацікавлення Святої Столиці і всіх її дипломатів станом здоров'я Шептицького. Див. ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 50, ff. 3-9, 17.

²⁴ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 15. Лист митрополита, висланий з Відня, до Апостольського нунція у Відні від 31.07.1923.

розпаливши вогонь – все більше роздмухував його заради досягнення своїх інтересів»²⁵, – так пише монс. Дженоккі, надзвичайно стурбований поверненням Митрополита, і не тільки. Адже пригадує, що єпископат та польський уряд кілька років тому вже проводили подібну політику щодо Православної Церкви на Підляшші, Поліссі, на Волині і Холмщині проведенням пасторальної місіонерської акції «неоунія», що була спрямована на послаблення Греко-Католицької Церкви в її стійкості і єдності з духом незалежності та свободи народу. Ця акція, до того ж, зазнала краху в усіх напрямках²⁶, а, на жаль, відновившись патологічно, досягне своєї кульмінації в 1937-1939 роках²⁷.

Такий стан справ спричиняв великі терпіння Церкви. Склалася дуже критична ситуація: Митрополитові, який є

²⁵ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 43.

²⁶ Див. E. Przekop, *Der Griechisch-Katholische (unierte) Ritus im polnischen Konkordat vom Jahre 1925 // Ostkirchliche Studien* 28 (1979); *ibidem*, *Die Neo-Union in Polen in den Jahren 1923-1939 // Ok. St.* 32 (1983), pp. 3-20. Великими протагоністами ідеї “неоунії” були польські єпископи дієцезії Седельце: монс. Генріг Пшездецькі і єпископ могильовський монс. Едуард де Ропп. Див. R. Morozzo della Rocca, *Le nazioni non tuoiono...*, pp. 131-172.

²⁷ Див. ASV AES (1925-1939), Pos. 54, fasc. 61, ff. 14-31; Див. «*De Nowy Czas*, Lviv 25 et 26 juillet, interpellations du Dr Stepan Baran, député au Polish Sejm»; Див. *La Croix*, 28.09.1938 «*La vérité sur l'Eglise orthodoxe en Pologne*»; Мysłek, *Przedmurze chrześcijaństwa*, S. 169-186; Див. О. Купранець, *Православна Церква в Міжвоєнній Польщі 1918-1939*, Записки ЧСВВ, Рим 1974; Див. P. L., Glinka, *Diocesi ucraino-cattolica di Chlom (Liquidazione ed incorporazione alla Chiesa russo-ortodossa)* [Sec. XIX]. Analecta OSBM. Rome, 1975; E. Przekop, *Verlauf der Auflösung der Kirchlichen Union in der Diözese Chelm (1875) // Ok. St.*, 31 (1982), pp. 160-175; Див. J. Kania, *Likwidacja cerkwi na Lubelszczyźnie w okresie międzywojennym*. “*Chrześcijaństwo w Świecie*” 14 (1982) n. 6/108, S. 50-89; A. Lambrechts, «*Orthodoxes et Grecs-catholiques en Pologne. La défense des biens de l'Eglise orthodoxe par le métropolitain André Septyc'kyj*» // *Irénikon*, t. LXIV, 1er trimestre 1991, pp. 44-56; Див. S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego...*, S. 136-137, 169.

найвищою духовною владою Греко-Католицької Церкви, заборонено покидати територіальні межі Галичини, тому що, за переконаннями поляків, греко-католицьке духовенство проводить проукраїнську пропаганду. В той же час, польське духовенство виступає за латинізацію Галичини і є в змозі гарантувати економічну стабільність, на яку сподівалися навіть найслабші соціальні категорії населення²⁸.

Товариство Святих Кирила і Мефодія, що діє серед вірних православних, на одному зі своїх зібрань обговорює ситуацію в Польщі і в резолюції звертається до папи Пія XI: «Члени російської секції Товариства імені Святих Кирила та Мефодія звертаються до Вашої Святості з проханням вплинути на польське духовенство, аби воно припинило дискримінації проти Православної і Уніатської (Греко-Католицької) Церкви, та церков інших, не польських національностей, діючих у Польщі: ці дискримінування є найбільшою перешкодою для єдності і братерства слов'янських християн»²⁹.

У своєму намаганні повної латинізації Східної Галичини, поляки керувалися виключно підступним мотивом: цілковитого її підкорення Польщі. Проте, здійсненню цього великого проекту³⁰ перешкождала Греко-Католицька Церква,

²⁸ Лист Королевського до папи Пія XI від 4.03.1924 // *Kniga bytija togo*, t. III, n. 251, p. 676-677.

²⁹ ASV AES (1922-1924), Pos. 634, fasc. 22, f. 36. Лист російської Ліги з Праги від 07.05.1923 до папи Пія XI. «Члени російської секції Ліги Святих Кирила і Мефодія дозволяють собі просити Вашу Святість вплинути на польське духовенство для припинення репресій щодо Православної церкви, Уніатської (Греко-кат.) та інших етнічних меншин. Ці репресії становлять найбільшу перепону до об'єднання і братерства між слов'янськими християнами».

³⁰ ASV AES (1922-1925), Pos. 25-27, fasc. 35, ff. 74-75. Лист посланий отця Дженоккі від 17.04.1923 р. до кард. Гаспаррі: «Історично можна пояснити ворожість росіян до поляків, яка проявляється часто не маючи на те особливих причин, та інколи і знаходяться для цього підстави, але у них більша заслуга росіян. Але факт є фактом. А щоб сказати правду, поміж найкращими польськими мирянами та

яка, на думку поляків, була під впливом націоналістичних тенденцій, що схилили релігію до політичної пропаганди, і, як така, вона повинна бути контрольованою і чітко регламентованою.

Читаємо в газеті «Popolo Romano»: «Польща, воскресла у своєму сліпому і фанатичному імперіалізмі, завжди бачила в діяльності і намаганнях Руської Церкви перешкоду своїм планам захоплення Галичини і втручання до Росії. Боротьба Польщі проти Руської Церкви була жорстокою і у своїй злості набирала різних форм. Польський імперіалізм, який вважає католицизм інструментом колонізації для знищення Руської Церкви, вдавався до різноманітних засобів: від поліційного переслідування до дипломатичних інтриг; від провокаційної (мотивованої ненавистю) війни проти руського духовенства до компрометуючих кампаній у польській і французькій пресі проти Примаesa Руської Церкви»³¹.

Навіть монс. Ратті, майбутній Папа Пій XI, висловив Державному секретареві Гаспаррі свою стурбованість політичною та релігійною ситуаціями, в яких опинилися українці, переслідувані поляками, що намірилися знищити східний католицизм на цій території: «Як я недавно писав до Його Еміненції секретаря Конгрегації Східних Церков, якщо рутинізм і грецизм дійсно зникнуть з регіонів, частково окупованих поляками (і план, здається, уже вироблений), не знайдеться жодного польського священика чи єпископа, який пролив би бодай єдину сльозу, вважаючи їхнє зникнення настільки бажаним, наскільки благочинним навіть з чисторелігійної і католицької точки зору, поскільки насправді вірять *obsequium se praestare Deo*, вдаряючи все частіше і

священиками, єпископами я не знайшов нікого, схильного визнати вагомість і, тим не менше, рівність (sic!) східного обряду. Його толерують, як мале зло, і не вміють приховати почуття, які є для них природною традицією».

³¹ Див. Giornale "Popolo Romano" від 09.02.1922.

якомога сильніше»³². Монс. Ратті пише про «план вироблений» поляками для видалення свідчень про присутність українців у регіоні: інформація, яка до того ж, знаходить беззаперечні підтвердження в майже щоденній переписці між нунціатурою та Державним секретаріатом Ватикану.

Апостольський нунцій у Польщі Лоренцо Лаурі³³, 15 серпня 1923 року, перш ніж повернутися з Варшави до Риму, зупиняється у Празі і повідомляє представника Міністерства закордонних справ про гіркоту, з якою Папа переживав поневіряння Шептицького. Святий Отець переконаний, що візит Митрополита до президента польської Республіки мав би бути достатнім для відновлення клімату лояльної співпраці з урядом; стверджує також, що пастирський лист, уже схвалений сторонами, і, отже, не має жодного мотиву для внесення до нього нових політичних декларацій чи схвалення нових змін³⁴.

Наступним підтвердженням складності ситуації у стосунках між Святим Престолом і Польщею є лист Державного секретаря Гаспаррі до архієпископа Варшави кардинала Каковського, з якого випливає, наскільки великого значення надавав Ватикан зустрічі Шептицького з

³² ASV AES (1919-1921), Pos. 90, fasc. 58, ff. 9-10. Лист нунція Ратті до кард. Каспаррі від 25.09.1919.

³³ Лоренцо Лаурі народився в Римі. Навчався в Римській папській семінарії; висвячений 04.06.1887 р. Номінований єпископом 21.01.1917 р. Займав різні дипломатичні посади і був призначений Апостольським нунцієм у Польщі 25.05.1921 р., будучи наступником Акілле Ратті – майбутнього папи Пія XI до кінця 1926 р. Обраний кардиналом. Помирає в Римі 08.10.1941 р.

³⁴ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 296. Надзвичайно конфіденційний лист, ч. D.I. 2547/23, від 21.08.1923, Міністра закордонних справ до Міністра віросповідань і освіти. «Ojciec święty jest szczególnie wzburzony sprawą Szeptyckiego będąc zdania, że wizyta u p. Prezydenta Rzeczypospolitej powinna być uważana za dostateczną pokutę i zadośćuczynienie ze strony Metropolity. [...] Nuncjusz Lauri jest zdania, że skoro list pasterski został raz aprobowany i przyjęty w zasadzie, nie może być teraz mowy ani o politycznych w nim oświadczeniach, ani w ogóle o zmianie».

польським президентом. Після того, як він повідомив про незадоволення Святішого Отця з приводу неприязного ставлення уряду до Греко-Католицької Церкви, що «нагадує царські і йосифінські катування». Гаспаррі наголошує, що діяти таким чином «у жодному разі не пасує урядові такої католицької держави, якою є шляхетна Польща!»³⁵, і наполегливо просить його втручання: «отже, прошу Вашої Еміненції звернутися до відповідних відділень кабінету пана президента Польської республіки, чия глибока і щира вірність Католицькій Церкві вдихає у Святішого Отця добру надію на щасливе вирішення цієї болючої проблеми»³⁶. Архієпископ зустрівся з президентом, і, щоб переконати в необхідності поживалення дій уряду, говорить, що «якби він був на місці Шептицького, то негайно в'їхав би до Польщі і добрався б до єпископського престолу навіть без згоди уряду»³⁷, на що президент, усміхаючись, відповів, що в такому випадку не зміг би бути прийнятим.

Монс. К'ярло, секретар-аудитор Апостольського нунція Лаурі, передає для Гаспаррі інформацію, отриману від кардинала Каковського про те, що пан Лорет, радник польського представництва при італійському уряді повідомив, що монс. Шептицький у пастирському листі, написаному українською мовою, використав вислови, які можна тлумачити по-різному. Кардинал, проте, особисто не читав цього листа, тому не може перевірити, наскільки твердження польського дипломата є правдивим. Потім, за переконанням монс. К'ярло, кардинал Каковський вважав не зовсім правдивими і навіть іронічними слова французькомовного тексту: «*Comme toujours et partout je laisse donc aujourd'hui aussi toute politique de coté, je ne veux*

³⁵ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 37. Лист Державного секретаря кардинала Гаспаррі до варшавського кардинала Каковського від 17.08.1923.

³⁶ Там само.

³⁷ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 65. Лист монс. К'ярло до Державного секретаря кардинала Гаспаррі від 20.08.1923.

pas parler de politique ni dans un sens politique». Він насправді був переконаний, що особливо у Америці, монс. Шептицький діяв як політик і, перш за все, як політичний противник Польщі.

Монс. К'ярло спокійно, але чітко продовжує: «Я тоді дозволив собі зробити скромне і шанобливе зауваження Його Емінінції, що навіть якби монс. Шептицький проводив у Америці антипольську політику, то це було б ще до рішення Ради Амбасадорів 15 березня цього року, коли, принаймні на думку русинів, галицьке питання ще могло вважатися *sub judice*. Мені здається, що найвигідніше для спокою в Галичині, забути старе і зосередитися на нинішніх формальних обіцянках»³⁸, про які зі щирістю згадує монс. Шептицький у пастирському посланні до єпископа, і які зараз набувають особливої важливості, враховуючи те, як вони зроблені, і місце, де це було написано.

Державний секретар був поінформований про ситуацію також і польським послом, який вважає, що його уряд, дозволивши повернення Митрополита до Львова, робить виключно послугу Папі. Кардинал Гаспаррі признається Перловському, що втайні надіявся на позитивне вирішення, тому що Митрополит продемонстрував як урядові, так і всій країні свою добру волю. І, зрештою, не варто брати до уваги нову редакцію пастирського листа. Текст, один раз узгоджений і схвалений, більше не підлягає обговоренню, інакше з часом проблеми роздуваються і не вирішуються. У цьому пункті Перловський погоджувався, проте не відступав і наполягав, що «було б краще пролити світло і зіграти на незгоді польського населення щодо повернення Митрополита»: якби все те, що було стведжене навіть нунцієм Лаурі у Варшаві, ось тоді би *fait nouveau*, тобто мотиви громадської безпеки, набули б значнішої ваги, «тому Ватикан може підозрювати, що польське посольство не надає

³⁸ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 65-66. Лист монс. К'ярло до Державного секретаря кардинала Гаспаррі від 20.08.1923.

Папі об'єктивної інформації про події, що відбуваються»³⁹.

З архівних матеріалів випливає інша, значно витонченіша, але не менш значуща мотивація заборони польського уряду Митрополитові повертатися до Львова на свій єпархіальний престіл: «[...] повернення руського митрополита, який був великим ворогом від часу, коли Рада Амбасадорів нарешті сказала своє останнє слово, не хотіли дозволити до моменту призначення нового латинського архієпископа Львова, тому що, на думку уряду, в умовах такого складного історичного моменту, коли Галичина переживає особливо важкий історичний період, присутність у Львові тільки капітульного латинського Вікарія була б недостатньою»⁴⁰.

Із неважливих, на перший погляд, формальних розбіжностей між польським урядом і Святим Престолом за короткий час виникли непорозуміння, позначені взаємними звинуваченнями. Велося активне листування між Державним секретаріатом та Апостольськими нунціатурами у Варшаві і Відні⁴¹, з якого можна зробити такі висновки: на початках *affaire* поляки насправді хотіли, застерігаючи, можливо, навіть налякати, і тому погрожували Митрополитові. І тільки заради вигоди прийняли первісні умови його повернення в Галичину. Згодом переглянули свої рішення. Святий Престол, навпаки, раз схваливши пастирського листа, більше не бачив причини для втручання у внутрішні справи⁴².

³⁹ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 295. Дуже конфіденційний лист (п. D.I. 2270/23), посла при Святій Столиці Перловського до Міністерства закордонних справ і до міністра віросповідань та освіти від 19.07.1923.

⁴⁰ ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 48, f. 89. Лист нунція Лаурі від 24.06.1923 до Державного секретаря кардинала Гаспаррі.

⁴¹ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 48- 49-50.

⁴² ASV AES (1923-1934), Pos. 39-40, fasc. 49, ff. 53-55. У звіті отця Дженоккі, який титулований «Перловський і Шептицький», призначений монс. Ф. Боргуджіні-Дука, секретарю з питань надзвичайних ситуацій при Ватикані, підкреслюється вороже ставлення польського уряду, який «не може вимагати від Святої Столиці ще на одне прохання більше, аніж у попередній домовленості між двома сторонами, аж до того часу, поки Шептицький не виїде з Риму. Тут не говорю про підписання декларації політичної, але про пасторальне послання [...]».

**Митрополит Андрей залишає Відень.
Арешт і ув'язнення**

Митрополит Андрей, усвідомлював, що коли до 24 серпня, тобто до закінчення строку чинності візи, він не покине Відня, йому її в жодному разі не продовжать. Тому, 22 серпня о 12.30, ще недужий, у лікарняному автомобілі їде на залізничний вокзал, звідки у спальному вагоні поїзда відправляється до Польщі⁴³. Його супроводжує священник, «один з найінтелігентніших і активних»⁴⁴, – о. Олександр Ковальський⁴⁵.

Вирушають о 14-й годині. Під'їхавши до прикордоння з Польщею, Митрополит відправляє телеграму президентові Войцеховському, в якій повідомляє про своє бажання зустрітись⁴⁶. Вночі, десь коло 22 години, на станції Дзедзіце, що на межі з Чехословаччиною, з розпорядження уряду, місцева жандармерія і залізнична поліція блокують потяг і заарештовують Шептицького і Ковальського. Їх, у відчепленому від їхнього поїзда вагоні⁴⁷, скеровують до

⁴³ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 79. Лист єпископа Коциловського до варшавського нунція Лаурі від 29.07.1923.

⁴⁴ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 43-44

⁴⁵ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 48-49; М.Г. Марунчак, *op. cit.*, С. 39.

⁴⁶ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 79. Лист владики Коциловського до варшавського нунція Лаурі від 29.08.1923 р., в якому він цитує телеграму Шептицького до президента Польщі: «Президенте Войцеховський – Варшава. Було у мене бажання, після повернення, від широго серця висловити особисто пану Президенту мою повагу, – нещасливо вертаюся, дуже важко хворий – сильне запалення судин, і я є зобов'язаний залишатися в ліжку щонайменше ще один місяць. Незважаючи на паспорт, мене затримано на прикордонному вокзалі. Прошу дозволу, щоб я міг поїхати до Львова, звідки по одужанню поїду до Варшави. Висловлюю своє прохання. Прошу моє висловлене прохання передати властям. митрополит Шептицький».

⁴⁷ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 48-49; Див. Sulla vicenda dell'arresto del Metropolita vedi la nota 1086, *Kniga bytija moego*, t. III. Documents, p. 533; Див. М. Klachko, *Podróż metropolity Szeptyckiego*,

Варшави.

До Катовіц прибули о 10-й ранку 23 серпня. Тут Шептицького і Ковальського знову обшукали і затримали до нових розпоряджень. Наступного дня, по обіді, вислана з Варшави делегація знову перевіряє їхні паспорти і повідомляє Митрополита, що йому не тільки дозволено їхати до Львова, а навіть зупинятися, як він про це просив, у Західній Галичині. Того ж самого дня Митрополита відвідує апостольський адміністратор Катовіц монс. Аугуст Гльонд⁴⁸. Внаслідок цього Шептицький і Ковальський були перевезені до Познаня і залишені під наглядом⁴⁹ у монастирі Сестер Милосердя св. Вінкентія, що на вулиці Довгій.

Як повідомила варшавська делегація, Митрополит «не є ні заарештований, ні інтернований, а цілком вільний у Познані!»⁵⁰. Повторюючи ці слова, греко-католицький єпископ Коциловський проголошує єдиновірний висновок, який можна було зробити: «I, отже, екзил... (sic!)» і добавить: «Газети, захоочувані урядом, наполягають на тому, що

S. 166; B. Procko, *Sheptyts'kyj, and Ukrainians in the United States // Morality and Reality...*, pp. 358.

⁴⁸ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 80. Лист Коциловського до Апостольського нунція Лаурі від 29.08.1923 р. Август Гльонд народився 05.07.1881 р. в Бжиковіце. Захопившись духовністю о. Івана Боско, вступає до семінарії в Італії. В 1896 р. закінчує семінарію і розпочинає навчання в Григоріанському університеті в Римі. По закінченні повертається до Польщі і, 23.09.1905 р., висвячується. 03.01.1926 р. висвячений на єпископа. В тому ж році стає кардиналом і примасом Польщі. Помер 22.10.1948 р. Див. *Encyklopedia Katolicka*, t. VI. Lublin 1993, kol. 1088-1090.

⁴⁹ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 75. Лист нунція Лаурі до кардинала Гаспаррі від 30.08.1923 р. «Я вам не розповідаю, Ваша Ексцеленціє, подробиці затримання (то є слово, яке більш підходить в даному випадку) монс. Шептицького на кордоні польським і його насильну подорож до Познаня, де він повинен був примусово безперервно перебувати під наглядом урядового агента, не дивлячись на важкий стан свого здоров'я».

⁵⁰ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 80. Лист єпископа Коциловського до варшавського нунція Лаурі від 29.08.1923.

Митрополит сам, з власної волі обрав Познань місцем перебування!»⁵¹. Під час співбесіди з міністром Керніком, єпископ Коциловський на основі фактів висловив незадоволення тим, що Митрополит знаходиться під поліційним наглядом. Проте Кернік повідомив для преси, що в Познані Шептицький тішиться максимальною свободою⁵².

Неочікуваним виявився епілог: Митрополит заявив, що «він виїхав із Відня після того, як отримав дозвіл віденської Нунціатури»⁵³ і «усе, що польський уряд вимагав від нього, він виконав до найменших подробиць»⁵⁴. Отже, кожен його крок був схвалений як Нунціатурою, так і державою. Шептицький не чинив нічого опозиційного чи провокаційного, навпаки, завжди наполегливо шукав шляхів до діалогу з владою.

Зі Львова приїхав його особистий лікар Мар'ян Панчишин⁵⁵, який констатував хворобу. Пан Гвоздецький, адвокат, скерований галицькими прихильниками, висловив народну підтримку і солідарність⁵⁶; приїхав також його рідний брат, отець ігумен Климентій⁵⁷, який разом з отцем

⁵¹ Там само.

⁵² ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 171, арк. 58-69 // *Церква і суспільне питання*. Т. II, Листування. Митрополит Андрей Шептицький: *Життя і діяльність. Документи і матеріали (1899-1944)*..., С. 750-751.

⁵³ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 80. Лист єпископа Коциловського до варшавського нунція Лаури від 29.08.1923.

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Мар'ян Панчишин народився 1882 р. в Західній Україні. Особистий лікар Митрополита, співзасновник разом із Шептицьким лікарні у Львові. Помирає 1943 р. у Львові. ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 81. Лист єпископа Коциловського до варшавського нунція Лаури від 29.08.1923.

⁵⁶ Див. "Słowo Polskie", п. 35 (49), 2.09.1923.

⁵⁷ Климентій Шептицький народився 17.11.1869 р. в Прилбичах на Яворівщині. По закінченні навчання на юридичному факультеті в Кракові був обраний львівським депутатом до парламенту у Відні. В 1911 р. У 40-річному віці вступає до бенедиктинців в Німеччині. Пізніше вивчає богослов'я в Інзбруку аж до 1917 р. 28.03.1915 р.

Ковальським заопікувався Митрополитом протягом усього часу його перебування в Познані. Двічі на тиждень його відвідував монс. Карло К'ярло, секретар Апостольського нунція Лаурі, який інформував його про все, що відбувалося між Святим Престолом і польським урядом⁵⁸. Сам нунцій, як тільки-но дозволяли дипломатичні обов'язки, поспішав, щоб обійняти Митрополита; щоденно, зрештою, між монастирем Сестер Милосердя, Святим Престолом та Нунціатурою відбувався обмін телеграмами, тому що Ватикан не бажав залишати Митрополита самого в такий важкий момент, як фізично так і морально, і він був вдячний за увагу і за значну підтримку, які його зворушували.

Уся ця справа зацікавила також і примаса Польщі кардинала Едмунда Дальбора⁵⁹, до якого звернувся єпископ Пшездзецкий з пропозицією написати пастирського листа до поляків латинського обряду, що мав би заспокоїти громадську думку, яка виступала проти повернення Митрополита на його престол, і виробити шляхи до мирного співжиття поляків та українців⁶⁰. Кардинал Дальбор, кардинал Каковський, варшавський архієпископ і єпископ Маньковський з Кам'яця стверджують, що уряд не мав жодного права перешкоджати єпископові у виконанні його єпископських обов'язків у

висвячений в Крижівцях (Югославія) єпископом Діонісієм Нар'яді і вступає до Чину Студитів в Уневі. В 1947 р. затриманий агентами КГБ. Помирає на Сибіру в 1951 р. У 2001 р. канонізований у Львові. Див. А. Babiak, *Les nouveaux martyrs...*, pp. 115-118.

⁵⁸ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 50, f. 34; М. Г. Марунчак, *op. cit.*, С. 44.

⁵⁹ Едмунд Дальбор народився 30.10.1869 р. Навчається в університеті в Мінстері. Далі продовжує навчання в семінарії в Гнезно і в Римі. Висвячений 25.02.1893 р. Папа Бенедикт XV 30.06.1915 номінував його архієпископом Гнезна і Познані. 15.12.1919 р. стає кардиналом. Помирає 13.02.1926 р. Див. *Encyklopedia Katolicka*, t. III, Lublin 1985, kol. 976-977.

⁶⁰ ADS V, Corrispondenza, p. 231. Єпископ Пшездзецкі до кардинала Дальбора, Седлце 16.07.1923.

власній єпархії. І, до того ж, висловлюють незадоволення поведінкою, що скомпрометувала Польщу на міжнародній арені⁶¹.

Дальбор, в одному з листів до Державного секретаря Гаспаррі, говорить про стан здоров'я Митрополита, який за словами медиків, не зможе покинути шпиталю скоріше, як за чотири тижні. Незважаючи на свій важкий фізичний стан, він завжди знаходить слова поваги і вдячності медичному персоналові, високо оцінюючи його професійність і милосердя. Кардинал висловлює переживання і біль за труднощі, які був змушений перенести Митрополит, повертаючись до Львова, і підтверджує, що звертався до президента Республіки з проханням втрутитися через уряд і Міністерство закордонних справ для вирішення справи і опублікування пастирського листа без наступних перешкод⁶².

Тим часом уряд через своїх емісарів робить тиск на Митрополита, щоб він висловив свою вдячність президентові Войцеховському і присягнув на вірність польській державі⁶³. Апостольський нунцій у Відні монс. Сибілія надсилає телеграмою повідомлення Апостольському нунцію у Варшаві монс. Лаурі, що Митрополит, ще до закінчення терміну візи, як тільки покращиться стан здоров'я, охоче відправиться з привітанням до президента. Тим часом польська нунціатура доручає кардиналові Каковському підготувати для цього ґрунт і супроводжувати Шептицького під час візиту⁶⁴.

Кардинал пише Державному секретареві Гаспаррі, що у Спалі зустрівся з президентом і під час розмови знову просив

⁶¹ M. Mróz, *Katolicyzm na pograniczu. Kościół katolicki wobec kwestii ukraińskiej i białoruskiej w Polsce w latach 1918-1925*. Toruń, 2003, S. 97; P. Mańkowski, *Pamiętniki*, t. III, Warszawa, 2002, S. 340.

⁶² ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 86. Лист кардинала Дальбора до кардинала Гаспаррі від 10.11.1923.

⁶³ M. Mróz, *Katolicyzm na pograniczu...*, S. 98.

⁶⁴ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 16. Телеграма від 08.08.1923.

його посприяти поверненню Митрополита до Львова; для оправдання дій Кабінету міністрів, дозволив собі додати, що попередня цензура у Польщі не існує. Процедура польського уряду, так би мовити, не може вважатися заборонаю друкувати пастирського листа владики Шептицького, а лише запобіжною мірою для отримання від Прелата формальних гарантій утримання від різних форм пропаганди, шкідливої для безпеки держави в майбутньому⁶⁵.

В одному з наступних повідомлень Каковський запевняє, що зробив усе можливе для того, щоб президент Республіки прийняв Митрополита і в такий спосіб задовільнив бажання Святішого Отця, і виразно показує, як уся справа спричинила непорозуміння, адже Шептицький, який прибув у прикордоння несподівано, заявив про свій намір продовжувати поїздку далі прямо до Львова, не заїжджаючи до Варшави.

Під час зупинки в Катовіцах, монс. Гльонд мав розмову з Митрополитом, яку переказано у листі до Каковського: «Митрополит хотів продовжувати шлях до Львова, але коли його затримали, змушуючи їхати спочатку до Варшави, він двічі телеграфував президентові Республіки, мовлячи, що дуже хотів заїхати до Варшави, але хвороба цього йому не дозволила»⁶⁶. Далі додає, що ці деталі, повідомлені монс. Гльондом, співпадають з інформацією урядовців і робить висновок, що митрополит Шептицький по-своєму зрозумів вказівку і намір Святішого Отця, і замість того, щоб їхати до

⁶⁵ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 38-39. Лист кардинала Каковського до кардинала Гаспаррі від 20.08.1923 р. «В тім самім часі, щоб пояснити дії кабінету Міністрів, дозволю собі зауважити, що цензура превенційна як така не існує в Польщі. Підхід польського уряду строго кажучи, не повинен розглядатися як заборона публікації пастирського послання Шептицького, а скоріше як міра обережності, яка має на меті отримати від Прелата обіцянку, і гарантувати, що в майбутньому він буде формально утримуватися від шкідливої пропаганди щодо безпеки держави».

⁶⁶ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 50, ff. 29-30. Лист кардинала Каковського до кардинала Гаспаррі від 29.08.1923.

Варшави, відправився в напрямку Познані: «Не приховую від Вашої Емінінції, що поведінка монс. Шептицького, який намагається скористатися аудієнцією з президентом, отриманою при моєму сприянні відповідно до бажання Святішого Отця, – зачіпає мене особисто і ставить мене в невідгідну ситуацію по відношенню до самого президента і уряду, тому що, коли монс. Шептицький почувався достатньо здоровим, щоб їхати до Познані, то цілком спокійно (таким самим чином) міг би направитися і до Варшави. [Дикларую]: для того, щоб залагодити цю справу, я двічі зустрічався з міністром закордонних справ і зробив усе можливе, щоб переконати депутатів вплинути на уряд, аби веління і бажання Святішого Отця про примирення були виконані. Можливо, мої старання не дали бажаних плодів»⁶⁷. Як розуміти цей документ? Можна припустити, що дехто з польських ієрархів схилився до політичної влади, – хто приховано, а хто і цілком відкрито, – підкоривши цьому злу принципи честі, солідарності і єпископської колегіальності навіть із наступником Петра.

14 серпня 1923 р. Політичний комітет при Раді міністрів вирішує, що Митрополит повинен зробити візит президентові і пояснити в очах громадської думки причину свого перебування в Познані не як інтернованого, але тому, що сам свідомо обрав цей населений пункт для перебування на час лікування⁶⁸. Через два дні після цього, кардинал Дальбор пише йому листа, в якому детально, з іронією інформує про обмін валюти для оплати рахунку за проживання⁶⁹.

21 вересня Перемишльський єпископ Йосафат Коциловський⁷⁰ листом підтверджує, що президент

⁶⁷ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 50, ff. 29-30. Лист від 29.08.1923.

⁶⁸ М. Klachko, *Podróż metropolity Szeptyckiego*, S. 167.

⁶⁹ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 1.

⁷⁰ Йосафат Коциловський народився 03.03.1876 р. в Пакошівці біля Сянока (Польща). В 1895 р. стає австрійським солдатом і вчиться на офіцера З 1901 р. по 1907 р. вивчає філософію і богослов'я в Римі. Висвячується 09.10.1907 р. і стає віцекеректором семінарії в Станіславові. 02.10.1911 р. вступає до Чину отців Василіян у Львові. 23.09.1918 р. стає

Войцеховський обрав місцем зустрічі 4 жовтня не Варшаву, а свою літню резиденцію у Спалі. Радить добитися в губернатора міста офіційного дозволу покинути Познань і лише тоді їхати на зустріч. Це застереження беззаперечно підтверджує, що Митрополит насправді був силоміць затриманий, на противагу заявам про те, що буцімто хотів навіть оплатити своє проживання⁷¹.

У дипломатичних архівах не знаходимо жодних записів розмови з президентом, що тривала близько десяти хвилин. Польська преса повідомляє, що Шептицький покорився, заявивши: «[...] як польський громадянин, відчуваю обов'язок бути вірним польській державі і її справі [...]»⁷².

До важкохворого Митрополита президент проявляє надзвичайну милість, як це впливає з листа Апостольського нунція у Варшаві, адресованого кардиналові Гаспаррі: «[...] отримана на прохання аудієнція відбудеться наступного четверга на президентській віллі у Спалі, куди з Варшави спеціально їде президент Республіки, щоб задовільнити бажання руського Митрополита, через особливий стан його здоров'я обравши для візиту замиську віллу у Спалі, замість президенських палат Бельведер у Варшаві»⁷³. Щоб доїхати до найближчої залізничної станції, Митрополитові була надана карета Червоного Хреста, а до вокзалу за ним приїхав посланий президентом автомобіль, який привіз його до вілли, на яку він в'їхав уже на кріслі-кареті, придбаному спеціально для цієї нагоди. Після закінчення візиту повертається на станцію, щоб продовжити подорож до Львова чи, залежно

перемишльським єпископом. 21.09.1945 р. затриманий польськими комуністами і переданий агентам НКВД. 17.11.1947 р. ув'язнений, помирає в Києві. 27.06. 2001 р. оголошений Блаженным у Львові. Див. А. Babiak, *Les nouveaux martyrs...*, pp. 129-141; *Encyklopedia Katolicka*, t. IX, Lublin 2002, kol. 272-273.

⁷¹ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 1.

⁷² Див. "Gazeta Warszawska" del 4.10.1923, p. 11; "Kurier Polski" del 5.10.1923, p. 5; "Naprzód" del 6.10.1923, p. 7.

⁷³ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 50, ff. 38-39. Лист Апостольського нунція Лаурі до кардинала Гаспаррі від 28.IX. 1923.

від обставин, до Перемишля, а вже звідти, в автомобілі – до Львова. Єпископ Коциловський на той час уже був у Львові і готував усе необхідне до приїзду Митрополита.

Апостольський нунцій Лаурі, згадуючи в листі до кардинала Гаспаррі візит Митрополита до президента, зауважує, що в газетах про це не було подано жодного коментаря, окрім простої інформації: «[...] отже, справа на сьогодні завершилася досить задовільно». Повідомляє, що цей візит відбувся 3 жовтня і що, судячи з вигляду, Митрополит «дуже страждає» і «йому важко стояти на ногах, бо спирається на палицю»⁷⁴.

Існують цілком протилежні інтерпретації результатів візиту. Для Святішого Отця і монс. К'ярло візит Митрополита до президента здобуває особливого значення, бо в ньому уряд хотів бачити мовчазне, але в той же час значуще признание того, чого бажав досягнути від пастирського листа»⁷⁵, проте інші, як, наприклад, міністр закордонних справ Андріч, вважали цей візит малозначущою формальністю.

Більшість польських газет вишукувала будь-який спосіб для применшення результатів місійної праці Митрополита поза межами єпархії, наголошуючи, що його арешт був цілком правомірним, тому що Шептицький в'їхав до Польщі без дозволу уряду, а лише з дозволу Ватикану, і саме цей факт став для уряду мотивом арешту. Інші писали, що міністр зовнішніх справ Сікорський «[...] дозволив йому вступити у Польщу, але міністр Гльонбінський видав наказ про арешт з затриманням в одному з монастирів, тому що цією поїздкою Митрополит діяв проти Польщі»⁷⁶.

Католицька преса в цілому, і навіть закордонна, засудила цю, спрямовану проти митрополита Шептицького, кампанію,

⁷⁴ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 50, ff. 41-42.

⁷⁵ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 23-27. Лист монс. К'ярло з Варшави до кардинала Гаспаррі від 21.07.1923.

⁷⁶ Див. «Канадійський Українець», 01.09.1923 р.

дереговану польським урядом⁷⁷.

Дуже важливими є дві точки зору на це питання, висвітлені у польській пресі: урядова і опозиційна. Так, «Gazeta Poranna» опубліковує інтерв'ю з міністром виховання і внутрішніх справ Гльонбінським, який стверджує: «Митрополит, після своєї поїздки на Захід, постійно проводив проти Польщі ворожу пропаганду на підтримку віденського уряду Євгена Петрушевича. Його неочікуваний від'їзд до Відня означав для Польщі спротив волі Варшави і, можливо, навіть, волі Ватикану. Уряд Польщі зобов'язаний, в інтересах громадського порядку і самої Церкви, перервати його поїздки до Львова і примусити тимчасово затриматися у Познані»⁷⁸.

У газетах лівих партій і, навіть, право-екстремістських, навпаки, публікуються статті, що піддають гострому контролю ставлення уряду до Митрополита, затаврувавши як антиконституційне⁷⁹, поскільки він не був підсудним, і жоден трибунал Республіки офіційно не виносив йому вироку. З іншого боку, як писав монс. К'ярло, його не могли б засудити через відсутність підстав, що підтверджували б некоректну поведінку, «тому що Шептицький проводив пропагандистську діяльність на шкоду інтересів Польщі ще до того, як Рада Амбасадорів у Парижі вирішила, що Галичина стане частиною польської території»⁸⁰.

Ця заява, подана таким авторитетним джерелом як монс.

⁷⁷ Див. L'Agence Ruskulta à Vienne, 25-30.08.1923; Bulletin: *journal de Genova*, 28.08.1923; Bulletin: *la mission catholique suisse à Fribourg*, 7.09.1923; *La liberté*, 28.08. 1923 ; *La croix*, 4.09.1923; *Popolo Romano*, 29.08.1923.

⁷⁸ Див. Il Giornale del 14.09.1923.

⁷⁹ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 50, f. 7. Телеграма монс. К'ярло з Варшави до кардинала Гаспаррі від 6.09.1923. Da Cifra N. 38 «Преса, та зовнішні партії сильно демонструють своє невдоволення щодо відношення уряду до справи Митрополита, кваліфікуючи його, як антиконституційне».

⁸⁰ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 32-33. Лист монс. К'ярло з Варшави до кардинала Гаспаррі від 14.09.1923.

К'ярло, мала б остаточно припинити будь-які дискусії, давши, нарешті, справедливу оцінку поведінці Митрополита, який турбувався виключно визнанням права на повагу і незалежність пригнобленого народу. Та сталося не так: у польській громадській думці і між членами уряду не бракувало тих, хто в різний спосіб демонстрував спротив, якщо не ненависть, до Шептицького, вважаючи його «зрадником і ворогом Польщі»⁸¹ і головною причиною братовбивчої війни 1918-1919 рр. у Галичині. Його повернення на батьківщину викликало в них реакцію злоби і протестів.

Знаходяться, проте, також і ті, що зважують події інакше. Коли Товариство «Захисники Львова» звернулося до «Легіонерів 1863» (прибічників маршала Пілсудського) для створення спільного фронту проти повернення митрополита Шептицького до Львова, то легіонери відмовилися, очевидно, з політичних мотивів, вважаючи, що не було жодної причини для опору поверненню Митрополита⁸², оскільки дозвіл йому офіційно дало польське посольство при Ватикані.

Знаходимо ще інше підтвердження атмосфери протистояння та ненависті, що переповнила всі рівні польського суспільства проти Митрополита Шептицького, передане словами представника міністерства у справах Церкви Андріча, переказаних монс. К'ярло: «[...] скажу вам щиро, що не йдеться стільки про те, щоб там (у Львові)

⁸¹ Так подає "Ilustrowany Kurjer", Краків, 26.08.1923. Частина цієї статті перекладено на французьку мову і передано до Варшави Апостольському нунцієві Лаурі. Див. ASV, Arch. Nunz. Varsavia, 223, ff. 590-591.

⁸² ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 76. Лист монс. К'ярло до кардинала Гаспаррі від 30.08.1923 р. Є очевидним, як закінчиться польсько-український конфлікт (1918-1919). До конфлікту Митрополит для поляків ще не є декларований ворог польської держави. У Львівських архівах знаходимо чимало листів, прохань, запрошень, які підтверджують існуючі зв'язки між Шептицьким і різними польськими організаціями: «Легіонери 1863 р.», «Асоціація резервістів», «Асоціація комбатантів Інвалідів» і «Польський Червоний Хрест».

заспокоїти душі, а тут (очевидно, що говорив про членів Кабінету [Варшави]): повірте. Сказав, що коли між ними іде розмова про монс. Шептицького, червоніють від злості і аж бризкають піною з рота (sic!)»⁸³. Монс. К'ярло, у відповідь на таку несподівану заяву Андріча, повівся у рамках своєї дипломатичної компетенції, «[...] що пастирське послання Архієпископа, і плюс візит до пана президента мали би бути більше, ніж достатніми, щоб розквитатися зі значно стійкішим опонентом. Але пан Андріч, який багато разів відверто говорив мені, що був особисто переконаний у моїх здібностях зважувати, підкреслив, що уряд не задоволений змістом пастирського листа перш за все тому, що в ньому не бачив безпосереднього звернення до влади польського уряду і особливо тому, що в ньому була фраза *“en cas de contraste entre la loi de de Dieu et les lois humaines il faut obéir à Dieu plutôt qu'aux hommes”*»⁸⁴.

Митрополит Шептицький має на увазі закон природний, який є джерелом, що надихає цивільну владу, яка діє на його основі. Переконано нагадує, що коли цивільна влада чинить проти закону Господнього чи природних законів, потрібно слухатися Бога, а не людей. Він вважає беззаперечним закон Господній, в той же час не занедбує обов'язків, які диктують цивільні закони і, в силу цієї переконаності, виробляє свою зрозумілу, чітку, об'єктивну пастирську юриспруденцію, покликану втілитися в нову політичну ситуацію. Церква у своїй науці нагадує, що цивільні закони не зобов'язують у совісті, якщо протирічать природним законам, і признає право совісті на заперечення так само, як і обов'язок непослуху в ім'я послуху вищим законам. Церква вважає, що втручання християн у громадське життя, коли аргументи

⁸³ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 28-29. Лист монс. К'ярло до кардинала Гаспаррі від 19.07.1923.

⁸⁴ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 28-29. Лист монс. К'ярло з Варшави до кардинала Гаспаррі від 19.07.1923 (у випадку розбіжностей між законом Божим і законами людськими, треба радше підкоритися Богові, а не людині).

торкаються природних законів (захист прав принижених, юстиція у міжнародних відносинах, захист життя і родини, свобода віросповідання і виховання), не є насадженням певних норм, а є закодоване в серці людини.

Монсенйор К'ярло оправдовує Митрополита, говорячи, що було цілком прийнятним те, що він, коли говорив усім владним структурам про таємну місію, робив виняток у випадку протиріччя між людським і Господнім законом, тим більше, що цитував слова, взяті з Святого Письма. Пан Андріч обурюється, що сама думка про те, що польський уряд нібито здатний виробляти закони, що протирічать Божим, є образливою для самого уряду: такі припущення і сумніви виставили б його в негативному світлі в очах українського народу. І тому уряд хотів, щоб звинувачувальна фраза була видалена з пастирського листа⁸⁵.

Митрополит завжди і надалі твердо дотримується цієї позиції у своїх проповідях і свідченнях, незважаючи на зміни режимів на своїй землі: спочатку радянський, згодом – німецько-нацистський і потім знову радянський⁸⁶. Праведність його поведінки живилася чистотою сумління і християнською наукою, що принесли йому всезростаючу владу не лише на полі моралі, але й політики.

Віруючі українці Галичини і діаспори та члени тимчасового уряду Петрушевича у Відні противилися такому стану речей. Преса критикувала поведінку польського уряду, оцінюючи її неприйнятною, захищаючи Митрополита, вимагаючи його звільнення без жодних умов і повернення в

⁸⁵ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 28-29. Лист монс. К'ярло з Варшави до кардинала Гаспаррі від 19.07.1923.

⁸⁶ Послання Шептицького, *До священників* // in LAeV LII: 9-10 (Львів, вересень-жовтень 1939): «Ми підкоримося владі, будемо законопослушні доти, доки це не буде суперечити законам Божим»; Пастирський лист: *До Українського народу* від 1.07.1941; Див. Н. Stehle, *Sheptyt'skyi and the German Regime* // *Morality and Reality...*, pp. 127-135; Див. А. Babiak, *Le Métropolitain André Cheptytskyj et les synodes...*, pp. 308-316.

єпархію. Численні українські організації направляють листи протесту у компетентні органи з вимогою його звільнення і дозволу на повернення до Львова⁸⁷.

Український єпископат⁸⁸, головним чином в особі єпископа Коциловського, узяв на себе важке завдання передавати домагання священників і вірних, бути зв'язком між нунціатурою та урядом. Монс. К'ярло повідомляє, що 23 серпня під вечір отримав телеграму від головного греко-католицького вікарія з Львова отця Бачинського, який «в ім'я духовенства і вірних», просить звернутися до уряду, щоб посприяти хворому Митрополитові Андрею, якого затримано в Дзедзіце і він чекає на дозвіл продовжувати шлях до Львова⁸⁹.

«Kurier Polski» і «Nowa Reforma», газети опозиції, пишуть, що між Митрополитом і урядом укладено угоду, відповідно до якої він зобов'язаний листовно звернутися до своїх вірних, щоб заспокоїти політичну ситуацію і запевнити свою лояльність до держави. Насправді не було жодної угоди щодо змісту листа ніби тому, що, за переконаннями урядовців, він виступив на підтримку незалежності Східної Галичини⁹⁰. Ця преса, зрештою, дотримувался, що арешт не був правильним кроком, бо, в результаті, моральний авторитет Шептицького в Греко-Католицькій Церкві і серед його народу тільки зміцнів, а уряд опинився в незручній ситуації⁹¹.

Коли Шептицький вже був у Львові, «Канадійський Українець», опираючись на офіційне повідомлення Курії, у статті під назвою «Після повернення Митрополита», пише: «[...] його поверненню передувала дипломатична війна між Ватиканом і польським урядом; уже при попередньому уряді

⁸⁷ Див. «Мета»; «Нива»; «Нова Зоря», 1923.

⁸⁸ Див. Biblioteka PAN a Cracovia, sygn. 4144, ff. 100-104.

⁸⁹ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 66-68. Лист монс. К'ярло з Варшави до кардинала Гаспаррі від 19.VIII.1923.

⁹⁰ Див. Бібліотека PAN в Кракові sygn. 4144, ff. 100-104.

⁹¹ Див. «Канадійський Українець», п. 49, 1923. Комунікат Митрополичої канцелярії повністю поміщений Львівською газетою // «Słowo Polskie», п. 35 (49), 2.09.1923.

прем'єра Сікорського нинішній Міністр виховання і внутрішніх справ Гльонбінський хотів модифікувати угоду і зобов'язати Митрополита підписати документ, в якому той признав би «власні помилки» і засудив би свою попередню поведінку. Святий Апостольський Престол не погодився з цією модифікацією, затверджуючи попередню домовленість щодо змісту Листа, і підтвердив, що Митрополит мав повне право повернутися до Львова у свою Архієпархію. Його візит до польського президента носив чисто формальний характер, і заява про лояльність не виходила за рамки змісту пастирського листа»⁹².

Зміст Митрополичого листа не був опублікований повністю, тому що, вилучений польською цензурою Львова, був частково надрукований львівською газетою «Słowo»: «Справа з конфіскацією пастирського листа спричинила численні припущення і, заради справедливості, ми констатуємо, що Митрополит, знаходячись два роки далеко від батьківщини, вирішив звернутися до своїх вірних з пастирським листом. Не будучи певним у тому, що польська цензура не дозволить перекручувань, він написав листа у Римі французькою мовою для того, щоб ознайомити спочатку з його змістом Папу, присутнього на той час у Римі українського єпископа Йосафата Коциловського та ректора української семінарії отця Лазаря Березовського. Ці два останні переклали лист українською мовою і Святий Апостольський Престол відіслав його Апостольському нунцію у Варшаві Лоренцо Лаурі для друку і розповсюдження між вірними ще до приїзду їхнього пастиря. Лист, на жаль, не був розмножений, тому що, конфіскований поліцією, був затриманий у редакції»⁹³.

Зміст листа не співпадав із позицією уряду, тому що в ньому не було жодного слова, зверненого до Польщі та польської влади, в той час, як усі добре пам'ятали, що раніше

⁹² Див. «Канадійський Українець», н° 49, 1923.

⁹³ Див. «Słowo Polskie», n. 36 (50), 9.09.1923.

Митрополит робив «широкі декларації» на адресу імператора Австрії чи, тим більше, царя⁹⁴, які були сфальсифіковані в документах, очевидно були сфабриковані таємними польськими та російськими службами⁹⁵.

На думку Апостольського нунція Лаурі, «Рада Міністрів вважала цілком задовільним пастирський лист митрополита Шептицького і тому не заборонила його друкувати. Не бажаючи згодом узяти на себе відповідальність за повернення Митрополита, яке вважалося небезпечним для життя його особи, уряд не хотів дати дозволу, принаймні, у цей момент»⁹⁶.

Дивною була поведінка міністра Андріча, що «[...] безперечно не засудив насильницькі дії уряду, навпаки, шукав способу їх оправдати, мовляв, таким чином створився «відкритий вихід» до умов вигідної модифікації пасторального листа. Публікація цього листа не могла бути здійснена, тому що не можна було допустити нового хвилювання душ, тим більше, що був би однаково зупинений президентом Республіки, щоб не скомпрометуватися перед державою, прийнявши візит митрополита Шептицького, про приїзд якого, – додає міністр, – уряд отримав інформацію тільки після заборони [ним же вчиненої] на опублікування

⁹⁴ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 33. Лист Апостольської нунціятури у Варшаві від 27.07.1923.

⁹⁵ У 1914 року, під час зайняття Львова царськими військами, було знайдено лист, приписаний Митрополитові, в якому він віддає поклін цареві. Монс. Владислав Залеський (1852-1925), Апостольський делегат у Східній Індії, Ватиканський експерт і консултор Східних Церков, у своїх звітах тих часів стверджує: «оцінюючи стиль листа та деякі певні спеціальні вислови, на мою думку, цей лист не є правдивий. Шептицький знав би набагато краще, як його відредагувати. Кажуть, що ця публікація принесе йому великі неприємності і він не зможе показатися у Відні». Див. ASV AES (1914-1917), Pos. 1204-1206, fasc. 494, ff. 56-57.

⁹⁶ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, f. 32. Лист Апостольської нунціятури у Варшаві до кардинала Гаспаррі від 27.07.1923.

листа»⁹⁷.

Вартий уваги лист монс. К'ярло до кардинала Гаспаррі від 27 липня. З якого б боку не аналізувати болюче питання пастирського листа, впливає єдине: польський уряд наполягає на тому, щоб Митрополит виступав за Польщу і, одночасно, звинувачує його в підтримці України. Уряд вимагає від Митрополита зробити єдиний вибір: заявити послух польській батьківщині і, отже, покоритися, саме у той час, коли він заявляє свою солідарність і свою прихильність ідеалам українського народу.

«Учора ввечері до нунціатури приходив монс. [Адольф] Шельонжек від імені п. Міністра виховання і культу, заявляючи про урядове незадоволення тим, що в пастирському листі Митрополита Шептицького відсутня фраза про визнання польського єдиновладдя в Галичині, і тому, поки ця фраза не буде внесена до Листа, Шептицькому не буде дозволено повернутися до Львова, де дуже стривожені польські душі. Монс. Шельонжек не говорив мені про іншу фразу у випадку неспівпадання законів людських із Божими, на які все ж звернув мою увагу п. Андріч в особливий спосіб під час нашої розмови в четвер [...]. Того ж ранку я мав розмову з Міністром виховання і культу, і він сказав мені, що уряд не дуже задоволений пастирським листом митрополита Шептицького. Він уважає його «недостатнім»: там насправді немає жодного слова про Польщу, жодного признання митрополита Шептицького про правомірність польської влади над Галичиною. Там, проте, наголошується на «несправедливих законах», які міг виробити польський уряд, які би спонукали митрополита Шептицького до протесту в формі непідкорення. Він зауважив, між іншим, що на думку Митрополита, Лист повинен був би бути опублікований тільки українською мовою, а не польською»⁹⁸.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 23-27. Лист Апостольської нунціатури у Варшаві до кардинала Гаспаррі від 21.07.1923. Один з

Далі [читаємо в листі Апостольської нунціятури] говорив про велике хвилювання у Львові, через що уряд, не бажаючи брати на себе відповідальності, не може дозволити повернення митрополита Шептицького, якщо він не переконає його змінити Листа, підкорившись бажанню уряду. [...] Взявши до рук текст пастирського листа, я починав його згладжувати в принципових моментах, стараючись підвести їх до форми, що могла б задовільнити вимоги уряду. Не можна думати, щоб не образити уряд безпосередньо, що він вимагав від Митрополита угодних для нього змін, безвідмовного признання, чи чисто уявного польського самовладдя на українській території, єдино для того, щоб отримати задоволення, змусивши цього Прелата, якого вважав за відкритого ворога, принизитися як перед собою, так і перед державою. Бажання уряду мусили мати більш високі і шляхетніші ідеали, які могли бути не чим іншим, як бажанням миру і спокою на галицькій території для добра самих галичан і Республіки в цілому. Отже, переробляючи без застережень емоційність висловлювань Митрополита в пастирському зверненні, вважали за краще прислужитися шляхетній меті примирення душ, аніж відкрито признати владу Польщі над українською територією. Це визнання, насправді, якщо було на користь урядові і галицьким полякам, то аж ніяк не влаштовувало українців, навпаки, могло викликати в них образливе

чиновників Львівського воєводства пішов до генерального вікарія і «[...] і від імені воєводи задекларував про заборону печатання послання Шептицького, тому що воно не є апробоване урядом, як це говорилося у листі від Міністерства, висланому до воєводи. Генеральний вікарій відповів, що пастирські листи від єпископів не мають потреби урядової апробації. Тому він не дає жодних рекомендацій до видавництва, щоб затримати друк послання Шептицького; врешті запитує, чи зміг би він представити у письмовому вигляді заборону на публікацію цього послання. Чиновник обіцяє передати таке побажання від генерального вікарія для воєводи, щоб мати змогу піти до видавництва й уникнути публікації послання».

незадоволення, підсилюване гіркотою розуміння погано приховуваного поляками триумфу. А емоційність Митрополита, підкріплена твердими переконливими аргументами щодо повної підлеглості польській владі та її законам, повинна була, як на мою скромну думку, задовільнити кожну думаючу польську душу і, з другого боку, не могли бути відкинутими, як такі [яка чутливість] українці. [...] Не важко передбачити, що така прямолінійна політика [...] може перетворитися в справжню бурю, нашкодивши польським інтересам в Україні. І ще інше зерно незгоди, вкинуте в галицьку землю, що може зійти злом у зовсім не віддаленому майбутньому.

«Подібне небажання урядом дозволити католицькому єпископові повернутися на свій престол, який, до того ж, у словах пастирського Листа показав себе високоморальним і представ би таким і під час візиту до президента Республіки, до якого прагнув усією душею, зробило би погане враження на добрих католиків, здатних оцінити вартість цінностей і прав Церкви. Я уявив собі, наскільки болючою була ця ситуація для Святого Престолу і Святішого Отця, який один має виключну владу призначати на єпархію чи віддаляти єпископів: ситуація була надзвичайно болючою для Його батьківського серця, оскільки надзвичайно великою була Його любов до Польщі і Його намагання сприяти поверненню до миру і спокою на галицькій території. Повертаючись до заборони друкування пастирського листа, як на мене, є правдивою інформація про те, що уряд, оправдуючи свої дії благородними намірами, перевищив свою владу. Навіть, якщо пастирський лист і не вміщував очікуваної урядом фрази, то і не було в ньому жодної, що могла би образити уряд чи польську державу. Пан Міністр видався мені зніченим, коли я говорив йому про можливі небажані наслідки всієї справи в Галичині, і відповідальність, яку взяв на себе уряд, продовжуючи відмовлятися дати дозвіл на повернення митрополита Шептицького. Нарешті пан Міністр ствердив, що пояснить панові Вітосу і колегам

по Кабінету мої міркування»⁹⁹.

Кілька днів пізніше монс. К'ярло знову пише до Державного секретаря Гаспаррі. Це листування свідчить, наскільки Святий Престол сприймав усю складність ситуації, але не мав конкретної можливості втрутитися у справи цілком внутрішні: «Ваша Емінінціє, ви повідомили мені про те, як боляче сприйняв Святіший Отець заборону цього уряду друкувати пастирський лист митрополита Шептицького. Як і можна було передбачити, ця моя інформація є сумною, в той же час сподіваюся на сильніший вплив на уряд, на здатність досягти якогось доброго результату, достойного втішити світлу душу Святішого Отця. На жаль, мої дії не увінчалися щасливим успіхом, тому мені боляче, якщо цей мій рапорт не несе приємних для Святішого Отця і Вашої Емінінції повідомлень. [...] Не зроблено жодного кроку до позитивного вирішення питання: дуже боляче, що Святіший Отець не почув від уряду жодного слова вибачення чи принаймні чемного пояснення. Прикриваючись мотивом чи умовною небезпекою повернення для митрополита Шептицького, уряд вимагає удосконалення пастирського листа для підпорядкування своїм обмеженим політичним кресленням. З усього видно, що, нічого не роблячи для втихомирення людей (надто, як на мене, перебільшується небезпека незадоволень), виправдовуючи їх збільшення як мотив своєї заборони поверненню Митрополита, по-моєму, уряд поводить ся мов той, хто вимикав світло і нарікав на темінь, і не знаю, доки продовжуватиме так поводитися, але підозрюю, що він намагається нерухомо пересидіти у своїми ж руками виритій траншеї»¹⁰⁰.

Під час усіх цих дипломатичних протиріч, інтриг і

⁹⁹ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 23-27. Лист Апостольської нунціятури у Варшаві до кардинала Гаспаррі від 21.07.1923.

¹⁰⁰ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 32-35. Лист Апостольської нунціятури у Варшаві до кардинала Гаспаррі від 27.07.1923.

політичних спекуляцій, що тягнулися протягом двох місяців літом 1923 року, Митрополит не був самотнім, він міг розраховувати на підтримку Ватикану. Віднайдені і досліджені численні документи різних архівів, численні листи і телеграми, отримані Державним Секретарем Ватикану (кардиналом Гаспаррі) від українців з-за океану, проливають світло на прийняту ним дистанцію від агресивної політики «католицької» Польщі.

В архівах знаходимо численні звернення українців до Святого Престолу втрутитися в цю скандальну справу¹⁰¹, щоб польський уряд припинив чинити перешкоди Митрополитові. Гуманітарні, релігійні і політичні організації і окремі українці були на його боці, солідаризувалися в усіх штормових перипетіях на його шляху, розуміючи, наскільки близькими його серцю були проблеми католицьких і навіть православних громад, бо він робив усе можливе для них¹⁰².

Приїзд Митрополита Андрія до Львова

Трохи фізично зміцнівши, Митрополит, 3 жовтня разом з найближчими співробітниками вирушає з Познаня до Львова. Коли проїжджав Ярослав, його прийшли привітати під час зупинки поїзда єпископ Йосиф Боцян і ректор отець Григорій Лакота¹⁰³. Один день гостював він у Перемишлі в єпископа Йосафата Коциловського, а пізнього вечора 5

¹⁰¹ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 50, ff. 18-22.

¹⁰² AAN: MWRiOP, sygn. 458, ff. 239-244.

¹⁰³ Григорій Лакота народився 31.01.1883 р. в Голодівці на Лемківщині. Висвячується в 1908 р. Навчається богослов'я у Відні, де 1913 р. здобуває докторат. Від 1918 р. по 1924 р. – генеральний вікарій Перемишльської єпархії. Затриманий польськими комуністами і переданий агентам НКВД 09.06.1946 р. до Львова. Депортований у Сибір, де помер 12.11.1950 р. Див. А. Babiak, *Les nouveaux martyrs ukrainiens*, pp. 141-142.

жовтня продовжив подорож і, нарешті, досягає своєї резиденції у Соборі святого Юра у Львові¹⁰⁴.

Його повернення розбудить велику надію і велику бажання до відродження серед духовенства і українського народу, який уже помалу при звичаювався до життя в умовах нового польського режиму¹⁰⁵. Греко-Католицька Церква, розуміючи важливість своєї ролі, взяла на себе важку, але необхідну відповідальність за процес відновлення релігійного й культурного життя для мирного співіснування обох громад: польської та української, – опікуючись соціальними, виховними та релігійними аспектами в їх специфіках та особливостях, відповідно до принципів та навчання християнської доктрини Церкви.

Греко-Католицька Церква відіграла особливу, ключову роль у процесі визрівання в українському народі духу вольності і незалежності, поваги до інших національних культур. У Східній Галичині мирне співіснування української та польської громад натикалося на немалі перешкоди, провоковані відсутністю чітких політичних об'єктивних позицій з боку самих українців щодо незалежності в майбутньому, і з боку поляків проти природних і законних стремлінь українців до незалежності. Цей клімат протиборства був підживлюваний самими політиками з їхніми стратегіями, які не сприяли встановленню мирного співжиття між двома націями, беручи до уваги, що поляки добре розуміли, що українці Галичини могли б бути їхніми надійними союзниками проти небезпеки з боку советського

¹⁰⁴ М.Г. Марунчак, *op. cit.*, С. 44-45.

¹⁰⁵ ААН: MWRiOP, sygn. 928, f. 208. У Звіті від 14.12.1924 р., відредагованому воеводою Львівського воєводства для Міністра віросповідань і освіти, після окреслення кордонів Східної Галичини і повернення до Львова митрополита Шептицького відзначається відмінне ставлення українського духовенства до польської держави. Знаходимо ті самі твердження у звіті воеводи Тернопільського воєводства від 23.01.1925 р. Див. ААН: MWRiOP, sygn. 928, ff. 212-213.

РОЗДІЛ VIII

більшовизму. І навіть в цьому ракурсі не бачили «причини продовжувати довіряти щирості намірів митрополита Шептицького шукати добра для архієпархії, йому довіреної, діяти в згоді з державною владою»¹⁰⁶.

¹⁰⁶ ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 50, ff. 23-24. Thadée Cienski, “Dopo il ritorno del Metropolita”, 15.10.1923.

ВИСНОВКИ

З великою уважністю та обережністю ми працювали над дослідженням важкої пастирської місії митрополита Кир Андрея Шептицького в Європі та на Американському континенті в період між нелегкими 1920 та 1923 роками, відразу після закінчення першого великого світового конфлікту (1914-1918), що залишив у спадок усім народам розруху, страждання, взаємну недовіру, окрім повсюдного беззаконня та зневаження тих, хто поза своєю волею був втягнений у конфлікт і покинутий, опинився під впливом абсолютного крайнього націоналізму й експансіоністських намірів.

Саме така доля чекала на Галичину і греко-католицьку митрополію у Львові, керовану Андреем Шептицьким. Занепад і розпад Австро-Угорської імперії радикально змінив долю землі, яка раптом стала предметом обміну між Польщею та Україною, утруднюючи існування греко-католицької общини, котра була об'єктом латинізації з боку польського духовенства у час, коли її прикордонні межі, а саме землі Східної Галичини, перейшли до польської держави.

Головною метою місії митрополита Андрея Шептицького було показати світові тягар страждань свого народу, з точки зору політичної та релігійної розкриваючи злиденність життя людей, понівечених війною, доведених до відчаю духовною дезорієнтацією Церкви, що опинилася перед небезпекою розчинитися, тобто зникнути під натиском католиків-поляків.

Варто додати, що найновіші знахідки наближають нас до пізнання життя і праці Андрея Шептицького у спосіб більш спокійний, ніж у минулому, коли Львівський митрополит або був занадто возвеличуваний українською стороною, яка бачила у ньому героя-патріота, або сильно був оповитий тінню зрадника, опозиціоніста щодо польського народу, відповідно до необ'єктивної інтерпретації, що не відповідала зразкові особи пастиря, як сказав про нього Папа Іван Павло II під час перебування у Львові 27 червня 2001 року з нагоди пастирського візиту до України: «Як при цьому не згадати

далекоглядну й ґрунтовну пастирську діяльність Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького, справа беатифікації якого ведеться? І сподіваємось одного дня побачити його у славі святих. Треба зробити належне посилення на його героїчну апостольську діяльність, щоб сприймати по-людському незрозумілу живучість Української Греко-Католицької Церкви під час темних років переслідувань»¹.

Як уже згадувалось, історична епоха, в якій випало жити Митрополитові, була періодом невимовних моральних та духовних перешкод, нестабільності, матеріальних нестатків. І все-таки, він продовжував свою пастирську дорогу сміливо, натхненно пророкуючи, ще задовго до відкриття II Ватиканського Собору, про свободу віровизнання та право народів на незалежність, полегшуючи багато терпінь своїх людей і переконано працюючи для виживання Греко-Католицької Церкви в Галичині, не дозволяючи при цьому втягнути себе ні в міжпартійні дискусії, ні у крайній націоналізм.

Щодо цього знаходимо свідчення у «Polski Dziennik Ścisagowski», де згадується, як під час одного прийому на його честь в цьому американському місті, Митрополит Андрей закликав присутніх вносити свою посильну працю для досягнення згоди та примирення між поляками і українцями. Також під час літургійних проповідей у греко-католицькому Соборі св. Миколая у Чикаго закликав вірних забувати про давні незгоди і вчитися мирному співжиттю, пам'ятаючи, що поруч із сиротами-українцями є сироти-поляки, які також потребують їхньої допомоги². В одному з листів він пише: «Мушу також збирати для Білорусії»³. Ці свідчення

¹ Див. *L'Osservatore Romano*, від 28.06. 2001.

² AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 121. Лист конфіденційний польського консульства в Канаді (Монреаль) до Міністра закордонних справ у Варшаві (nr. 234 від 22.09.1922). Польський журнал у Чикаго «Polski Dziennik Chicagoski» пише: «[...] zmienił taktykę i dzisiaj stara się pogodzić Polaków z Rusinami, nawołując by wyrzekli się dotychczasowej zaciekłości [...]». «Metropolita Szeptycki w czasie kazania nawoływał do niesienia pomocy cierpiącym głód polskim i ukraińskim sierotom»; див. AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 118. Конфіденційний лист польського консульства в Канаді (Вінніпер), Nr. 156-T-II – до Міністерства закордонних справ у Варшаві від 06.11.1922.

³ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 179, арк. 8-9.

розкривають його людяність та чутливість і заперечують спрямовані проти нього звинувачення у «вибірковій доброчинності», признаючи при цьому, знову ж таки, що Митрополит протягом усього часу свого єпископства підтримував слабких та обездолених незалежно від національності чи соціального походження.

Людина різносторонньої глибокої культури, поліглот, завжди в курсі політичних, культурних та релігійних проблем свого часу, був невтомним пастирем, сповненим любові та доброчинності як до своїх вірних, так і до тих, хто з мотивів економічних чи політичних покинув батьківщину та емігрував до розвинених країн Європи, Канади, Сполучених Штатів Америки, Бразилії чи Аргентини.

Людина смілива і водночас обачна, скромна, але підприємлива, наполеглива, беручка, Шептицький завжди демонстрував глибоку повагу до думки інших, терпіння і наполегливість у досягненні своїх цілей. Обдарованість великим умінням слухати і врівноваженість глибоко підкоряли його співбесідників; його прихильність і інтелектуальна відвертість завойовували захоплення всіх настільки, що навіть привернули увагу преси у країнах, що не мали безпосереднього відношення чи інтересу до українського питання.

Будучи особою потужною, сановною, він випромінював енергію, що заряджала, зворушувала серця цілком далеких людей. Під час своїх відвідин українських громад у діаспорі знаходив такі слова підтримки і обнадійливості, що допомагали зберігати їхню національну, культурну та релігійну особливість. Рішучими втручаннями зумів живити взаєморозуміння між ними та зміцнювати зв'язки з батьківщиною; робив конкретні внески в інтеграцію українських емігрантів у країнах, що прийняли їх, уникаючи форм геттизації і замкнутості, які звичайно створюються. Він дбав, щоб українці, через віддаленість від краю та довгі роки еміграції, не розчинилися, не втратили своєї національної риси; його присутність між ними була життєдайною силою для зміцнення зв'язку між Українською і Вселенською Католицькою Церквою. Чим сильніші були окремі центри й осередки, тим міцнішою ставала велика християнська родина.

У спільному хорі українські поселенці були носіями подвійної внутрішньої сили: тієї, що брала своє коріння у

землі їхніх предків, і тієї, яка вливала в них земля, котра їх усиновила. Саме на цьому наголошував митрополит Шептицький, коли взивав до здатності своїх вірних співчувати, просячи матеріальної допомоги нужденним братам у Галичині. Він був переконаним і умів переконувати, що не можна залишатися байдужими до страждань інших, тим більше, коли у потребі були рідні люди. Він кричав про це голосно і чітко повсюди, мов глашатай людських прав.

Власне саме почуття поваги до прав людини, особливо щодо українців, спонукало Андрея Шептицького використовувати традиційні засоби Римської Католицької Церкви – політичні та дипломатичні – для мирного, взаємно вигідного вирішення протиріч між поляками і українцями у співвідношенні до інтересів країн-переможців у першому великому світовому конфлікті. Отже, це не були дії для задоволення особистих політичних чи націоналістичних симпатій, а терпелива праця переконуваннями, доказами на європейському та світовому рівні. У цьому дусі Шептицький, ведучи відверті діалоги, звертався до українців з проханням відкинути ненависть і старі образи проти вчорашніх ворогів і сьогоднішніх політичних опонентів; своїм вірним і полякам нагадував євангельську науку прощати навіть тому, хто чинив зло і навіть воював на боці ворога батьківщини.

У контексті цих подій народжувалися питання, що вимагали негайної відповіді, а саме: чому його Церква не могла тішитися однаковими з польською католицькою правами? Чому його особиста ситуація під час війни була значно гіршою, ніж польських єпископів? Адже, будучи депутатом до парламенту у Відні, Андрей Шептицький під час воєнних операцій у Галичині був депортований російською царською армією у Сибір, у той же час польські єпископи не були піддані такому політичному насильницькому приниженню. І саме урядовці і польська поліція перешкоджали його поверненню до Львова у свою єпископську резиденцію 1923 року, затримавши в Познані на кілька тижнів без жодних на те мотивів, відносячись до нього, мов до ворожого шпигуна та зрадника вітчизни.

Навіть у цій ситуації Митрополит зберігав властиву йому врівноваженість, не опускався до агресивності і погроз, і одночасно наполегливо відстоював право Церкви виховувати

у своєму народі почуття гордості, повагу до прав, почуття братньої любові, особливо до переслідуваних та найбільш принижених владою.

Тут варто згадати, що Андрей Шептицький, будучи людиною правдивою, владною, здатною полагоджувати протистояння у своїх громадах, не завжди знаходив гідних, рівних собі сподвижників, готових боротися на рівні з ним, відповідно до вимог часу. Будучи надзвичайно обережним, особливо, щоб у жодний спосіб не зловживати довірою спочатку папи Бенедикта XV, а потім папи Пія XI, він став у певному сенсі предтечею *політичного богослов'я*, про яке сьогодні Церква говорить, як про необхідну позицію для захисту і збереження особливостей пригнічуваного народу.

Митрополит відстоював, обороняв українців саме тому, що вони не мали рівних прав із громадянами польської національності. Те, що він стояв на боці слабких, тобто українців, зовсім не означає, що займав ворожу позицію щодо польського народу, незважаючи на те, що його позиція була так необ'єктивно інтерпретована у певних наукових та політичних колах.

Як уже було сказано, від самого початку Митрополит виробив чіткий план своєї пастирської діяльності: «Моя праця, – писав, – не буде лише виконанням моїх єпископських функцій, ні тим менше бюрократичною, але проповідуючи, сповідаючи і катехизуючи, хочу зробити більше, ніж входить у мій обов'язок»⁴. Отже, як єпископа, його обов'язком було не лише адмініструвати єпархією, але й займати чітку позицію щодо слабших та покривджених. Його гаслом було: «говорити до усіх людей, до усіх людей доброї волі».

Незабаром після його смерті, 14 листопада 1952 року, Папа Пій XII з нагоди 20-ї річниці від часу заснування Української колегії святого Йосафата у Римі згадував «шляхетне життя» Митрополита Андрея, «...обрване не стільки поважним віком, скільки стражданнями його пастирської душі, катованої разом із його стадом. Тому його ім'я буде завжди благословенне у Церкві Господній, що пам'ятатиме його подвижництво заради загальної справи свого народу, особливо як засновника

⁴ А. Шептицький, *Лист Пастирський* 1901 р. *О достоїнстві і обов'язках священиків*, Жовква, 1901, С. 25.

бібліотеки та музею, для нагромадження і зберігання історичних та культурних надбань українського народу»⁵. Отже, можна впевнено твердити, що ці слова і сьогодні мають надзвичайне значення.

Як за часів Шептицького, український народ, гордий своїм ім'ям та походженням, знову зіткнувся з феноменом еміграції, спровокованої важкою пострадянською економічною ситуацією. Вважається, що за останніх десять років більше п'яти мільйонів осіб покинули країну. І ця міграція, що розпочиналася як тимчасова, набирає щораз більших розмірів і стає майже постійною. Сьогодні, як і тоді, емігранти мають потребу в підтримці надійних духовних ватажків, провідників, аби не розгубити надбання попередніх поколінь і не ослабити сили й вагомості Церкви та зв'язків із батьківщиною.

Відірваність від землі предків, від рідного вогнища, звичного середовища, традицій – це травми, котрі завжди важко перебороти. Тому дуже важливом не допустити релігійної відірваності, і тут роль духовного провідника національної спільноти є фундаментальною, як і роль місця забезпечення духовних потреб, тобто структур, здатних прийняти нових прибулих, захищати їхні інтереси та потреби.

Це не дозволило б знівелювати культурні та національні «межі» навіть при ефективній участі християнської громади, здатної спонукати до конструктивного діалогу між віруючими різних Церков: як латинського, так і візантійського обрядів. Таким чином, було би підтверджено, що жоден обряд не є менш вартісним, адже з однаковою наполегливістю робить свій оригінальний внесок у дух інтеграції, який реалізує себе в просторі екуменізму.

Повертаючись до праці митрополита Андрея Шептицького, треба згадати, що його закордонна місія 1920-1923 років, основана на достойній поклоніння самопожертві, була безперервною боротьбою з підозрами в невірності, наклепами, приниженнями. Таємна поліція разом із польськими дипломатичними державними установами, невірно поінформовані місцеві уряди, деякі єпископи та духовні особи латинської Америки робили все, аби ускладнити працю на користь його Церкви та багатостраждальної Вітчизни. Більш

⁵ Папа Пій XII, in AAS, vol. XLIV, 1952, p. 877.

сприятливе відношення відчув у Канаді та Сполучених Штатах Америки, де українські емігранти на той час уже мали сформовані не лише громадські, але й церковні осередки.

У 1923 році, після закінчення своєї довготривалої місії, звертаючись до папи Пія XI, митрополит Шептицький пише: «Святіший Отче, я покидаю Рим, знаючи, що незабаром після мого повернення до Львова буду вбитий, [...] але я не проповідував нічого іншого, окрім любові до ближнього, любові до всього світу і також до моїх ворогів»⁶. І в такому душевному стані він вибирається в дорогу до Львова, розуміючи, що своєю діяльністю викликав чимало протилежних реакцій, хоч його єдиною метою було шукати допомоги для потребуючих і творити взаєморозуміння та єдність на своїй землі. Польські урядовці перешкоджали всіма доступними способами його поверненню, бо бачили в ньому лише політичного опонента, і намагалися переконати Святий Престол затримати його в Римі, нібито турбуючись про його підірване здоров'я, і на його місце пропонували для Львова іншу кандидатуру⁷.

⁶ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 70, арк. 1. Духовний заповіт митрополита Андрея Шептицького до папи Пія XI від 4 липня 1923 р. Отець Ковальський був призначений зустріти митрополита Шептицького у Відні, щоб супроводжувати його в повороті на Батьківщину. «[...] Шептицький отримав серйозні погрози своєму життю. Запобігаючи цьому, йому був запропонований конкретний план повернення додому, що був схвалений Архієпископом, в якому чітко вказаний шлях переїзду через Чехословаччину аж до м. Лавочного, а надалі подорож продовжувати машиною аж до Львова, залишаючи основний шлях Катовіце-Краків-Львів». ASV AES (1923-1933), Pos. 40, fasc. 49, ff. 27-28. Лист від 19.07.1923 р. монсеніора К'ярло до кардинала Гаспаррі. Цей проект перевезення Митрополита окільними шляхами Чехословаччини до Львова не є простою вигадкою, а був дуже серйозно продуманий військовослужбовцями УВО. Про це знаходимо підтвердження в книжці О. Мельниковича, *До історії УВО в Чехо-Словаччині // Євген Коновалець та його доба*. Мюнхен: Видання фундації ім. Євгена Коновальця, 1974, С. 338.

⁷ AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 166. Дуже конфіденційний лист Міністра закордонних справ до Міністра віросповідань і освіти від 23 березня 1923; Див. AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 292. Конфіденційний лист Скшинського, польського посла при Святий Столиці, до Міністра закордонних справ; Див. AAN: MWRiOP, sygn. 458, f. 103. Лист (L: 1030/22) довірений до директора поліції у Львові. Українці все більше і більше втрачають надію на швидке

І уже в котрий раз, повертаючись до міста своєї митрополії, до своєї землі, Андрей Шептицький признається, мов на сповіді: «Єдиною темою моїх проповідей завжди було Євангеліє Ісуса Христа, спасіння моїх вірних було єдиною метою моєї праці. Отже, я помру як жертва обов'язку, що впливає з мого покликання, завдання, і сподіваюся, що Господь прийме мою жертву. Протягом усього мого життя я просив у Бога смерті вірного католика. Воліючи загинути від рук ворогів віри, прийму будь-яку смерть, послану мені Господом і прошу всім, хто мені причиняв біль. Я завжди був вірним Римському Апостольському Престолові і завжди дбав про з'єднання і моїх братів із ним»⁸.

Насправді ж фізична розправа, оголошена і до того ж заохочувана, все-таки не була вчинена його ворогами. Але духовна мука його життя, присвяченого служінню Євангелію та власному народові, була постійним супутником буття митрополита Шептицького. Живучи у важкий історичний час непростих ситуацій – релігійних, соціальних та політичних, він зумів продемонструвати готовність і здатність бути духовним провідником своїх співгромадян і єдинородців, пам'ятаючи, що пастир, згідно з євангельським тлумаченням, завжди готовий віддати життя за свою паству.

повернення Митрополита до Львова і вже очікують можливого наступника в особі отця Тита Мишковського, який був професором Львівського університету. Див. ААН: MWRiOP, sgn. 458, f. 103. Конфіденційний лист державної поліції у Львові від 11.05.1922.

⁸ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 70, арк. 1. Оці слова, написані Андреем Шептицьким до папи Пія XI з Риму 4 липня 1923 року – це його духовний заповіт. Він свідомо висловлюється простими та щирими прозорими словами, які йдуть з глибини душі, відчуваючи реальну ситуацію навколо повернення його до Львова. Він пише, як до Найвищого Судді, який розуміє глибину людської душі, та кожного зокрема, та спокійно очікує на свій вирок. Він готовий на пожертву. Хочє наслідувати до кінця Ісуса Христа аж до розп'яття: він не шукає смерті, керуючись чисто люськими переконаннями або політичними амбіціями. Ніколи не дозволяє втягнути себе в інтриги проти нього. І не хоче смерті, яка його може зустріти і буде етикетована або вигідно інструменталізована з різних точок зору, як з української, так і з польської, і перетвориться в мотив зайвих непорозумінь та ненависті між двома народами.

БІОГРАФІЧНІ ДАНІ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

- 1865 Роман Марія Шептицький народився 29 липня у с. Прилбичі в Галичині на Західній Україні. Був останнім із чотирьох синів аристократичної родини українського походження і греко-католицького віросповідання, яка для соціальної вигоди перейшла у латинський обряд і ополячилася.
- 1875 Перший вияв бажання стати священником.
- 1876 У родинному колі, у приватній формі отримує Перше Причастя.
- 1879 Початок навчання у Краківському класичному ліцеї.
- 1881 Вирішує присвятити себе священнослужінню в греко-католицькому обряді, чим викликає незадоволення родичів.
- 1883 Відмінно здає екзамени на Атестат зрілості; відбуває військову повинність у Кракові, яку на певний період змушений призупинити через поганий стан здоров'я.
- 1884 Отримує батьківський дозвіл розпочати вивчення теології у Краківській семінарії отців Єзуїтів при умові, якщо вивчатиме юриспруденцію у Вроцлавському університеті.
- 1886-88 Закінчує богословські студії в Кракові і одночасно захищає докторат із юриспруденції. Разом із родиною отримує приватну аудієнцію у папи Лева XIII. Подорожуючи, відвідує Росію.
- 1888 Щораз більше віддаляється від родини, відкриває своє греко-католицьке українське походження. Вступає до Чину отців Василян у Добромилі і приймає ім'я Андрей.
- 1889 У Добромилі складає перші чернечі обіти.
- 1891 Бере участь у Львівському провінційному соборі щодо літургійної реформи у Греко-Католицькій Церкві.

- 1892 У Кристинопільському монастирі складає вічні чернечі обіти і отримує призначення до Перемишля.
- 1894 Захищає докторат з богослов'я і філософії у Краківському Університеті отців Єзуїтів.
- 1895 Вихователь новиків у Кристинополі.
- 1896 Ігумен монастиря св. Онуфрія у Львові.
- 1898 Професор теології в Кристинопільському монастирі (1892-1898); розпочинає активну душпастирську діяльність у Чині.
- 1899 Призначений єпископом Станіславівської єпархії (тепер Івано-Франківськ).
- 1900 Стає архієпископом-митрополитом Львівської архієпархії та Галицької провінції (аж до 1944).
- 1904 10 квітня в родинному маєтку Прилбичі помирає його мати Софія Шептицька.
- 1906 Організовує паломництво галичан до Святої Землі.
- 1907-37 Президент Велеградських Конгресів (Моравія).
- 1907 Отримує від папи Пія X повну канонічно-юридичну владу в Росії: ці повноваження були обмежені і згодом відновлені (1909, 1910, 1914), та остаточно підтвердженні папою Бенедиктом XV у 1921 році.
- 1910 Перші відвідини українських емігрантів з Галичини у Канаді і Північній Америці; участь у Світовому Євхаристійному Конгресі в Канаді.
- 1912 13 листопада помирає у родинному маєтку Прилбичі батько Іван Шептицький.
- 1913 Митрополит Шептицький запрошує до Галичини отців Редemptористів, які прийняли східний обряд.
- 1914-17 За наказом царя депортований до Росії; підпадає під амністію і отримує звільнення під час більшовицької революції 1917 р.
- 1917 У Петербурзі організовує перший Синод Російської Греко-Католицької Церкви (29-31 травня) і призначає першого екзарха отця Леоніда Фйодорова. А в червні, у розбурханому революцією Петербурзі, очолює першу

- публічну процесію Божого Тіла. 7 липня покидає Росію і добирається до Швейцарії, зупиняється у Фрібурзі; італійський уряд перешкоджає та унеможлиблює його приїзд до Ватикану. Налагоджує контакти з М. Тишкевичем, майбутнім представником України спочатку при Святому Престолі, а згодом у Франції. У Швейцарії зустрічається з генералом отців єзуїтів Владиславом Ледуховським. 27 серпня у Відні був прийнятий імператором Карлом I. 10 вересня повертається до Львова.
- 1918 28 лютого, виступаючи у Віденському сенаті, підтримує постанови Брестської Угоди про повернення Україні Холмщини. 18 і 19 жовтня бере участь у проголошенні Української Національної Ради у Львові.
- 1918-19 Під час українсько-польської війни був інтернований польською владою.
- 1920-23 16 грудня приїжджає до Риму з візитом *ad limina*; з весни 1921 року розпочинає довготривалі поїздки Європою (Австрія, Франція, Бельгія, Голландія та Великобританія) і до українських поселень Канади, Сполучених Штатів Америки, Бразилії і Аргентини як Апостольський візитатор та невтомний захисник національних прав приниженого українського народу.
- 1921 Конгрегація Східних Церков затверджує Правила Студитів, яких він заснував. Першим ігуменом призначає свого брата Климентія.
- 1924 Польський уряд забороняє йому покидати єпископський престол, аби взяти участь у Велеградських екуменічних Конгресах.
- 1927 У листопаді проводить у Львові конференцію українських греко-католицьких єпископів Польщі, Чехословаччини, Югославії та Північної Америки.
- 1927 У квітні бере участь у Львівському Конгресі польських теологів.
- 1928 Засновує у Львові Греко-Католицьку богословську Академію, першим ректором якої призначає отця Йосифа Сліпого.

БІОГРАФІЧНІ ДАНІ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

- 1929 Очолоє Конференцію греко-католицьких єпископів, яка проходить у Римі в місяці жовтні, і висвячує свого духовного наступника отця Івана Бучка.
- 1930 Бере активну участь у роботі Літургійної комісії, призначеної підготувати новий літургійний службеник.
- 1930 Бере участь у Першому Національному Євхаристійному Конгресі в Познані. Через погіршений стан здоров'я дуже обмежує свою діяльність. В липні приймає з візитом кардинала примаса Августа Гльонда, а в жовтні намагається зустрітись у Варшаві з президентом Польщі маршалом Юзефом Пілсудським.
- 1930 Засудив «пацифікацію» українського населення польською владою.
- 1933 У травні організує релігійні зустрічі «Українська молодь Христові» для роз'яснення небезпеки ідеологій як більшовизму, так і крайнього націоналізму.
- 1933 24 липня разом з іншими єпископами Галицької митрополії підготував і видав послання, в якому засуджено штучний голод, що його організували більшовики в Україні.
- 1934 Після вбивства директора Першої Української Гімназії Львова Івана Бабія виступає проти будь-якої форми насильства і стратегії тероризму в Організації Українських Націоналістів (ОУН).
- 1936 Приймає у своїй архієпархії папського делегата отця Івана Гудечека.
- 1937 З нагоди святкування Різдва Христового за візантійським календарем виступає з привітаннями до українців по польському радіо у Львові українською мовою. У серпні опубліковує пастирське послання, засуджуючи комунізм. У грудні організує Конгрес Берестейської Унії для вшанування у Львові 300-ліття смерті митрополита Йосифа Вилямина Рутського.

- 1938 У червні, з нагоди 40-річного ювілею єпископського свячення, призначений Асистентом Папського Трону. У серпні видає пастирське послання, у якому засуджує знищення польським урядом православних церков на Холмщині.
- 1939 Висвячує на єпископа свого наступника – ректора Львівської духовної семінарії о. Йосифа Сліпого.
- 1940 Від рук Гестапо гине його рідний брат Олександр.
- 1942 У січні надсилає обурливого листа командуючому SS Генріху Гімлеру з протестом проти примусового використання молодих українців, які служили у поліційних підрозділах, під час кримінальних операцій проти євреїв.
- 1942 У листопаді видає пастирського листа «Не убий», вилученого нацистами, у якому гостро й обурливо засуджує жорстокість і насильства війни і з надривною силою відстоює право на життя. Під час війни сміливо виступає проти злочинів нацизму, погрожуючи відлученням від Церкви всім, хто не відсторонився і не засудив режим.
- 1939 Призначає екзархів для вірних візантійського обряду, що проживали на території Радянського Союзу: о. Климентія Шептицького – для Росії та Сибіру; о. Йосифа Сліпого на Велику Україну; о. А. Німцевіча – на Волинь.
- 1939-44 Організовує і очолює чотири архієпархіальні Синоди.
- 1944 Першого листопада помирає у Львові. Похований у кафедральному Соборі св. Юра.
- 1955 Конгрегація у Справах Святих дає згоду (*nihil obstat*), щоб розпочати беатифікаційний процес Слуги Божого Андрея Шептицького. Цей процес мав би відбуватися у Львові, але тому що Українська Греко-Католицька Церква була оголошена поза законом і переслідувана комуністичним режимом, він розпочався у Римі. Офіційне відкриття відбулося 7 грудня 1958 р., а завершений був у єпархіальній фазі 14 квітня 1966 р. Його проведення двічі блокувалося (у 1956 та 1959

БІОГРАФІЧНІ ДАНІ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

рр.) через протести кардинала Стефана Вишинського, примаса Польщі. Відновлення беатифікаційного процесу в 1963 році тісно пов'язане з іменем кардинала Йосифа Сліпого, звільненого тоді зі сталінських гулагів.

1968 Закінчення процесу. У 1965 і 1969 роках побачили світ *Пастирські листи* Слуги Божого і, одночасно, у 1978 та 1983 рр., у Канаді були опубліковані два випуски великої частини його епістолярної спадщини. В Україні розпочали друкувати *Opera omnia* Слуги Божого Андрея Шептицького.

Андрей Шептицький, молодий монах-василіанин Добромильського монастиря, 1889 р.

Митрополит Андрей у 1906 р., напередодні відправлення у паломництво до Святої Землі. За порадою свого співробітника-ватиканіста о. К. Королевського, як єпископ східної Церкви, одягнув пектораль із хрестом і образом Богородиці Одигітрії; у правій руці стискає посох, у лівій –чотки.

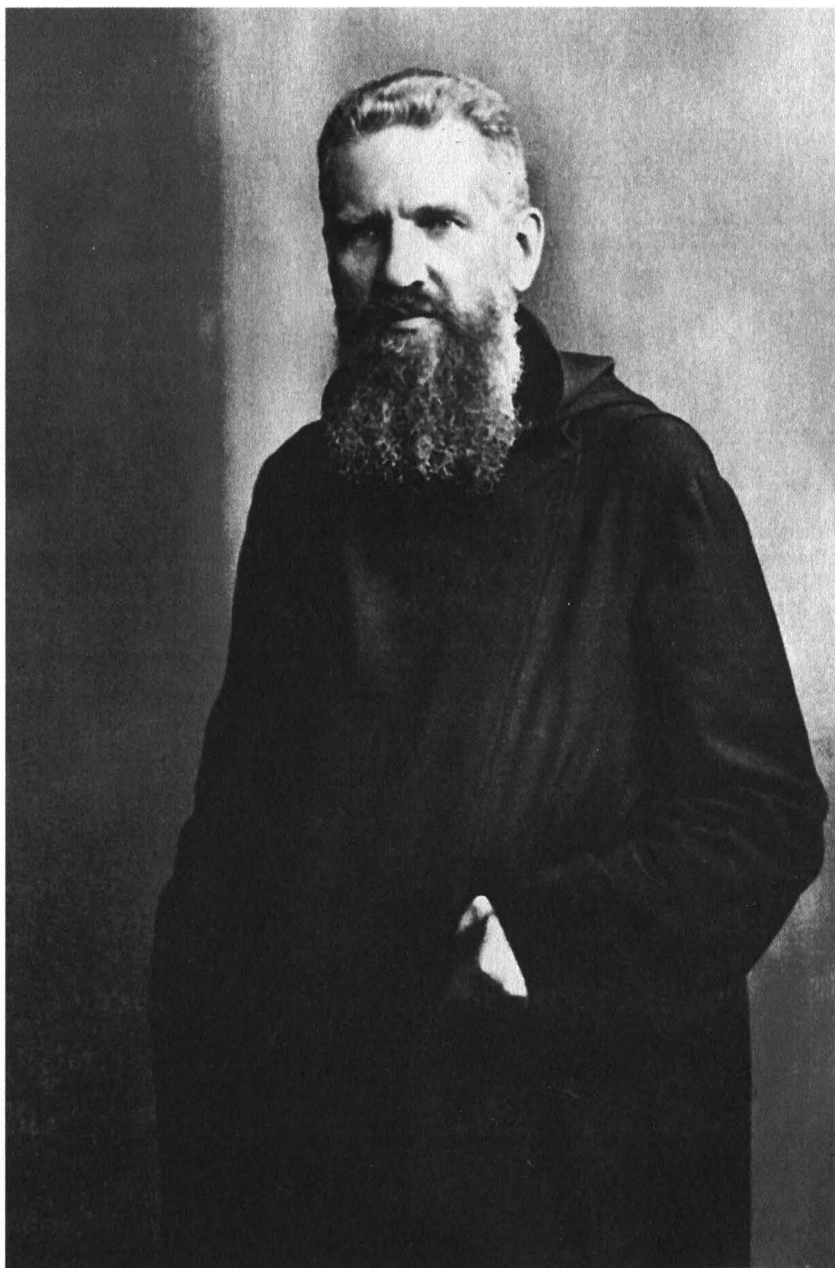
Митрополит Андрей з делегатами Капітули Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії, що проходила у Львові 1907 р. Справа від нього – Слуга Божий о. Єремія Ломницький, ЧСВВ, співзасновник Згромадження Сестер Служебниць; зліва – о. А. Лозинський, ЧСВВ і Блаженна сестра Йосафата Гордашевська.

Митрополит Андрей серед делегатів Конгресу референтів та членів культурно-виховного Товариства «Просвіта» у Коломиї 1912 р. справа від нього – єп. І. Латишевський, зліва – єп. Г. Хомишин і єп. Н. Будка.

Митрополит Андрей 6 жовтня 1912 р. у Кам'янці Струмиловій (тепер Кам'янка Буська) поблизу Львова, в оточенні священників та вірних з нагоди освячення Народного Дому культурно-виховного Товариства «Просвіта» ім. М. Шашкевича.

Митрополит Андрей 17.07.1917 р. у Стокгольмі, незадовго після звільнення з царського ув'язнення, одягнений у рясу монахів студитів.

Митрополит Андрей у 1918 р., одягнений у рясу монахів студитів, у с. Голоско, біля Львова, серед бельгійських отців Редemptористів, які перейшли у візантійський обряд Греко-Католицької Церкви. Справа від нього о. духівник Й. Скрейверс, зліва – о. Е. Кінсінгер.

Митрополит Андрей з василіянськими новиками у Крехові біля Львова (1920 р.). Справа від нього – о. М. Лиско, вихователь новиків.

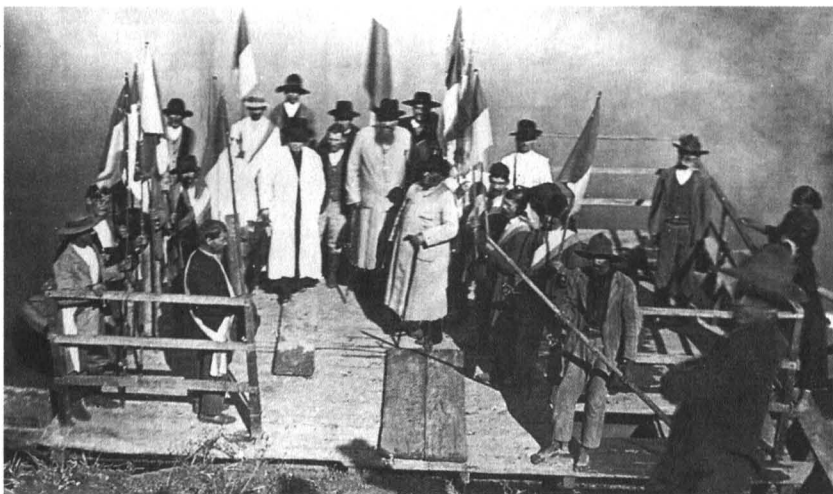
Митрополит Андрей з кандидатами і новиками василіяньського монастиря у Крехові біля Львова (1920 р.).

Митрополит Кир Андрей між священиками (1920 р.).

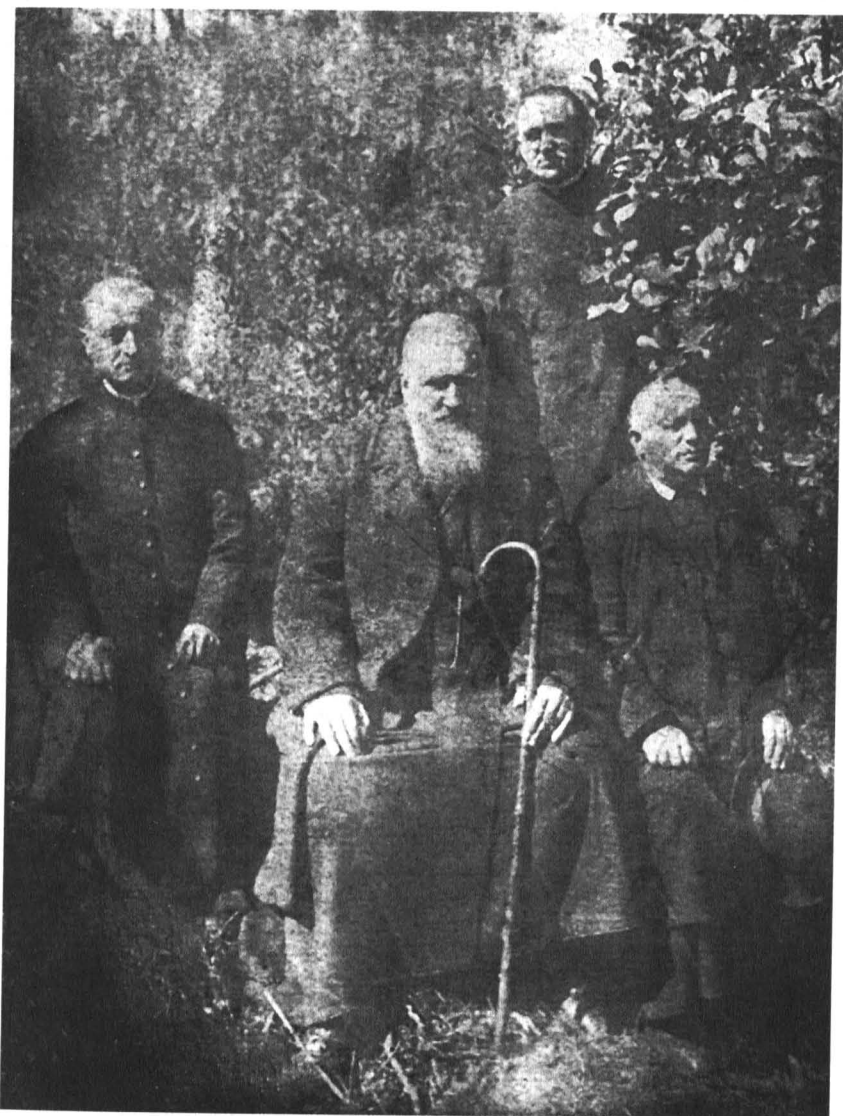
Митрополит Андрей з вірними та священниками під час душпастирського візиту в Бразилії 1922 р. Сидять справа від нього: о. М. Шкірпан, ЧСВВ, і о. Р. Криницький, ЧСВВ; зліва: проф. П. Карманський і о. Іван Михальчук.

Митрополит Андрей у січні 1922 р. у Канівете, – на межі між Штатами Парана і Санта Катаріна у Бразилії на переправі промом через Ріо Negro під час поїздки до Антоніо Олінто. Між офіційними особами можна пізнати о. М. Шкірпана, ЧСВВ та о. Івана Михальчука.

Митрополит Андрей 1922 р. в оточенні вірних українського села Марселіно в Бразилії. Сидять справа від нього: о. М. Шкірпан, ЧСВВ, зліва – о. Р. Криницький, ЧСВВ.

Митрополит Андрей 1922 р. у Дорізоні (Бразилія) разом з о. П. Процьківим (справа), о. М. Шкірпаном і о. О. Ананевичем (стоїть).

Митрополит Андрей 1922 р. в Ірасемі, Бразилія, з отцями василіянами і єпархіальними священиками. Сидять зліва: о. П. Процьків, о. К. Бжуховський ЧСВВ; стоять: о. Р. Криницький ЧСВВ, п. Прокоп'як і брат П. Мельник, ЧСВВ.

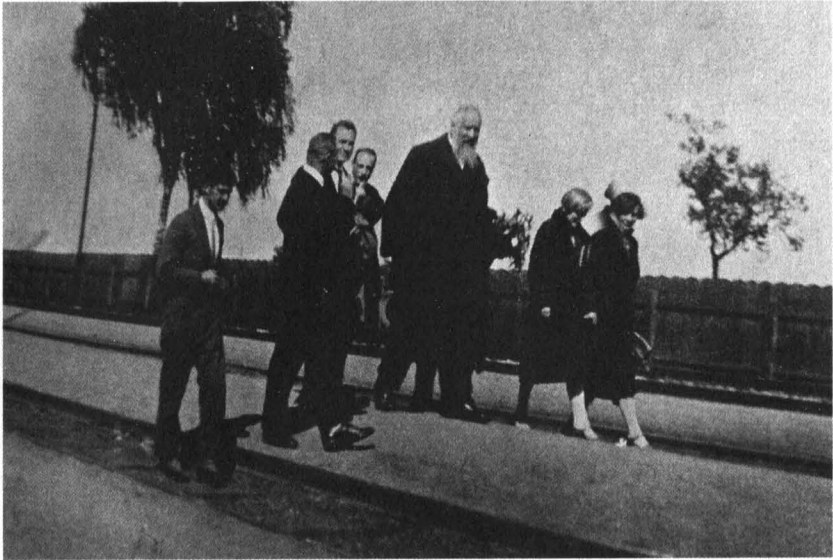
Митрополит Андрей у Брюсселі під час екуменічного з'їзду, що відбувався у вересні 1925 р. На фото, сидять, зліва на право: абат Портал, монс. Шургенс, митр. Шептицький, кардинал Мерсер, монс. ван Галоен, дон Л. Бедуін; стоять: дон І. Діркс, о. Тишкевич, о. Джілле, о. П. Віллаерт, Т.І., дон де А. Гален, о. П. де ла Тайл, монс. Сіріангуїн, о. П. Манільєр, о. Й. Ніколов.

Митрополит Андрей після Служби Божої серед чеських католицьких священиків у 1926 р.

Митрополит Андрей на відвідинах у Подєбрадах біля Праги (Чехія) 1926 р. Зустріч делегацією Академії Укр. Тех.-Госп. Інституту (Проректор проф. Л. Бич і проф. С. Тимошенко та представники студентства). Позаду стоїть граф Монтезоро.

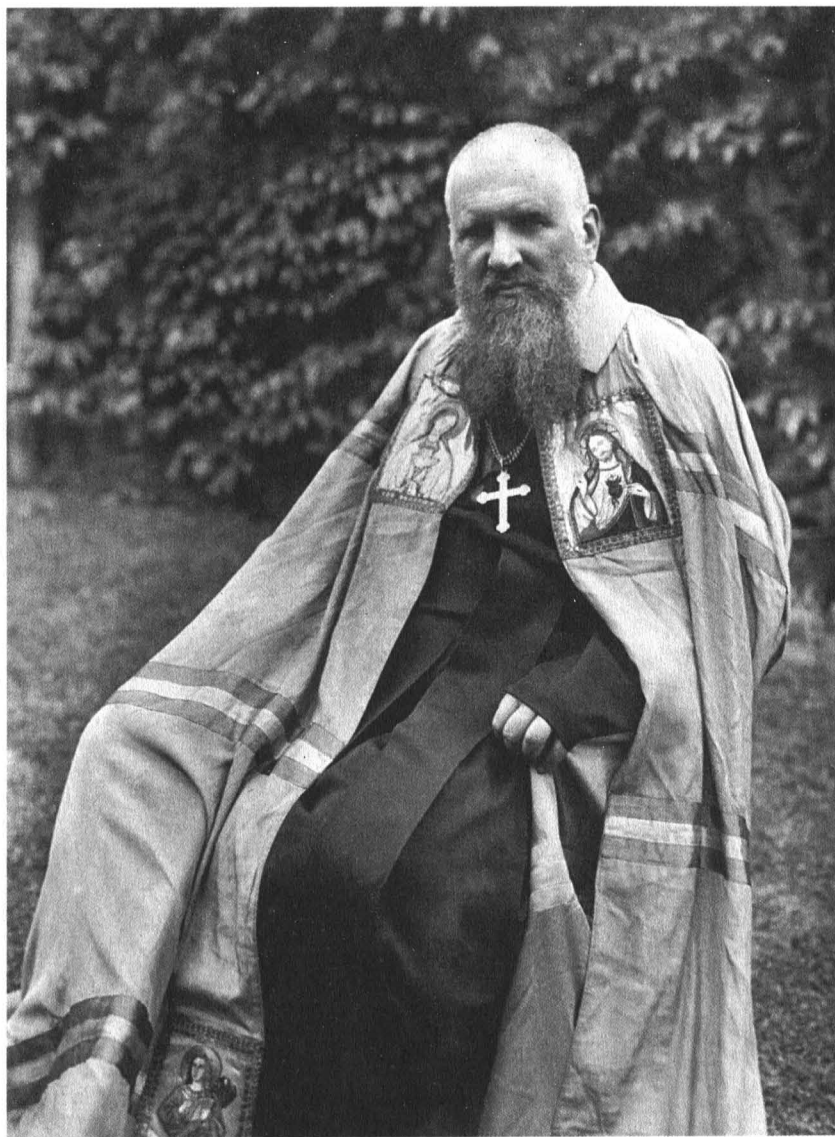
Митрополит Андрей в супроводі делегації Укр. Господ. Академії в Подебрадах іде до двірця.

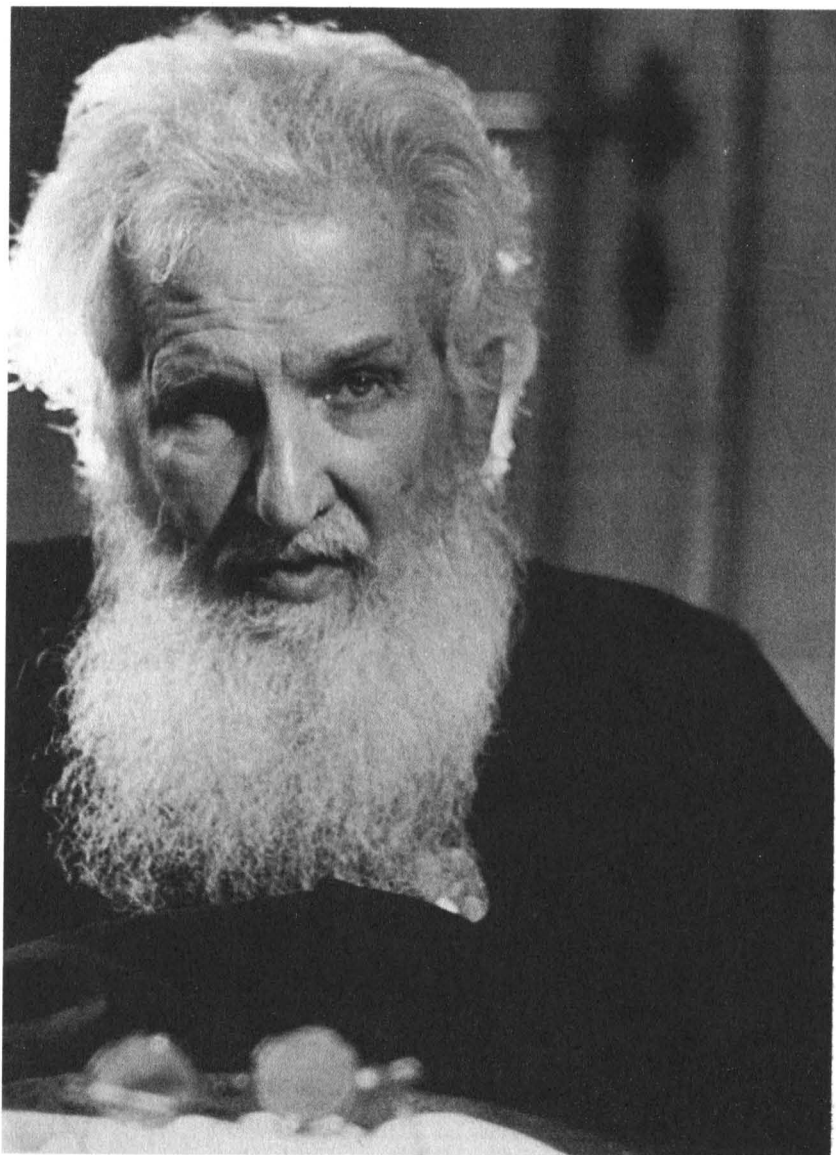
Митрополит Андрей у супроводі українсько-чеської громади. Від'їзд із Подебрад.

Митрополит Андрей разом з братом Станіславом, генералом польської армії, та його дружиною Станіславою, 7.0.1929, під час лікування у Карлових Варах (Чехія).

Митрополит Андрей (1930 г.).

Митрополит Андрей у 1942 р.

БІБЛІОГРАФІЯ

Архівні джерела

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie in Polonia (AAN).
Archivio Segreto Vaticano (ASV).
Archivio del Segretariato degli Affari Ecclesiastici Straordinari (AAES).
Archivio della Congregazione Chiesa Orientale.
Archivio della Curia Generale dei Padri Basiliani a Roma (OSBM).
Обласний Історичний Архів України м. Львова (ДАЛО).
Державний Центральний Історичний Архів України м. Львова (ЦДІАЛ).

Опубліковані джерела

- Acta Nuntiaturæ Polonæ. Tomus LVII. Achielles Ratti (1918-1921)*, vol. 3 (12.XI.1918-31.I.1919). Edidit Stanislaus Wilk, SDB. Romæ, 1997.
- Documents historiques sur l'Ukraine et ses relates la Pologne; la Russie et la Suède (1569-1764)*, publiés avec notices explicatives et cartes par le Michael Tyszkiewicz. Lausanne, 1919.
- KOROLEVSKIJ С., *Kniga bytija moego (Le livre de ma vie), mémoires autobiographiques*, tomes II, III, IV. Documents Edités et annotés par Giuseppe M. Croce. Cité du Vatican Archives secrètes vaticanes, 2007. Collectanea Archivi Vaticani 45.
- Nieznana korespondencja arcybiskupów i metropolitów lwowskich Józefa Bilczewskiego z Andrzejem Szeptyckim w czasie wojny polsko-ukrainskiej 1918-1919*. Redaktor naukowy Józef Wołczański. Lwów-Kraków, 1997.
- Pages sanglantes. Faits concernant l'invasion de l'armée polonaise en Terre Ukrainienne de la Galicie 1918-1919*. Tome 1, Vienne, 1919.
- Митрополит Андрей Шептицький. *Документи і матеріали (1899-1944). Пастирське послання 1918-1939*. Т. 2, Ред. М. Гринчишин, Б. Дзюра, Г. Лончина. Львів, 2009.
- Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. *Документи та матеріали (1899-1917)*. Ред. Андрія Кравчука. Львів, 2004.

- Митрополит Андрей Шептицький. *Документи і матеріали (1899-1944). Церква і церковна єдність*. Т. 1. Ред. Андрій Кравчук. Львів, 1995.
- Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність. Документи і матеріали (1899-1944)*. Т. II, *Церква і суспільне питання*. Кн. 2: *Листування / Упоряд. О. Гайова, А. Кравчук*. Львів, 1999.
- WELYKYJ A.G., *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. Vol. II, Romae, 1954.
- WILK S., *Acta Nuntiaturæ Polonæ, t. LVII (1918-1921)*. Romæ, 1995.

Періодика і Журнали

- Agence Ruskulta à Vienne*, 25-30.08.1923.
- Bulletin Catholique de Pologne*, (Varsovie), 15.06.1921 № 2-3.
- Bulletin: Journale de Genova*, 28.VIII.1923.
- Діло*, Львів, 4.XI.1918 № 252.
- Gazeta Poranna*. (Warszawa), 13.XII.1919.
- Громадський Вісник*, 24.III.1923.
- La Civiltà Cattolica*, 26.IV e 7.VI.1918.
- La Croix*, 14.VII.1921; 7.VIII.1923; 4.IX.1923.
- Le Temps*, 21.VIII.1923.
- La Croix*, 28.IX.1938.
- Irénikon*, t. LXIV, 1991, pp. 57-71.
- Канадський Українець*, №34, 8.XII.1920; №39 (1921); №38, 19.VIII.1923 №49 (1923); 1.IX.1923.
- Kurjer Polski*, 5.X.1923.
- Kurjer Lwowski*, № 295-296, 30-31.XII.1922; №201, 26.VIII.1923.
- Naprzód*, 6.X.1923.
- La Civiltà Cattolica*, vol. I. 1915. *Nazionalismo e amore di patria secondo la dottrina cattolica*.
- Servizio Informazioni della Chiesa Orientale*, Roma, 31 maggio 1966. № 295. *Nel primo centenario della nascita del Metropolita Ucraino Mons. Andrea Szeptyckyj*.
- Nowy Czas*. (Leopoli), 25/26.VII.1923.
- Праця*, № 19 (1922), 11.05.1922.
- Патріархат*, № 3 (1979) Філадельфія.
- Popolo Romano*, 9.II.1922.

- Słowo Polskie*, 20.III.1923; №35 (49), 2.IX.1923; №36 (50), 9.IX.1923.
Український Голос, № 36, 7.09.1921; №43, 26.10.1921.
Український Вісник, 22.03.1921.
Znak, № 9 (371), 1989.
Zeszyty Historyczne, z. 72, 1985.

Публікації – Література

- БАРАН С., *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність*. Мюнхен, 1947.
- БУРКО В., *Отці Василіяни в Бразилії*. Прудентополіс 1984.
- ВАСИЛИК М., *Українські поселення в Аргентині*. Мюнхен, 1982.
- ВЕЛИКИЙ А.Г., *Нарис історії Згромадження Сестер Служебниць Н.П.Д.М.* Рим, 1968.
- ГЕНТОШ Л., *Ватикан і виклики модерності, 1914- 1923*, Львів, 2006.
- ДЕМКОВИЧ-ДОБРЯНСЬКИЙ М., *Потоцький і Бобжинський, цісарські намісники Галичини 193-1913*. Рим, УКУ, 1987.
- ДОРОШЕНКО В., *Великий митрополит (пам'яті митрополита А. Шептицького). Спогади і нарис*. Йорктон, 1958.
- ЗАЙЦЕВ О., БЕРГЕН О., СТЕФАНІВ В., *Націоналізм і Релігія: Греко-Католицька Церква та Український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)*. Львів, 2011.
- ЗІНКО В., *Рідна школа у Бразилії*. Прудентополіс, 1960.
- КАЧАРАБА С.П., *Українська трудова еміграція із Східної Галичини і Північної Буковини вкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (1890-1914)*, Львів, 1990.
- КАШАК І., *Митрополит Андрей Шептицький і постання української Католицької Церкви в Сполучених Штатах Америки*. Львів, 2004.
- КОВАЛИК В., *Василіяни в Аргентині*. Прудентополіс, 1988.
- КРАСІВСЬКИЙ О., *Східна Галичина і Польща в 1918-1923*. В-во УАДУ Київ, 1998, С. 224-249.
- КРАВЧЕНЮК Ю., *Велетень зо святоюрської гори. Причинки до біографії слуги Божого Андрея Шептицького на підставі чужомовних джерел*. Йорктон, 1963.
- ЛУЖНИЦЬКИЙ Г., *Українська Церква між Сходом і Заходом // Нарис історії Української Церкви, Філадельфія*. 1954, pp. 566-577.

- ПАВЛИШИН О., *Українсько-польські переговори з гуманітарних питань під час військового конфлікту (кінець 1918 р. – перша половина 1919 р.)* // *Od armii komputowej do narodowej II. Dzieje militarne Polski i jej wschodnich sąsiadów od XVI do XX wieku* / Pod red. M. Krotofila i A. Smolińskiego. Toruń, 2005. S. 169–180.
- ПЕРЕВЕЗІЙ В., *Греко-Католицька Церква в умовах українсько-польської конфронтації. 20-30 рр. ХХ ст.* Київ, 1998.
- РУДНИЦЬКИЙ Ю., *До історії українців в Канаді* // “Український Вісник” V, 1968, № 1/4, С. 92-93.
- САПЕЛЯК А., *Українська Католицька Церква в Аргентині.* Буенос Айрес, 1972.
- СТЕРІЄН СТ., *Між окциденталізацією та візантинізацією: проблема обрядової ідентичності Греко-Католицької Церкви в Речі Посполитій міжвоєнного періоду* // „Ковчег. Науковий збірник із церковної історії” 2003, т. 4, С. 86-100.
- СТЕРІЄН СТ., *Критика терору як методу вирішення національних і політичних конфліктів у пастирській науці митрополита Андрея Шептицького* // „Наукові записки Українського Католицького Університету” 2010, nr II, Історія, nr 1, С. 191-208.
- СТЕЩИШИН Й., *Історія поселення Українців у Канаді*, Едмонтон, 1975.
- ШЕПТИЦЬКИЙ А., МИТР., *Памятка для Руских робітників в Німеччині, Франції, Сполучених Державах, Канаді, Бразилії і Аргентині*, Жовква, 1912.
- ХОМА І., *Апостольський Престіл і Україна 1919-1922*, Рим, УКУ, 1987.
- ХОМИН П., *Митрополит Андрій Шептицький як Апостольський візитатор для українців в Полудневій Америці* // «Богословія», т. IV (Львів, 1926), С. 206- 215.
- АТАМАН J., *Emigracja* // *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, parte I, red. B. Kumor, Z. Obertynski, Poznań-Warszawa, 1979, S. 649-651.
- БАВІАК А., *Le Métropolitain André Cheptytskyj et les synodes de Lviv 1940 à 1944. Couronnement d'une œuvre pastorale au service de Dieu et du peuple ukrainien.* Imprimerie des moines basilien “Missioner”, Lyon-Lviv, 1999.
- БАВІАК А., *Les nouveaux martyrs ukrainiens du XXe siècle*, vol. 81. Romæ, 2001, editiones Universitatis Catholicæ Ucrainorum S. Clementis Papæ.

- BABIAK A., *Des Ukrainiens aux Congrès de Velehrad (1907-1936), Société Scientifique Ševčenko*, Paris, 2007.
- BENEDETTO XV, *I Cattolici e la Prima Guerra Mondiale*. Atti del Convegno di Studi tenuto a Spoleto nei giorni 7-8 settembre 1962 a cura di G. Rossini. Roma, 1963.
- BENEDETTO XV *e la Pace – 1918* a cura di G. Rumi. Brescia, 1990.
- BUCZKO G., *Il Metropolita Andrea Szeptyckyj – grande figura della Chiesa greco-cattolica ucraina*. Roma, 1956.
- BUDROWYCZ B., *Sheptyts'kyj and the Ukrainian National Movement after 1914 // Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, ed. Paul Robert Magocsi with the assistance of Andrii Krawchuk, Edmonton, 1989.
- CVENGROŠ G., *La République Démocratique Ukrainienne – la République Française (1917-1922)*. Lviv. Editions Panukrainiennes d'Etat «Kameniar», 1995.
- CZAJKOWSKI J., *Rycerz Ewangeli*. Posadas, 1971.
- FELDKAMP M., *La diplomazia pontificia*. Milano, 1996.
- GRONIEWSKI K., *Polska emigracja zarobkowa w Brazylii 1871-1914*. Wrocław 1972, S. 74-117.
- JOHNSON J., *Vatican Diplomacy in the World War*. Oxford, 1933.
- KAZYMYRA B., *Metropolitan Sheptyckyj and the Ukrainians in Canada*. Toronto-Ontario-Canada, 1954.
- KAZYMYRA B., *Sheptyts'kyj and Ukrainians in Canada // Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptytskyj*, edited by Paul Robert Magocsi with assistance of Andreii Krawchuk, Edmonton, 1989, pp. 329-348.
- KLACHKO M., *Podróż metropolity Szeptyckiego do Zachodniej Europy i Ameryki w latach 1920-1923 // Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, red. A. Zięmba. Kraków, 1994, S. 155-168.
- KOROLEVSKIJ C., *Métropolitte André Szeptyckyj, 1865-1944*. Opera Theologicæ Societatis Scientificæ Ucrainorum, Romæ, 1964.
- KRASOWSKI K., *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej // Słownik biograficzny*. Poznań, 1996.
- KRAWCZUK A., *Christian Social Ethics in Ukraine, the Legaci of Andrei Sheptytsky*. Edmonton, Ottawa, Toronto, 1997.
- KUBASIK A., *Arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego wizja ukraińskiego narodu, państwa i Cerkwi*. Lwów-Kraków, 1999.
- LANDAU Z., TOMASZEWSKI J., *Gospodarka Polski międzywojennej*, t. 1 // *W dobie inflacji (1918-1923)*, Warszawa, 1967.

- MAŃKOWSKI P., *Pamiętniki*, t. III, Warszawa, 2002.
- MARINHUK M., *La Chiesa Greco-Cattolica Ucraina in Brasile. Dalle "differenze" verso l'unità nella diversità. Un modello ecclesiale sorto dalla Riforma di Dobromyl*. Thesis ad Doctoratum Facultas Scientiarum Ecclesiasticorum Orientalum, 2012.
- MARUNCHAK M.H., *Metropolitan Andrey Sheptytsky in the West 1920-1923*. Winnipeg-Edmonton, 1981.
- MARUNCHAK M.H., *The Ukrainian Canadians: a History*, Winnipeg, Ottawa, 1970.
- MRÓZ M., *Katolicyzm na pograniczu. Kościół katolicki wobec kwestii ukraińskiej i białoruskiej w Polsce w latach 1918-1925*. Toruń, 2003.
- MRÓZ M., *W kręgu dyplomacji watykańskiej. Rosja, Polska, Ukraina w dyplomacji watykańskiej w latach 1917-1926*. Toruń, 2004.
- MOROZZO DELLA ROCCA R., *Le nazioni non muoiono. Russia rivoluzionaria, Polonia indipendente e Santa Sede*. Il Mulino, Bologna, 1992.
- MUDRY S., *Breve storia del Pontificio Collegio Ucraino di San Giosafat a Roma*. Edizioni dei Padri Basiliani "Misioner", Lviv, 2009.
- OGIŃSKI J., *Nuncjusze warszawscy w XX w.* Warszawa, 1991.
- OSADCZY WŁ., *Święty arcybiskup Lwowa Józef Bilczewski*. Lublin-Lwów, 2011.
- PAPIERZYŃSKA-TUREK M., *Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków, 1979.
- PEKAR AT.B., *Sheptyts'kyj and the Carpatho-Ruthenians in the United States // Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptytskyj*, edited by Paul Robert Magoci with assistance of Andreii Krawchuk, Edmonton, 1989, pp. 272-287.
- PIELORZ J., *Oblaci polscy. Zarys dziejów prowincji polskiej Misjonarzy Oblatów z okazji 50-lecia istnienia*, Rzym, 1970.
- PYZIK P. ESTANISLAO, *Los Polacos en la Republica Argentina y America del sud*, Buenos Aires, 1966.
- PROCKO B., *Sheptyts'kyj and Ukrainians in the United States // Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptytskyj*, edited by Paul Robert Magoci with assistance of Andrii Krawchuk, Edmonton, 1989, pp. 349-362.
- PROCKO B., *Ukrainian Catholics in America: A History*, Washington, 1982, pp. 49-52.
- SENYK S., *Le Métropolitte André Šeptyc'kyj. Dimension spirituelle de sa vie et de son œuvre // Irénikon*, t. 64, 1991, pp. 57-71.

- ŚLIWA T., *Kontakty metropolity Szeptyckiego ze Stolica Apostolska w okresie II wojny światowej w świetle « Actes et documents du Saint Siège relatifs à la seconde Guerre mondiale »* // *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*. Red. A.A. Zięby i R. Łuznego Kraków, 1994, S. 191-205.
- ŚLIWA T., *Kościół greckokatolicki na „Ziemiach Zabrzanych” (1815-1839)* // *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, red. B. Kumor, Z. Obertynski, Poznań-Warszawa, 1979, S. 497-511.
- ŚLIWA T., *Kościół greckokatolicki w Królestwie Polskim (1815-1875)* // *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, red. B. Kumor, Z. Obertynski, Poznań-Warszawa, 1979, S. 503-511.
- ŚLIWA T., *Kościół greckokatolicki w Galicji (1915-1918)* // *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, red. B. Kumor, Z. Obertynski, Poznań-Warszawa, 1979, S. 628-651.
- STEHLE J., *Eastern Politics of the Vatican (1917-1979)*. Ohio, 1982.
- STĘPIEŃ ST., *Nieznaný list metropolity Andrzeja Szeptyckiego do administratora apostolskiego Łemkowszczyzny Wasyla Maściucha* // „Przemyskie Zapiski Historyczne” 1985, z. 3, S. 201-210.
- STĘPIEŃ ST., *Kościół greckokatolicki w II Rzeczypospolitej* // „Znaki Czasu”, 1990, nr 18, S. 126-156.
- STĘPIEŃ ST., *Obrządki wschodnie Kościoła katolickiego* // *Kościół katolicki w Polsce. 1918-1990. „Rocznik statystyczny”*. Warszawa, 1991, S. 57-81.
- STĘPIEŃ ST., *Represje wobec Kościoła greckokatolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej po II wojnie światowej* // *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 2, Przemysł, 1994, S. 195-262.
- STĘPIEŃ ST., *Stanowisko metropolity Andrzeja Szeptyckiego wobec zjawiska terroru politycznego* // *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, pod red. A.A. Zięby i R. Łuznego, Kraków, 1994, S. 109-121.
- STĘPIEŃ ST., *W poszukiwaniu tożsamości obrządkowej. Bizantynizacja a okcydentalizacja Kościoła greckokatolickiego w okresie międzywojennym* // *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 5, Przemysł, 2000, S. 87-102.
- STĘPIEŃ ST., *Życie religijne a tożsamość narodowa Ukraińców w XIX i XX* // *Chrześcijaństwo w dialogu kultur. Materiały międzynarodowego kongresu – Lublin, 24-26 września 2002 r.*, pod red. ks. Stanisława Wilka, Wyd. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 2003, S. 291-297.
- STĘPIEŃ ST., *Rückkehr zum Ursprung oder die Suche nach einer neuen Identität. Die griechisch-katholische Kirche im Polen der*

- Zwischenkriegszeit zwischen Byzantinisierung und Latinisierung // Konfessionelle Identität und Nationsbildung. Die griechisch-katholische Kirchen in Ostmittel- und Südosteuropa im 19. und 20. Jahrhundert*, red. H.C. Maner und N. Spannenberger, Stuttgart, 2007, pp. 65-77.
- SZEPTYCKA Z., *Młodość i powołanie ojca Romana Andrzeja Szeptyckiego zakonu św. Bazylego Wielkiego, opowiedziane przez matkę jego 1865-1892*. Opracował Bogdan Zakrzewski. Wrocław, 1993.
- TAMBORRA A., *Benedetto XV e i problemi nazionali e religiosi dell'Europa orientale*. Roma, 1962.
- TORZECKI R., *Metropolita Andrzej Szeptycki // „Znak”*, 40 (1988), nr. 9, S. 55-63.
- TORZECKI R., *Postawa metropolity // „Więź”*, 31 (1988), nr. 7-8, S. 105.
- TORZECKI R., *Kwestia ukraińska w Polisce w latach 1923-1929*. Kraków, 1989.
- TORZECKI R., *Sheptyts'kyj and Polish Society // Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, ed. Paul R. Magoci with the assistance of Andreii Krawchuk, Edmonton, 1989, pp. 78-97.
- TORZECKI R., *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*. Warszawa, 1993.
- WELYKYJ A.G., *Archbishop Andrew Szeptyckyj in Canada (1922) // «Analecta OSBM»*, vol. III, Roma, 1958, pp. 104-110.
- WILK S., *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*. Warszawa, 1992.
- WOLCZAŃSKI J., *Arcybiskup Andrzej Szeptycki wobec polskiej racji stanu w latach 1921-1922*. Kraków, 2006.
- ZIELIŃSKI Z., *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków 1775-1978*. Warszawa, 1983.
- ZIĘBA A.A., *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały // red. A.A. Zięby i R. Łuźnego. Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności*. Kraków, 1994.
- ZIĘBA A.A., *Metropolita Andrzej Szeptycki // „Kwartalnik Historyczny”*, 82 (1985), nr. 4, S. 885-900.
- ZIĘBA A.A., *Ukraińcy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914-1939)*. Ed. Uniwersytet Jagielloński. Instytut Polonijny. Kraków, 1998.
- ZIĘBA A.A., *Lobbing dla Ukrainy w Europie międzywojennej. Ukraińskie Biuro Prasowe w Londynie oraz jego konkurenci polityczni (do roku 1932)*. Kraków, 2010.

REMERCIEMENTS

Toute ma gratitude va à mon professeur TADEUSZ ŚLIWA qui a bien voulu s'intéresser à mon manuscrit. Qu'il veuille trouver ici l'expression de mes vifs remerciements pour ses suggestions et conseils précieux.

J'adresse également mes très vifs remerciements à Monsieur le Professeur STANISLAW STEPIEN, Directeur de l'Institut de Recherche des relations polono-ukrainiennes à Peremyshl', qui a bien voulu me consacrer une part de son temps, malgré un emploi du temps chargé, en m'offrant ses conseils éclairés.

J'ai la joie d'associer à ces remerciements le père PROFIRIJ PIDRUCHNYJ osbm à Rome, pour l'aide si précieuse qu'il m'a apportée par son important travail de relecture et ses précieuses suggestions.

Que tous, y compris ceux qui veulent rester dans l'anonymat, trouvent ici l'expression de ma profonde reconnaissance.

A. B.

*Achévé d'imprimer le jour de la fête de saint André,
le « primus vocatus », 13 décembre 2013*

Lviv - Ukraine

Автор, який присвятив особі Митрополита вже п'ять книг французькою мовою, опрацювавши навіть документи з польських архівів, що в більшості до сьогодні були невідомими, по-новому висвітлює пастирську гуманність і чутливість цього єпископа, процес беатифікації якого все ще триває, і діяльність якого була різносторонньою і не завжди об'єктивно оцінювалася. Підтримуваний твердою вірою, покірний і вірний завжди Папі, обдарований великою харизмою, Андрей Шептицький представляє собою приклад високодуховної особи, яка об'єднувала і вела український народ, що після розпаду Австро-Угорської імперії став економічно знищеним, і через відсутність зрілого класу керівників, дезорієнтованим і політично невідготовленим для протидії небезпечним нападам націоналізмів та принижень, дискримінаційних кампаній у період комуністично-тоталітарного режиму.

Царський в'язень з 1914 по 1917 роки, не прийнятий православним духовенством і частиною католицького польського духовенства, переслідуваний польським урядом, що бачив у ньому прихованого ворога, який намагався протидіяти відродженню Великої Польщі, який не завжди сприймався ієрархією і ватиканськими дипломатами, у складний історичний період, Кир Андрей Шептицький, як добрий пастир, стає рішучо на бік свого народу, який підтримує словом і ділом з властивою йому самовідданістю, – проте ніколи, (і на цьому Автор наголошує), не виступав проти польського народу – навпаки, шукав можливостей примирення та порозуміння двох близьких народів з їхніми багатими історіями і традиціями, дітьми єдиного Отця, якому молилися у двох різних обрядових традиціях.

Великий інтерес представляє аналіз обширної кореспонденції періоду польсько-українського конфлікту (1918-1919) між митрополитом та католицьким єпископом Юзефом Більчевським. Обидва резидували у Львові і були в неприязних стосунках, викликаних невтриманістю і зверхністю українця, як стверджують польські дослідники. Але, на думку Автора, який уважно і серйозно вивчав новіші документи, напрошується висновок, що обидва єпископи, зворушені стражданнями, з властивими їм характерами, ніколи не переставали в ім'я Божої Любові спілкуватися між собою, щоб знайти спокій, вказати його своїм народам, «один проти одного озброєних», шлях до мирного співіснування.

*Монс. Сільвіо Джеллі, з 1981 по 2000 рік
працівник Державного Секретаріату Ватикану*

Августин Баб'як, греко-католицький священик, який з 1992 по 2002 рік душпастирював у Франції, де навчався у Ліонському Католицькому Університеті, в якому 1999 р. захистив докторат. З 2002 р. душпастирює на півночі Італії. У 2005 р. закінчив постулаційний курс у Римі. З 2006 р. на прохання архієпископа Тренто працює у постулаційному бюро як Промотор справедливості. З 2007 р. співпрацює з Науковим Інститутом Релігії м. Больцано, де читає курс про Духовність Східної Церкви.